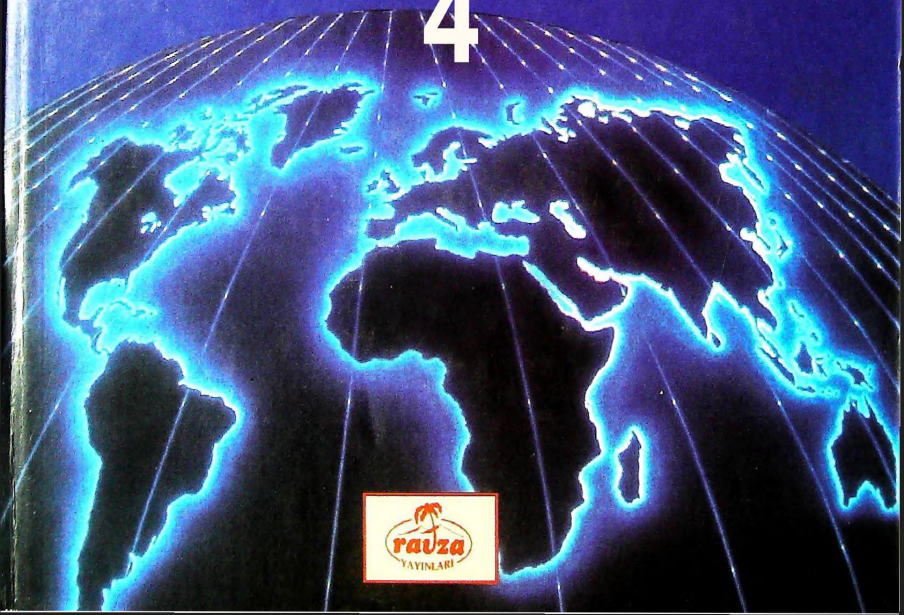

Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî

Çağdaş Meselelere FETVALAR

4

Tahir Yayıncılık
İlmi Eserler -1
Cilt 1

İslam Işığında Çağdaş Meselelere Fetvalar

Kapak Grafik: Ramazan Erkut
Dizgi: Ahmet Kahramanoğlu
Baskı: Karmat

İslam Işığında Çağdaş Meselelere Fetvalar

4. Cilt

Prof. Dr. Yusuf El-Kardavî

Mütercim:
Vahdettin İNCE

İstanbul Kitap ve Kültür Sarayı
Büyük Reşitpaşa Caddesi No: 22/42 Vezneciler/İSTANBUL
Tel: (0212) 528 46 17

Bu kitabın Türkiye'deki bütün yayın ve dağıtım hakları Prof. Dr. Yusuf el-Kardavî tarafından Tahir Yayıncılığa verilmiştir. Kitaptaki bölümler kısmen veya tamamen yayınevinden izinsiz olarak çoğaltılamaz.

Tahir Yayıncılık

PROF. DR. YUSUF EL KARDAVİ

Asrımızın alimlerinden Yusuf Kardavi, 1927'de Mısır'da dünyaya geldi. Genç yaşta İslami ilimlere meyleden Kardavi, 10 yaşında Kur'an'ı hıfzetti.

Öğreniminin bütün aşamalarını Ezher-i Şerifte tamamlayan Kardavi, doktorasını 1973'de en iyi derece ile vermiştir. Özellikle Fıkhu'z-Zekat isimli eseriyle ilmi vukufiyeti herkes tarafından takdir edilen alimin, 20 kadar eseri bulunmaktadır.

Günümüz müslüman alimlerinin mutedillerinde sayılan Kardavi, eserlerinde asrın gereklerini de -İslami ölçüler içinde- gözönünde bulundurmaktadır. Kendisi halen Katar Üniversitesi Şariat Fakültesi Dekanı'dır.

Yazarımızı daha geniş olarak tanımak isteyen okuyucularımızın mutlaka "Yazarın Önsözü" bölümünü okumalarını tavsiye ediyoruz. Bu sizlerin kitap hakkında da daha sıhhatli ve geniş bir bilgi sahibi olmanıza yardımcı olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın tercümesinden, bu aşamaya gelinceye kadar değerli vakitlerini ve kitabın hatasız olarak çıkmasındaki gayretlerini bizden esirgemyen CAFER PETEK'e teşekkür ederiz.

Tahir Yayıncılık
Taner Çakıcı

---

6. BÖLÜM

TOPLUMSAL İLİŞKİLER VE DÜZENLEMELER

TİCARET YAPANIN YÜKSEK DERECEDE KAR ETMESİ CAİZ MİDİR?

SORU

Kâr için aşılması mübah olmayan oranda veya düzeyde olması anlamında ticaret yapanların kârını sınırlamak caiz midir? Yoksa tüccar az olsun çok olsun kâr etme miktarı hususunda hür müdür? Bu konuda birçok kişinin sorusuna ve onları buna zorlayan ihtiyaca şer'i deliller ışığında cevap olacak nitelikte bir açıklama umarız.

CEVAP

Konuya başlamadan önce ondan maksadın ne olduğunu yazmak gerekir. Bu konuyla ilgili araştırma yapan bazıları, buradaki maksattan tüccarın kâr marjının yetkililer tarafından sınırlanması şeklinde anlamaktadırlar.

Eğer bu konu ile ilgili maksat daha özel ve başka bir isim altında ki, o da "rayiç"dir, ele alınırsa ben buradaki maksadın bu olduğu inancında değilim.

Üstelik rayiç (piyasa fiyatı) sadece tüccarı ilgilendirmez. Aksine sanayi, ziraat v.b.den ürün elde edenleri de kapsar.

Bazı araştırmacılar bu "kâr ve oranı" konusunu "aldatma" konusuyla karıştırırlar. Bazı fakihlerin yaygın görüşüne göre

"aldatma"nın sınırı üçte birdir. Bu orana kadar olan kâr için müsamaha gösterilmiştir. Bu oranın fazlası ise caiz olmayan "fahiş aldatma" yani dalaveredir. Onlar, vasiyet hakkında üzerinde ittifak olan "üçtebir ve üçtebirden fazla" şeklinde geçen hadisten yola çıkarak bu görüşe varmışlardır.

Fakat aldatma ayrı şeydir, kâr ise şeydir. Aralarında bir bağ yoktur. Bazen tüccar % 50 veya % 100 kâr eder, fakat müşteriye aldatmış olmaz. Çünkü pazardaki ticaret eşyası buna uygundur. Veya daha yüksektir. Ama bu büyük kârın yanında müşteriye de uygundur.

Bazen müşteriye az bir kârla hatta kârsız da satış yapıldığı gibi çok aşırı bir kârla da mal satıldığı olur. Buna rağmen müşteriye hile yapılabilir. Bundan dolayı burada ticaret ve kârdan maksadın ne olduğunu bilmek gerekir.

Ticaret ve Kâr

Ticaret: Malı ondan kâr etmek amacıyla satın almak veya satmaktır.

Tacir: Malı kâr amacıyla satmak için satın alan kişidir.

Sil'a (Ticaret eşyası): "Bidae" ve "Arz" olarak da isimlendirilebilir. Çoğulu "Uruz" olarak gelir.

Kâr: Ticari masrafların da eklenmesiyle birlikte eşyanın satın alma ve satış fiyatı arasındaki farktır.

Kur'an-ı Kerim'de:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ ﴾

"Ey iman edenler, mallarınızı, sizden karşılıklı anlaşmadan (doğan) bir ticaretten başka haksız nedenler ve yollarla (batılca) yemeyin" (Nisa: 29) buyurulmuştur.

Borcun yazılması ile ilgili olan müdayene ayetinde ise:

﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا﴾

"... Ancak aranızda devredip durduğunuz ve peşin olarak yaptığınız ticaret başka, bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur" (Bakara: 282) diye buyurulmuştur.

Manevi ticareti ise Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah:

﴿يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ﴾

"...Kesin olarak zarara uğramayacak bir ticareti umabilirler" (Fatır: 29) şeklinde sunmuştur.

﴿هَلْ أَدْلَكُمْ عَلَيَّ تِجَارَةً تُنَجِّيْكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾

"... sizi acı bir azabtan kurtaracak bir ticareti haber vereyim mi?" (Saf, 10)

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا

مُهْتَدِينَ﴾

"İşte bunlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almışlardır; fakat bu alışverişleri bir yarar sağlamamış, hidayeti de bulmamışlardır." (Bakara, 16)

Bu da gösterir ki; ticarette asıl önemli olan kâr etmektir. Ticaretinde kâr etmeyen kişi ticaret yaptığı şeyin veya kişinin seçimini iyi yapmamış demektir.

Tirmizi, Ebu Hureyre'den Peygamberimiz (sav)'in: "Mescitte birinin bir şey sattığını veya satın aldığını gördüğünüzde ona "Allah seni ticaretinde kazançlı kılmasın deyin" şeklinde söylediğini rivayet etmiş ve bunun garip-hasen hadis olduğunu söylemiştir. Çünkü burada ticaretten amaç kâr elde etmektir. Mü'minlere Allah ticaretinde kazançlı kılmasın şeklinde beddua ettiğinde, onun amacı yok olur ve yorgunluğu boşa çıkmış olur.

Kur'an mü'min tüccarları yüce Allah'ın şu sözüyle anmıştır:

﴿رَجَالٌ لَا تُلِهِمُ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾

"(Öyle) Adamlar ki, ne ticaret, ne alışveriş onları Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namazı kılmaktan ve zekâtı vermekten tutkuya kaptırıp alıkoymaz. Onlar kalplerin ve gözlerin inkılaba uğrayacağı (dehşetten allak bullak olacağı) günden korkarlar" (Nur: 37).

Kur'an, ticaret kelimesini, hilekar faizcilerin reddedildiği ayette satma ve satınalma manasında kullanmıştır.

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾

"Bu onların: "Alım-satım da faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır" (Bakara: 275).

Kur'an alışveriş (bey') kelimesini cumaya gitmeyi teşvik eden ayetle birlikte anmıştır.

﴿فَاسْعُوا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾

"...hemen Allah'ı zikretmeye koşun ve alışverişi bırakın" (Cum'a: 9).

Kur'an "Yeşri" (satın almak) fiilini "Yebiu" (satmak) anlamında kullanmıştır. Bu şekilde bir kullanım manevi sahalarda olur.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾

"İnsanlardan öylesi vardır ki; Allah'ın rızasını arayıp kazanmak amacıyla nefsinin satın alır. (Kendini Allah'a feda eder, nefsinin ve hayatının onun rızası ve cennet karşılığında Allah'a satar)" (Bakara, 207) ayeti de bunun gibidir.

﴿ فليقاتل في سبيل الله الذين يشرون الحياة الدنيا بالآخرة ﴾

"Öyleyse, dünya hayatına karşılık ahireti satın alanlar, Allah yolunda savaşsınlar." (Nisa, 74)

Aynı şekilde "Şera" (satın almak) fiili Yusuf-u Sıddık (a.s.) kıssasında maddi sahalar için kullanılmıştır.

﴿ وشروه بثمان بخسٍ دrahm معدودة وكانوا فيه من الزاهدين ﴾

"Onu ucuz bir fiyata, sayısı belli (birkaç) dirheme sattılar. Onu pek önemsemediler" (Yusuf: 20).

Yüce Kur'an'da ticaretle ilgili tüm ayetler ondan razı olmaya işaret eden bir nitelik veya ünvanı kapsamaktadır. Bu Yüce Allah'ın şu sözünde olduğu gibidir:

﴿ فإذا قضيت الصلاة فانتشروا في الأرض وابتغوا من فضل الله ﴾

"Artık namazı kılınca, yeryüzüne dağılın. Allah'ın fazlını isteyip arayın" (Cum'a: 10).

Ve

﴿ وآخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله ﴾

"Başkalarının Allah'ın fazlından aramak için yeryüzünde gezip-dolaşacaklarını...." (Müzzemmil: 20) ayeti.

Hac mevsiminde bile olsa hatta ibadet ve ibadetle ilgili kurallarını yerine getirmeye yönelindiği zaman bile Yüce Kur'an bu fazlı arayıp istemeye mani olmaz. Ve bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم ﴾

"Rabbinizden bir fazl istemenizde sizce sakınca yoktur" (Bakara: 198).

Aynı şekilde Kureyş'in Yemen ve Şam arasında yapmış olduğu meşhur yolculuklara da Yüce Allah şu sözüyle işaret etmiştir:

﴿لَا يَلَا ف قريش إيلافهم رحلة الشتاء والصيف . فليعبدوا رب هذا

البيت﴾

"(Hiç değilse kendilerini) Kureyş'i biraraya getirip anlaştırdığı, yaz ve kış yolculuklarında onları (güvenliğe kavuşturduğu ya da başkalarıyla) ısındırıp yakınlılaştırdığı için, şu ev' (Ka'be)in Rabbine kulluk etsinler" (Kureyş: 1-3).

Kâr elde etmeyi isteyip arzu etmek, hakları ödemek ve sermayeyi korumak amacıyladır:

Tirmizi'nin Ömer b. Şa'b'tan, onun da babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği hadise göre Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin! İçinizde malı olan bir yetimin velisi olan varsa, o malla ticaret yapsın o malı kendi haline bırakmasın ki sonunda o yetim sadaka yemek zorunda kalmasın".

Taberani Evsat'ta, Enes'in: "Yetimlerin mallarında ticaret yapın. Ta ki onlar zekât yemek mecburiyetinde kalmasınlar" hadisini merfu olarak rivayet etmiştir. Iraki ise bunu sahih derecesine çıkarmıştır.

Bu mana, mü'minlerin emiri Ömer (r.a.)'a mevkuf olarak sahih derecesine çıktığı gibi, gibi mürsel hadisler Yusuf b. Malik'in merfu hadislerinin de takviyesiyle sahih derecesine çıkmıştır.

Bütün bu hadisler ekonomi ve ticaret sahasında önemli bir konuya işaret eder. O da şudur:

Başarılı bir ticaretin gerçekleşmesinde en düşük sınır, elde edilen kazancın, malda gerekli olan zekât ve de nafakayı karşılayacak düzeyde olmasıdır. Yani, mal sahibi ve aile fertlerini geçindirecek nafaka olmasıdır.

Mal içinden zekâtın çıkarılmasıyla yani % 97.5'e inmesiyle

sanki görünüşte bir azalma olur. Hiç şüphesiz mal sahibinin kendi ihtiyaçları için harcamasıyla da bu oranda bir azalma olur.

İşte bu, malı az olanı çok kazanmaya mecbur kılar. Ya birçok kez malı devreder veya kâr oranını artırır. Ta ki kazancı, sürekli artan harcamalarını karşılasın. Aksine nafakasını sermayeden yemiş olur.

Nasslar kâr oranını sınırlamış mıdır?

Şu kadarı var ki, sünnetin mal ile ticareti teşvik etmesi kendisinin geçimini sağlayacağı bir kazancı elde etmesi ve sermayesinin sağlam bir şekilde kalması içindir. Acaba sünnet tacirin kendisi için veya toplum onun için gerekli olan kâr oranı hakkında kesin bir sınırlamaya işaret etmiş midir?

Gerçek şu ki uyulması gerekli olan Nebevi ve Raşid sünnete göre hatta bundan da ötede Yüce Kur'an'da kazanç için mesela 3/1, 4/1, 5/1 veya 10/1 gibi üstüne çıkılmayacak derecede sınırlanması vacip veya müstehab kılman belli bir kâr oranı hakkında hiçbir "Nass" mevcut değildir.

Bu konunun gizli olması umulmalıdır. Çünkü her yerde her zaman, her şartta ve her toplumda, bütün eşyalar için belli bir oranın sınırlanmasına gidilmesi adaletteki sürekliliğin oluşmasını sağlamaz.

Burada, gıda v.b. sürekli tüketilen malla, senede birkaç kez tüketilen ve tüketimi yavaş olup senede ancak bir kez satılan, hatta bir yıldan fazla geçmesine rağmen bir hareketlilik olmayan mal arasında fark vardır. İlk kısımdakilerdeki kâr son olarak adı geçenlerden daha az olmalıdır.

Yine burada çok satılanla az satılan mal arasında fark vardır. Aynı şekilde önemsiz, az sermayeli ile çok ve bol sermayeli olan mal arasında da fark vardır. Hiç şüphesiz çok satılan maldan az kâr etmek daha fazla kâr sağlar.

Aynı şekilde burada bir fark da peşin ve vadeli satılan mal

arasında vardır. Bilinen odur ki peşin satılan mallarda kâr oranı daha azdır. Vadeli satışlarda müşterinin zorluk çıkarma, borcu ödemeyi uzatma veya herhangi bir şekilde mala zarar verme gibi durumlar gözönünde bulundurularak kâr oranı daha yüksek tutulur. Satıcının malı yok olduğunda o süre içinde malı kullanmaktan dolayı bir fazlalık sağlanmış olsun diye alimlerin çoğunluğu (cumhur) maldaki fiyat artışını zamana orantılamıştır. Bu durum önceden bilinse açıkça bir sınırlama getirilebilir. Bu adet haline gelmiş olan daha az para ile veresiye mal almak olan "Selem ak-dinin" tam karşılığıdır.

Aynı şekilde insanların birçoğunun özellikle de zayıfların ve fakirlerin ihtiyaç duydukları zaruri malla, sadece zengin kişilerin alabildiği mal arasında fark vardır.

Birincide zayıflar ve ihtiyaç sahiplerine acıyarak kâr oranını azaltmak gerekir. İkincide ise bu oran daha yüksek olabilir. Çünkü kendisiyle zenginleşmenin daha kolay olduğu çeşittendir.

Bundan dolayı kanun koyucu insanların zaruri ve şiddetli ihtiyaçlarından dolayı özellikle gıda ve yiyeceklerin stokunu diğerlerine göre daha sıkı tutmuştur. Yine bu nedenle onun stoku ve onda faiz işlemi yapmak ittifakla yasaklanmış, ondan zekât vermek ise ittifakla farz kılınmıştır.

Aynı şekilde tüccar için kolaylıkla elde edilen malla kaynağından belli bir yorgunluk ve çaba sonucu elde edilen mal arasında fark olması gerekir. Değişme uğramadan satılan mal ile değişik maddelerin katılmasıyla değişik bir eşyaya dönüşen mal arasında da fark olmalıdır.

Bir diğer fark da malı ilk kaynaktan, aracısız ve ucuz bir fiyatla alanla birkaç el değiştirdikten sonra ve yüksek bir fiyatla alan arasındadır. Birincisinin durumu ikinciye oranla daha kârlıdır.

Bütün bunları dile getirmenin amacı, ne Yüce Kur'an'da ne de peygamberimizin sünnetinde kâr oranını belirtmek için belli bir sınır veya oranın olmadığıdır. Açık olan, bunun müslüman bireyin

vicdanına adalet ve ihsan kurallarına riayet etmekle birlikte çevresindeki toplumun örfüne ve müslümanın bütün iş ve ilişkilerini düzenleyen "zarar verme ve zarara uğratmanın" yasaklığı ilkesine havale edilmesidir.

İslâm, bireysel kazancı ilk hedef ve etkin güç olarak kabul eden kapitalist sisteme aykırı olarak ekonomi ve ahlâkı birbirinden ayırmaz. Kapitalist sistem ekonomik hareketliliğin olması için İslâm'ın koymuş olduğu birçok sınırlamayı kabul etmez. Ona göre faiz, stokçuluk, sarhoşluk veren şeyler veya bunların dışındaki şeyleri satarak toplumun zararı da olsa bireyin yararı olan her türlü kazancın bir sakıncası yoktur.

İslâm'a göre ise; her ticaret yapmanın uyması gerekli olan dini, ahlâkî ve hukukî düzenlemeler ve kurallar vardır. Ticaret yapan kişi bu sınırlarda durmalıdır. Bunu aştığı zaman kazancı haram veya haramla karışmış olur.

Buna göre ben fakihlerin sözlerinden herhangi bir sınırlamanın mümkün olacağını düşünmüyorum. Bu yüzden ticaret yapan kişinin ticaretinde gerekli olan belli bir kâr oranının varlığını gösteren hiçbir konuyu araştırmadım.

Ancak Hanefi alimlerinden Zeylai'nin, "Hidaye" sahibi ve diğer alimlerin görüşlerini naklederken, yiyecek sahiplerinin fahiş fiyatla satmaları halinde narlı koymanın şer'i olduğu görüşünü dile getirmesi bundan müstesnadır.

Zeylai fahiş fiyatı değerinden kat kat fazla satmak olarak tanımlamıştır. Fakat "değer"den maksadın ne olduğunu açıklamamıştır. Acaba şu andaki piyasa değeri midir? Bu halde "değer" ve "kâr" arasında bir bağ olmaz. Yoksa eşyanın satın alındığı satınalma değeri midir? Bu durumda ise kâr oranının % 100'ü aşmaması gerekir.

Birçok yerde Maliki alimlerinin kâr oranını 3/1 ile sınırladıkları şeklinde bir görüş yayılmıştır. Fakat ben bu iddianın kaynağına ulaşamadım.

Allah'a şükürler olsun ki Maliki mezhebinden olan bu kıymetli kardeşlerimiz umulur ki birçok delile sahipler ve yanlarındaki bu konuyla ilgili bilgileri bize de açıklarlar.

Fakat benim Yüce Allah'ın başıma erdirmesi sonucu kıymetli sahih sünnette ve sahabelerin (Allah onlardan razı olsun) uygulamalarında gördüğüm, kâr oranının harama götüren ve haram şüphesi olan tüm şeylerden uzak olduğu sürece onda mal sahibinin sermayesinin bir katı hatta birkaç katına varan kâr oranının meşru ve caiz olduğuna dair delildir. İşte size delil:

% 100 olan kâr oranının meşru oluşuna dair delil:

Kâr oranının % 100 olmasının meşru olduğu ile ilgili delil Peygamberimiz (sav)'den rivayet edilmiştir.

Bu da Ahmed, Buhari, Ebu Davud, Tirmizi ve İbn-i Mace'nin Urve b. Ca'd veya İbni Ebi Ca'd (ra)'ın rivayetinden tahrir etkilendirilmiştir.

İmam Ahmed Müsned'inde Urve'den şöyle söylediğini rivayet etmiştir. "Peygamberimiz bir pazarcıyı kuruluğunu gördü. Bana bir dinar vererek: "Ey Urve! Pazara git ve bize bir koyun al", diye buyurdu. Ben de pazara gittim. Mal sahibiyi pazarcılık ederek bir dinara iki koyun satın aldım. Onları önüme katıp getirirken (veya ipinden tutup götürürken demıştır) bir adamla karşılaştım ve benümle pazarcılık etti. Bir koyunu ona bir dinara sattım. Bir koyun bir dinarla Peygamberimiz'in huzuruna çıktım. Ve: "Ey Allah'ın Rasûlü (sav)! İşte dinarımız ve işte koyununuz, dedim."

O da bana: "Bunu nasıl yaptın?" diye sordu. Ben de olayı anlatım. Rasûlullah da: "Allah'ım! Onun yapmış olduğu alışveriş akdini ona mübarek kıl" diye buyurdular. Bundan sonra ravi: "Kendimi bir Küfe kilisesinin yanında duruyor gördüm. Aileme varıncaya kadar 40 bin kazandım", demiştir.

Buna benzer bir hadisi de Tirmizi rivayet etmiştir.

İmam-ı Buhari Sahih'inin Kitabu'l-Menakıb bölümünde Urve (r.a.)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah Urve'ye kendisine bir koyun alması için bir dinar verdi. O ise bir dinarla Peygamberimize iki koyun aldı. Koyunlardan birini bir dinara sattı ve bir koyun ve bir dinarla geldi. Peygamberimiz (sav) de alışverişinin bereketli olması için ona dua etti. Öyle olmuştu ki o toprak bile satın alsaydı onda kâr eder duruma gelmişti."

Ebu Davud Sünen'inde Kitabu'l-Buyu' bölümünde, alışverişte ortaklık konusundan sonra Buhari'nin rivayet ettiğine benzer bir rivayette bulunmuştur. Münziri de onu Muhtasarı's Sünen'inde dile getirerek onun Tirmizî ve İbni Mace tarafından tahrir edildiğini söylemiştir.

Ebu Davud da Hakim b. Hazzam'dan şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (sav) kendisiyle bir kurbanlık satın alması için bir dinar göndermiş. O da onu bir dinara satın alıp iki dinara satmış ve tekrar dönüp Peygamberimize bir dinar ile bir kurbanlık satın almış ve bir dinarla Peygamberimize gelmiş, Peygamberimiz (sav) de o dinarı sadaka olarak dağıtmış ve ona alışverişinin bereketli olması için dua etmiştir."

Tirmizi bunu Habib İbni Ebi Sabit'in hadisinden o da Hakim İbni Hazzam'dan rivayet etmiştir. Tirmizi der ki: "Habib benim yanımda bunu Hakim'den duymadı."

Kâr oranının % 100'den daha fazla olabileceğinin meşru olduğuna dair delil

Aldatma, hile, karaborsa ve herhangi bir zulüm yoluyla olmadığı sürece, sınırsız bir oranda kâr elde etmenin meşru olduğunu gösteren delillerden biri Zübeyr bin Avvam (r.a.)'ın -ki o da, cennetle müjdelenen on kişidendir, şu.a ehli olan altı kişiden biridir, Yüce Peygamberimizin sahabesi ve halası oğludur- "Gabe" mevkiinde bir araziye satın aldığına dair sahih olan hadistir. O Medine'nin etrafındaki bu meşhur ve büyük araziye 170.000'e satın aldı ve Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'e

1000x1600'e yani onu dokuz katından daha fazla olan 1.600.000'e sattı.

Ben bu hadisi, Abdullah b. Zübeyr'in senediyle, olduğu gibi rivayet eden İmam-ı Buhari'nin derlediği sahih hadislerden aldım. İmam-ı Buhari bunu "Farzu'l-Hums" kitabında, "ölümünde ve yaşamındaki gazinin malındaki bereket" bölümü 3129 No'lu hadiste ifade etmiştir. Abdullah İbni Zübeyr şöyle demiştir:

"Ez-Zübeyr İbnu'l-Avvam Cemel Vak'ası gününde savaşın durduğu bir zamanda beni çağırdı. Ben yanına dikildim. Bana şunları söyledi: Ey oğulcuğum! Şu muhakkak ki bugün ancak zalim olan yahut mazlum olan öldürülür. Ve ben bugün kendimi başka türlü değil, ancak mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Ve benim en büyük hüznüm, endişem borcumdur. Sen borcumuzun malımızdan geriye herhangi bir şey bırakacağını zannediyor musun? dedi ve: Ey oğulcuğum! Malımızı sat ve borcumu öde", sözünü söyledi. Ve malın üçtebiri vasiyet etti."

Bu üçtebirin üçtebirini hususi olarak Abdullah İbni Zübeyr'in oğullarına vasiyyet etti. Zübeyr oğlu Abdullah İbni Zübeyri kasederek, onun oğulları için üçtebirin üçtebiri diyor: "Eğer borcun ödenmesinden sonra birşey artmış olursa, o fazlanın üçte biri senin oğullarına aittir."

Hişam İbni Urve (geçen senedle) şöyle dedi: "Abdullah İbni Zübeyr'in çocuklarının bazıları yaşça (yahut vasiyetteki payca) Zübeyr'in oğullarının bazısına eşit olmuştur. Bunlar Hubeyb ve Abbad'dır. Zübeyr'in bu vasiyeti yaptığı gün dokuz oğlu ve dokuz kızı vardı.

Abdullah dedi ki: "Babam Zübeyr, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladığında şöyle diyordu: "Ey oğulcuğum! eğer borç ödemekten herhangi bir şey hususunda aciz olursan o zorluğa karşı Mevlamdan yardım iste!" dedi.

Abdullah şöyle dedi: "Vallahi ben babamın bu "Mevlam" sözüyle ne kastedtiğini bilemedim (Benim Mevlam) Allah'tır

dedi."

Abdullah şöyle devam etti: "Vallahi ben onun borcunu ödemekten dolayı herhangi bir sıkıntıya düştükçe:

"Ya Mevla'z Zübeyr (Ey Zübeyr'in Mevlası) Zübeyr'in borcunu öde, diye dua ettim. Akabinde Yüce Allah onun borcunu ödedi. Sonunda Zübeyr (r.a.) öldürüldü. Zübeyr arkasında altın para ve gümüş para bırakmadı. O yalnız bazı araziler bıraktı. Gabe mevkiindeki büyük arazi, Medine'de onbir ev, Basra'da iki ev, Kûfe'de bir ev, Mısır'da bir ev bunlardır.

Abdullah dedi ki: "Zübeyr'in üzerindeki borç ancak şöyle oluşmuştur: Birtakım kimseler ona mal getirir ve malı Zübeyr'in yanında emanet bırakmak ister idi. Zübeyr ise ona:

- Hayır, ben bu malı emanet olarak teslim almam. Fakat o mal benim zimmetimde bir ödünçtür. Çünkü ben emanetin zayi olmasından (ve bunun da benim malı iyi korumadığımdan meydana geldiğinin zannedilmesinden) korkarım, der idi."

Zübeyr asla bir kumandanlık, haraç toplayıcılığı ve (mal toplamaya sebep olacak cinsten) herhangi bir vazifeyi üzerine almamıştır. O sadece Peygamber (sav)'in veya Ebubekir, Ömer ve Osman'ın -Allah onlardan razı olsun- öncülüklerinde yapılan savaşlarda bulunmuştur.

Abdullah İbni Zübeyr şöyle dedi: "Ben babam Zübeyr'in üzerindeki borcu hesap ettim de, onu iki milyon ikiyüzbin olarak buldum. Ravi dedi ki; Hakim İbn Hizâm, Abdullah İbnu'z-Zübeyr'e kavuştu da: Ey kardeşimin oğlu! Kardeşim Zübeyr'in üzerinde ne kadar borç vardır? diye sordu.

Abdullah, borcun bir kısmını gizleyerek, yüzbin dedi. Bunun üzerine Hakim: vallahi ben sizin mallarınızın bu kadar borcu ödemeye yeteceğini zannetmiyorum dedi. Bu sefer Abdullah: Eğer borçlar iki milyon ikiyüzbin olmuş ise senin görüşün nedir, bana haber ver, dedi.

Hakim: Bu kadar borcu ödemeye güç yetireceğinizi sanmıyorum. Eğer bu borçtan herhangi bir şeyi ödemekten aciz olursanız benden yardım isteyin, dedi. Ravi dedi ki: Zübeyr "Gabe"deki araziyi 170.000'e satın almıştı. Oğlu Abdullah ise bu araziyi satmak için bir milyon altıyüzbin değer biçti. Sonra ayağa kalktı ve: Her kimin Zübeyr'in üzerinde alacağı bir hak varsa "Gabe"ye bizim yanımıza gelsin, dedi. Ardından Abdullah İbn Ca'fer İbn Ebi Talib oraya geldi. Bu Abdullah'ın, Zübeyr'in üzerinde dört yüzbin alacağı vardı. Bu Abdullah, Abdullah İbni Zübeyr'e hitaben: Eğer isterseniz bu dört yüzbinlik alacağımı size bırakayım, dedi. Abdullah İbni Zübeyr: Hayır (alacağını geri bırakma, bunu istemeyiz) dedi. Abdullah İbn Ca'fer: Eğer isterseniz, benim alacağımı geri bırakmak istediğiniz alacakların içine koyup geriye bırakırsınız, dedi.

Abdullah İbnu'z Zübeyr: Hayır alacağımı geri bırakma, dedi. Ravi dedi ki: Abdullah İbn Ca'fer: Öyleyse bu araziden benim için bir parça kesin, dedi. Abdullah İbnu'z-Zübeyr de ona hitaben: Şuradan şuraya kadar olan parça senindir, dedi.

Ravi dedi ki: Abdullah İbnu'z-Zübeyr, "Gabe" arazisinden (ve evlerden) bazısını sattı da babası Zübeyr'in borcunu ödedi. Borcun hepsini tamamen ödedikten sonra Gabe arazisinden dört buçuk pay baki kaldı. Abdullah İbnu'z Zübeyr daha sonra Şam'a Muaviye İbn Ebu Sufyan'ın yanına geldi. Muaviye'nin yanında Amr İbn Osman İbn Affan, Abdullah İbnu'z Zübeyr'in kardeşi el-Munzir İbnu'z-Zübeyr (mü'minlerin anası Sevde'nin kardeşi) Abdullah İbnu Zem'a bulunuyordu. Muaviye Abdullah İbni Zübeyr'e hitaben: "Gabe" arazisine ne kadar kıymet tayin edildi? dedi.

Abdullah: "(Onaltı pay aslından) her bir pay yüzbine geldi," dedi.

Muaviye: "Geriye kaç pay kaldı?" dedi.

Abdullah: "Dört bütün pay ile yarım pay kaldı" dedi.

El-Münzir İbnu'z-Zübeyr: "Ben yüzbin karşılığında bir pay

satın aldım" dedi.

Abdullah İbnu Zem'a: "Ben de yüzbin karşılığında bir pay satın aldım" dedi.

Bu sefer Muaviye: "Geriye ne kadar pay kaldı? diye sordu. Abdullah bir pay ile yarım pay kaldı" dedi.

Muaviye: - Ben de onu yüzelli bin karşılığında satın aldım, dedi.

Ravi dedi ki: "Abdullah İbni Ca'fer (Ebi Talib) Muaviye'den onun payım altıyüzbin karşılığında satın aldı da böylece ikiyüzbin kazandı:"

Haram kılınmış olan kâr oranı

Bilinen odur ki bir kısım ticari kazançlar hiç tartışmasız haram kılınmıştır. Bunların da birçok şekilleri ve sebepleri vardır. Onlardan bir kısmı şunlardır:

1- Haram kılınmış şeylerin ticaretini yaparak kazanç elde etmek:

Bunlar ise şer'an haram olan içki, uyuşturucu, boğazlanmamış hayvan ve putların satışı gibi haram olan eşyaları ticari yoldan satıp gelir elde etmektir. Haram kılınmış heykeller, insanlar için zararlı olan bozuk gıdalar, pis şeylerin bulaştırıldığı içecekler, kullanılması sakıncalı ilaçlar v.b. gibi insanlara zararlı olan bütün maddeler de bunlardandır.

Haram olan eşyaları satmak ve onlardan kazanılan paradan yararlanmanın yasak oluşu ile ilgili birçok hadis-i şerif gelmiştir.

Cabir (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre o Rasûlullah (sav)'in şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Hiç şüphesiz Allah içki, leş, domuz eti ve putları satmayı haram kılmıştır" ve aynı hadiste "Allah, Yahudileri kahretsin. Allah onlara hayvanın iç yağını haram kıldığında, onlar onu eritip sattılar ve parasını da yediler" şeklinde geçmiştir. Bunu bir ce-

maat rivayet etmiştir.

İbni Abbas'dan Nebi (sav)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah yahudilere lanet etsin! Onlara içyağı haram kılındığı halde, onu sattılar ve parasını yediler. Muhakkak ki Allah bir topluluğa bir şeyin yenmesini haram kıldığı zaman onun satışından elde edilen bedeli de haram kılar". Bu hadisi Ahmed ve Ebu Davud rivayet etmiştir.

Ebu'l-Berekat İbni Teymiye'ye göre bu aynı zamanda necis olan yağın satışının haram oluşuna da delildir.

İbn-i Abbas'tan da şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav) köpeği bir bedel karşılığında satmayı yasaklamış" ve "Biri sana köpeğin bedelini istemeye geldiğinde onun avucuna toprak doldur" diye buyurmuştur". Bunu Ahmed ve Ebu Davud rivayet etmiştir.

Aişe (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah içkiye, içene, sunana, satana, satın alana, sıkana, sıkıtırana ve kendisi için taşıyana lanet etmiştir". Bu hadisi Ebu Davud ve İbni Mace rivayet etmiştir. Ayrıca İbni Mace'de: "Onun bedelini yiyene" kısmı da ek olarak geçmiştir.

İbni Teymiye bunu el-Münteka'da "İçki yapımında kullanılan sıkılmış üzümün satışının haram oluşu ile ilgili bölümde: "Günaha yardımcı olan her türlü alışveriş haramdır" şeklinde dile getirmiştir.

Bütün bu hadislerden ortaya çıkan sonuç şudur: Bu şekilde ticareti haram olarak gerçekleşen her türlü ticari kazanç ister az olsun ister çok olsun kirli ve haram kazançtır.

2- Hile ve sattığı malın ayıbını gizleme yoluyla elde edilen kazanç:

Bunun örneği de malın ayıbını gizleyerek hile ve aldatma yoluyla ticari kazanç elde etmektir. Veya müşteriye oyun yaparak eşyayı gerçek görünümünden farklı göstererek aldatmak.

Eşyanın gerçeğini müşteriden gizleyecek bir şekilde yapılan ilanlar da buna girer.

Peygamberimiz (sav) aldatan kişiden uzak olmayı tavsiye ederek şöyle buyurmuştur: "Bizi aldatan bizden değildir". Bu hadisi Buhari ve Nesai dışında bir cemaat rivayet etmiştir.

Atiyye b. Amr, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Müslüman müslümanın kardeşidir. Dolayısıyla bir müslümanın ayıplı bir malı ancak ayıbını açıklamak şartıyla müslüman kardeşine satması helâl olur". Bu hadisi Ahmed ve İbni Mace rivayet etmiştir.

Sahabe ve Selef (Allah onlardan razı olsun) bir eşyanın içinde bulunan ayıbı göstermeyi İslam'ın öğütlediği bir doğruluk ve istikamet olarak görürlerdi. Cerir İbni Abdullah bir eşyasını satmaya gittiğinde müşteriye onun ayıbını gösterir, sonra onu serbest bırakırdı. "Dilersen al dilersen alma" derdi.

Ona; Sen böyle yaptığın sürece hiçbir alışverişin gerçekleşmez denildiğinde, o: "Biz Rasûlullah (sav)'a her müslümana öğüt vermek üzere söz verdik" demiştir.

Vasile b. Aska'nın dalgın olduğu bir anda adamın biri kendisine ait bir deveyi üçyüz dirheme sattı. Adam deveyi alıp gittiğinde Vasile hemen ardından koştu ve onu gördüğünde: - Ey falan kişi! diye bağırdı. Sen bu deveyi kesmek için mi yoksa binmek için mi satın aldın? diye sordu. Adam: - Binmek için aldım, dedi. Vasile: "Onun ayağında yürümesine engel bir parçalanma olduğunu gördüm" dedi. Bunun üzerine adam geri döndü ve onu geri verdi. Bu sefer mal sahibi fiyattan yüz dirhem indirdi. Ve Vasile'ye: -"Allah sana rahmet etsin benim alışverişimi bozdun" dedi. Vasile ise; "Biz, Rasûlullah (sav)'a her müslümana öğüt vermek üzere söz verdik" dedi ve ardından Rasûlullah (sav)'ın şöyle buyurduğunu duydum, dedi: "Biriniz bir alışveriş yaptığında malında olanı açıklamadığı sürece yaptığı alışveriş helâl olmaz ve bunu bilen kişi de onu açıklamadığı

sürece o alışveriş helâl olmaz".

İmam-ı Gazali bu olayın devamında şunu söylemiştir:

"Onlar nasihatı, kendileri için istemedikleri şeyi bir başkası için de istememek olarak anlamışlar. Bunun bir fazilet ve makamda yükseliş olduğuna değil, ancak biat ettikleri İslam'ın bir şartı olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı ibadette yalnızlığı ve insanlardan ayrı münzevi bir yaşamı tercih ederler. Çünkü insanların içlerine ve işlerine karışmış bir halde Allah'ın haklarına riayet etmek ancak sıddıklar makamında olanların başarabileceği bir çalışmadır".

3- O anki piyasa fiyatını gözlemek suretiyle hile yapmak.

O günkü raic fiyatı gizlemek suretiyle hile yapmak. Bu konuda farz olan İmam-ı Gazali'nin de belirttiği gibi o anki piyasa fiyatını doğru söylemek ve bu hususta hiçbir şeyi gizli tutmamaktır. Rasûlullah (sav) Efendimiz mal, yüklü kafilayı yolda karşılayıp mallarını almaktan ve almayacağı malın üzerine varmaktan menmiştir.

Kafilayı karşılamak: Herhangi bir yerden gelen malları almak için, piyasayı gizli tutarak, kafilayı karşılayıp mallarını almak demektir. Nitekim Rasûlullah (sav): "Kafilayı karşılamayın" diye buyurmuştur. Kim karşılasa malın sahibi pazara geldikten sonra muhayyerdur. Dilerse alışverişi bozabilir. Gerçi bu şekilde yapılan alışveriş sahihtir. Fakat çarşıya geldikten sonra onun yalanı ortaya çıkarsa mal sahibi cayabilir. Şayet doğru haber vermişse, akdedilmiş satıştan dönüp dönemeyeceği hususunda görüş ayrılığı vardır. Çünkü bu aldanmak olmamakla birlikte haberlerin çelişkili olmasından dolayıdır. Bunun için Rasûl-i Ekrem (sav) şehirlinin köylünün malını satmasını yasaklamıştır. Yani daha pahalı satarım diye malını köylüye sattırmaz, köylüden alır ve kendisi köylünün namına satar. Bu, gıda maddelerinde haram, diğer maddelerde ise şüphelidir. Fakat yasaklama

mutlak ve genel olduğu için -hangi madde olursa olsun- haramdır. Çünkü köylünün malını alıp bekletmekle piyasada gereksiz bir darlık meydana getirilmiş oluyor.

"Neceş"ın anlamına gelince: Müşteriyi kızıştırmak yani almayacağı malın fiyatını arttırıp başka bir müşteriye daha pahalıya sattırmaktır. Şayet mal sahibiyle anlaşmamış ise bu hareket haram, fakat akit sahihtir. Şayet mal sahibi ile aralarında anlaşma olmuşsa, akdin sıhhatinde ihtilaf varsa da evla olan alanın muhayyer olmasıdır. Çünkü bu da aynen kafiye karşılayıp malını elinden almak gibidir.

İmam-ı Gazali devamla şöyle demiştir: Bütün bu yasaklar alışverişte piyasayı, rayici ve bu hususta bildiklerini gizlemenin, caiz olmadığına delildir. Böyle yapmak, yapılması farz olan nasihatı aykırı olarak bir haram irtikab etmektir.

Tabiinden biri Basra'da ticaretle uğraşırken onun bir kölesi de Horasan'ın Sus şehrinde kendisi için şeker imal ederdi. Kölesi kendisine yazdığı mektupta "Bu sene şeker kamışlarına hastalık geldi, sen şekerini depo et" dedi. Adamcağız da Basra'daki tüccarın elinde bulunan bütün şekerini satın aldı. Vakti gelince şekerini otuzbin dirhem kârı ile sattı. Akşam evine gelip yatağına yatınca, şöyle bir düşündü. Evet otuzbin dirhem kazandım. Fakat diğer taraftan yapmakla yükümlü olduğum nasihatı terkettim. Adama vaziyeti anlatmadan malını aldım, bunun için de manevi ziyandayım. Bunun en doğrusu bu ticareti adama vermektir, dedi ve sabahleyin doğruca şeker tüccarına giderek:

- Paranı al, dedi. Tüccar: Hayrola bu para nereden? diye sorunca adam olayı anlattı ve o zaman piyasayı ve şekerin vaziyetini haber vermediği için kendisini aldatmış olduğunu söyledi.

Tüccar:- Helâl hoş olsun, o zaman anlatmamışsan bile şimdi durumu bildirdin, memnun oldum, paranı al götür, dedi. Adam evine dönünce; yine düşündü. Hayır bu doğru değil. Ben tüccarı aldattım. O zamanki şekerin durumunu kendisine bildirmediğim. Tüccar da şimdi utandığı için bu parayı kabul etmemiştir, diyerek

ertesı gün hemen parayı götürüp tüccara teslim etti ve: Benim gönlüm ancak böyle rahat eder. Sen şu malını al, dedi. Bu söz üzerine şekerin sahibi parayı aldı. İşte ticaret konusunda bize ulaşan bu örnek kıssalar, ticari muamelelerde fırsatçılık yapmanın satıcı veya alıcıdan o günkü fiyat ve rayiç değişikliklerini gözlemenin, onun gaflet ve bilgisizliğinden istifade etmenin caiz olmadığını bize anlatmaktadır. Bunlara riayet etmeyen kişi haksızlık yapmış, zalim olmuş, adaleti terketmiş ve din kardeşine karşı görev ve yardımı yapmamış olur.

Bir kimse bir malı, "Bu mal bana şu kadara mal olmuştu" veya "Onu şu kadara satın almıştım" diyerek kârıyla satarken o malı satın aldıktan sonra meydana gelmiş olan bir kusur falan varsa bunu da belirtmelidir. Eğer o malı vadeli aldıysa onu da söylemelidir. Eğer malı bir dostundan veya onun oğlundan müsamahalı bir şekilde aldıysa bunu da belirtmelidir. Zira ticaretle uğraşanların aralarındaki adet şudurki: Satıcının malı hakkındaki açıklamalarına güvenirler. Alışverişte itibar, satanın mal hakkındaki beyanındır. Binaenaleyh satıcı malı hakkındaki her şeyi doğru söylemelidir. Bu onun görevidir.

4- Fahış fiyatla kâr elde etmek:

Mal sahibin normal, adet üzere olan miktarın üstünde hile yaparak kâr elde etmemesi gerekir. Asıl normal olan kâra gelince; zaten ona müsaade edilmiştir. Çünkü alışverişte illa ki bir miktar kazanmak gereklidir. Fakat kârın normal ya da ona yakın olmasına dikkat etmek gerekir. Müşterinin normal fiyatın üstünde fedakârlık ederek o malı alması ise ya onu çok arzu etmesinden ya da ona çok ihtiyaç duymasından dolayıdır. Bu tür bir alışveriş zorla ve hile karıştırılmadan yapılıyor da olsa, bunun önüne geçmek gerekir. Bu müşteriye olan bir iyiliktir. Bazı alimler üçtebirin üstündeki kâr için muhayyerlik hakkı gerekir, görüşündedirler. Biz ise bu görüşte değiliz. Fakat doğru olan bu kâr oranının mümkün merteye aşağıya çekilmesidir.

Rivayet edilir ki; Yunus bin Ubeyd'in yanında kimi dörtyüzbin kimi de ikiyüzbin değerinde olan farklı fiyatlarda elbiseler vardı. Kendisi namaza gittiğinde yerine kardeşinin oğlunu bıraktı. Bir bedevi geldi ve ondan dörtyüzbinlik bir elbise istedi. O ise ona fiyatı ikiyüzbin olanlardan getirdi. Bedevi onu güzel görüp beğendi ve satın aldı. Aldığı elbise ile birlikte ordan ayrıldı. Yunus namazdan dönerken onunla karşılaştı ve elbisesini tanıdı. Bedeviye kaç aaldın diye sordu.

Bedevi: "Dörtyüzbin," dedi.

Yunus: "Bu ikiyüzbinini geçmez. Dön, onu hemen geri ver," dedi.

Bedevi: "Bu bizim yörede beşyüzbin eder. Ben bu fiyata razıyım," dedi.

Yunus ona: "Geri dön. Çünkü din hususunda öğüt vermek, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır," dedi. Sonra onu dükkana geri götürdü. Ona ikiyüzbin dirhemi iade etti. Ve yeğenine kızarak:

"Utanmaz mısın? Allah'tan korkmaz mısın? Yüzde yüz kâr edip müslümanlara öğüdü terkedersen," şeklinde uyarıda bulundu.

Yeğeni: "Allah'a andolsun ki ben ona vermedim. Ancak o bunu beğendi," dedi.

Yunus: "Sen ona yapılanın sana yapılmasına razı olur musun?" dedi.

Bu durumda eğer fiyatı gizleme ve hile varsa o zulüm kısmına girer. Bunun da haram olduğu daha önce geçti. Hadis-i şerifte de: "Fiyatı önemsemeyen kişiyi aldatmak haramdır" şeklinde geçmektedir.

Zübeyr b. Addi şöyle söylemektedir: Onsekiz sahabe'nin zamanına yetiştim. Onlardan hiçbir tanesi bir dirhem ile bile bir et satın almayı beceremezdi.

Alışverişte bu tür beceriksizlere yüksek fiyatla satmak ise bir zulümdür. Her ne kadar onda hile yoksa da yapılan bu iş iyiliği terketmektir. Bunu tam olarak yapan azdır. Birçoğu hile ve o günkü fiyatı gizlemeyi tercih eder.

Ticari meselede sırf iyilik olacak bir darb-ı meseli de Gazali anlatmıştır. O da Muhammed b. Münkedir'den rivayet edilen ve farz olan adaletin de üstünde bir iştir. Onda, bazısı 5'e, bazısı 10'a satılan kumaş parçaları vardı. O olmadığında hizmetçisi 5'e olan bir kumaş parçasını 10'a sattı. Muhammed bunu öğrendiğinde bütün gün durmadan o kişiyi aradı, sonunda buldu ve ona: "Hizmetçim yanlışlıkla sana beş dirhem olanı on dirheme satmış," dedi.

O kişi ise: "Ey Muhammed! Ben buna razıyım," dedi.

Muhammed: "Sen ona razı olsan bile biz kendimiz için razı olmadığımız şeyi başkası için de razı olmayız," dedi ve devamla: "Bu üç seçenekten birini tercih et. Ya on dirhem olandan alırsın ya biz sana beş dirhem geri veriz. Veyahut kumaşımızı geri verir, dirhemlerini alırsın" dedi.

Adam: "Beş dirhemimi geri verin," dedi. O da adamın beş dirhemini geri vererek onu gönderdi.

Gazali dedi ki: "Burada geçen bütün eşyalarda adet üzere onda yarım veya onda biri aşmamak güzel olandır. Kim az kâra kanaat ederse onun alışverişi çoğalır, sürümden kazanır ve bu şekilde bereket meydana gelir."

Hız. Ali (ra) bir defasında devesi üzerinde Kûfe pazarında dolaşırken şöyle söylemiştir: "Ey ticaretle uğraşan topluluk! Hakkı tutun ki selamete eresiniz. Az kârı da reddetmeyin ki çoğunu haram etmeyesiniz."

Abdurrahman bin Avf'a zenginliğinin sebebi nedir? diye soruldu. O da üç sebebi vardır, diye cevap vererek sözlerini şöyle sürdürdü: "Hiçbir kârı geri çevirmedim. Benden istenen hiçbir hayvanın satışını geciktirmedim ve veresiye satış yapmadım."

Rivayete göre bin devenin satışını gerçekleştiren Abdurrahman bin Avf, sadece bukağlarından kâr etmiştir. Her bir bukağıyı bir dirheme satıp bin dirhem kazanmış, böylece günlüğü bin dirheme gelmiştir.

5- Stokçuluk yaparak kazanç elde etmek

Müslüman bir tüccar için helâl olmayan kazanç türünden biri de, şeriatın yasaklamış olduğu stokçuluk yoluyla gelen kazançlardır. İmam Müslim Sahih'inde Peygamberimiz (sav)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ancak hatalı kişi stokçuluk yapar". Hatalı kişi ise "günahkâr" demektir. Zira Yüce Allah, birçok azgın müstebkiri bu vasıfla nitelemiş ve şöyle buyurmuştur:

﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ﴾

"Gerçekte Firavun, Haman ve askerleri bir yanılığ içindeydi" (Kasas: 8).

Ahmed ve Hakim, İbni Ömer'in Rasûlulah (sav)'dan şu hadisi aldığını rivayet etmişlerdir: "Kim gıda maddesini kırk gün stok ederse o kişi Allah'tan uzak, Allah da ondan uzak olmuş olur".

Ali (r.a.)'dan gelen rivayet de şöyledir: "Kim gıda maddesini kırk gün stok ederse kalbi katılaşmış olur". Yine O'ndan rivayet edildiğine göre: "O stokçuluk yapan birinin gıdasını yakmıştır".

Mescid-i Haram konusunda Yüce Allah'ın,

﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾

"Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara, orada zulmederek adaletten ayrılanlara acı bir azap tattırırız" (Hac: 25) ayetinin açıklamasında "Şüphesiz stokçuluk da bir zulümdür. Onun da cezası olması gerekir," şeklinde görüş bildirilmiştir.

İhtikâr: Bir tüccarın, malın değerinin artmasını bekleyerek malı saklamasıdır.

Bu da mal sahibinin, birçok insanın maruz kalacağı zararı umursamayan bir bencillik duygusuna sahip olduğunu gösterir.

Bu devam ettiği sürece mal sahibi bu sayede büyük bir kazanç elde edecektir.

Eğer o mala sahip tüccar tek ise veya malı satan tüccarların tümü malı saklamak, satış yapmamak üzere birbirleriyle anlaşmışlarsa bu zarar daha da ağır olur. Çünkü insanlar o mala şiddetle ihtiyaç duyduğu anda fiyatını yükseltirler. Ve bu şekilde onların arzu etmiş olduğu yüksek fiyat zorunlu olarak gerçekleşmiş olur. Bu ise, en başta faiz ve karaborsacılığa dayanan kapitalist sistemin işidir.

6- Stokçuluğu haram kılınan mal nedir?

Fakihler, stokçuluğu haram olan mallar hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazı fakihler stokçuluğu sadece "Gıda maddesiyle" sınırlamışlardır.

İmam-ı Gazali'ye göre, yenilebilir kısımdan olsa bile ilaç, ilaç yapılan otlar, zaferan ve benzerleri, ne gıda maddesidir ne de onunla ilgili bir şeydir. Ama gıda ile ilgisi olan et, meyve ve onların yerine geçen şeyler ise bazı durumlarda "Gıda" olmaktan çıkarlar. Her ne kadar bunların eş anlamlı oldukları imkansız gibi görünse de bu konu tartışmalıdır.

Bazı alimler de yağ, bal, susam yağı, peynir, zeytin ve bunların yerine geçenlerin stoklanması haram oluşu hükmünü reddetmişlerdir.

Gazali'nin bu sözünden anlaşılıyor ki, onlar "Gıda"yı, yağsız ve katıksız olan kuru ekmek ve pirinç gibi bir kaç yiyeceklerle sınırlandırıyorlar. Hatta peynir, yağ, susam yağı v.b. maddeleri de bu kapsamın dışında değerlendiriyorlar.

Onun bu şekilde değerlendirdiği "Gıda"yı modern tıp, insan için sıhhatli bir gıda olarak yeterli görmez. Çünkü sıhhi olan gıdada bütün gerekli maddeler bolca bulunmalıdır. Bunlar, Proteinler, yağlar ve vitaminlerdir. Bunlar olmadığı takdirde insan gıdasızlıktan dolayı birçok hastalığa maruz kalır.

Aynı şekilde günümüzde birçok ilaç insan için zaruri bir hal almıştır. Elbise ve benzerleri de bunun gibidir.

İnsanların ihtiyaçları ise hayatlarındaki değişime göre gelişir. Nice şeyler vardır ki birgün sonra ihtiyaç halini alıyor. Nice ihtiyaçlar da ertesi gün bakmışsın ki zaruret halini almıştır.

Bütün bunlardan sonra benim görüşüme göre en uygun olan; gıda olsun, elbise olsun, okul veya ev araç-gereçleri olsun, mesleki ihtiyaçlar veya bunların dışında insanın ihtiyaç duyduğu her şeyi stok yapmanın haram olmasıdır. Buna kanıt ise "Stokçuluğu ancak günahkâr kişi yapar" veya "Stokçuluk yapan günah işlemiştir" hadisinin genellik ifade etmesidir. Gıdayı stok yapmanın yasak olduğunu ve özel olarak da onun cezasından söz eden nass ise bu genelliğe engel değildir. Hatta yasaklamanın nedeni bu görüşü daha da kuvvetli kılmaktadır. Bu da eşyanın alıkonmasıyla bütün insanlara zarar vermektir. İnsanların ihtiyacı özellikle de günümüz insanının ihtiyacı sadece "Gıda"ya değildir. İnsan yeme, içme, giyinme, oturma, öğrenme, tedavi olma, taşınma, çeşitli yollarla başkalarına ulaşma hususlarında da ihtiyaç içerisinde.

Bundan dolayı İmam Ebu Yusuf'un "el-Harac" adlı eserinde "İnsanın zarar gördüğü her şeyi alıkoymak, stokçuluk yapmaktır" şeklindeki görüşü tercihe şayandır.

İnsanların şiddetle ihtiyaç duydukları şeyi stok yapmak günahın en şiddetlisidir. Stok edilemeyecek malların ilkinin "Gıda Maddesi" oluşturur. Gıda maddelerinin başında da zaruri yiyecekler vardır.

7- Stok yapmanın haram olduğu vakit

Stok yapmanın haram olduğu vakit üzerinde de görüş ayrılığı vardır. Bazı alimler, yasaklamanın umumi oluşuna dayanarak bu yasaklamayı bütün vakitler için teşmil etmişlerdir. Dar vakit ile geniş vakit arasında bir ayırım yapmamışlardır. Seleften takva ehlinin uygulaması da bu şekil üzeredir.

Gazali'ye göre, bolluk olup istenen maddelerin herkeste bulunduğu ve diğerinden fazla para veren olmadığı bir sırada, bir de kesatlık beklenmiyorsa kimseye bir zararı olmayacağı için malı tutmasında zarar yoktur. Bu stokçuluk olmaz.

Kesatlık zamanında bal, yağ, peynir v.b. maddeleri saklamak halkın geneline zarar vermek olduğu için stokçuluk sayılır. Demek oluyor ki, stokçuluğun haram olup olmayacağı, verdiği zarara bağlıdır. Yiyecek maddelerine özgün kılınmasından kat'i olarak anlaşılan da budur. Kimseye zararı olmasa bile gıda maddelerinde stok yapmak en azından mekruhtur. Çünkü bu, zararın başlangıcı sayılır, bu da piyasada malın bulunmaması ve fiyatların yükselmesine sebep olur. Bundan da halkın geneli zarar görmüş olur. Zararın başlamasını beklemek, zarar gibi sakıncalıdır. Ancak ondan biraz daha hafiftir. Zararın derecesi oranında, mekruh ve haram olma dereceleri de fark eder.

Seleften bazılarının rivayetine göre: "Bir tüccar Vasıt şehrinde bir gemi yükü buğdayı Basra'ya gönderdi. Basra'daki vekiline: "Buğday gelir-gelmez hemen satışa arzet" dedi. Tüccarlar ise oldukça bolluk olduğunu, bir hafta bekletildikten sonra satıldığı taktirde iki misli kâr elde edileceğini söylediler. Vekil de buğdayı bir hafta bekletti ve iki misli kâr ile sattıktan sonra durumu malı gönderen tüccara bir mektupla bildirdi. Tüccar cevabi mektubunda: "Be adam! Biz dinimizin selameti uğruna az kâr edenlerden idik. Sen yanlış hareket ettin. Biz dinimizden fedakârlık ederek fazla kârı sevenlerden değiliz. Siz bize karşı büyük bir cinayet işlediniz. Mektubumu alır-almaz, bütün malı Basra fakirlerine sadaka olarak dağıt. Yapacağımız bu tasaddukla da fazla bir şey beklemiyorum. Yapılan karaborsacılığın cezasından kurtulursak bizim için en büyük bahtiyarlık olacaktır" dedi.

Sonuç

etkenle insanların geneli insanların geneli için zararlı olacak şekilde fiatları yükseltmeden, İslami hüküm ve yönlendirmelerle ticaret yapan için asıl olan, kâr oranında herhangi bir sınır olmayışıdır. Durumun böyle olması bir bakıma müslümanların başındaki kişinin sorumluluk ve yönetiminin gereği olarak, ticaret yapan için kâr oranını belirli oranda sınırlamasını da engeller. Çünkü, kâr oranı, basiret ve ileri görüş sahibi önceki alimlerimizin de dile getirdikleri gibi, eşyanın niteliğine göre değişiklik arzeder. Bu konu aslında, "Fiyat Belirleme (Narh) ve şartları" meselesi içinde ele alınmalıdır. Bu ise yalnızca tüccarı ilgilendirmez. Aynı şekilde üreticiyi de ilgilendirir.

Bu özel adıyla ayrı bir başlık altında araştırmaya değer bir konudur.

Özet

Bu araştırmadan çıkan sonucu maddeler halinde sıralayacak olursak:

1- Ticarete kazanç elde etmeyi arzu etmenin caiz ve meşru olduğu hatta yetimler gibi ticareti güzel yapamayanlar için bu emredilen bir iştir.

2- Nasslar, aşılması caiz olmayacak şekilde kâr oranını sınırlamamışlar. Aksine sünnette, sermayenin bir veya bir kaç katı kadar kâr etmenin caiz olduğuna dair delil vardır.

3- Çok kâr elde etmenin caiz oluşundan maksat, sürekli bunun tercih edilmesi demek değildir. Aksine az kâr ile kanaat etmek selefin takip ettiği doğru yola daha yakın, şüphelerden de daha uzaktır.

4- Müslüman tüccar için ancak, haram olan ticari muamelelerden soyutlanmış olan kazanç helâldir. Haram mallarda olduğu gibi veya faiz, karaborsa, aldatma, hile, günün piyasa fiyatını gizlemek, eksik ölçüde vermek şeklinde elde edilen ticari kazançlar haramdır.

5- Sözünü ettiğimiz kanun ve değerlerin sınırları içerisinde tüccar, dilediği gibi kazanç elde edebilir. Bu, müslümanların başındaki kişinin kâr miktarını veya oranını -özellikle de insanların genelinin ihtiyaç duyduğu mallarda- sınırlamasına engel değildir. Çünkü bu, insanlardan büyük bir kısmının menfaatini korumak ve Allah'ın kullarına zarar vermeyi ve onları zarara sokmayı engellemek içindir.

Yüce Allah en iyi bilendir.

DİNDE GÜLMENİN HÜKMÜ

SORU

Bir müslüman için gülmek, şaka yapmak, sevinç çılgınlıkları atmak, şımarık hareket etmek, başkalarını güldürmek ve eğlendirmek amacıyla kaş-göz oynatıp nükteli sözler söylemek caiz midir?

Bazılarında şöyle bir fikir oluşmuştur: Din; gülmeyi, mizahı, eleştiriyi, şaka yapmayı haram saymış ve bütün davranışlarda ciddi ve sert olmayı farz kılmıştır. Onlar bu inancı şu iki delille daha da kuvvetlendirmektedirler:

Birincisi: Çoğu dindar olan ve dinde gayret sahibi kişilerin sürekli kaşları çatık, asık suratlı, insanları ciddi bir yüzle karşılayan, sözünde sert, insanlarla özellikle de müslüman olmayanlarla muamelelerinde katı bir şekilde oldukları üzerinde durulmasıdır.

İkincisi: "Çok gülmekten kaçının zira çok gülmek kalbi öldürür", "Cemaatı güldürmek için laf edip, yalan söyleyen kişiye yazıklar olsun, ona yazıklar olsun, ona yazıklar olsun" hadisleri ve peygamberimizi "Onun hüznü eksik olmazdı" şeklinde nitelleyen hadis ve Yüce Allah'ın Karun'un kavminin diliyle:

﴿ لَا تَفْرَحْ إِنْ أَلَّاهُ لَا يَحِبُّ الْفَرَحِينَ ﴾

"Şımararak sevinme, çünkü Allah şımararak sevince kapılanları sevmez" (Kasas: 76) şeklinde buyurduğu ayetinde

olduğu gibi bazı nasları okuyanlar ve onları bazı vaiz ve hatiplerden dinleyenler İslam'ın; gülmeyi, sevinç çılgılığı atmayı ve mizahı hoş karşılamadığı gibi bir anlayışa sahip olmuşlardır.

Ben, sınırlı İslami bilgime dayanarak bunun, herşeyde itidal ölçülerini getiren İslam'a karşı bir zulüm olduğu inancındayım.

Şer'i delillere dayanarak İslam'ın bu sorun üzerinde nasıl durduğunu açıklamanızı umarım.

Allah size yardım etsin, iyiliğinizin karşılığını versin.

CEVAP

Gülmek insana özgü bir davranıştır. Hayvanlar ise gülmez. Çünkü gülmek duyduğu bir sözü bilmek ve anlamaktan sonra meydana gelen bir özelliktir veya kişi gördüğü bir olaya vakıf olur ve ardından da güler.

Bundan dolayı "İnsan gülen hayvandır" sözü söylenmiştir. "Ben gülerim o halde ben insanım" sözü de bunu doğrular niteliktedir.

İslam dininin fıtrat dini olması hasebiyle insan fıtratının özünde olan "gülmek" ve "sevinç" duygularını insandan çekip çıkarmak.

Aksine hayatta güzel olarak anılan her şeyi hoşgörü ile karşılar. Müslümanın şahsiyyet olarak güleryüze sahip olmasını temenni eder. İnsanlara ve hayata kapkara bir gözlükle bakan karamsar, tasalı bir şahsiyete sahip olmayı hoş görmez.

Bu konuda mü'minler için örnek olan peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) üzüntülerinin çok ve çeşitliliğine rağmen şaka yapar ve bunda da ancak doğruyu söylerdi. Sahabeleri ile birlikte normal adete uygun fitri bir şekilde yaşam sürerdi. Onların hüznün, keder ve başlarına gelen üzücü olaylarını paylaştığı gibi onların sevinçlerine, eğlencelerine şakalarına da ortak olurdu.

Bir grup müslümanın, kendilerine Rasûlullah'tan bahsetmelerini istediklerinde sırasında Zeyd b. Sabit şöyle demiştir: "Ben Rasûlullah (sav)'in komşusu idim. Ona vahiy indirildiğinde bana gönderir ben de ona yazardım. Dünyayı andığımızda o da bizimle beraber anardı. Ahireti andığımızda bizimle beraber anardı. Yemekte andığımızda ise yine bizimle o da anardı. Bütün bunlarla Rasûlullah (sav)'ı size anlatmış bulunuyorum".

Sahabeleri O'nu insanların en latifeli konuşanı olarak nitelendirmişlerdir.

Biliyoruz ki Rasûlullah (sav) Efendimiz evinde hanımlarıyla tatlı tatlı konuşur, onlarla şakalaşır ve Sahihi Buhari'de anlatılan meşhur, Ümmü Zer'in hadisinde geçtiği gibi onların anlattığı hikâyeleri dinlerdi.

Yine biliyoruz ki Rasûlullah Efendimiz (sav) Hz. Aişe ile yarış yapardı. Hatta bir defasında Hz. Aişe Onu geçti. Bir süre sonra yarıştıklarında ise peygamberimiz onu geçti ve Hz. Aişe'ye bu onun yerinedir, diye buyurdu.

Rivayet edildiğine göre "Rasûlullah (sav) iki torunu Hasan ve Hüseyin (r.a.)'in kendi sırtına zorlanmadan ve kolay bir şekilde binmeleri için sırtını dümdüz yayardı. Bu durumda sahabelerden biri içeri girdi ve manzarayı görünce: "Bindiğiniz binit ne güzeldir" dedi. Rasûlullah (sav) de: "Binen her iki binici ne güzeldir" diye buyurdular".

Yine Rasûlullah'ın (sav) yaşlı bir kadına da şaka yaptığını görmekteyiz: "Yaşlı bir kadın Rasûlullah'a gelerek, "Ey Allah'ın Rasûlu (sav)! Allah'a dua et beni cennetine soksun" der. Peygamberimiz de o yaşlı kadına: "Ey falanın annesi! Yaşlı kadınlar cennete girmez" diye cevap verir. Kadın bu sözü zahiriyle değerlendirdiği için üzüntüden ağlar. Rasûlullah da bu durumu görünce kendisine; "Cennete yaşlı olarak değil de genç ve güzel bir kız olarak gireceğini anlatır" ve ona cennet kadınları hakkındaki şu ayeti okur:

﴿إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً. فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا. عُرْبًا أَتْرَابًا﴾

"Gerçek şu ki, biz onları (cennetteki huri kadınları) yeni bir inşa (yaratma) ile inşa edip yarattık. Onları hep bakireler olarak kıldık, eşlerine sevgiyle tutkun (ve) hep yaşıt" (Vakıa: 35-37).

Bir adam gelir ve Allah Rasûlü'nden kendisini deveye bindirmesini ister. Allah Rasûlü: "Ben seni ancak deve yavrusuna bindiririm", der. Adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben küçücük deve yavrusuna nasıl bineyim", der. Bunun üzerine Allah Rasûlü: "Her deve bir annenin yavrusu değil midir?" diye cevap verir.

Zeyd b. Eslem'in rivayetine göre, "Ümmü Eymen" adında bir kadın peygamberimizin huzuruna geldi ve: "Kocam sizi çağırıyor", dedi. Peygamberimiz: "O kim? Yoksa gözünde beyazlık olan kişi midir?" dedi. Kadın: "Allah'a andolsun ki onun gözünde beyazlık yoktur", dedi. Peygamberimiz: "Evet! Onun gözünde bir beyazlık vardır", dedi. Kadın yine: "Allah'a andolsun ki hayır", dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: -Gözbebeğinin etrafındaki beyazlığı kastederek- "Hiçbiriniz yoktur ki gözünde beyazlık olmasın" diye buyurdular.

Enes'in rivayet ettiğine göre: "Ebu Talha'nın Ebu Umayr isminde bir oğlu vardı. Rasûlullah (sav) bir gün onlara geldiğinde "Ey Eba Umayr! Nuğayr'dan ne haber" diye buyurdular.

En-Nugayr: Kendisiyle eğlenilen kuş yavrucağı demektir.

Hız. Aişe (r.a.) şöyle rivayet etti: "Yanımda Allah Rasûlü ve Zam'a'nın kızı Sevde vardı. Ben de Harira (Süt, un ve yağdan yapılan bir tatlı çeşididir) yapmıştım. Onu getirip Sevde'ye buyur ye, dedim.

Sevde: Ben sevmem, dedi.

Ben: Allah'a andolsun ki ya yersin ya da bunu yüzüne sürerim, dedim.

Sevde: Ben ondan hoşlanmıyorum, dedi. Bunun üzerine elimle tabaktan birazını alıp onun yüzüne sürdüm. Allah Rasûlü (sav) de aramızda oturmuştu. O benden kurtulmak için iki omuzunu aşağı indirdi. Bunun üzerine tabaktan biraz alıp kendi yüzüme de sürdüm. Allah Rasûlü (sav) de gülmeye başladı".

Rivayet edildiğine göre, Süfyan el-Kilabi'nin oğlu Dahhak çirkin bir görünüme sahipti. Allah Rasûlü (sav) Hz. Aişe ile birlikte alışveriş yaptığı bir sırada Dahhak, "Benim yanımda şu beyaz kadından daha güzel iki kadın vardır. -O zaman henüz örtünme ayeti inmemişti- Onlardan birini getirip sizi onunla evlendirmemi arzu etmez misiniz?" dedi. Hz. Aişe de oturmuş dinliyordu. Bunun üzerine Hz. Aişe: "O mu güzel yoksa sen mi?" diye sordu. O da: "Ben ondan daha güzel ve daha üstünüm," dedi. Hz. Aişe'nin ona yönelttiği bu soru üzerine Peygamberimiz güldü. Çünkü Dahhak çirkin görünüme sahip bir kişi idi.

Allah Rasûlü (sav) insan hayatında özellikle de bayram ve düğünlerde sevinç ve gülüryüzlü olmanın yaygınlaşmasını severdi.

Ebubekir Sıddık'ın (r.a.) bayram günü iki kızın kendi evinde şarkı söylemelerine engel olduğunu ve onları azarladığını gören Allah Rasûlü (sav) ona: "Ey Ebubekir! Onları bırak zira bugün bayram günüdür" demiştir. Bazı rivayetlerde: "Hatta yahudiler bilsin ki bizim dinimiz genişlik dinidir" ibaresi geçmektedir.

Bayram günlerinden birinde Allah Rasûlü (sav) mescidinde Habeşliler'in mızraklarıyla oynamalarına izin vermiş ve "Ey Erfide oğulları! Haydi davranın" diyerek onları teşvik etmiş idi.

Onlar rakedip oynarken, Hz. Aişe'nin de arkasından onları izlemesini sağlamış ve bu konuda bir sakınca ve engel görmemiştir.

Ve yine bir gün oyun ve şarkı olmadan sessiz bir şekilde düğün yapan bir genç kız ile kocasını hoşgörmemiş ve "Hani oyun? Şüphesiz Ensar oyun ve latifeli sözlerden hoşlanır", diye

buyurmuştur. Başka bir rivayette: "Biz geldik, biz geldik... Bizi selamlayın biz de sizi selamlayalım diyorsunuz... Bari beraberinizde bir şarkıcı getirseydiniz" şeklinde geçmektedir.

Peygamberimizin sahabeleri ve ümmetin en hayırlı asrında onlara güzellikle tabi olanlar peygamberlerinin göstermiş olduğu dosdoğru yolda O'na uyarak güler ve şaka yaparlardı.

Hatta sertlik ve şiddetiyle bilinen Ömer b. Hattab gibi bir sahabeden rivayet edildiğine göre; O cariyesi ile şakalaşırken ona; "Beni cömertlerin yaratıcısı, seni ise cimrilerin yaratıcısı yarattı" demiş. Bu sözden dolayı cariyesi üzülmüş. Hz. Ömer de ona: "Cimrilerin de cömertlerin de yaratıcısı Aziz ve Celil olan Allah değil midir?" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Onların bazısı Allah Rasûl'ünün hayatını bu şekilde gördüler ve kabul ettiler. Ondan sonra da onu bu şekilde sürdürdüler. Hatta bu şekilde rivayet edilen olayların bir kısmı günümüzde anlatıldığında dindarların birçoğu buna şiddetle karşı çıkarak bunu yapanları fasık ve sapık olarak saymalarına rağmen sahabe bunu kabul etmiş ve bu konuda herhangi bir sakınca görmemiştir.

Naiman bin Ömer el-Ensari, bu şekilde neşeli ve nükteli sözleriyle güldürmek ve şaka yapmaya yatkınlığıyla bilinen ve kendisinden bu konuda hayret ve şaşkınlık verici rivayetlerin yapıldığı ender şahsiyetlerden biridir.

Kendisinin II. Akabe Biatı'nda, Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları'nın tümünde bulunduğu söylenmiştir.

Zübeyr bin Bekkar "Nükteler ve Neşeli Sözler" adlı kitabında ondan bir kısım yeni nükteler rivayet etmiştir. Onlardan bazılarını burda analım:

Rivayet edildiğine göre, Medine'ye yeni gelmiş olan hiçbir mal yoktu ki Naiman ondan almasın. Yine bir gün aldığı bir malı Peygamberimize getirdi ve Peygamberimize: "Al bunu. Sana hediye ediyorum" dedi. Mal sahibi gelip Naima'dan parasını isteyince onu Peygamberimiz'in yanına götürerek, "Şu adamım alının pa-

rasını ver" dedi.

Peygamberimiz: "Onu bana hediye etmedin mi?" dedi.

Naiman: "Allah'a andolsun ki yanımda para yok, onu yemek istemiştım de...". Bunun üzerine Peygamberimiz güler ve mal sahibine parasının ödenmesini emreder.

Rabia b. Osman kanalıyla Zübeyr, onun şöyle bir kıssasını çıkarmıştır. Bir gün bir bedevi devesini avluda bırakıp Rasûlullah'ın huzuruna çıkar. Sahabelerden bazıları Naiman el-Ensari'ye: "Keşke o deveyi kesseydin de yeseydik. Canımız et yemek istiyor," dediler. O da kesti. Bedevi çıktığında: "Vah...vah. Devemi kestiler ey Muhammed!" diye bağırdı. Bunun üzerine Peygamberimiz çıktı ve "Bunu kim yaptı?" diye sordu.

Onlar: "Naiman yaptı" dediler.

Peygamberimiz de onu aramaya başladı. O Abdülmuttalib oğlu Zübeyr'in kızı Dabaa'nın evine girmiş, üstünde hurma dalları bulunan kuytu bir yerin altında gizlenmişti. Bir adam Peygamberimize işaret ederek: İşte! Burada dedi ve onu çıkardı.

Rasûlullah ona: "Sana bunu kim yaptırdı?" diye sordu.

Naiman: "Beni bulman için sana kılavuzluk edenler. İşte onlar bana bu işi emrettiler," dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (sav) onun yüzüne biraz toprak sürdü ve güldü. Daha sonra da o bedeviye borcunu ödedi.

Yine Zübeyr'in rivayetine göre, O dedi ki: "Bana amcam, dedemden naklederek anlattığına göre Mahreme b. Nevfel yüzonbeş yaşında idi. Gözleri iyice zayıflamıştı. Birgün Mescidde küçük abdestini yapmak için kalktı. İnsanlar ona burası Mescit... Mescit.. diye bağırdılar. Bu sırada Naiman b. Ömer onu elinden tutup uzaklaştırdı. Sonra da mescidin bir başka köşesinde oturdu ve ona işte burası dedi. İnsanlar yine bağırdılar. Mahreme: "Yazıklar olsun! Kim beni bu yere getirdi" dedi. Onlar: "Naiman getirdi" dediler. Mahreme: "Allah'a andolsun onu bir ele

geçirirsem şu bastonumla ona var gücümle vuracağım" dedi. Bu haber Naiman'a ulaşınca bir süre bekledikten sonra bir gün çıkageldi. Hz. Osman da kalkmış mescidin bir köşesinde namaz kılıyordu. Bunun üzerine Naiman Mahreme'ye: "Naiman'ı sana göstereyim mi?" dedi. Mahreme: "Evet," dedi. O da eliyle Mahreme'yi tutup tam Hz. Osman'ın hizasında durdurdu. Hz. Osman namaza durduğu için arkasına dönemiyordu. Naiman, Mahreme'ye: "Haydi işte bu Naiman'dır" dedi. Mahreme de eline bastonunu alıp Hz. Osman'a vurdu ve başını yardı. Bunun üzerine insanlar: "Eyvah!... Mü'minlerin emirine vurdun" dediler. Kıssanın devamı kitapta geçer.

İşin garip tarafı Süveybit bin Harmele'nin kıssasında geçtiği üzere mizah ve nükteli söz söyleme hususunda bir başka sahabe de var ki, vaktiyle Naiman'ın başkalarının başına getirdiği şeyleri, Naiman'ın başına getirmeyi başarmıştır. O da Bedir Savaşı'na katılanlardan idi. İbni Abdilber Süveybit (r.a.)'ın hayatıyla ilgili "İstiab" adlı eserde şunu söylemiştir. O mizah konusunda aşırı bir şakacı idi. Onun Naiman ve Ebubekir es-Sıddik (r.a.) ile beraber olan ince nükteli kıssasını, ondaki inceliği ve güzel ahlâkı birlikte görelim:

Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: Hz. Ebubekir, "Peygamberimizin vefatından bir yıl önce beraberinde "Naiman" ve "Süveybit bin Harmele" olmak üzere ticaret için Basra'ya gitti. -Bu her ikisi de Bedir Savaşı'na katılanlardan idi- yiyecekler Naiman'da idi.

Süveybit -O şakacı biri idi- ona; Bana yemek ver dedi.

Naiman: Hayır Hz. Ebubekir gelmeden olmaz, dedi.

Süveybit: Vallahi bilmiş ol ki seni kızdıracığım, dedi ve bir topluluğun yanına giderek şöyle söyledi:

-Benim bir kölem var alır mısınız?

Onlar, evet dediler.

Süveybit: Yalnız o geveze biridir. Size hür olduğunu söyleyecektir. Siz onun böyle söylediğini görünce ona aldırmayın ve bana geri iade etmeyin, dedi.

Bunun üzerine onlar; Biz onu senden satın aldık dediler.

Süveybit: Ben de onu size on deve karşılığında sattım, dedi ve geldiler onun boynuna sarığı veya ipi bağladılar.

Naiman: Bu sizinle alay ediyor. Ben hür bir kişiyim, köle değilim, dediyse de onlar: Biz senin haberini daha önceden aldık, deyip onu götürdüler. Hz. Ebubekir gelince Süveybit durumu ona haber verdi. Onları takip edip yakaladılar. Develerini iade edip Naiman'ı geri aldılar. Peygamberimize geldiklerinde olayı ona anlattılar. Rivayete göre Allah Rasûlü de etrafındaki sahabelerle birlikte bu olaya gülmüştür.

Bu konuyu (mizahı) sıkı tutanların delilleri

Hiç şüphesiz burada bazı düşünür, şair ve edebiyatçılar da vardır ki; Onlar; mizahı kınama ve kötü sonuçlarından sakındırma görüşündeler. Mizaha tehlike ve zararları açısından bakmakta, diğer yönlerini ise hiç ele almamaktadırlar.

Onlardan bazıları; mizah düşmanlığı körükler, güzel ve değerli olanı kusurlu kılar ve kardeşliği ortadan kaldırır, demişlerdir.

"Sözün başı mizah olduğu zaman sonu küfür ve tokatlaşmadır" denilmiştir.

Haccac bin Feriyye'ye mizah hakkında soruldu. O da: Başı fehralık sonu sıkıntıdır. Şairlerin zaafalarında olduğu gibi o da beyinsiz takımın zaafıdır. Ve Mizah; Şer'den başka bir sonuç vermeyen güç bir iştir, dedi.

Musa'ır bin Küddam şöyle demiştir:

"Mizah ve gösterişi bırak. Çünkü Allah her ikisini de yarattı fakat doğru kulları için hoş görmedi".

Yine denilmiştir ki:

"Küçükle şakalaşma, tepene biner. Büyükle şakalaşma sana kin besler".

Bunun bir benzeri de şairin şu sözüdür:

"Mizahıan sakın, mizahıan sakın. Çünkü o seni çocuklaştırır, çürük ve aşağılık yapar".

Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle demiştir: Mizah, ancak akli noksan ve şumarık kişilerin işidir".

Mizahın insanı alçalttığı, saygınlığını giderdiği, mizahıta üstün gelenin hakkı çiğnediği, yenilenin de öz alma peşinde olduğu söylenmiştir.

Fakat Allah Rasûlü ve ashabından gelen rivayet uyulmaya daha layıktır. Olçu ve ıddalın simgesi de odur.

Hanzala (r.a.) Rasûlullah'ın yanında başka, evinde başka tavır takındığında ve kendisinden acaba nifak içerisinde miyim? diye şüphelendiğinde Allah Rasûlü:

"Ey Hanzala! Eğer siz benim yanında olduğunuz hali devam ettirebilseydiniz, yollarda melekler sizi musafaha ile karşılardı. Fakat Ey Hanzala! İnsan her saat değişiktir. Bir halde değıldir bu ise fitattır. Normal olan da budur, demiştir.

Ebi Şeybe'nin, Ebi Selem bin Abdurrahman'dan rivayet ettiğine göre o şöyle söylemiştir: "Rasûlullah (sav)'ın sahabeleri ne çok canlı ne de ölü gibi idiler. Onlar şürler söylerlerdi. Cahiliye dönemindeki işlerinden bahsederlerdi. Onlardan herhangi birinden dinin emirlerine karşı bir şey söylemesi istendiği zaman da o kişinin gözü delicesine dönerdi (Yani dinin emirleri konusunda oldukça hassas idiler). "Burada geçen "Tahazzuk" kelimesi İmam Hattabî'nin de dediği gibi: "Toplanmak", "Yığın bir kala-balık" demektir.

İbnü'l-Esir, En-Nihaye adlı eserinde, Mutehazzikin: "Toparla-mak ve biraraya getirmek" anlamındadır demiştir.

Böylelikle mütedeyyin veya dinde hamaset sahibi kişilerin asık suratlı olmaları, kardeşimizin sorusunda belirtmiş olduğu saldırıları yapmaları, dinin hakikatleri ile bağdaşmaz. Rasûlullah'ın ve sahabenin çizmiş olduğu hidayet yoluyla da uyuşmaz.

Bu düşünce ancak onların İslam'ı yanlış anlamaları ve şahsi mizaçla-rından kaynaklanmaktadır. Veya onların yapılarını ve terbiyelerini kapsamaktadır.

Her halukârda hiçbir müslümanın, İslam'ın, hata ve sevap ihtimali olan bir birey veya grubun peşinden gitmesi gerekir, gibi bir düşünce içerisinde olmaması gerekir. Çünkü İslam onların da üzerinde bir hüccettir. Onlar İslam'ın üzerinde bir hüccet olamazlar. İslam ancak, Kur'an ve sahih oluşu kesinleşmiş Sünnet'ten alınır.

Bu görüşe aykırılık şüphesine sebep olan nassların yorumu

Soru soranın dile getirdiği ve sanki İslam'ın üzüntü, tasa ve sertlikten ibaret olduğu şeklinde anlaşılmasını sağlayan dini nasslara gelince. İstedim ki bu konuya biraz ışık tutayım ki mesele eksik anlaşılmasın ve bundaki maksadın çerçevesi ortaya çıksın.

Yüce Allah'ın Karun'un kavmine kendi dilleriyle:

﴿ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴾

"Şımararak sevinme, çünkü Allah, şımararak sevince kapılanları sevmez" (Kasas: 76) şeklindeki nasihattan genel anlamda sevinmenin yerilmesi anlaşılmaz. Aksine buradaki sevinmeden maksat, ayetin akışından da anlaşılan en kötü biçimde, şımararak ve gurura kapılarak sevinmektir. Öyle bir gurur ki sahibine Allah'ın fazlını unutturur. Bütün faziletlerin kendinden olduğu izlenimini verir. İşte bu haksız bir sevinmedir. Müşriklerin cehenneme girmelerinden sonra Kur'an-ı Kerim'in onları:

﴿ ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ ﴾

"İşte bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarıp-azmanız ve azgınca ölçüyü taşırmamız dolayısıyladır" (Mü'min: 75) şeklinde yermesi de bunun gibidir.

Bunun bir benzeri de, Rasûlullah'ın yahudilere bir şey sorması onların da başkalarına söyledikleri halde bu cevabı Rasûlullah'tan gizlemeleri sonucundaki sevinmeleridir. Onlar bu şekilde gerçeği gizleyip, yalan konuşmakla onun huzurundan sevinçli bir şekilde çıkmışlar. Bununla da yetinmeyip kendilerine sorulana gerçek bir şekilde cevaplandırmış gibi de kendilerinin övülme-lerini istemişlerdir. Onlarla ilgili Yüce Allah şu ayetini indirmiştir:

﴿ لَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا

تَحْسِبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

"Getirdikleriyle sevinen ve yapmadıkları şeyler nedeniyle övülmekten hoşlananları (kazançlı) sayma; onları azaptan kurtulmuş olarak sayma. Onlar için acı bir azap vardır" (Al-i İmran: 188).

Kendilerinde bulunan maddi ilimlerden dolayı yoldan sapanların sevinmeleri ve vahiyle gelene yüz çevirmeleri de bunun gibidir.

Bu konuyla ilgili de yüce Allah'ın şu vahyi gelmiştir:

﴿ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾

"Rasulleri kendilerine apaçık belgeler getirdiği zaman, onlar yanlarında olan ilimden dolayı sevinip böbürlendiler de kendisini alay konusu edindikleri şey, onları sarıp kuşatıverdi." (Mü'min, 83)

Yüce Peygamberin, "Çok gülme. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür" sözü ise yasak olanın soyut olarak gülmek değil de çokça gülmek olduğunu açıkça göstermektedir. "Haddi aşan her şey ise zıddına döner".

Onu "Sürekli hüznü idi" şeklinde niteleyen hadis ise zayıftır. Zayıf hadis ise hüccet değildir.

İmam Buhari'nin "Allah Rasûlü (sav) hüznü ve kederden Allah'a sığınardı" şeklinde rivayet ettiği hadis ise bununla çelişmektedir.

Hem bu şekilde hadis sahih olsa bile "O gece-gündüz hatta daha da fazlasıyla ümmeti ve davetinin omuzundaki sorumluluğundan dolayı hüznü ve kederli idi" şeklinde yorumlamak da mümkündür.

Fakat bütün bunlarla birlikte o, yüce kalbini sadece mizah ve şaka ile sınırlı tutmamış, fıtratın ve insanın tüm ihtiyaçlarını hakkıyla vermiştir. İşte "Mükemmel İnsaniyet" ve yegâne "Örneklik" budur.

Gülmek ve mizahta meşru olan sınır

Bundan dolayı biz; sözlü nasların, Yüce Peygamber (sav) ve sahabelerinin (Allah onlardan razı olsun) yaşantılarının da gösterdiği gibi gülmenin, neşelenmenin, mizahın İslam'da meşru bir iş olduğunu söylüyoruz.

İnsan fıtratı da, hayatın sıkıntı, yük ve çeşitli dertlerinden kurtulup hafiflemek ve rahatlamak için buna ihtiyaç duyar.

Bundan dolayı İmam Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur: "Bedenlerin usanması gibi kalpler de usanır. Onlar için hikmetli nükteler bulun".

Yine O: "Kalbi her saat dinlendirin. Çünkü ona usançlık geldiği zaman körleşir".

Bu şekilde rahat ve eğlenceli bir karaktere sahip olmak, ruhu neşeli tutmak için önemlidir. Ta ki hayatın bu uzun ve meşakkatli

yolu katedilebilsin. Tıpkı sefere çıkma niyetinde olan kişinin yarıyolda kalmaması için bineğini dinlendirmesi gibi.

Bu konuda Ebu Derda (r.a.) şöyle buyurur: "Ruhum için dinlendirici şeyleri depolardım, ta ki hakikat üzere güçlü ve kuvvetli olayım".

Aslında gülmek, neşelenmek ve mizahın meşruluğu şüphesizdir. Fakat gözetilmesi gerekli olan bazı kayıt ve şartlarla sınırlanmıştır.

Birincisi: İnsanların bazısının nisan ayının başında yaptıkları nisanbir şakasında olduğu gibi, insanları güldürme aracının "yalan" ve "uydurma" şeyler olmaması gerekir.

Bundan dolayı Allah Rasûlü (sav) insanları güldürmek için konuşup da yalan söyleyene, "yazıklar olsun! yazıklar olsun! yazıklar olsun!" diye buyurmuştur.

Allah Rasûlü (sav) şaka yapardı fakat O ancak hakkı söylerdi.

İkincisi: Kişinin izin vermesi ve razı olması dışında bir insanı aşağılamayı onunla alay etmeyi ve onu küçük düşürmeyi kapsamamalıdır.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْقَسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ ﴾

"Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar, kadınlar da kadınlarla (alay etmesin) belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi (kendi kendinizi) yadırgayıp küçük düşürmeyin ve birbirinizi 'olmadık kötü lakaplarla' çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir" (Hucurat: 11).

İmam Müslim'in rivayet ettiği sahih hadiste ise "Kişiye kötülük olarak müslüman kardeşini aşağılaması yeter" şeklinde buyurulmuştur.

Hız. Aişe'nin Allah Rasûlü'nün huzurunda -Safiyye'nin boyunun kısalığını kastederek: "Onun şöyle şöyle sıfatları (kusur olarak) sana yeter" dediği rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (sav):

"Ya Aişe" sen öyle bir söz söyledin ki, eğer deniz suyu ile karıştırılırsa, denizin suyuna galip olur, onu berbat ederdi" dedi.

Yine Hız. Aişe anlatır:

"Rasûlullah'a bir kimseden -onun herhangi bir hareketini, sesini veya bir davranışını taklid ederek- sözettim. Rasûlullah (sav): "Hiçbir kimsenin taklidini yapmış olman hoşuma gitmez. İsterse karşılığında vereceğin şu kadar (servetin) olsun" buyurdu".

Üçüncüsü: Bir müslümanı korkutma ve ürkütmeyi kapsamalıdır.

Ebu Davud Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet etmiştir. O da Hız. Muhammed (sav)'in sahabelerinin şöyle anlattıklarını söylemiştir: "Onlar Rasûlullah (sav)'la birlikte yürürlerken adamın biri ayrıldı. Onlardan bir kısmı ise ona bir ip atarak onu yakaladılar. Adam ise bağırdı. Bunun üzerine Rasûlullah (sav): "Kişinin müslüman kardeşini ürkütüp korkutması helâl değildir" diye buyurdu.

Nu'man b. Beşir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav)'la bir gezintiye çıkmıştık. Bir adam yüklü olan devesinin üzerinde tam uyuklamaya başlamıştı ki adamın biri onun kabından bir ok çıkardı. Bunun üzerine adam uyandı ve bağırdı. Bu olay üzerine Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Müslüman kardeşini korkutup, ürkütmek hiçbir kişi için helâl değildir".

Bunu Taberani, el-Kebir'de rivayet etmiştir. Onun rivayeti ise

sağlamdır. Konunun akışından anlaşıldığına göre bu işi yapan kişi şaka olsun diye yapmıştır.

Başka bir hadiste de şöyle geçmektedir: "İster şaka olsun ister ciddi olsun hiçbiriniz müslüman kardeşinin eşyasına dokunmayın". Bu hadisi Tirmizi rivayet etmiş ve onu "Hasen" hadis olarak kabul etmiştir.

Dördüncüsü: Ciddiyet gerektiren yerde şaka yapılmamalı. Ağlamayı gerektiren yerde gülünmemeli. Zira her şeyin bir zamanı, her işin bir mekânı ve her sözün de söylenmesi gereken bir makamı vardır. Zaten "Hikmet" de; bir şeyi yerli yerine koymak demektir.

Bir şair de:

"Gençlerin hoşlanması açısından şaka yaparım.

Fakat insanların ciddi olmaları sırasında ise ciddiyet sahibi olurum" demiştir.

Rivayet edildiğine göre Esmâ, çölde korku ve yakarış halinde secde eden bir kadın görmüş. Kadın secdesini tamamladıktan sonra aynanın karşısında durup süslenip, makyaj yapmış. Esmâ ona:

-Ey kadın! Senin bu davranışın nereden kaynaklanıyor, diye sorunca kadın şiirsel olarak şu cevabı vermiş:

"Benim bir yönüm vardır ki o Allah içindir. Ben onu boşa harcamıyorum.

Bir yönüm ise boş ve eğlenceli şeyler içindir".

Esmâ dedi ki; bu olay üzerine ben onun evli abid bir kadın olduğunu ve kocası için süslendiğini anladım.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Üç şey vardır. Onların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Nikâh, boşama ve köleyi azad etme".

Yüce Allah müşrikleri, Kur'an okunurken dinlemeyip, güldüklerinden dolayı kınamıştır. Çünkü ağlamaları onlar için

daha iyi idi. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ. وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ. وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ﴾

"Şimdi siz, bu sözden mi şaşkınlığa düşüyorsunuz? (Alayla) gülüyorsunuz ve ağlamıyorsunuz ve şuursuzca baş kaldırıyorsunuz" (Necm: 59-61).

Ayrıca Allahu Teala Tebük Gazvesi'nde Rasûlullah (sav)'dan geri kalmaları nedeniyle sevinip-gülen ve geride kalanlarla birlikte oturmak için muazeret uyduran münafıkları da kınamış, onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ

كَانُوا يَفْقَهُونَ. فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

"Allah'ın elçisine muhalif olarak (savaştan) geri kalanlar oturup kalmalarına sevindiler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeyi çirkin görerek "Bu sıcakta (savaş) çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir". Bir kavrayıp anlasalardı. Öyleyse kazandıklarının cezası olarak az gülsünler çok ağlasınlar" (Tevbe: 81-82).

Beşincisi: Sağlam fitratın kabul ettiği, olgun aklın razı olduğu, ve mevcut toplumsal sağduyunun da uygun gördüğü şekilde makul bir ölçüde, normal sınırlar dahilinde mizah yapılmalıdır.

İslam her şeyde, hatta ibadette bile olsa aşırılığı ve sınırları aşmayı hoş görmezken, nasıl olur da eğlenme ve neşelenme hususunda bir sınırlama getirmez. "Çok gülme, zira gülmenin çoğu kalbi öldürür" şeklindeki nebevi yönlendirme de bu nedenledir. Buradaki yasaklama çokluk ve aşırılıktan dolayıdır.

Hız. Ali (r.a.)'dan şu söz nakledilmiştir: "Yemeğe attığın tuz

miktarınca söze de mizah kat".

Bu mizahta aşırılığa kaçmanın zararını gösterdiği gibi mizahsız da olunamayacağını gösteren hikmetli bir sözdür.

Onda aşırılığa gidilirse, ardından boş işlerle meşgul olma alışkanlığını getirmesi, sefihliğe yol açması veya arkadaşlıkların bozulmasından korkulur. "Tirmizi"nin rivayet ettiği "Arkadaşınla ne didiş ne de şakalaş" hadisi bu amacı ortaya koymaktadır.

Mizahta aşırılık tıpkı karşılıklı atışmaya benzer. Her ikisi de gönüllerin kırılmasına yol açar.

Said bin As oğluna şöyle demiştir: "Mizah yaptığında orta yolu tut. Çünkü onda aşırılık boş şeylerle meşgul olmaya götürür ve sefihlerden olmaya yol açar. Onu terketmek ise dostlukları tutar, entrikacılığı uzaklaştırır".

İşlerin hayırlısı ise sürekli orta olanıdır. Bu da İslam'ın metodu ve önemli bir özelliğidir. İslam ümmetinin diğerlerine göre faziletinin kaynağıdır. Yüce Allah'ın yönelmeye çağırdığı, söz, davranış, görüş ve yaşantımızı ona göre ortaya koymamızı istediği "Sırat-ı Müstakîm"dir.

Allah'ım bizi de o yola ilet. Amin.

SATRANÇ OYNAMA

SORU

Biz satranç oynamanın hükmü konusunda görüş ayrılığına düştük. Sizin "İslam'da Helâl ve Haram" isimli kitabınıza başvurduk. Gördük ki siz de bu konuda fakihlerin onun mubahlığı, mekruhluğu ve haram oluşu arasında görüş ayrılığı içinde olduklarını dile getirmişsiniz.

Ben bunun mubah olduğu kanısındayım. Fakat üç şartla:

- 1- Ondan dolayı namaz vaktinin geciktirilmemesi.*
- 2- Ona kumarı karıştırmamak.*
- 3- Oynayan kişinin oynadığı esnada dilini sövmek, yalan yere yemin etmek gibi, kötü davranışlardan koruması.*

Benim görüşüm, Bu üç şart veya bir kısmı olmadığı zaman satranç oynamanın haram olması yönündedir.

Bunlar kitabınızdan okuduklarımız. Fakat bizden bir arkadaşımız fetva konusunda sizin daha toleranslı olduğunuzu ve haram kılmaktan çok helâl saymadan yana olduğunuzu iddia ediyor.

Bizim sizden istirhamımız, bu oyun hakkında, "Nass"lar ve şer'i kurallar çerçevesinde sağlıklı bir açıklama yapmanızdır.

Zira insanların çoğu, günümüz insanının saplanmış olduğu meclis toplantılarındaki eğlencelerden, bazı sorunlara dalmaktan ve insanlar arasında dönen birtakım olayların merkezinden uzaklaşmak iddiasıyla tatil ve izin günlerinde bu oyun çeşidiyle teselli bulmakta ve uzunca olan boş vakitlerini bu şekilde değerlendirmektedirler.

Bu açıklamanızdan dolayı Yüce Allah'ın göğsünüzü açması ve birçok kişinin bundan yararlanmasını umarız.

Bundan dolayı size teşekkür eder, Cenab-ı Hakk'ın da inşaallah size sevap yazmasını dileriz.

CEVAP

Bu kardeşimizin sorusu bana, birkaç yıl önce Hicri 1408 yılında "İslah Cemiyeti"nin Bahreyn'de düzenlediği bir davette karşılaştığım bir olayı hatırlattı. Bu olay, bir kardeşimizin bana ithama benzeyen fakat edep, samimiyet ve takdir şeklinde sunduğu bir sayfa ile başladı. Bundan dolayı ben de bundan hiçbir şekilde gocunmadım ve yaygın olan, kayda geçirilmiş düşünceler zincirini bütünüyle doğru bir şekilde açıkladım. Bu soruların ilki, benim kolaycılık tarafını tutmam ve haram kılmaktan çok helâl saymaya karşı meylimin olması yönünde idi.

Hatırladığım kadarıyla onlara şunu söyledim. Ben de diğer alimler gibi -ki onlar insanlara karşı fetvalarını sıkı tuttular, fetvalarını zorlaştırdılar, kolaylaştırmadılar- söyleyerek sizin ithamınızı tersine çevirebilirim. Fakat bu Rasûlullah'ın (sav): "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin" ve "Ben kolaylaştırmak için gönderildim, zorlaştırmak için değil" şeklindeki tavsiyelerine aykırıdır.

İslam, helâl kılmak ve sorumlulukları azaltmaktan yana olduğu halde onlar, yasaklamalardan yana olmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تَبَدَّلَ لَكُمْ تِسْؤُكُمْ ﴾

"Ey iman edenler, size açıklandığında sizi üzecek şeyleri sormayın" (Maide: 101).

Rasûlullah (sav) da şöyle buyurmuştur: "Size bırakılan şeylerin ardına düşmeyin. Zira sizden önceki topluluklar çok soru sormaları ve peygamberleriyle ayrılığa düşmelerinden dolayı helâk oldular".

Yine Rasûlullah (sav): "Allah'ın kitabında helâl kıldığı helâl, haram kıldığı haram, kendisinden bahsetmediği şey de muaftır. Allah'ın onu affetmesini istemeye yönelin. Şüphesiz Allah'ın unuttuğu hiçbir şey olmaz" buyurarak, ﴿ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴾ "Senin Rabbin kesinlikle unutkan değildir" (Meryem: 64) ayetini okumuştur.

Kur'an Allah'tan izinsiz olarak haram kılmaya şiddetle yasaklamıştır.

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ

أَذْنٌ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾

"De ki: "Allah'ın sizin için indirdiği sizin bir kısmını haram ve helâl kıldığınız rızıktan haber var mı? Söyler misiniz?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah hakkında yalan uydurup iftira mı ediyorsunuz?" (Yunus: 59).

Kolaylaştırma hususundaki benim dayanağım, Allah Rasûlü (sav)'nün "İki şey arasında tercih konusunda serbest bırakıldığınız zaman, kolay olanı tercih edin" şeklinde buyurmasıdır.

İnsanların ihtiyacı, çağımızın gereği ve gayri müslimler bile toleranslı olmayı İslâm dininden aldıkları halde ve "kolaylaştırma" yöntemi şeriatın özünden kaynaklanan delillere dayanıyor olmasına rağmen, nasıl böyle bir iddiada bulunulur.

Hız. Ebubekir'in, Hız. Aışe'nin evinde şarkı söyleyen iki kızını azarladığında Peygamberimizin ona: "Onları bırak, zira bayram günüdür", "Hem yahudiler de bilsin ki bizim dinimiz genişlik dinidir. Ben müsamahalı Hanif dinini yaymak için gönderildim" şeklinde buyurması da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Aynı şekilde kardeşimizin sorusu, bana karşı çok kızgın, heyecanlı, boş ve saçmalıklarla dolu, tartışma adabından yoksun, çok garip ve kaba bir şekilde Güney Afrika'da yayınlanan bir gazetede yazılmış bir makaleyi hatırlattı. Ordudaki müslümanların liderlerinden birinin "İslam'da Helâl ve Haram" adlı kitabını tenkid eden bu makaleyi bir kardeşimiz tercüme ederek bana okutturdu.

Bu içeriğı saçmalık, saldırganlık ve asılsız iddialarla dolu olan, Allah'ın kitabını bilmekten ve ilimden yoksun, ne Rasûlullah (sav)'in hadisiyle, ne fıkıhla, ne ümmetin herhangi bir mezhebiyle, ne alimlerin sözleriyle ve ne de üzerinde ittifak veya ihtilaf edilen bir bilgiyle bağdaşan bir makale idi.

Şüphesiz alimlerimizin: "Fakihlerin ihtilaf ettikleri noktaları bilmeyen fakih değildir" ve "Alimlerin ihtilaf ettikleri noktaları bilmeyen ilmin kokusunu almamıştır" sözleri bir gerçeğı ortaya koymaktadır.

Eğer makalenin yazarında ilimden bir şey olsaydı üzerinde ihtilaf olan ictihadi meselelerin inkâr edilemeyeceğini bilirdi. Çünkü her birinin kendine göre bir görüşü ve delili vardır.

Müctehid bile olsa diğer müctehid imamların üzerinde bulundukları çizgiyi inkâr etmesi caiz değildir. O kişi ise taklid batıklığında olduğu halde nasıl böyle bir davranış sergileyebiliyor.

Makalede anlatıldığına göre satranç; sanki haram oluşunda ittifak meydana gelmiş apaçık bir haramdır. Hatta büyük bir günahdır. Benim, fakihlerin kitaplarında geçen her hadisi inkâr eden kişi gibi, büyük bir tenkid, titizlik ve engelle satrancın haram oluşu hakkında rivayet edilen merfu hadisi inkâr edişime ge-

lince; şüphesiz bu fakihleri yalancılıkla ve Rasûlullah (sav)'a yalan isnad etmekle ithamdır.

Makalenin sahibi benim, satrancı mutlak anlamda helâl saydığımı iddia ediyor. Bu ise ya apaçık bir yalan veya apaçık bir cehalettir. Ben onu ancak güvenilir alimlerin dile getirdiği şartlar çerçevesinde mübah kıldım ve onlardan naklettim.

Hanefi Mezhebi'nin Görüşü:

Güney Afrika'daki alimlerin birçoğu Hintli göçmen olup Hanefi mezhebine mensupturlar. "Satranç ve İslam" adlı makalenin yazarının da Hanefi mezhebinden olduğu varsayılabilir. Fakat onun bu derece köpüklenmesinden ve lafazan oluşundan ortaya çıkan onun hiçbir mezhep kitabını okumamış olmasıdır. Hatta onun dayanağı olan "Kuduri", "Hidaye", "Kenz", "Muhtar", "Tenviru'l Ebsar" ve bunların dışında benzeri kitaplara bile başvurmamış, onların şerhlerine ise hiç ihtiyaç hissetmemiştir.

Bununla ilgili metinler Hanefi kitaplarında; şahitliği kabul edilmeyenlerden bahseden "Şahitlikler" bölümü, bazan "Mekruh Olan Şeyler" bölümü veya "Yasaklar ve Mübah Olan şeyler" gibi farklı başlıklar altında sunulmuştur.

Bütün bu metinlerde ittifak edilen nokta şudur: Satrancı kumar şeklinde oynayanın adaleti düşer, şahitliği kabul edilmez. Çünkü o oyununa kumarı karıştırdığı için haram, hatta büyük günah işlemiştir. Kumar ise yüce Allah'ın kitabında içki ile beraber zikredilmiştir.

Bazı alimler de kumara, her biri onun adaletini düşürmeye yetecek olan, mesela; Onunla meşgul olup namazı kaçırması, yalan yere yemin etmeyi artırması, insanlık onuruna yakışmayacak tarzda yolların üzerinde oynaması, ona fıskı hatırlatması, onu alışkanlık haline getirip, ona devam etmesi gibi şeyleri eklemiştir.

Hidaye adlı eserde şöyle söylenmiştir: "Yalnızca satranç oy-

namaya gelince; o şahitliğe engel olacak bir fısk değildir. Çünkü onda ictihada izin vardır".

El Kenz adlı eserde "tavla" ve "satranç"ın birarada zikredilmesi ve "Kim bunlarla kumar oynarsa veya bundan dolayı namazını geçirirse şahitliği kabul edilmez," şeklinde geçen metne gelince. Bu konuda, bu eserin şarihi İbn-i Nuceym, El Bahr adlı eserinde şöyle söylemiştir:

"Evet görünürde "tavla" ve "satranç" eşit olarak kaydedilmiştir. Fakat durum böyle değildir. Zira tavla oynamak El İnaye ve diğer eserlerde de geçtiği gibi mutlak anlamda adaleti yok eder. Çünkü onun yasaklığı hususunda icma vardır. Satranç ise öyle değildir. Çünkü onu Şafii ve Maliki imamlar mübah kıldıkları için onda ictihada izin vardır. Bu görüş El Mücteba'nın "Yasak ve Mübah Olan" bölümünde de geçtiği gibi İmam Ebu Yusuf'tan rivayet edilmiştir. İbnu's Şahna da bu görüşü zihni geliştirme şartıyla tercih etmiştir. Ebu Zeyd El Hakim de tercihini helâl olması yönünde kullanmış. Bunu İmam Sarahsi zikretmiştir.

Şimdi bu konunun kökenine inelim.

İslami hayatta satranç ne zaman ortaya çıkmıştır?

Satranç: İçinde iki padişah, bir vezir, at, fil ve orduların olduğu savaş halindeki iki devleti 32 taşla temsil eden altmışdört kareden oluşan bir tabla üzerinde oynanan bir oyundur. Bu "Mu'cemu'l-Vasif"de geçen bir tanımdır.

Hadis, fıkıh, tefsir alimleri ve şarihler Rasûlullah (sav) döneminde bunun Araplarca bilinmediği konusunda görüş birliği içindedirler. Bu onlara, İranlılar tarafından, İranlılara da Hint- liler tarafından nakledilmiştir.

Bu konu ile ilgili gelen hadislerin derecesi

Her ne kadar bu konuyla ilgili hadisler rivayet edilmişse de bizim tesbitimiz, peygamber döneminde bu konu hakkında Rasûlullah (sav)'dan herhangi bir hadisin sabit olmadığıdır.

Bu konuyla ilgili rivayet edildiği iddia edilen hadislerin bir kısmı:

"Yüce Allah her gün için üçyüzaltmış adak adar. "Şah" (satranç oyununda iki hasımdan yenen taraf) sahibinin bundan hiçbir nasibi yoktur". İbni Ebi'd Dünya bunu, "Boş şeylerle uğraşmanın kötülüğü" hakkında rivayet etmiştir. Elbani bunun "El İrva'" adlı esere 2671 numara ile konmasına hükmetmiştir.

Bunun bir benzeri ise Deylemi'nin İbni Abbas'tan merfu olarak rivayet ettiği: "Dikkat! Allah'a andolsun ki senin şahmı mat ettim diyen şah sahipleri ateştedir" hadisidir.

Enes'den merfu olarak: "Satranç ile oynayan mel'undur" şeklindeki rivayet.

Hz. Ali (r.a.)'dan merfu olarak rivayet edilen: "Öyle bir zaman gelecek ki insanlar onunla oynayıp-oyalanacaklar. Onunla oynayan ise ancak bir zorbadır. Zorba olan kişi ise cehennemdedir".

Hafız İbni Kesir'e göre, bu konuda rivayet edilen hadisler hiçbir şekilde sahih değildir. Bu daha önce de söz konusu olan satrancın sahabe döneminde ortaya çıktığı görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Bundan dolayı satrancın haram olduğu görüşünde olan hiçbir imam bu hadisleri hiçbir şekilde delil olarak ileri sürmemişlerdir. Eğer onların yanında bu hadislerin bir değeri olsaydı ona delil olarak dayanırlardı. Bu tür hadisleri delil olarak ileri sürenler ise ancak sonradan gelen bazı alimlerdir.

Bu konudaki aşırı tutuculuğuna rağmen İmam Ahmed şöyle demiştir." Satrançla ilgili en sahih olan Hz. Ali'nin sözüdür. "Yani bu demektir ki, bu konuda Peygamber (sav) Efendimiz'den hiçbir şey sabit olmamıştır. Hz. Ali'nin sözünün bizzat ondan sabit olmadığı açıklaması ise ileride gelecektir.

Satrancın hükmündeki görüş ayrılığının sebebi

Satranç oyununun hükmünü açıklayan ve onun yasak bir iş

olduğunu bildiren herhangi bir şer'i nass olmadığından dolayı fakihler onun hükmünün "Mübah", "Mekruh" ve "Haram" oluşu arasında ihtilaf etmişlerdir. Tıpkı hakkında açık ve bağlayıcı nasslar bulunmayan birçok meselede olduğu gibi. Bu Yüce Allah'ın insanlara bir lütuf ve fazlıdır. Bazı şeylerin hükmü hususunda konuşmaması insanlar için bir kolaylık ve rahmettir. Yoksa onları unutmuş değil.

﴿وما كان ربك نسيا﴾ "Rabbin kesinlikle unutkan değildir" (Meryem: 64).

Allame İbni Hacer el Heysemi, Minhacu'n Nevevi'yi açıklamasında satrancı kötüleyen hadisler hakkında şöyle demiştir: "Hafız dedi ki: "Gerek sahih, gerekse hasen bir yolla olsun, bu konu ile ilgili bir şey sabit olmuş değildir. Sahabelerin büyükelinden bir grup onu oynamışlar. Tabiin ve ondan sonra gelenlerden ise sayılamayacak kadar kişi oynamıştır. Onu arasına oynayan kişi ise Said İbni Cübeyr idi" demiştir."

Satrançla ilgili Şafii Mezhebi'nin görüşü

Satrancın durumuyla ilgili Hanefi Mezhebi'nin görüşünü öğrendik. Şafii mezhebi ise onlardan gelen yaygın görüşte de belirtildiği gibi bu konuda oldukça toleranslıdır. İmam-ı Nevevi, Er-Ravda adlı eserde şöyle söylemiştir:

"Satrançla oynamak mekruhtur. Bazıları satrancın mekruh olmayıp, Mubah olduğu görüşündedirler. Halimi, onun haram oluşu görüşünden yanadır. Ruyani de bu görüşü tercih etmiştir. Sahih olan ise birincisidir". Yani mekruh olması görüşüdür. Şafiilerden ilk göze çarpan görüş budur. Bu aynı zamanda Minhac'ın metninde de şu şekilde geçmektedir: "Sahih olan görüşe göre tavla oynamak haram, satranç ise mekruhtur."

Bulkini, Tuhfe adlı eserde İmam-ı Şafii'nin: "Onu sevmem ve onu gerekli görmem" sözüne dayanarak satrancın mekruh oluşunu tartışmaya açmıştır.

Mekruh oluşuyla ilgili sözün sahih oluşundan sonra Nevevi, Ravza adlı eserde şöyle söylemiştir: "Eğer onunla birlikte kumar, fuhşiyat, bilerek namaz vaktinin çıkması meydana gelirse bunlardan dolayı -yani yalnız oyundan dolayı değil- şahitliği kabul olmaz. Kumar ancak iki taraflı mal şartı koşulmasıyla olur. İki taraftan biri yenince mal almayı, yenilince ise malı vermemeyi şart koşarsa bu kumar olmaz. Bununla da kişinin şahit olabilme özelliği ortadan kalkmaz. Fakat bu silahsız bir yarışma akdine benzer. Eğer bilerek namaz vaktini kaçırmaz, fakat oyundaki meşguliyetin verdiği gafletten dolayı olursa, bu bir daha tekrar etmezse şahitliği kalkmaz.

Eğer oyundan dolayı fısı artarsa şahitliği kalkar. Birkaç kez unutma halinin tekrarı ise böyle değildir. Çünkü o kendi meşguliyetinden dolayı namazı kaçırmıştır. Bunu bu şekilde dile getirdik. Çünkü burada oyun ve gafletin meydana getirdiği günahattan dolayı problem vardır. Bütün bunlardan sonra bunun, kişinin nefsi dışındaki şeylerle meşguliyetinin reddedilmesinin mübah işlerden olduğuyla kıyaslayabiliriz.

En iyisi burada Şafii'nin El-Umm adlı eserindeki görüşünü ifade eden bizzat metni dile getirmektir. O şöyle demiştir:

Gelen haberler açısından bakıldığında tavla oynamak, diğer oyalayıcı oyunlardan daha mekruhtur. Satranç hükmü tavlaya göre daha hafif olmasına rağmen biz satranç oynamayı sevmeyiz. Taş ve ağaçla oynamak ve insanları oyalayıcı bütün oyunlar mekruhtur. Çünkü oyun dindar ve kişilik sahibi olan birine yakışmaz. Kim de kendisine helâl sayarak bunlardan biriyle oynarsa onun şahitliği kalkmaz. Eğer oyun sebebiyle gaflete dalıp birçok kez namazı kaçırır döner tekrar kaçırırsa o zaman namaz vakitlerini hafife almasından dolayı biz onun şahitliğini reddederiz. Tıpkı yerinde oturup herhangi bir unutma ve aklın kabul edeceği bir zorlama olmaksızın namaza devam etmeyen şahitliğini reddetmemiz gibi.

Satranç oynama ile ilgili Maliki Mezhebi'nin görüşü

Maliki Mezhebi'nde ise İmam İbni Rüşd'ün El-Beyan ve't-Tahsil adlı eserde Uteybe'den naklinde gayet ciddi olduğunu gördük.

"İmam Malik'e satrancın hükmü soruldu. O da şöyle dedi: Onda hiçbir fayda olmayan boş bir şeydir. Zaten bütün oyunlar boştur. Sakal ve yaşlılığın vermiş olduğu olgunluk akıl sahibi birini bundan engellemesi gerekir."

Ömer b. Hattab, Eslem'e bir konu hakkında şöyle demiştir: "Bilmiş ol ki bir zaman gelecek ve senin sakalın seni bundan vazgeçirecek."

Eslem: "Uzun bir süre bekledim. O şeyin artık beni vazgeçireceğini sanıyorum."

Yine İmam Malik'e, hanımıyla evde ondört taşla (dama) oynayan kişi hakkında soruldu. O şöyle cevap verdi:

Bu hoşuma gitmiyor. Zaten bir mü'mine oyun yakışmaz. Yüce Allah'ın şu sözü de bunu gösteriyor.

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ "Öyleyse haktan sonra sapıklıktan başka ne var?" (Yunus: 32).

İbni Rüşd buna bir ekleme yaparak şunu söylemiştir:

"Ondört taş da tavla gibi bilinen bir oyundur. O tavla oyunu ki Allah Rasûlü onun hakkında "Kim tavla oynarsa şüphesiz Allah'a ve peygamberine isyan etmiştir" ve "Tavla zarıyla oynayan elini domuz etine bulaştırmış gibidir" diye buyurmuştur. İşte satranç da böyledir. Aynı hüküm onun için de geçerlidir.

Bu konuda El-Leys b. Sa'd şöyle demiştir: "Satranç tavladan daha tehlikelidir. Bunlardan herhangi birini kumar ve sakıncalı bir yolla oynamak alimlerin icmaıyla caiz olmayıp, haramdır. Çünkü bu Yüce Allah'ın:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾

"İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın işlerinden olan pisliklerdir. Öyleyse bun(lar)dan kaçının, umulur ki kurtuluşa erersiniz" (Maide: 90) ayetinde buyurduğu gibi kumar türündendir. Bunlardan her biriyle kumar yönü olmaksızın oynamak ise caiz değildir. Çünkü Peygamber (sav): "Kim tavla oynarsa şüphesiz Allah'a ve peygamberine isyan etmiştir" şeklinde buyurmuştur. Kumar olsun olmasın bu hususi olmayıp genel bir ifadedir.

Bunlardan herbiriyle oynamayı alışkanlık haline getirenin imamlığı ve şahitliği ortadan kalkar.

Abdullah b. Ömer ailesinden birinin tavla oynadığını görünce onu dövdü ve oyununu bozdu.

Hz. Aişe'nin evinde oturan bir ailenin yanında tavla bulunduğu haberi Hz. Aişe'ye ulaşınca Hz. Aişe onlara şu cevabı gönderdi: "Eğer onu çıkarmazsanız, ben sizi evimden çıkarırım". Böylece onlara bunu yasaklamış oldu. İmam Malik bunu Muvatta adlı eserinde zikretmiştir.

İbn Rüşd devamla şöyle söylemiştir: "Kişi ister yabancı biriyle evinde veya evinin dışında, isterse ailesiyle birlikte evinde oynasın bütün bunların hiçbirisi arasında fark yoktur. Eğer sakıncalı bir şekilde ve kumar olarak oynarsa bu icma ile haramdır. Eğer kumar olmaksızın oynarsa bunu alışkanlık haline getirmesinden dolayı şahitliği ortadan kaldıran bir mekruhtur."

İmam Malik'in Yüce Allah'ın:

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ "Öyleyse haktan sonra sapıklıktan başka ne var?" (Yunus: 32) sözüne dayanarak hakkında; "Hoşuma gitmiyor, zaten bir mü'mine oyun yakışmaz" şeklindeki rivayeti ise batıl olan içindir. Başarı Allah'tandır.

"Batıl" kelimesinden maksat ise "Haram" değildir. Aksine ondan maksat boş şeyle uğraşmak ve oyundur. Her oyun ve boş şey ise haram sayılmaz. Her ne kadar bazı Maliki alimler İmam Malik'in sözünü alarak bunu söylüyorlarsa da bu herhangi bir şey ifade etmez.

O, satranç hakkında: "Onda hayır yoktur, bir işe yaramaz, hoşuma gitmiyor, yaşlı, sakallı ve kişilik sahibi birine yakışmaz" şeklinde sözler söylemesine rağmen nasıl olur da bu sözler tenzihen mekruhun ötesinde bir anlam ifade eder?

Hanbeli Mezhebi'nin görüşü:

Hanbeli Mezhebi'ne gelince: İmam İbni Kudame El Muğni adlı eserinde bu konuya ait yorumunda şöyle söylemektedir: "Hangi oyun olursa olsun kumar amacıyla oynanan her oyun haramdır. Yüce Allah'ın sakınılmasını emrettiği kumardandır. Onu tekrar edenin şahitliği kabul edilmez.

İki tarafın veya taraflardan birinin diğerinin yerine geçmesi söz konusu olmayan ve kumar amacı taşımayan oyuna gelince; onların bir kısmı "Haram" bir kısmı ise "Mübah"tır.

Haram olan ise "tavla" oynamaktır. Ebu Hanife ve Şafii alimlerinin birçoğu da bu görüşteler. Bazıları ise haram olmayıp mekruh olduğu görüşündeler".

İbni Kudame de daha önce İbni Rüşd'ün delil olarak öne sürdüğü iki hadisi delil göstermekte ve şöyle söylemektedir: "Bu oyun sabit olur ve tekrar edilirse şahitliği kabul edilmez. İster kumar amacıyla olsun ister olmasın farketmez. Bu aynı zamanda Ebu Hanife, Malik, Şafii'nin zahir olan görüşüdür".

Satranca gelince; o da tavla gibi haramların içindedir. Ancak tavlının haramlığı daha kuvvetlidir. Çünkü haram oluşu hakkında "Nass" vardır. Fakat o da aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla "tavla"nın hükmü kıyas olarak satranç için de geçerlidir.

Kadı Hüseyin, Ali b. Ebu Talib, İbni Ömer, İbni Abbas, Said b.

Müseyyeb, Kasım b. Salim, Urve, Muhammed b. Ali b. El-Hüseyn, Mataru'l-Verrak, Malik ve Ebu Hanife'nin görüşlerinin onun haram oluşu yönünde olduğunu zikretmiştir.

Şafii ise onun mübah olduğu görüşündedir. Şafii'nin etrafındaki bu görüşleri, Ebu Hüreyre, Said b. Müseyyeb ve Said b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini söylemişlerdir. "Eşyada aslolan mübahlıktır" kuralını da buna delil olarak getirdiler. Bunun haram oluşu ile ilgili bir nass veya hakkında Nass olanla aynı anlama gelecek bir şey varid olmamıştır. O halde geriye mübah oluşu ile ilgili seçenek kalmaktadır.

Satranç, tavladan iki yönden ayrılmaktadır.

Birincisi: Satrançta savaşta alınan önlemler vardır. Bu yönüyle savaş taktiği, savaşta atıcılık ve at yarışına benzemektedir.

İkincisi: Tavladaki kumar aleti küp şeklinde olan iki zarın atılmasıdır. Bu da fal okuna benzer. Satrançtaki kumar aleti ise bütün beceri ve önlemin alınmasıdır. Bu da kumardaki galibiyete benzer.

Bu durumda bizim delilimiz Yüce Allah'ın şu sözüdür:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلٍ

الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾

"Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın işlerinden olan pisliklerdir. Öyleyse bun(lar)dan kaçının" (Maide: 90).

Hz. Ali (r.a.): "Satranç kumardır" şeklinde buyurmuştur.

Satranç oynayan bir topluluğun yanından geçen Hz. Ali onlara;

﴿مَا هَذِهِ التَّمَائِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ﴾

"Sizin karşılarında bel büküp eğilmekte olduğunuz

bu temsili heykeller nedir?" (*Enbiya: 52*) ayetini söylemiştir. İmam Ahmed şöyle demiştir: "Satranç hakkında en sahih olanı, Hz. Ali'nin sözüdür.

Raile bin El-Aska'nın (r.a.) rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Aziz ve Celil olan Allah her gün üçyüzaltmış bakışla bakar. "Şah" sahibinin bundan hiçbir payı yoktur". Ebubekir bunu isnadiyla rivayet etmiştir. Hem bu Yüce Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyan bir oyundur. Bu nedenle tavla oyununa benzetilmiştir.

Bu konuda "Nass" yoktur iddiasına karşılık biz burada nassı andık. O aynı zamanda haram oluşu hususunda nass bulunan tavla manasındadır.

"Bunda savaş taktiği vardır" sözüne karşılık biz bunun amaçlanmadığını söyleyebiliriz. Zaten oynayan kişilerin çoğu da bununla oyun veya kumarı amaçlamaktadırlar.

"Ona savaş taktiğinden dolayı ihtiyaç vardır" sözü, onun kişiyi oyaladığı, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyduğunu daha açık bir şekilde göstermektedir.

Bunu bu şekilde tespit ettikten sonra şimdi de İmam Ahmed'in görüşüne bakalım. İmam Ahmed şöyle söylemiştir: "Tavla oynamak satrançtan daha tehlikelidir."

Onun böyle söylemesi ancak tavla hakkında nassın ve haram olduğuna dair icma'nın varolduğudur. Satranç ise böyle değil. Onun haram oluşu ortaya atıldığı zaman Kadı şöyle demiştir: "O şahitliğin reddi hususunda tavla gibidir. Bu Malik ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Çünkü o da tavla gibi haramdır.

Ebubekir (ra) ise şöyle demiştir: Haram olduğuna inandığı halde oynarsa o kişi için tavla gibidir. Mübah olduğuna inandığı halde oynarsa onun şahitliği reddedilmez. Ancak namaz veya namaz vaktinden alıkoyması, yalan yere yemin etmeye neden olması gibi haram sayılan işler veya onunla yol üstünde oynaması, onu oynayan kişi de onu oynaması dolayısıyla bir hafiflik

meydana gelmesi ve benzeri insanın kişiliğini ortadan kaldıran durumlar bunun dışındadır. Bu aynı zamanda Şafii'nin görüşüdür. Bunun böyle olması, hakkında ihtilaf oluşundan dolayıdır. Bu sebeple bu mesele diğer ihtilafli konulara benzemektedir.

Satrancın haram olduğunu söyleyenlerin delilleri

Bu konuda satrancın hükmü ile ilgili mezhep imamlarının görüşleri ve fakihlerin sözleri yer almaktadır. Şartlara göre onun mübahlığı, mekruh oluşu ve haram oluşu arasında ihtilaf edilmiştir.

Ona karşı katı olan ve haram oluşuna meyledenlere baktığımızda onların delillerinin aşağıdaki maddeler etrafında toplandığını görürüz. Bunlar:

1- Yüce Allah'ın:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾

"Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın işlerinden olan pisliklerdir. Öyleyse bun(lar)dan kaçının; umulur ki kurtuluşa erersiniz" (Maide: 90) ayeti ve Hz. Ali'nin buyurduğu "Satranç kumardandır" sözü.

2- İbni Kudame'nin "El-Muğni" adlı eserde ve bizim daha önce sözünü ettiğimiz Deylemi, İbni Ebi'd-Dünya ve onların dışındakilerin rivayetlerinde olduğu gibi satrancın kötülenmesi, oynayan kişinin lanetlenmesi ve cezası ile ilgili varolan hadisler.

3- Tavla veya tavla zarı atmanın yasak olduğunu bildiren Nasslar:

a) "Kim tavla zarıyla oynarsa şüphesiz Allah'a ve elçisine isyan etmiştir".

b) Büreyde'nin rivayet ettiği hadis: "Kim tavla zarıyla oynarsa elini domuzun etine ve kanına bulaştırmış gibi olur".

Hadiste geçen "En-Nered-şir" Arapça'ya Farsça'dan geçen bir kelimedir. "Şir" kelimesi ise süt anlamındadır.

İster kumar amacıyla olsun, ister olmasın tavlamanın haram oluşu icma' ile meydana gelmiştir.

4- Hadis: "Üç şey dışında kişinin oyalayıcı bir şekilde oynaması batıldır. Bunlar; Atıcılık, ata binmek ve hanımıyla oynamak. Zira bunlar haktır.

Satranç ise bu üçünün dışındadır. O halde batıldır, batılın hükmü ise haramdır.

5- Sahabeden bize gelen haberlere göre onlar bunu hoş görmemişler. Bu haberlerden biri; Hz. Ali'nin satranç oynayan bir grubun yanından geçtiğinde onlara:

﴿ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴾

"Sizin karşılarında bel büküp eğilmekte olduğunuz bu temsili heykeller nedir?" (Enbiya: 52) ayetini okumuştur.

6- Tavlaya kıyaslanması: Çünkü her ikisi de oyun ve eğlencedir. Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymaktadır. Hatta bazı alimler satrancın bu konuda tavladan daha zararlı olduğu görüşündedirler. Çünkü oynayan kişinin aklını ve kalbini tavladan daha çok meşgul etmektedir.

Haram sayanların delillerinin tartışılması

Satrancın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinde, bu oyun-da eleştirilmeye değer bir şeyin olmadığını görmemiz düşündürücüdür. Allah'ın helal saydığını haram kılmamanın gerektirdiği ihtiyat bizim satrancı haram sayan bu delillere dayanmamızı imkansız kılmaktadır.

Maide suresindeki ayet

İçki ve kumarın haram olduğunu belirten Maide suresindeki ayeti delil olarak almaya gelince; Burada kumarın da içki gibi har-

am oluşunda bir tartışma yoktur. Ayrıca Kur'an'ın nassı ile sabittir ki, o, büyük bir suç ve büyük günahlardandır. Fakat satrancın kumardan olduğuna dair delil varsa nerededir?

Onlar; Hz. Ali'nin satrancın kumar olduğuna dair sözünü ileri sürecekler. Oysa bu sözün ona ait olmadığına sabit olduğu ilerde gelecek.

Diyelim ki onun kumardan olduğuna dair Hz. Ali'ye isnad edilen sözün sabit olduğunu kabul ettik. Bu kumar amacıyla oynandığı zaman olur. Yoksa salt oyun ve eğlenme amacıyla oynanması bu kapsamın içine girmez.

Satranç kötüleyen ve cezasının olduğunu belirten hadisler

Satranç kötüleyip, cezasının olduğunu belirten, onu oynayan, lanetliyen hadislere gelince, Hadis tenkitçisi imamlar bu şekilde sabit olan herhangi bir delilin olmadığını açıklamışlardır. Hadis imamlarından herhangi biri bu konuda sahih veya hasen herhangi bir hadis söylememişlerdir. Biz daha önce bu konuda İmam Ahmed, İbni Kesir ve bunların dışındaki alimlerin görüşlerini açıkladık.

Şeyhulislam İbn-i Teymiye de satranç hususunda çok ciddi ve katı olmasına rağmen bu konuda delil olarak bir hadis bile ileri sürmemiştir. O ancak, satrancın Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyduğu tezine dayanır.

Tavlanın haram oluşu ile ilgili hadisler

Tavlanın haram olduğunu belirten hadislere gelince. Her ne kadar Ebu Musa'dan rivayet edilen ilk hadisin senedinde kopukluk varsa da biz onu kabul ediyoruz.

İbn-i Kesir'in Maide suresi 90. ayetin tefsirinde de belirttiği gibi bu hadis Mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Onun için hakkında herhangi bir söz olmayan bir şahid de vardır. Bundan dolayı Eş-şeyh el-Elbani Menaru's-Sebil'in tahririnde; "Şahidler

ve 2670. hadise uyumunda bir problem yoktur. " demiştir.

Aslında, Müslim'de "Sanki elini domuzun etine ve kanına bulaştırmıştır" şeklinde geçen Büreyde'nin hadisi bizim için yeterlidir. Eli domuzun etine daldırmak ise onu yemek için bir başlangıçtır. Burada Şevkani'nin de söylediği gibi onun haram oluşuna işaret vardır. Çünkü necis olan şeylere bulaşmak haramdandır. Hem tavla kumarla sonuçlanmaktadır. O da büyük günahlardandır.

Dört mezhep ve alimlerin çoğunluğu tavlanın haram oluşunda birleşmişlerdir.

Şevkani şöyle demiştir: "Sahabelerin geneli onu hoş görmemişler. Said İbni Müseyyeb ve İbni Mağfel'in kumar olmaması durumunda buna ruhsat verdiği rivayet edilmiştir".

Daha önce naklettiğimiz İmam Şafii'nin sözü ise onun haram olduğunu göstermez. Bazı Şafii alimleri onun sadece mekruh olduğunu açıkladılar.

Her halükârda tavlanın haram oluşu tercih edilen görüştür. Ben bu konuyu tartışmıyorum. Fakat asıl benim tartıştığım konu; "Satranç, tavla gibidir veya ondandır" şeklinde söylenmesidir.

Tavla İranlılar'ın oynadığı oyunlardan biri olarak bilinir. Araplara da İslam'dan önce girmiştir. Onlar bu oyunu biliyorlardı. Bu nedenle bu konuda hadisler, "sahih" ve "Hasen" rivayetler gelmiştir.

Ez Zehru (Tavla zarı) diye isimlendirilen, Mısır'da ise genel olarak "Et-Tavile" diye geçen bu oyun ile ilgili Mu'cemu'l Vasit adlı sözlükte şöyle denilmiştir:

Tavla: Bir tabla, taşlar ve iki zardan oluşan bir oyundur. Bir çizgi üzerine dizilir. Zarın hareketlerine göre taşların yeri değiştirilir. Halkın çoğunluğu onu "Et-Tivale" ismi ile bilmektedirler.

Satranç ise kökü Hindistan'a dayanan daha değişik bir oyun

çeşididir. Hintliler'den İranlılar'a girmiştir. Araplar bunun varlığını ancak fetihten sonra öğrenmişlerdir.

"Müslümanı oyalayan her oyun batıldır" hadisi:

"Müslüman bir kişiyi oyalayan her oyun batıldır. Ancak....." diye devam eden hadise gelince: Burada sanıldığı gibi batılın manası Haram demek değil. Ancak burada batıl kendisinde dini bir fayda olmayan demektir. Daha çok "boş ve hükümsüz" anlamına gelen "LAGU" kelimesine benzemektedir.

Yüce Allah'ın mü'minleri:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ﴾

"Onlar "tümüyle boş" şeylerden yüz çevirenlerdir" (Mü'minün: 3) şeklinde nitelemesinden dolayı Müslüman bir kişinin hak ve faydalı işlerle uğraşmasının daha iyi ve daha gerçekçi olduğundan hiç kuşku yoktur.

Fakat bu üç şeyin dışında oyun ve eğlenmenin haram oluşu anlamına gelmez. Zira bayram gününde Habeşli zenciler Peygamberimiz'in (sav) mescidinde rakedip oynamışlardır. O da onları seyredip teşvik etmiş. Eşi Hz. Aişe de onunla birlikte onları izlemiştir.

Peygamberimiz (sav) düğünlerde şen şakrak bir şekilde eğlenmeyi teşvik etmiş ta ki sessiz bir düğün olmasın.

At yarışında olduğu gibi bizzat yayan olan koşu ve müsabakaları düzenlemiş. Hz. Aişe ile olan müsabakasında olduğu gibi ve yarışmayı kazanana ödül vermiştir. Bütün bunlar ise adı geçen üç oyunun dışındadır.

Bu anlamda bir hadisi Nesei "Kadınlarla iyi geçinmek" bölümünde, Taberani ise El Kebir adlı eserde Merfu olarak nakletmiştir: "Şu dört özellik dışında Aziz ve Celil olan Allah'ın anılmadığı her işi bir oyun ve eğlence veya hatadır. Bunlar: İki hedef arasındaki yürüyüş, ata binmeyi öğrenmek, eşiyile

oynaşmak ve yüzmeyi öğrenmektir".

Başka bir hadiste bunlardan maksadın sınırlandığı "Oyun, eğlence ve hata" sözcüklerini buradaki nass, "batıl" sözcüğünün yerinde kullanmıştır. Tıpkı buradaki hadiste üçüncüye bir de dördüncü olan "Yüzme"nin eklenmesinin buradaki maksadın üçle sınırlamak olmadığını göstermesinde olduğu gibi.

Sahabenin zahid ve en çok ibadet etmeye düşkün olanlarından biri olan Ebu Derda'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Ben ileride hakka baskın çıkacağı endişesiyle kendimde batıldan bir şeyin birikmemesine dikkat ederim".

Buradaki "batıl" sözcüğünden maksadın biraz rahatlama ve boşalma olan "oyun ve eğlencenin" olduğu açıktır. Bu da kişinin hak olan şeylere karşı daha dirençli olmasını sağlar. Tıpkı şairin şu ifadesinde olduğu gibi.

"Ciddiyetin uzaması nefse usançlık verir.

Bu ciddiyetin verdiği usançlık ise mizah ile ortadan kalkar".

İmam Gazali İhya adlı eserinin "Müzik Dinleme" bölümünde bütün müziklerin haram olduğuna dair delil ileri sürenlerin reddinde şöyle demiştir: "Batıl sözü, bir şeyin haram olduğunu göstermez. Aksine faydasız bir şey olduğuna delalet eder. Bunun doğruluğu şüphesizdir. Habeşli zencileri seyrederek eğlenmenin, üç şeyin dışında olduğu halde haram sayılmamasında olduğu gibi. Bu ancak sınırlı olmayanı sınırlı olana katmaktır. Tıpkı Peygamberimiz (sav)'in "Bu üçünden biri dışında müslüman kardeşinin kanını akıtmak helâl olmaz" sözünde olduğu gibi. Zira buna bir dördüncü ve beşincinin eklenmesi mümkündür. Aynı şekilde hanımıyla oynaşmasının lezzetten başka bir faydasının olmaması da bunun gibidir.

Bir kişinin, bahçesinde, kuşların nağmelerini ve çeşitli hoş sesleri dinleyerek ferahlaması, her ne kadar "batıl" sözcüğüyle nitelense bile bu sözcük bu şekilde ferahlamanın kişiye haram olmadığını gösterir".

İbni Hazm'ın; "Mûsikide hakdan şey yoktur öyleyse batıldır," şeklinde söyleyenlere; "Ameller niyetlere göredir. Her kişi için niyet ettiği şey vardır" şeklinde cevap vermesi de bunu gösteriyor. Burada aynı zamanda şu da söylenebilir:

Kişinin oyunla niyeti hak yolda devam etmeye güç yetirebilmek, yükümlülük ve sorumluluğunu taşıyabilmek için deşarj olup rahatlamak amacı ise bu güzel ve mükâfatı olan bir iştir. Tıpkı iyi niyetle yapılan bütün mübah olan işlerde mükâfat olduğu gibi.

Eğer itaat için gerek duymaksızın bolluk ve rahatlama amacıyla oyuna niyet etmişse yine şartlarına göre mübah olan bir şey yapmıştır.

Kınama hususunda sahabeden gelen delil

Sahabeden gelen haber ise sahih ve senedi muttasıl bir rivayet değil.

Hafız Sahavi "Satrancın Hükmü ile İlgili Delilin Dayanağı" adlı kitabında İmam Ahmed'in şöyle söylediğini dile getirmiştir: "Satranç hususunda en sahih olan Ali (r.a.)'nin sözüdür".

Hz. Ali'nin sözü de herhalde satranç oynayanların yanından geçerken onlara,

﴿ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴾

"Sizin, karşılarında bel büküp eğilmekte olduğunuz bu temsili heykeller nedir?" (Enbiya, 52) ayetini okumasıdır.

Ya da Ca'fer b. Muhammed'in babasından, onun da Hz. Ali'den "Satranç kumardandır" rivayetidir.

Birincisi; Allame Elbanin de İrvau'l-Ğalil adlı eserde açıkladığı gibi, bu hadisin Hz. Ali'den geldiği sabit değildir. Zira en iyi senedlerinde bile kopukluk vardır.

Bu hadis sahih olsa bile kesin haramı ifade etmez. Ancak onunla eğlenmenin hoş olmadığını ifade edebilir. Aynı zamanda

hem haram hem de hoş olmayan yasak bir şey olsaydı, Hz. Ali'nin onu eliyle değiştirmesi gerekmez miydi? Çünkü Hz. Ali o zaman sorumluluk ve iktidarı elinde bulunduran bir devlet başkanıydı.

İkinci hadise gelince: Şevkani İbni Kesir'in şu sözünü nakletmiştir: "Onun senedinde gerçekten kopukluk vardır. Merfu bir hadisin senedinde kopukluk olduğunda delil olarak kabul edilmediği halde Mevkuf hadis nasıl kabul edilir?".

İmam Ahmed'in; satranç konusunda en sahih olanı Hz. Ali'nin sözüdür, demesi onun kendi yanında sahih oluşunu göstermez. Aksine bundan maksad; her ne kadar bu hadis zayıf ise de diğer rivayetlere göre en iyisidir, demektir. Tıpkı bazı araştırmacıların: "Bu bölümün en sahih olanı -yani en az zayıf olanı demektir- şudur" demelerinde olduğu gibi.

Bu konuda sahabeden rivayet edilenler birbirleriyle çelişmektedir. İbni Abbas, İbni Ömer, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Said ve Hz. Aişe'den gelen rivayetlere göre; sahabeler ondan hoşlanmamış ve onu mekruh görmüşlerdir.

İbni Abbas ve Ebu Hureyre'den onun mübah olduğu rivayet edilmiştir. Tabiin'den İbni Sirin, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr onlardan sonra Hişam bin Urve bin Zübeyr de onlara katılmışlardır.

Bir konuda icma olmadığı sürece Rasûlullah (sav) dışında herhangi bir kişinin görüşü delil sayılmaz. Onlar ise dalalet üzere birleşmezler.

Satranç hususunda özellikle bir yönden merfu olan hadis de sabit olmuş değil. Biz bu konuda daha önce Hafız İbni Kesir'in şu sözünü dile getirmiştik: "Satranç konusunda rivayet edilen hadisler hiçbir yönden sahih değildir. Bu da daha önce geçtiği gibi satrancın sahabe döneminde ortaya çıktığı görüşünü te'yid eder".

Tavla ile kıyaslama konusu

Tavlanın haram kılınması nedeni olan "oyun" ve "eğlence" illetine kıyas yaparak satrancı haram kılan veya "Allah'ı anma" ve "Namaz'dan alıkoyma" illetine dayanarak onu tavladan daha zararlı görenlerin deliline gelince. Bu doğru bir kıyaslama değildir. Alimlerin de söyledikleri gibi satranç oyununun temelinde ince hesap, doğru düşünme, fikrin bilenmesi ve bir çeşit önlem alma taktiği vardır. Bu açıdan tavladan farklıdır. Tavlada ise sefahet ve ahmaklığın en son noktasına götüren bir sonuç vardır. Bu anlamda bütün oyun çeşitleri bu iki temele göre kıyaslanmıştır. Temelinde "Fikir" ve "Hesap" olan hiçbir oyun haram sayılmaz. Temelinde vehim ve şüphe olan her oyun ise haramdır. Tavladaki esas ihtiyaç duyulan alet atılan iki zardır. Bu da fal oklarına benzemektedir. Satrançta ise fikir jimnastiği, önlem alma taktiği vardır. Bu da yarışmaya katılıp yenme arzusuna benzemektedir.

Bu hususlara bazı alimlerin: "Satranç, savaş taktiğini, çatışma- yı yönetme kabiliyetini ortaya koyar, bu yönüyle karşılıklı merak oyunu, atıcılık ve at yarışına benzer" şeklinde eklemelemlerde bulunmaları da bunun gibidir.

Gerçekte ise bu da doğru değildir. Çünkü burada satranç oyunu ile savaş taktiği ve savaş meydanını yönetme kabiliyeti arasında bir bağlantı yoktur. Nice maharetli satranç oyuncuları vardır ki, savaş taktiğinden hiçbir şey anlamazlar. Zaten daha önce değindiğimiz ilk fark bizim için delil olarak yeterli ve etkilidir. Başka şeye ihtiyaç yoktur.

Aynı şekilde, kişiyi namazdan alıkoyduğu sözü de kişinin onun mübah oluşunu namazdan veya herhangi bir dini veya dünyevi görevden alıkoyması şartıyla sınırladığı sürece isabetli bir söz değildir.

Mübah olan birçok şey, özellikle de nefsin hoşuna giden şeyler, ölçüsü kaçırıldığında basireti açık ve iradesi kuvvetli olmadığı zaman kişiyi meşgul eder ve Allah'ı anmaktan alıkoyar. Fakat bu genel anlamda onun yasak oluşunu göstermez. Aksine

onda aşırılık olmaması ve Allah'ın farz kıldığı şeylerden alıkoymadığı müddetçe mübah olur.

Eğer bir müslüman izinde ya da boş vaktinde oynar, bunu da farz olan namazla çakışmayacak bir saate örneğin saat 9.00'dan 12.00'ye kadar olan kuşluk vaktine denk getirirse bunda ne bir engel ne de haramlık söz konusu olmaz. Bu özellikle bazı insanların ateşin odunu yiyip tükettiği gibi iyilikleri yiyip-tüketen "Gıybet" ve "Dedikodu" yapmaktan engellemiş olur.

İnsanın boş vaktini bu tür oyunlar oynamaktan başka değerlendirme olanağının bulunmadığı zamanlar nasıl oluşur? Biz bunu 1954-1957 yılları arasında hapiste olduğumuzda sinirli, gergin bazı zamanlarda yaşadık.

Bizden kitaplar, kağıtlar, kalemler sonra gazeteler alındı. Kendisiyle zamanımızı değerlendirecek hiçbir şey kalmadı. Bir gün, sanki bir ay veya bir yıl gibi ağır ve durgun geçiyordu. Özellikle de eşi ve çocukları olup da onları bırakmak durumunda kalıp onlardan hiçbir haber alamayan, onlara da hapistekilerden hiçbir haber ulaşmayan bir durumda olan bu mazlum tutuklular ne ile meşgul olsunlar?

İnsanları, sabahlarını ve akşamlarını "tesbih", "zikir" ve "tekbir" ile geçirmeleri hususunda zorlamak imkansızdır. Çünkü insanın belli bir gücü vardır.

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

"Allah hiç kimseye güç yetireceğinden başkasını yüklemez" (Bakara: 286).

Bundan dolayı hapisane hücrelerindeki bazı kardeşlerimiz sabun parçalarından satranç taşları yaparak çareyi bu oyunda bulmuşlardır. Bu husustaki toleransı gözönünde bulundurarak onu zamanı geçirmek için bir araç olarak kabul etmişlerdir. Oysa o bu şekilde de yasaklar türündendir. Çünkü tutuklulara nefes aldırıp-moral veren herşeyin aslında yasak ve sakıncalı olması gerekir. Cezaevinde yapılan ise sürekli tutukluları azarlamak ve

onları üzmektir.

Ben inanıyorum ki Said b. Cübeyr gibi bazı tabiinler, zalim Haccac'ın zulüm ve baskısına karşı içinde fakihlerin de olduğu komutan Abdurrahman b. Eş'as ile beraber yaptıkları "Deyru'l-Cemacem" savaşından sonra, Haccac'dan gizlendikleri bir sırada bu oyunu oynamışlardır.

Böyle dönemlerde bir alim ve fakih gözlerden uzak durmak durumunda kaldığı için eğitim, irşad ve fetva için başını kaldırmaya gücü yetmez. Müracaat edeceği kitap ve kaynakları yoktur. Allah bu sıkıntıyı giderinceye kadar satranç gibi oyunlarla zamanını geçirmesinde bir sakınca yoktur.

Bunun mübah oluşu şartlara bağlıdır

Bu konuya ait söz ve delillerle ilgili görüş ve araştırmayı noktalayacak olan sözün özü şudur: Satrancın hükmü hususunda asıl olan Şafii ve Hanefilerin de kitapların da dile getirdikleri, kayıt ve şartlarla mübah oluşu görüşünü tercih etmektir. O şartlar ise şunlardır:

1- Kumar şeklinde oynanmaması. Eğer kumar şeklinde olursa harama girer. Hatta ittifakla büyük günahlardan sayılır.

2- Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymaması. Ya da yapılması gerekli olan dini ve dünyevi işlerden alıkoymaması.

3- Kötü söz, çirkin konuşmalar ve birçok kez oynayanlar arasında meydana gelen çokça yeminin olmaması.

4- Kişiliği zedeleyici davranışlardan olduğu için yol üstünde oynanmaması.

5- İçki tiryakiliğinde olduğu gibi onu tiryakilik derecesine ulaştıracak düzeyde çok oynamamak.

Kısacası, başka bir ifadeyle satranç; Farzı terketmeye ve harâmı işlemeye yol açmamalıdır. Ya da kişiyi orta yoldan çıkarıp aşırılığa ve ona alışkanlığa itmemelidir. Çünkü Allah aşırıya

kaçanları sevmez. Bu konuyu sonradan okuduğum değerli alim Reşid Rıza'ya ait El Menar adlı tefsirden bir bölümle noktalamak beni son derece sevindirir. O -Allah ona rahmet eylesin- şöyle söylemiştir:

"Satranç, genel olarak kumar sayılan, herhangi bir mal karşılığında oynandığı zaman, daha önce geçen 'Nass'da belirtil- diği gibi haram olur. Bunlardan biri olmadığı zaman onu, kumar ve içkiye kıyaslayarak haram olduğunu söylemenin hiçbir daya- nağı olmaz. Ancak oyun oynayanlardan sürekli veya genel olarak görülen kin ve düşmanlığın meydana gelmesi, Allah'ı anmak ve namazdan alıkoyması gibi şeytanın işlerinden olan pis şeylerin gerçekleşmesi bunun dışındadır.

Biz satranç oynayanları namazlarına bağlı, düşmanlıkta inat- laşmaktan ve yalan yere yemin etmekten uzak kişiler olarak bi- liyoruz. Yüce Allah'tan gaflet ise sadece satranç oyununa ait bir özellik değildir. Aksine her oyun ve her iş, pek az kişi dışında oyunla ya da başka bir işle meşgul olan kişiyi Allah'ı anmak, düşünmekten alıkoyar. Bundan dolayı oyunların mübah olanı, müstehab olanı ve vacip olanı vardır. At ve silah oyunlarında ve farz-ı kifaye sayılan sanayi ile ilgili işlerde olduğu gibi. Hakkında "Nass" olan oyun ise Peygamber (sav) Efendimiz'in mescidinde Habeş zencilerinin oyunudur. Ancak satrançtaki kusur ise, uzun zaman alması açısından oyunlar içinde en riskli olanıdır. İmam Şafii'nin onu mekruh görmesi bundan olabilir.

Onunla ve onun dışındaki oyunlarla oynamamızdan dolayı bizi affeden Allah'a hamederiz. Tıpkı delil ve hüccet olmadan haram ve helâl kılmaya olan cüretimizden dolayı bizi affetmesine çokça hamdetmemizde olduğu gibi.

İSLAM'DA MÜZİK

İSLAM'IN ŞARKI VE MÜZİK İLE İLGİLİ HÜKMÜ NEDİR?

Bu, birçok kişinin hakkında şüphelendiği ve çeşitli zamanlarda değişik dergilerde sorduğu bir sorudur.

Müslümanların çoğunluğu bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Aynı şekilde onların cevaplarının farklılığından dolayı onları izleyen müslümanlar da bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Onlardan bazıları onu Allah'ın kullarına bahşetmiş olduğu güzelliklerden saymış ve musikinin hangi türü ve çeşidi olursa olsun dinlemeyi helâl ve hoş saymış, kulağı ona tamamen açmışlardır.

Bazıları da; musiki şeytanın çalgısıdır. Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyan boş sözdür. Onlara göre şarkı söyleyen özellikle de kadın olursa durum böyledir. Çünkü kadının sesi her halükarda avrettir. Şarkı söylemesi kesinlikle caiz değildir şeklinde görüş belirtip, bu konuda birçok ayet, hadis ve sözleri delil olarak getirerek hangi tür müzik olursa olsun kulağı veya radyoyu ona kapatmak görüşündedirler.

Onlar haberlerin başlangıcında haberlere eşlik eden musiki bile olsa musikinin her çeşidini reddetmektedirler.

Bir üçüncü grup ise bu hassas konuda İslam alimlerinin kesin bir sözünü ve sağlıklı bir cevabını bekleyip bazen onların, bazen diğerlerinin yanında kararsızlık içinde beklemişlerdir. Bu öyle bir

konudur ki insanların gündelik hayatı ve hisleriyle ilgilidir. Özellikle de görsel ve işitsel programların ciddisiyle şakasıyla insanların evlerine girmesi, ister istemez şarkılarını ve musikilerini insanlara dinletmeye teşvik etmeleriyle ilgilidir.

Şarkı ise ya musiki aletiyle ya da aletsiz söylenir.

Bu ilk asırdan beri İslam alimlerinin tartıştığı ve hakkında konuşulduğu bir konudur. Bazı noktalarında görüş birliğine varmışlar, bazılarında ise görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Musikinin kötülük ve fık içeren veya günaha teşvik eden çeşidinin haram oluşu üzerinde ittifak etmişlerdir. Müziğin günahı teşvik etmesi ancak şarkıdaki sözlerle olur. O halde müziğin güzel sözlü olanı güzel, çirkin olanı ise çirkindir. Haramı içeren her söz zaten haramdır. Onunla birlikte olan makamı, nağmesi ve etkisi seni ilgilendirmez.

Yine, bu alet ve etkilerden uzak fitri bir şekilde söylenen müziğin mübah oluşunda ittifak etmişlerdir. Bu meşru olan düğün, kayıp birinin bulunması, bayram günleri gibi sevinç anlarındadır. Bu da şarkıcının kadın olmaması ve yabancıların huzurunda olmaması şartıyladır.

Bu konuda daha sonra açıklayacağımız açık "Nass"lar vardır.

Bunların dışında ise açık bir görüş ayrılığı vardır. Alimlerden bazıları musiki aleti ile olsun veya olmasın, her türlü müziği müstehab kabul ederek caiz görmüşlerdir.

Bazı alimler ise alet ile olsun veya olmasın onu haram sayıp yasaklamışlardır. Hatta bazı durumlarda onu büyük günah derecesine çıkarmışlardır.

Konunun ehemmiyetine binaen açıklamayı ve çeşitli yönlerden konuya ışık tutmayı gerekli görüyoruz. Ta ki onun haram ve helâl yönleri müslümana tam anlamıyla görünsün. O da bu konudaki kesin delillere uysun, söylenen bazı sözleri taklit etmesin. Bu yüzden yüce Allah'ın emri ve dini hususunda apaçık bir delile ve basirete sahip olsun.

Eşyada Asıl Olan Mübah Oluşudur

Yüce Allah'ın,

﴿هو الذى خلق لكم ما فى الأرض جميعا﴾

"Sizin için yerde olanların tümünü yaratan odur" (Bakara, 29) sözünden dolayı İslam bilginleri "eşyada asıl olan mübah oluşudur" kuralında karar kılmışlardır. Bir şeyi haram saymak ancak yüce Allah'ın kitabından açık ve sahih bir nassa, Rasûlullah'ın sünnetine veya kesinliği ortaya konmuş icmaa bağlıdır. Bir şeyin haram oluşuyla ilgili sahih fakat açık olmayan ve açık olup, sahih olmayan bir "Nass" olursa bu onun helâl oluşunu herhangi bir şekilde etkilemez. Bu geniş olan af dairesi içinde kalır.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وقد فصل لكم ما حرم عليكم إلا ما اضطررتم إليه﴾

"Kaçınılmaz bir ihtiyaçla karşı karşıya kalmanız dışında o size haram kıldıklarını ayrı ayrı açıklamıştır" (En'am: 119).

Rasûlullah (sav) da şöyle buyurmuş:

"Allah'ın kitabında helâl kıldığı helâl, haram kıldığı ise haramdır. Hakkında sustuğu ise muaftır. Allah'tan onun affının kabulünü isteyin. Zira Allah bir şeyi unutacak değildir" demiş ve,

﴿وما كان ربك نسيا﴾ "Senin Rabbin kesinlikle unutkan değildir" (Meryem: 64) ayetini okumuştur". Hakim bu hadisi Ebu Derda'dan rivayet etmiş ve onu sahih olarak kabul etmiştir. "Bezzar" da onu tahrir etmiştir.

Yine Allah Rasûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah bir şeyi farz kıldığında onu eksiltmeyin. Bir şeye sınır koyduğu zaman da sınırı aşmayın. Bir şey hakkında da unutmaksızın susmuşsa onun ardına düşmeyin". Darekutni bunu Sa'lebe'den tahrir etmiştir. Hafız Ebubekir Es-Sem'an, Emali adlı eserinde Nevevi

ise El-Erbain adlı eserinde bu hadisin "Hasen" olduğunu söylemiştir.

Bu kural böyle olunca musikin haram olduğunu ya da caiz olduğunu savunanların dayandıkları deliller acaba nedir?

Müziği haram sayanların delilleri ve tenkidi

A- Haram sayanlar, Buhari'nin Ebu Malik'ten veya Ebu Amir'den (burada ravi hakkında şüphe var) muallak olarak rivayet ettiği hadisi delil olarak getirmişlerdir. Buna göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden bir topluluk olacak. Onlar zinayı, ipeği, içkiyi ve çalgı aletini helâl sayacaklar".

Hadiste geçen 'meazif', eğlendiren ve çalgı aleti anlamına gelir.

Hadis her ne kadar Buhari'nin Sahih'inde geçse bile senedi muttasıl olan hadislerden olmayıp, muallaktır. Bundan dolayı senedinde kopukluk olduğundan İbni Hazm onu reddetmiştir. Bu ta'likle birlikte onun senedi ve metni eleştiriden uzak değildir, demişlerdir.

Hadisin sübutuyla ilgili söz olmasına rağmen bir de delâlet ettiği anlam hakkında da söz vardır. Çünkü burada çalgı aletinin haram oluşunu ifade eden "Helâl sayarlar" kelimesi açık bir ifade değildir. Bu kelime İbni Arabi'nin de belirttiği gibi iki anlama gelmektedir.

Birincisi: Onun helâl olduğuna inanırlar.

İkincisi: Bu işleri normal gördüklerini anlatmak isteyen mecaz bir ifade olabilir.

Eğer onun, haram oluşa delalet ettiğini kabul edersek akılcı olan bütünün haram olduğu sonucuna varmaktır. Yoksa onlardan herbiri için değil. Gerçekte ise hadis bundan aşırılığa dalmış, gece hayatı yaşayan ve içki içen bir topluluğun yaşayışını kasdetmektedir. Yani onlar, içki, kadın, kadınlı erkekli oyun, şarkı ve ipekli giysiler içindedirler. Bundan dolayı İbni Mace bu hadisi

Ebu Malik Eş'ari'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Ümmetimden bir kısım insanlar içki içecek onu başka bir isimle isimlendirecekler. Başlarında da çalgı aletleriyle şarkıcıları bulundurdıkları halde, Allah da onları maymunlar ve domuzlara çevirerek yeryüzünde hor ve hakir kılacaktır". Aynı şekilde bunu İbni Hibban Sahih'inde rivayet etmiştir.

B- İbni Mes'ud, İbni Abbas ve bazı tabiinden rivayet edildiğine göre, onlar yüce Allah'ın:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾

"İnsanlardan öyleleri vardır ki bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve onu bir eğlence konusu edinmek için sözün boş ve amaçsız olanını satın alırlar. İşte onlar için aşağılatıcı azap vardır" (Lokman: 6) sözünü delil olarak ileri sürüp onun haram olduğu görüşüne varmışlardır. Bu ayetteki "Lehve'l-Hadis" kelimesini "Şarkı-Musiki" olarak tefsir etmişlerdir.

İbni Hazm'a göre birkaç açıdan bu ayet hüccet olmaz.

Birincisi: Rasûlullah dışında hiç kimse bu ayetten bu hücceti çıkaramaz.

İkincisi: Onların dışındaki sahabe ve tabiinler onlara muhalefet etmişlerdir.

Üçüncüsü: Ayetin açık ifadesi onların delilini iptal etmektedir. Çünkü ayette:

﴿مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا﴾

"Bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve onu bir eğlence konusu edinmek için sözün boş ve amaçsız olanını satın alırlar" (Lokman, 6) nitelemesi vardır. Bu da hiç

şüphesiz yapanın kafir olduğunu gösteren bir niteliktir. O da Allah'ın yolunu alay konusu edinmektir.

Adamın biri Allah'ın yolundan saptırmak ve onu alay konusu edinmek için bir Kur'an satın alırsa kafir olur. Yüce Allah burada Allah'ın yolundan saptırmadan sadece insanları eğlendirmek ve rahatlatmak için boş sözleri satın alanları kınamamıştır. O halde onların bu sözle, bilerek böyle bir ilgi kurmaları geçersizdir.

Aynı şekilde bir kulu Kur'an veya hadis okumakla veya başka bir sözle namazdan engelleyen kişi fasıktır ve Allah'a isyan etmiştir. Bu dile getirdiğimiz meşguliyetler farz olandan herhangi bir şeyi eksiltmiyorsa o zaman güzeldir.

C- Yüce Allah'ın mü'minleri öven,

﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾

"Boş ve yararsız olan sözü işittikleri zaman ondan yüz çevirirler" (Kasas: 55) ayetini delil olarak ileri sürerek musiki de boş şeylerdendir. Dolayısıyla ondan da yüz çevirmek gerekir, görüşüne varmışlardır.

Ayetteki "Lağv" kelimesinin açık anlamı; Sövmek, karalamak v.b. kötü sözlerdir, şeklinde cevap verilebilir. Ayetin kalan kısmı da bunu ifade etmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ

عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾

"Boş ve yararsız sözü işittikleri zaman ondan yüz çevirirler. Ve: "Bizim yapıp ettiklerimiz bizim, sizin yapıp-ettikleriniz sizindir. Size selam olsun, biz cahilleri benimsemeyiz" derler" (Kasas: 55). Bu, Yüce Allah'ın, Rahman'ın kullarını nitelediği,

﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾

"Cahiller kendileriyle muhatap oldukları zaman

"selam" derler" (*Furkan: 63*) ayetine benzemektedir.

Eğer ayetteki "Lağv" sözünün musikiyi kapsadığını kabul edersek ayetin onu dinlemek ve övmekten yüz çevirmeyi hoşgördüğünü görürüz. Oysa ayette bunu gerektiren bir anlam yoktur.

Buradaki "Lağv" kelimesi "batıl" kelimesi gibidir. Ondan maksat "Faydası olmayan şey" demektir. Faydası olmayan şeyi dinlemek ise bir hakkı kaybettirmediği ve farz olanı engellemediği sürece haram sayılmaz.

İbni Cüreyc'den rivayet edildiğine göre -o boş ve gereksiz şeyleri dinlerdi- "Ona, kıyamet günü hesaba çekileceğin bütün iyilik veya kötülüklerini getir" denildiğinde de o, ne iyilikler ne de kötülükler kapsamına girer. Çünkü o boş şeylere (Lağv) benzer". Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ لَا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ ﴾

"Allah sizi, yeminlerinizdeki rastgele söylemelerinizden, boş amaçsız sözlerden dolayı sorumlu tutmaz"

(*Bakara: 225, Maide: 89*).

İmam Gazalî şöyle demiştir: "Allah'ın ismi boş ve amaçsız, gerçekleşmeyen ve aykırı davranılan yeminle birlikte anıldığında onda herhangi bir sorumluluk olmadığı halde şiir ve oyunla söylendiğinde nasıl sorumlu olunur?"

Buna ek olarak biz şöyle diyoruz: "Her musiki "Lağv" (boş ve amaçsız) değildir. Onun hükmünden sahibi, niyetine göre sorumlu tutulur.

İyi niyet boş şeyi yakınlığa, mizahı itaata çevirebilir. Kötü niyet ise, aslında gösteriş olup, görünürde ibadet olan bir ameli boşa çıkarır.

"Yüce Allah sizin suret (şekil) ve mallarınıza bakmaz. Fakat o sizin kalplerinize ve amellerinize bakar".

Burada İbni Hazm'ın müziği yasaklayanlara red olsun diye söylemiş olduğu güzel bir sözü nakletmek isteriz. O şöyle demiştir:

"Onlar müzik hak mıdır yoksa batıl mıdır diye tartışarak delil getirdiler. Üçüncü kısma ise yol yoktur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾

"Öyleyse haktan sonra sapıklıktan başka ne var?" (Yunus, 32). Buna bizim cevabımız: Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ameller niyetlere göredir. Her kişi için niyetinin karşılığı vardır". Kim müzik dinlemekle Allah'a isyan etmeyi amaçlarsa o fasıktır. Müziğin dışında başka şeyler de bunun gibidir. Kim bununla kendini dinlendirmeyi böylece Yüce Allah'a itaat etme gücünü elde etmek ve yeryüzünde dinamik olmayı amaç edinirse o itaatkâr ve iyidir. Yaptığı iş haktır. Kim de bir itaat ve günaha niyetlenmezse bu da affedilmiş olan Lağv'dandır. Kişinin bahçesine çıkması ve kapısının önünde bir yere oturması, elbisesini laciverd veya yeşile boyaması ve bunların dışında ayak uzatması ve toplaması v.s. bu işlerdendir."

D- Onlar: "Üç şey dışında bir mü'mini oyalayan her oyun boştur. Bunlar: Kişinin hanımıyla oynaşması, ata binmesi ve atıcılığı öğrenmesidir" hadisini delil olarak ileri sürmüşlerdir. Dört hadis kitabının sahibi de bunu rivayet etmiştir. Fakat onda bir eleştiri vardır.

Müziği caiz görenler, bu hadis zayıftır, şeklinde cevaplamışlardır. Eğer sahih olsa bile onda yasaklığı belirten bir delil yoktur. Hadisteki "batıl" sözcüğü "haram" olduğuna delil olmaz. Aksine faydasız bir şey olduğunu gösterir. Ebu Derda'dan şu söz varid olmuştur: "Hakkın ona karşı daha güçlü olması için kendimde batıldan bir şey bulunduruyorum". Bu söz bunu üç ile sınırlamanın amaç olmadığını gösteriyor. Çünkü Habeşli zenciler peygamberimizin mescidinde oynarlarken onları seyrederek

eğlenmek bu üç şeyin dışındadır. Oysa onun sahih olduğu ortadadır. Hiç şüphesiz bahçelerde temiz hava almak, kuşların sesini dinlemek ve çeşitli şakalar da aynı kapsama girer. Her ne kadar onları "batıl" sözcüğü ile nitelemek mümkünse de onlar, insanı eğlendiren ve herhangi bir şekilde haram sayılmayan şeylerdir.

E- "Yüce Allah şarkı söyleyen cariyeyi satmayı, parasını ve ona öğretmeyi haram kılmıştır" hadisini delil olarak ileri sürmelerine şu cevap verilir:

Birincisi: Hadis zayıftır.

İkincisi: İmam Gazali şöyle demiştir: "Hadisteki "Kaynatın" sözcüğünden maksat içki meclisinde erkeklere şarkı söyleyen cariyedir. Yabancıardan fitne ve fıska düşülmesinden korkanlar için şarkı söylemesi ise haramdır. Onlar fitneden ancak sakınılması gerekli şeyi kasetmektedirler. Bu hadisten cariyenin sahibine şarkı söylemesinin haram oluşu anlamı çıkmaz. Sahibinin dışındakiler için ise fitne tehlikesi olmadığı zamandır. Bunun delili ise Sahih-i Buhari ve Müslim'de geçen Hz. Aişe (r.a.)'nin evinde iki cariyenin şarkı söylemesidir. Bu ileride gelecektir.

Üçüncüsü: Bu şarkı söyleyen cariyeler, İslam'ın birden bire değil, tedrici olarak kaldırmayı amaçladığı "Azad etme kurumu"nda önemli bir yer tutar. Bu aynı zamanda bu tabakanın İslam toplumunda varolmasının hikmetini en güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Cariyeyi almanın ve onu satmanın yasak olduğunu bildiren bu hadise gelince; bu hazırlanmakta olan "Azad etme kurumunu" oluşturan bir esası yoketmektir.

F- Onlar Nafi'nin şu rivayetini ileri sürdüler: "İbni Ömer bir çoban kavalının sesini duydu. Parmaklarını kulaklarına tıkadı. Bineğini yoldan çıkararak Ey Nafi' duyuyor musun? diye seslendi. Ben evet diye cevap verdim. O ben hayır deyinceye kadar böyle devam etti. Hayır duymuyorum dedikten sonra elini indirdi, bineğini tekrar yola soktu ve şöyle dedi: "Allah Rasûlü (sav)'in

çoban kavalının sesini duyunca böyle yaptığını gördüm". Bu hadisi Ebu Davud ve İbni Mace rivayet etmiştir.

Ebu Davud bu hadis hakkında, münkerdir demiştir.

Eğer bu hadis sahih olsa bile onların lehine değil aleyhine bir delil olur. Eğer çalgıyı dinlemek haram olsaydı Peygamberimiz (sav) İbni Ömer'in onu dinlemesini mübah görmezdi. İbni Ömer'e göre haram olsaydı Nafi'nin onu dinlemesini mübah görmezdi. Hem Peygamber (sav) bunun yasaklanmasını ve değiştirilmesini emrederdi. Peygamberin İbni Ömer'e tasdik ettirmesi ise onun helâl oluşunu gösteren bir delildir".

Ancak Peygamberimiz (sav)'in bir yere yaslanarak yemek yemekten ve yanında dinar veya dirhem olduğu halde gecelemeden sakınması ve benzeri birçok dünya işlerinden sakınmasında olduğu gibi onu dinlemekten de sakınmıştır.

G- Yine onlar: "Müzik kalpte nifakı yeşertir" rivayetini delil olarak ileri sürdüler. Oysa Peygamber (sav)'den böyle bir söz sabit değildir. Bu ancak bazı sahabelere ait bir söz olabilir. Bu İslam'a aykırı hareket edenler için söylenmiş bir görüştür. Bazı insanlar özellikle de Sufiler şöyle demişlerdir: "Müzik kalbi yumuşatır. Günahlara karşı üzüntü ve pişmanlığı sağlar, Yüce Allah'a olan arzuyu daha dinamik hale getirir." Bu nedenle sufiler hayatlarında bir değişme, gayretlerinde bir dinamizme ve arzularının kabarmasına yol açsın diye onu bir vesile edinmişlerdir. Onlar buna ek olarak şunu demişlerdir: "Bu ancak tatmakla, deneyimle ve alışkanlıkla bilinir. Bundan dolayı örfümüzde: "Gözü ile görmek, haber gözü ile görmeğe benzemez" denilmiştir.

Hem İmam Gazali bu sözü, dinleyen açısından değil, şarkı söyleyen açısından değerlendirmiştir. Eğer şarkıcının amacı kendisini başkalarına kabul ettirmek ve sesini dinletmek olursa bu durumda insanlar onun şarkısına ilgi duysunlar diye kendisini onlara sevdirmeye çalışıp, iki yüzlü davranmaktan kendini alamaz. Bununla birlikte Gazali: "Bu durum onun haram oluşunu gerektirmez," demiştir.

Güzel elbiseler giymek, gösterişli atlara binmek ve diğer zinet eşyaları takmak, ekin, ziraat, hayvanlar ve bunların dışındaki şeylerle övünmek de kalpte nifakın yeşermesine sebep olur. Fakat bu söz bütün bunların haram olduğu genellemesini ortaya koymaz. Bunlar günahkâr olan kalpte nifakın ortaya çıkma sebebi değildir. Aksine halkın çokça dikkatini ve bakışlarını çeken mübah şeylerdir.

H- Onların bazı insanların yanında yaygın olan "Kadının sesi avrettir" prensibinden hareket ederek "Özellikle kadının şarkı söylemesini haram saymaları deliline gelince. Burada Allah'ın dininde kadının sesinin avret olduğuna dair ne bir delil ne de delile benzer birşey vardır. Peygamberimiz, sahabelerinden ileri gelenlerle birlikte olduğu sırada kadınlar, soru sormuşlardır. Sahabeler mü'minlerin anneleri olan Peygamberimizin eşlerine fetva almak için gitmişler, onlar da onlara fetva vermişler ve onlarla konuşmuşlardır. Onlardan hiçbiri de bu Aişe'den veya başka bir kadındandır, dolayısıyla avrettir ve örtülmesi gerekir demişlerdir. Eğer, "bu normal konuşmalar içindir. Şarkı söylemek için değildir" denilse biz de ona şöyle cevap veririz: Buhari ve Müslim, Peygamberimizin şarkı söyleyen iki cariyenin sesini duyduğunu ve onları yasaklamadığını ve Ebubekir (r.a.)'i de onlara karışma diye uyardığını rivayet etmiştir. İbni Ca'fer ve beraberrinde sahabe ve tabiinden bir grup şarkı söyleyen cariyelerin seslerini duymuşlardır.

Özet

Müziğin haram olduğunu söyleyenlerin delil olarak ileri sürdükleri "nass"lar, ya sahih olup yeteri kadar açık değil, ya da açık olup sahih değildir. Rasûlullah (sav)'a isnad edilen merfu bir hadis ise bir şeyi haram saymak için yeterli değildir. Onların rivayet ettiği bütün hadisler Zahiri, Maliki, Hanbeli ve Şafii imamlardan bir grup tarafından zayıf görülmüştür.

Kadı Ebubekir El-Arabi de "El-Ahkam" adlı eserinde aynı şeyi söylemiştir.

İbni Tahir: "Bunun haram oluşu ile ilgili bir harf bile sahih değildir," demiştir.

İbni Hazm: "Bu konuyla ilgili rivayetlerin tümü batıl ve uydurmadır," demiştir.

Müziği caiz görenlerin delilleri

İşte müziği haram sayanların delillerinin sağlam olmadığını ve geçersiz olduğunu tek tek birbiri ardına sıralamış olduk. Müziğin haram oluşu ile ilgili bütün deliller geçersiz olduğu zaman da hiç şüphesiz eşyada asıl olan mübahlıktır esası kalmış olur. Haram sayma delillerinin düşmesinin dışında bu konuda hiçbir "nass" veya "delil" olmazsa nasıl olur? Oysa bizim yanıımızda İslam'ın sahih ve çok açık "Nass"ları, müsamaha ruhu, genel kuralları ve prensipleri vardır. İşte onların açıklaması:

1- Nass'lar yönünden açıklaması:

Delil olarak ileri sürülen birkaç hadis vardır. Bunlardan biri; Rasûlullah (sav)'in evinde, Hz. Aişe'nin yanında iki cariye'nin şarkı söylemesi, Hz. Ebu Bekir'in de: "Allah Rasûlü'nün evinde şeytan çalgısı ha!" diye azarlamasıdır. Bu bazılarının da iddia ettiği gibi o iki cariye'nin küçük kız olmadıklarına delildir. Eğer onlar küçük olsaydılar Hz. Ebubekir'in azarına maruz kalmazlardı.

Burada söz konusu olan Rasûlullah (sav)'ın "Hz. Ebubekir (r.a.)'i reddetmesidir. Bunun sebebi ise, Peygamberimiz istiyordu ki, yahudiler bizim dinimizin hoşgörü dini olduğunu ve kendisinin de hoşgörülü Hanif dinini yaymak için gönderildiğini bilsinler. Bu başkalarına İslam dinini güzel göstermenin, onun kolay ve müsamahalı yönünü açığa vurmanın gerekliliğine delildir.

İmam Buhari ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiğine göre; Bir kadınla, Ensar'dan bir erkek zifafa girdiler. Peygamberimiz (sav): "Ey Aişe! Hani onlarla birlikte oyun yok. Muhakkak ki Ensar oyundan hoşlanırlar" diye buyurmuştur.

İbni Mace, İbni Abbas'tan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Hz. Aişe Ensar'dan bir yakını evlendiriyordu. Rasûlullah (sav) gelerek: "O kızı gerdeğe sokunuz mu?" diye sordu. Onlar: "Evet," dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlû: "Onunla birlikte bir şarkıcı gönderdiniz mi?" diye sorunca. Hz. Aişe: "Hayır" dedi. Rasûlullah (sav): "Ensar oyun ve latifeden hoşlanan bir topluluktur. Keşke onunla birlikte: "Size geldik, size geldik, bize selam, size selam" diyen bir şarkıcı gönderseydiniz," diye buyurdular.

Nesai ve Hakîm, Amr b. Sa'd'dan sahih olarak rivayet ettiklerine göre o şöyle demiştir: "Bir düğünde Kurza b. Ka'b ve Ebu Mes'ud El-Ensari'ye uğradım. Bir kenarda şarkı söylendiği zaman ben: "Ey Bedir ehli olan Rasûlullah'ın sahabeleri sizin yanınızda nasıl böyle yapılır?" dedim.

Onlar: "Dilersen bizimle otur, dınle, ıster sen git. Muahakkak ki Rasulullah düğünde eğlenmek için bize izin vermiştir." dediler.

İbni Hazm, İbni Siccin'den kendi senediyle şöyle rivayet etmiştir: "Medine'ye yakın civardan bir adam gelmişti. Abdullah b. Ca'fer o adama cariyesi sundu. Onlardan bir tanesine de zarlık yaptıkları sonra İbni Ca'fer'den onu satın aldı. Sonra adam İbni Ömer'e gelerek şöyle dedi: "Ey Abdurrahman'ın babası! yedi yıl önce İbni Ömer onu Abdullah b. Ca'fer'e götürerek şöyle söyledi: "Bu adam yedi yıl önce İbni Ömer'e ver, ya da alışverişi iptal et. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer: "Onu geri verdik," dedi.

İbni Hazm şöyle demiştir: "İşte burada İbni Ömer şarkı dinle-
miş, şarkıcı kadının satılması muamelesinde çalışmıştır. Bu sa-
hîh bir isnaddır. Öyle, bir anda söylenen uydurma isnadlardan
değildir.

Ona karşı yüce Allah'ın şu ayetini delil göstermişlerdir:

اللَّهُ وَمَنِ التَّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

"Oysa onlar (kendilerini tümüyle Allah'a ve İslam'a teslim etmeyenler) bir ticaret ya da bir eğlence gördükleri zaman (hemen) ona sükun ettiler ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah'ın katında bulunan, eğlenceden ve ticarettten daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır" (Cum'a: 11).

Burada kınanan; ticaret ve eğlencenin bir arada olması değildir. Ancak, asıl kınanan; sahabelerin ticaret kervanı ve kendisiyle sevindikleri defçilerin gelmesi münasebetiyle onlarla meşgul olup Allah Rasûlü (sav)'nü hutbesinde ve ayakta terketmeleridir.

Bununla, sahabelerden bir grubun da bizzat onu dinledikleri veya ona karşı sessiz kaldıkları delil olarak ileri sürülmüştür. Onlar ise uyulduğunda kendileriyle hidayet yoluna erilecek bir topluluktur.

Bu rivayetle daha sonra dile getireceğimiz gibi, bir kişi dışında İcma'nın, onu dinlemenin mübah olduğu görüşü delil olarak ileri sürülmüştür.

2- İslam'ın ruhu ve kuralları açısından

A- Müzikte bir şey yoktur. Ancak o, ruhların kendisinden zevk aldığı, akılların hoşlandığı, fıtratın onu güzel gördüğü ve kulakların onu arzuladığı dünyaya ait güzelliklerdendir. Nasıl ki midenin lezzeti; hazmı kolay güzel yemekte, gözün lezzeti; güzel manzarada, burnun lezzeti; temiz ve hoş kokudadır, kulağın lezzeti de güzel nağmeli musikidedir.

Acaba güzel olan, yani lezzet aldığımız şeyler İslam'a göre helal mı yoksa haram mıdır?

Bilinen o dur ki, Yüce Allah, ayetinde de buyurduğu gibi İsrailoğulları'na yaptıkları kötü işlerden dolayı bir ceza olsun

diye, bazı dünyevi güzellikleri yasaklamıştır.

﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدُّهُمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا. وَأَخْذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾

"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kişiyi Allah'ın yolundan alıkoymaları nedeniyle (önceleri) kendilerine helâl kılınmış güzel şeyleri onlara haram kıldık. Ondan nehyedildikleri halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri nedeniyle (öyle yaptık)" (Nisa: 160-161).

Yüce Allah, Hz. Muhammed (sav)'i gönderdiği zaman onun risalet ünvanını daha önceki kitaplarda belirttiğini söylüyor.

﴿لَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾

"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (geleceği) yazılı bulacakları ümmi haber getirici (Nebi) olan elçiye (Rasul) uyarlar. O onlara marufu (iyiliği) emrediyor, münkeri (kötülüğü) yasaklıyor. Temiz şeyleri helâl, murdar şeyleri haram kılıyor ve onların ağır yüklerini, üzerlerindeki zincirleri indiriyor" (A'raf: 157).

İslam'da güzel şey, yani kişinin hoşuna giden ve aklı selimin kabul ettiği hiçbir şey yoktur ki, Allah onu bu ümmete rahmet olsun diye helâl kılmamış olsun. Bu da bu ümmete gönderilen risaletin evrenselliği ve sürekliliğindendir.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ﴾

"Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. De ki: Bütün temiz şeyler size helâl kılındı" (Maide: 4).

İyi niyet veya Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için bile olsa, Allah insanlardan hiçbirine kendisi için ve başkaları için Allah'ın rızık olarak temiz kıldığı şeyleri haram kılma yetkisi vermemiştir. Zira haram ve helâl kılma yalnızca Allah'ın hakkıdır. Kulların işlerinden değildir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أُذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾

"De ki: "Allah'ın sizin için indirdiği sizin bir kısmını haram ve helâl kıldığınız rızıktan haber var mı? Söyler misiniz? De ki: "Allah mı size izin verdi yoksa Allah hakkında yalan uydurup iftira mı ediyorsunuz?" (Yunus: 59)

Allah'ın helâl kılmış olduğu temiz şeyleri haram kılmak, tıpkı haram kıldığı yasaklarını helâl kılmak gibidir. Her ikisi de Allah'ın gazabını ve azabını çeker. Sahibini apaçık hüsrana çukuruna ve uzak bir sapıklığa atar. Şanı yüce Allah bu tür işleri yapan cahilliye ehli hakkında şöyle buyurmuştur:

﴿ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴾

"Çocuklarını hiçbir bilgiye dayanmaksızın akılsızca öldürenler ile Allah'a karşı yalan yere iftira düzüp Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerini haram kılanlar, elbette hüsrana uğramışlardır. Onlar, gerçekten şaşırıp sapmışlardır ve doğru yolu bulamamışlardır" (En'am: 140).

B- Biraz düşünersek müziğe olan sevginin, güzel bir ses karşısında coşup oynamanın insanın yaratılışında ve karakterinde olduğunu görürüz. Hatta beşikte ağlayan emzikli çocuğun

bile güzel bir ses duyduğunda ağlamaktan vazgeçip sustuğu ve o ninniye kulak verdiğini görmekteyiz. Bundan dolayı anneler, süt anneler ve çocuk bakıcıları çok eskiden beri çocuklar için müziğe müracaat etmişlerdir. Kuşlar ve hayvanlar bile güzel ses ve ölçülü nağmelerden etkilenmektedir. Hatta bu konuda Gazali, El İhya adlı eserinde şöyle demiştir: "Dinlemenin kendisini harekete geçirmediği kişi noksandır, itidalden sapmıştır, ruhaniyetten uzaktır. Develere, kuşlara ve bütün hayvanlara oldukça sert ve kaba davranışta bulunmaktır.

Çünkü deve durgun haline rağmen türkü söylenmesinden öyle bir etkilenir ki, üzerindeki en ağır yükü bile hafif hisseder. Dinlemesindeki hareketliliğe oranla uzak mesafeler ona kısa gelir, onu eğlendiren ve kendinden geçiren dinamizmi, onu daha da canlı hale getirir. Türkü sesini duyduğunda devenin boynunu uzattığı, kulaklarını ona diktiği ve gidişini de hızlandırdığını görürsün. Hatta öyle bir hızlandırır ki onun üzerindeki yükler ve yük sepeti sarsılır".

Müzikten hoşlanmak yaratılış ve karakterde bulunduğuna göre din, bu yaratılışla çatışıp onu sindirmek için mi gelmiştir. Elbette hayır. Ancak din onu daha ölçülü kılmak, yükseltmek ve sağlam bir şekilde yönlendirmek için gelmiştir. İmam İbni Teymiye (Allah ona rahmet etsin) şöyle demiştir: "Şüphesiz peygamberler fıtratı olgunlaştırmak ve tam anlamıyla yerleştirmek için gönderilmişlerdir, onu değiştirmek ve bozmak için değil."

Bunun doğruluğunun isbatı ise şudur: "Rasûlullah (sav) Medine'ye geldiğinde onların oynadıkları iki özel günleri vardı. Bu iki gün nedir diye sordu. Onlar da: "Biz cahiliyye döneminde bu iki özel günde oynardık," dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sav) şöyle buyurdu: "Allah bu iki güne karşılık bundan daha hayırlı iki gün vermiştir. Bunlar Kurban ve Ramazan bayramlarının olduğu günlerdir."

Aişe (r.a.) şöyle demiştir: "Biz mescidde oynayan Habeşli zencileri izlerken Rasûlullah'ın ridasıyla beni gizlediğini gördüm.

Ben o kadar kendimi kaptırmıştım ki sanki oynayan bendim." Buna yaşı daha küçük ve oyuna düşkün genç kızın durumunu sen kıyas et.

Eğer müzik oyun ve eğlence ise oyun ve eğlence haram değildir. İnsan sürekli ciddiyet ve sertlik üzere sabredemez.

Hanzala'nın, Peygamberimiz'i, hanımı ve çocuğuyla şakalaşmaya adadığını sanması daha sonra da evindeki durumuyla, beraber oldukları zamanki durumun farklılaşması üzerine Peygamberimiz ona: "Ey Hanzala! İnsan her an değişik bir haldedir," diye buyurmuştur.

Ali b. Ebu Talip (r.a.) şöyle demiştir: "Zaman zaman kalplerinizi dinlendirin" zira kalpler bıkkınlık geldiği zaman körelir."

Yine Hz. Ali (Allah onu şerefli kılsın) şöyle buyurmuştur: "Bedenlerde olduğu gibi kalplere de usançlık gelir. Onun için güzel hikmetli sözler arayıp bulun".

Ebu'd Derda şöyle demiştir: "Hak yolda daha güçlü olmam için mübah olan eğlenceden bir şeyle kendimi takviye ederdim".

Müzik, oyun ve eğlencedir diyen kişiye İmam Gazzali şöyle cevap vermiştir: "Evet, doğrudur ama dünya tümünden oyun ve eğlencedir." Kadınlarla olan bütün oynaşmalar da eğlencedir, ancak çocuk dünyaya getirmek amacıyla olan faaliyet bunun dışındadır. Aynı şekilde, içinde aşırılık olmayan mizah da bunun gibi helâldir. Bu Rasûlullah (sav) ve sahabeden bu şekilde nakledilmiştir.

Habeşli zencilerin oyunundan daha aşırı hangi oyun var? Onun mübah oluşu ise nassla sabit olmuştur diyen İmam Gazali sözünü şöyle sürdürmektedir: Eğlence kalbin rahatlaması ve fikrin ağırlığından bir hafifleme nedenidir. Zira kalbe usançlık geldiği zaman körelir. Kalbin rahatlaması ise onun ciddiyet üzere olmasına bir destektir.

Mesela tefekkürün devamı Cuma gününün tatil olmasını gerektirmektedir. Çünkü bir günün tatil olması diğer günlerin dinamizmini sağlar. Sair günlerde nafile namaz kılmak bazı günlerin tatil olmasını gerektirmektedir. Bundan dolayı bazı vakitlerde namaz kılmak mekruhtur.

Tatil çalışmaya da yardımcıdır. Eğlenme ise ciddiyetin destekleyicisidir. Katıksız ciddiyet ve acı gerçek karşısında ancak Peygamberler sabredebilirler. Eğlence; hastalıktan yorgun düşmüş kalbe bir şifadır. Dolayısıyla mübah olması gerekmektedir.

Fakat bu, aşırı dozda ilaç almak gibi onun, çokça yapılmasını gerektirmez. İşte eğlence bu niyetle olursa Allah'a yakınlaşmayı sağlar. Bu ise, kalbi övücü niteliklerle harekete geçirmek amacıyla dinlemek isteyen hakkındadır. Yoksa sadece zevk ve eğlence amacıyla olan için değil.

Bundan dolayı daha önce de dile getirdiğimiz hedeflere ulaşmak için bunun mübah görülmesi gerekir. Evet bu durum kişinin noksanlığını ve olgunluk zirvesinde olmadığını gösterir. Çünkü kamil (olgun) kimse odur-ki nefsinin Allah dışında bir şeyle rahat ettirmeye muhtaç olmaz.

Fakat iyilerin iyilik ve sevapları Allah'ın yüce divanına yakın olan (Mukarrebîn) için günah sayılır. O halde kalp ilaçlarının ilmi kuşatan, kalpteki çeşitli incelikleri -ki onlar vasıtasıyla kalp hakka sevk edilir- bilen bir kimse anlar ki kalbi bu gibi işlerle rahata kavuşturmak kaçınılmaz bir ilaçtır".

Gazali'nin nefis ve hak din İslam'ın ruhuna uygun sözü burada bitti.

Müziğin caiz olduğunu söyleyenlerin delilleri

Onun caiz olduğunu hiç kimse söylemese de veya hiçbir fakih bu görüşe varmasa bile, bu konudaki İslami Nass ve kurallarda, bunun mübah oluşu ile ilgili her yönüyle bir yeterlilik vardır. Buna rağmen sahabelerin, tabiîn ve onlara tabi olanların ve fakihlerin

çoğunluğu onun gerekliliğini söylemişlerdir.

Medine'li takva ehli alimler, zahiri metotlara ve nasların zahirine sıkı sıkıya bağlıdır. Sufiler de ruhsata değil de azimete şiddetle bağlı olmalarına rağmen iki gruptan da müziğin mübah olduğuna dair bir rivayet olması bizim için delil olarak yeterlidir.

İmam-ı Şevkani, Neylu'l Evtar adlı eserinde şöyle demiştir: "Medine ehli ve zahiri alimlerden onlara uyanlar ve sufilerden bir grup, ud ve çalgı ile bile olsa müziğe ruhsat verilmesi görüşündedirler".

Şafii alimlerden üstad Ebu Mansur El Bağdadi, Müellef adlı eserinin "Müzik dinleme" bölümünde şöyle anlatmıştır: "Abdullah bin Ca'fer, müzikte bir sakınca görmezdi. Cariyelerine bununla ilgili sözler tertib eder ve onlardan makamlı ve çalgılı bir şekilde dinlerdi. Bu mü'minlerin emiri Hz. Ali (r.a.) döneminde idi."

Yine adı geçen üstad aynı şeyleri Kadı Şürayh, Said b. Müseyyeb, Ata b. Ebi Rabah, Zühri ve Şa'bi'den de rivayet etmiştir.

İmamu'l Haremeyn ve İbni Ebi'd Dünya, En Nihaye adlı eserinde şöyle demiştir: "Tarihçilerden şu nakil sabit olmuştur: "Abdullah b. Zübeyr'in ud çalan bir komşusu vardı. İbni Ömer koltuğu altında bir ud olduğu halde onun huzuruna girmiş ve ona, ey Rasûlullah'ın sahabesi bu nedir? diye sormuş. O da onu İbni Ömer'e uzatmış. İbni Ömer düşünmüş ve bu "Şam terazisidir" demiştir. İbni Zübeyr onunla akıl ölçülür demiştir."

Hafız Ebu Muhammed b. Hazm müzik dinleme ile ilgili bir risalede İbni Sirin'e dayanan bir senedinde şöyle rivayet etmiştir: "İbni Ömer'in yanına Medine yakınından bir adam geldi. Orada da cariyeler oynuyorlardı. Bir adam gelip pazarlık yaptı. Onlardan hiçbir şey içine sinmedi. İbni Ömer ona: "Senin için bunu almakta daha hayırlı birine git," dedi. Adam: "O kimdir" diye sordu. O: "Abdullah b. Ca'fer'dir." dedi. Cariyeler ona sunuldu. O ise cariyeler-

lerden birine udunu al, dedi. O da alıp şarkı söylemeye başladı. Adam onu satın aldı ve İbni Ömer'e tekrar geri döndü...."(ve kıssa bu şekilde devam ediyor).

El Akd'ın sahibi değerli alim ve edip Ebu Amr El Endülüsî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Abdullah b. Amr, İbni Ca'fer'in evine geldi. Yanında kucağında ud olduğu halde bir cariyeyi gördü. Sonra İbni Ömer'e: "Bunda bir sakınca görüyor musun?" diye sordu. İbn-i Ca'fer: "Hayır bunda bir sakınca yok," dedi. Maverdi, Muaviye ve Amr b. Sabit'ten onun şiirlerinden bir bölümü ud çalan seçkin bir topluluk eşliğinde dinlediğini anlatır.

Ebu'l-Abbas El-Müberrid v.b.nin de bu şekilde rivayetleri vardır. Lugat bilginlerine göre Mezher: Ud anlamındadır.

Edfavi, Ömer b. Abdülaziz'in halifelikten önce cariyelerinin şarkılarını dinlediğini söylemiştir.

İbnu's-Sem'an tavus kuşunun dinlenebileceğini nakletmiştir. Bunu aynı şekilde İbni Kuteybe, İmta'ın sahibi tabiinden Medine kadısı Sa'd b. İbrahim'den nakletmiştir.

Ruyan, Kaffal'dan; Maliki Mezhebi'ne göre çalgı ile birlikte müzik söylemenin mübah olduğunu rivayet etmiştir.

Üstad Ebu Mansur ve Furatî İmam-ı Malik'ten "Ud"un caiz olduğunu rivayet etmişlerdir.

Ebu Talip El-Mekki "Kutu'l-Kulub" adlı eserde Şu'be'nin, Minhal b. Amr'ın evinde kuşların sesini dinlediğinden söz etmiştir.

Ebu'l-Fadl İbni Tahir "Müellif" adlı eserinin "Müzik Dinleme" bölümünde "Ud"un mübah oluşu ile ilgili Medine ehli arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur, der.

Maverdi, bazı Şafii alimlerden udun mübah olduğunu anlatmıştır. Bunu aynı zamanda Ebu'l-Fadl b. Tahir İbni İshak eş-Şirazi'den rivayet etmiştir.

Bütün bu alimler bilinen çalgı aletleri ile müzik söylemenin helâl olduğunu söylemişlerdir. Çalgı aleti olmaksızın müzik dinlemeye gelince; Edfavi, El-İmta' adlı eserinde şöyle demiştir: Gazali, fıkıhla ilgili bazı eserlerinde onun, ittifakla helâl olduğunu nakletmiştir."

İbni Tahir, sahabe ve tabiinin bu konuda icmânı nakletmiştir.

Füzzari ve İbni Kutaybe bu konuda Haremeyn (Mekke ve Medine alimleri) ehlinin icmânı nakletmiş. Aynı şekilde İbni Tahir ve İbni Kutaybe Medine ehlinin de icmânı nakletmişlerdir.

Maverdi şöyle demiştir: "Hicaz ehli ibadet ve zikrin yapıldığı mübarek günlerde bile bunun ruhsatından vazgeçmemişlerdir."

Müzik ve müzik dinlemenin caiz oluşu, sahabeden; Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Ebu Mes'ud el-Ensari, Bilal, Abdullah b. Erkam, Üsâme b. Zeyd, Hz. Hamza, İbni Ömer, Berra' b. Malik, Abdullah b. Ca'fer, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah İbni Ömer, Kurza b. Ka'b, Havvad b. Cübeyr, Muğire b. Şu'be, Amr b. As, Hz. Aişe ve Rubeyyi' gibi ve Tabiinden; Said b. Müseyyeb, Salim b. Abdullah, İbni Hassan, Harice b. Zeyd, Şürayh el-Kadı, Said b. Cübeyr, Amir eş-Şa'bi, Abdullah İbni Atik, Ata b. Ebi Rabbah, Muhammed b. Şihab ez Zühri, Ömer b. Abdülaziz ve İbrahim ez-Zühri gibi büyük bir topluluk ve onlara güzellikle tabi olan dört mezhep imamı, İbni Uyeyne, Şafiilerin cumhuru ve daha sayamayacağımız birçok kişi tarafından rivayet edilmiştir."

Burada İbnu'n-Nahvi'nin sözü bitti.

Bütün bunları Şevkani, Neylu'l Evtar adlı eserinde zikretmiştir.

Müzikle ilgili uyulması gerekli şartlar ve sınırlar

Müzik dinlemek ile ilgili bu fetvamıza, uyulması gerekli olan bazı sınırlamaların ekleneceği gözden kaçmamalıdır. Bunlar:

1- Konunun başında müziğin tümünden mübah olmadığına, konusunun İslami terbiye ve öğretiye uygunluk göstermesi gerektiğine işaret etmiştik.

Dünyanın "Sigara ve İçki"den ibaret olduğunu söyleyen şarkı, içkiyi şeytanın işlerinden olan bir pislik olarak gören ve onu içeni, sıkı, satanı, taşıyanı ve onunla ilgili her türlü işte çalışanı lanetleyen İslam öğretisine aykırıdır. Sigara da aynı şekilde ardında ruhi, bedeni ve mali zarar olan bir afettir.

Milletimizin başına bela olan zorba yöneticilerin yaptığı zulüm, tuğyan ve fıskı övücü şarkılar da, zalimleri, onlara yardım edenleri ve onlar karşısında sessiz kalanları lanetleyen İslam öğretisine aykırıdır. Bu durumda onları kim, nasıl övebilir?

Erkeğin veya kadının zinaya davet edici bakışlarını öven şarkılar da, kutsal kitabında:

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ... وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ

أَبْصَارِهِنَّ﴾

"Mü'minlere söyle: "Gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar" (Nur: 30-31) şeklinde seslenilen ve Peygamberimizin: "Ey Ali! İlk bakışın ardından ikinci kez bakma. Birinci tamam âma ikinciye hakkın yoktur" şeklinde buyurduğu İslami edebe aykırıdır.

2- Onu sunuş biçimi de önemlidir. Şarkının konusunda herhangi bir kötülük ve sakınca olmayabilir. Fakat şarkıcı kadın veya erkeğin onu sunarken kırıtması, sakın olan bazı duyguları tahrik edip uyarması, hastalıklı kalpleri yoldan çıkarması, o şarkıyı mübahlık dairesinden, haramlığa, şüpheliliğe veya mekruhluğa

gibi.

ecan duygularını ateşliyen türden yoğun isteklerini yayınlamak larına hitap eden ve bütün yönleriyle onları etkisi altına alıp, hey- kız ve erkeklerin, cinselliğe veya ona yakın sevgi ve aşk duygu- çevirebilir. Tıpkı kadın ve erkek dinleyicilerin özelliikle de genç

Oysa Kur'an peygamberin hanımlarına hitap ederek:

﴿ لَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَفْتِنَهُنَّ مَرْءٌ ﴾

"Sözün gecikiciliikle söylemeyin ki sonra kalbinde has- talık bulunan kimse tamah eder" (Ahzab: 32) şeklinde söyle- diği halde şüresel ifadelerde ve etkileyici şarkılarda bu nasıl olur?

3- Şarkının içki içmek, acık-saçık bir tarzda veya herhangi bir sınır ve kayıt tanımadan, kadın ve erkeğin alabildiğine içiçe gırp karışması şeklinde haram olan herhangi bir şeyi beraberinde bu- lundurmaması. Zira bu eskiden beri şarkı ve oyun meclislerinde olan şeylerdir. Şarkı denince özelliikle de kadın ve cariyelerin şarkılarında akla ilk gelen durum budur.

İbni Mace ve başkalarının rivayet etmiş olduğu hadis de bunu belirtmektedir: "Ümmetimden bazı insanlar başlarında galgılı bir şekilde şarkı söyleyen kadınlara olduğu halde, içki içecek ve ona başka bir isim takacaklardır. Onlar yerin dibine geçecek ve may- mular ve domuzlar şekline girecekler".

Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek isterim. Geçmiş za- manlarda şarkı dinlemek, şarkı meclisinin hazırlanmasını, kadın ve erkek şarkıcılarla, kişinin ailesinin içiçe karışmasını gerekti- riyordu. Bu tür meclislerin şeriatın yasakladığı ve dinin hoş görmeyişi şeylerden korunması pek mümkün değildi.

Ama günümüzde kişi bu tür meclislerden ve ailesinden uzak olarak şarkıları dinleme imkanına sahiptir. Bu da bu konuda hafı- fletici bir unsurdur. Bununla onun daha kolay olabildiği yönü ağır basmaktadır.

4- İnsanın özelliği sadece aşk ve bağlılıkla sınırlı değildir. Aşk

ise sadece sevgi değil. Sevgi ise sadece kadına özgü olmaz. Kadın ise sadece beden ve şehvetten oluşmuş bir varlık değil, başka yönleri de vardır.

Bundan dolayı bir sel akıntısı gibi oldukça yoğun olan aşk şarkılarını biraz azaltmak gerekir. Bu şekilde şarkılarımıza, programlarımıza ve hayatımızın tümüne adaleti yaygınlaştırmış oluruz. Dünya ve ahiret dengesini sağlarız. Dünyada bireysel ve toplumsal haklar arasında, bireyde ise aklı ve duyguları arasında, duygular sahasında ise sevgi, nefret, gayret kahramanlık, babalık analık, çocukluk kardeşlik ve sadakat vs. duyguları arasında dengeyi sağlar ve her duyguya hakkını vermiş oluruz.

Bazı duyguların diğerlerine oranla daha aşırı ve baskın bir şekilde ortaya çıkmaları ise kişinin akıl, ruh ve iradesini kullanmasına, toplumsal özellik ve değerlere din ve ahlak gibi. yönlendirmelerle orantılıdır.

Şüphesiz din her şeyde, hatta ibadette bile aşırılığı ve taşkınlığı haram kılmışken, mübah bile olsa eğlencede aşırılığa kaçmak, onunla vakit öldürmek senin neyine?

Bu, akıl ve kalbi yüksek idealler ve büyük görevler için kullanmaya delildir. Aynı zamanda birçok kişinin haklarının heder edilmesinin övülmüş ve ömrü kısa olan insanın vaktinden çalmayı gerektirdiğine delildir. İbni Mukaffa'nın bu konuda söylediği söz ne kadar doğru ve ne kadar derin mana ifade eder: "Hiçbir israf görmedim ki beraberinde bir hakkı zayi etmesin". Hadiste ise şöyle geçer: "Akıllı insan ancak üç şey için yola çıkar. Geçim gayesiyle, ahirete azık hazırlamak ve haram olmayanı tatmak amacıyla". O halde biz de vakitlerimizi bu üç şey arasında adil bir şekilde taksim edelim. Hem bilmeliyiz ki Yüce Allah her insandan ömrünü nerede tükettiğini ve gençliğini hangi yolda harcadığını soracaktır.

5- Bütün bu açıklamalardan son bir şey ortaya çıkmaktadır. O da her dinleyicinin kendi kendinin fakihi ve fetva vereni olmasıdır.

Eğer müzik veya onun herhangi bir türü, kötü duyguları çağrıştırıyor, fitneye saptırıyor, kötü hayallere daldırıyorsa ve ondaki hayvani hisleri azdırıp, ruhani hislerin üstüne çıkarıyorsa o zaman ondan kaçınması ve kalbi, dini ve yaratılışı üzerine esen fitne rüzgârlarına kapıyı çekip tamamen kapatması gerekir ki rahatlayıp, nefes alabilsin.

Rastgele ve kolaylıkla bir şeyin haramlığına hükmetmenin vermenin sakıncası:

Bu araştırmamızı bir şeye haramdır demekten korkan, fetva verdiklerinde fetvalarında ve araştırmalarında o kelimeyi söylemekten çekinen değerli alimlerimizin sözleriyle noktalamak isteriz. Zira onlar, Allah'ın gözettiğini ve rastgele "şu haramdır" sözünün ne kadar tehlikeli olduğunu biliyorlardı. Çünkü o sözden Allah'ın o işe karşılık olan cezası kastedilmektedir. Bu, tahminle, karakter uyuşmasıyla, zayıf hadislerle ve eski kitaplardaki soyut nasslarla olmaz. Bu ancak kesin ve açık bir nassla veya sahih ve geçerli bir icma ile bilinebilir. Aksi taktirde zaten af ve mübahlık dairesi geniştir. İşte geçmişteki değerli alimlerimizin bu tutumu onlar için güzel bir örnektir.

İmam Malik (r.a.) şöyle demiştir: "Bana sorulan konular içinde haram ve helâl oluşu bildirmekten daha ağır bir şey yoktur. Çünkü bu Allah'ın hükmü ile ilgili katiyyeti gerektiriyor."

Yöremizde yaşayan ilim ve fıkıh erbabına böyle bir konu sorulduğunda, ölümün onlar için daha kolay olduğunu gördüm. Zamanımızdaki ilim ehlini ise fetva vermeye bayağı iştahlı gördüm. Eğer bundan dolayı yarın başlarına ne geleceğini bilselerdi muhakkak ki bu konudaki arzularını azaltırlardı. Ömer b. Hattab, Hz. Ali (r.a.) ve sahabenin seçkinlerine -ki onlar peygamberin geldiği asrın en hayırlılarıdır- bir problem geldiğinde onlar Peygamber (sav)'in sahabelerini toplar ve sorarlardı. Sonra fetva verirlerdi. Zamanımızın ilim ehli ise enaniyete bürünmüş ve ona göre kendilerine ilmin penceresi açılmıştır. İnsanların kendilerini

takip ettikleri ve İslam'ın sesini yükselten selef alimlerimiz "şu helâldir" ve "şu haramdır" şeklinde asla söylememişlerdir. Fakat "ben hoşlan- mam" veya "ben şöyle düşünüyorum" şeklinde söylemişlerdir. "Haramdır" veya "Helâl"dir demek ise Allah'a karşı bir iftiradır. Yüce Allah'ın,

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أُذُنُكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ﴾

"De ki: Allah'ın sizin için indirdiği sizin bir kısmını haram ve helâl kıldığınız rızıktan, haber var mı? Söyler misiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah hakkında yalan uydurup iftira mı ediyorsunuz?" (Yunus: 59) ayetini hiç duymadın mı? Şüphesiz helâl Allah ve Rasûlü (sav)'nın helâl kıldığıdır. Haram ise Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığıdır.

İmam Şafii El-Ümm adlı eserinde Ebu Hanife'nin talebesi İmam Ebu Yusuf'tan şöyle nakletmiştir: "İlim ehli büyük hocalarımızın Allah'ın kitabında yoruma ihtiyaç olmayacak bir şekilde apaçık olan meselelerin haricinde; "şu helâldir" veya "şu haramdır" diye hüküm vermekten hoşlanmadıklarını gördüm.

İbnu's-Saib, Rabi' b. Haysem'in -ki o da tabiinin en faziletlisidir- şöyle dediğini bize anlatmıştır: "Bir kişiye, Allah şunu helâl kıldı veya ondan razı oldu demekten kaçının. Zira Allah ona "Ben o şeyi helâl kılmadım ve ondan razı olmadım" diyebilir. "Allah şunu haram kıldı" diyene ise Allah: "Ben onu haram kılmadım. Sen yalan söyledin ve niçin ondan vazgeçirdin" der.

Bazı arkadaşlarımız İbrahim en-Nehai'nin kendisinden fetva isteyenlere şöyle dediğini anlatırlar: "Bu mekruhtur" veya "bunda sakınca yoktur", "şu helâldir" veya "şu haramdır" şeklinde söylemek ne büyük bir cür'ettir."

Yukarıdaki sözler, Kadı Ebu Yusuf'un zikrettiği ve İmam Şafii'nin de ondan naklettiğidir. O, bu nakle ve bunun içeriğine

herhangi bir itirazda bulunmamış aksine onu desteklemiştir. O bunun gibi rivayetleri ancak sıhhatine inandığı zaman tasdik ederdi.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكُذْبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكُذْبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذْبَ لَا يَفْلَحُونَ﴾

"Dillerinizin yalan yere nitelendirmesi dolayısıyla şuna helâl, buna haram demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Şüphesiz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa ermezler" (Nahl: 116).

UÇAK KAÇIRMA

SORU

Hiç şüphesiz siz de bizim gibi kaçırılan Kuveyt uçağının sıkıntısını yaşadınız. Burada anlatmak istediğimiz uçağın kadınlar, yaşlılar ve gençlerden oluşan masum yolcularıdır. Onlar onaltı gün süresince hiç hareket etmeksizin ve nereye gideceklerini bilmeksizin koltuklarında telaş ve korku içinde yığılıp kaldılar.

Yolcular, akıllarını kaybeden ve sinirlerine hakim olmayan bu uçak korsanlarının, ne zaman uçağı içindekilerle beraber havaya uçuracaklarını veya yolculardan dilediklerini ne zaman kurşuna dizeceklerini endişeli bir şekilde bekliyorlardı. Hatta iki yolcuyu feci bir şekilde öldürüp, ölüye saygı duymadan, insanın yüceliğı ve müslümanın hakkını gözetmeden o iki yolcunun cesetlerini uçaktan aşağı attılar.

İşin kötüsü bunlar, İslam'ın adına sığınarak bunu yapıyorlar ve bu şekilde İslam yolunda çalıştıklarını ve ona hizmet ettiklerini iddia ediyorlar. Namaz ve oruç vakitlerini soruyorlar, uçağı "Şehadet Uçağı" diye isimlendirip kendilerini Mücahidler ve Şehitler olarak görüyorlardı.

Bizim sorumuz; başkalarının suçundan dolayı suçsuzların cezalandırılması olan hava korsanlığı ile ilgili İslam'ın görüşü nedir? Biz burada bir suç olduğunu varsayar isek, onların amaçlarının

yüceliğini, gayelerinin dini veya vatani olduğunu kabul etmemiz halinde acaba İslam'ın görüşü nedir?

Biz biliyoruz ki siz, her zamankinden daha fazla bu olayı şiddetle protesto edip kınamıştınız. Fakat biz bu konunun Yüce Allah'ın kitabında ve peygamberinin değerli sünnetindeki deliller ışığında açıklamasını istiyoruz Ta ki helâk olan açık bir delille helâk olsun, yaşayan da yine açık bir delille yaşasın.

Allah sizi başarıya ulaştırsın ve yolunuzu nurlandırsın. Amin.

CEVAP

Hiç şüphesiz ben, kaçırılan uçağın sıkıntısını kalbimle ve sinirlerimle yaşadım. Benim dışında kalpleri kaskatı olmayan milyonlarca insan, aynı şekilde bu duyguyu yaşadı ki eskiden Allah'ın İsrailoğulları'nın kalplerini,

﴿ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً ﴾

"Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi, hatta daha katı" (Bakara: 74) şeklinde nitelendirmesinde olduğu gibi.

Ben seneler öncesi Katar televizyonundan yayınlanan İslam Yolu programında olduğu gibi o anda da "Dahva" televizyonunda yayınlanan bir konuşmada olay kınadım. Kaçırılanlar burada Araplar'ın dışında müslüman olmayan kişiler ise de suçsuz insana düşmanlık da, günah ve suçtur. İster zulme uğrayana isterse onun dini, vatani ve milletine olsun farketmez.

İslam muharref Yahudilikte olduğu gibi başkasına haram saydığı bir şeyi Yahudiye helâl sayan çifte standartlı uygulamalarda bulunmaz.

Esas İslami Prensipler

Buradaki sorular ışığında Kur'an'a ve pak sünnete dayanan tüm prensipleri açıklamak istiyorum.

Birinci Prensip: "Suçsuz insanlara karşı haddi aşmak haramdır". Kimden gelirse gelsin İslam hiçbir şekilde suçsuz insana karşı haddi aşmayı mübah görmez. Bu haddi aşma ister kendisine, ister malına veya herhangi bir eşyasına olsun farketmez. Haddi aşmak; bir insan, devlet başkanı veya kendisine biat edilmiş halife bile olsa onun başta oluşu, insanların kanlarını akıtmayı, onların mallarını, canlarını ve namuslarını ona helâl kılmaz. Peygamber (sav) Veda Haccı'nda şahitler önünde insanların kanlarının, mallarının ve namuslarının birbirlerine haram olduğunu ve dokunulmazlığını ve bu dokunulmazlığın kıyamete dek devam edeceğini ilân etmiştir.

Bu dokunulmazlık sadece müslümanlar için sınırlı değil. Aksine onlar ve onların dışında savaş ehli olmayan herkesi kapsar. Hatta İslam; savaş ve çarpışma halinde bile, savaşa gücü olmayan kadın, çocuk, ihtiyar, ruhban sınıfı ve savaşmayıp kiliselerinde ibadete çekilenlerin öldürülmelerini caiz görmemek-tedir. Aksine onlar kendi hallerinde oldukları sürece onlara dokunulmaz.

Bu nedenle batılı tarihçiler şunu söylemişlerdir: "Tarih Araplar'dan yani Müslümanlar'dan daha adil ve daha merhametli fatihler görmemiştir."

Bunun da ötesinde İslam, yabani hayvanlar hususunda bile aşırılığa kaçmayı yasaklamışken, nasıl olur da, varlıkların en şerefli insana bunu reva görür.

Rasûlullah (sav)'den gelen sahih bir hadiste bir kediyi hapsedip, yiyeceğini vermeyen, ancak yerdeki haşerelerle beslenmeye mahkûm bırakılan bir kediden dolayı bir kadının cehenneme atıldığı bildirilmiştir.

Bu halde insanları hapsedip korkutan ve onların ürküttücü bir tedirginlik içerisinde akşamlamalarına neden olan kişinin durumu nasıl olur?

Nu'man b. Beşir, rivayet ettiği hadiste şöyle anlatır: "Biz bir seferde Allah Rasûlü (sav) ile birlikte idik. Bir adam bineği

üzerinde daldı yani uyku hali bastı. Bir adam da onun gizlediği yerden okunu çıkarmaya yeltendi. Adam uyandı ve ürkütlü. Yani adamın oku almaya yeltenmesini hissedip uyandı ve korkunç dercede ürkütlü. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sav) "Hiçbir kişiye müslüman kardeşini korkutmak helâl değildir" diye buyurdular. İbni Ebi Leyla da birkaç sahabeden buna benzer bir hadis rivayet etmiştir. Yani bu şekilde basit bile olsa veya mizah ve oyun amacıyla bile olsa korkutma ve ürkütme olarak sonuçlandırıldığı sürece bu tarz hareketler haramdır.

Her saati bir ay ve her akşamı uzun bir süre hükmünde olan, bir veya daha fazla rehinenin ölümle cezalandırılacağı korkusunu içinde taşımayı, bu ölümleri uzaktan uzağa karar sahiplerine bir baskı unsuru yapmayı ve uçağı içindekilerle birlikte infilak ettirip havaya uçurma cinnetinden bile uzak olmamaları halini, iki haftadan daha uzun bir süre kim yaşayabilir.

Uyumak istediklerinde gözlerine uyku girmeyen, oturmak istediklerinde oturamayan, hapisteki tutuklularda olan hareket özgürlüğüne bile sahip olamayan bu insanlar bu süreyi nasıl yaşadılar?

İkinci Prensip: Hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenmemesi.

Her insan kendi yaptığından sorumludur. Başkasının yaptığından sorumlu değil. Kendisiyle birlikte en yakınının bile yükünü hiç kimse yüklenmez. Babanın işlediği suçtan dolayı çocuk, çocuğun işlediği suçtan dolayı baba cezalandırılmaz. Bu Kur'an'ın birçok ayette üzerinde durduğu, önceki kitapların da bahsettiği gerçek ve adaletin ta kendisidir.

﴿أَمْ لَمْ يَنْبَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ. وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى. أَلَا تَرَىٰ وَازِرَةً وَزَرَ

أُخْرَىٰ﴾

"Yoksa Musa'nın sahifelerinde olan kendisine haber verilmedi mi? Ve vefa eden İbrahim'in (sahifele-

rinde) olan... Doğrusu hiçbir günahkâr bir başkasının günah yükünü yüklenmez" (Necm: 36-37-38).

Bu nedenle müslüman olduklarını ve onun şartlarını taşıdıklarını iddia edenler, kendilerini onun ismiyle anan ve şehadeti arzuladıklarını iddia eden ve sonra da gidip olayda ne bir dişi ne de erkek devesi olmayan yani olayla hiç ilgisi olmayan, sıradan insanlardan intikam alan bu grubun durumu çok hem de çok şaşırtıcıdır.

Bir ülkenin yöneticisine olan muhalefetlerinden dolayı bir şahsın veya bazı şahısların bir ülke halkını hedef alıp onun bireylerinin herhangi birinden intikam almaları nasıl düşünülebilir?

Yöneticinin suçlu ve hatalı olduğunu varsayalım. Sıradan bir vatandaş olarak benim günahım ne ki, beni onun suçu ve hatasından dolayı cezalandırıyorsunuz?

Ey Korsan! Seni bu derece baskıcı ve düşman yapan kimdir? Sana bütün bu itham, hüküm ve infaz yetkilerini kim verdi?

Demek senin benim hakkımdaki hükmün ölüm ve idam oluyor! Bu, korsanların eyleme başladıklarında yolculardan iki tanesini öldürüp, cesetlerini uçaktan atmaları ve insan olmanın verdiği dokunulmazlığı hiç gözönünde bulundurmada parçalanmış bir hale sokmaları eylemidir. Oysa bilinen odur ki İslam, kişinin sağlığında olduğu gibi, ölümünde de onun saygınlığını, dokunulmazlığını gözetir. Peygamberimiz (sav): "Ölünün kemiğini kırmak dirinin kemiğini kırmak gibidir" diye buyurmuşlardır.

Kur'an'ın bir ayetinde ise şöyle belirtilmiştir:

﴿أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ

جَمِيعًا﴾

"Kim bir nefsi başka bir nefse ya da yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın (haksız yere) öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur" (Maide: 32).

Bir hadis-i şerifte ise şöyle geçmektedir: "Allah için dünyanın yok olması, bir müslümanın öldürülmesinden daha önemsizdir."

Başka bir hadiste ise: "Eğer gök ve yer sakinleri bir mü'minin kanının akıtılmasına (yani öldürülmesine) katılsalar Allah mutlaka onları cehenneme yüzü üzere sürer" şeklinde buyurulmuştur.

Hatta Peygamber (sav) sadece silahıyla bir müslümanı işaret etmeyi kişinin lanetlenmesini gerektiren büyük bir suç ve günah olarak görmüş ve şöyle buyurmuştur: "Demirin (silahın) ucuyla bir müslaman kardeşine işaret edene o durum bitinceye kadar melekler lanet ederler". Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Ve yine Peygamberimiz (sav): "Sizden biriniz kardeşine silahıyla işaret etmesin. Çünkü bilmez, olabilir ki şeytan elinden çıkarır da bu sebeple ateşten bir çukura düşer" şeklinde buyurmaktadır. Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Buradaki "Yanzu" kelimesi yani atar ve fesada düşer anlamındadır.

İslam, sadece silahla işaret etmeyi böyle yasakladığı halde kişi onu kullandığı zaman durumu nasıl olur? Üstelik onunla kanının akıtılmasını mübah kılacak bir şey yapmadığı, savunmasız, ne bir gücü ne de bir suçu olan birini öldürse bu nasıl olur?

Üçüncü Prensip: Gaye, ona giden yolu meşru kılmaz. Şüphesiz İslam, kötü yollarla güzel sonuçlara ulaşmayı kabul etmez. O "Gaye ona giden yolu meşru kılar" şeklindeki Makyavel felsefesini reddeder. Aksine o bütün gücü ile iki şeyin bir arada olmasını kuvvetle savunur. O iki şey ise: Yüce olan gaye ve ona giden temiz yoldur. Bundan dolayıdır ki İslam, haram yoldan mal biriktirip onu hayır ve sadaka yollarında harcamayı kabul etmez. Yüce Peygamber (sav) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah güzeldir ancak güzel ve temiz olanı kabul eder". Yine Allah Rasûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah temizlenmeden namazı ve iyi yoldan kazanılmayan malın sadakasını kabul etmez". Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Hadiste geçen "Ğulul" kelimesi: Ganimet malından diğer hak edenlerin haberi olmadan gizlice ve

ihanetle alınan maldır. Bunu sadaka olarak vermek için olsa bile, Allah onu kabul etmeyip, reddeder.

Bundan dolayı selef alimleri makbul olan salih amelde iki şeyin bir arada olması gerektiğini açıklamışlardır.

Bunlar, ihlas ve dürüstlüktür. Allah katında ancak ihlas ve dürüstlikle yapılan işler kabul edilir. Bir işin ihlaslı olması onun Allah için yapılmasıdır. Bir işin dürüst yapılması ise onun sünnete yani dosdoğru yol diye ortaya çıkan nebevi metodun çizmiş olduğu yola uygun olmasına bağlıdır.

Bunların, tıpkı bir savunmalarında hedeflerinin; suçsuz olan müslüman kardeşlerini kurtarmak olduğunu belirtmelerinde olduğu gibi, hayırlı bir işe koyulduklarını ve yüce bir dava peşinde olduklarını varsayalım. Aşırılık ve tecavüz olmasına rağmen bu iddianın doğruluğunu varsayalım. Yine ben söylüyorum ki yücelik, şeref ve üstünlüğünü iddia ettikleri o hedeflerine bu metodla ulaşmaları ve insanı aşağılayarak, işkence ederek, korkutuyuldirarak, haksız yere kan dökme noktasına vardırıncaya dek bu tür çirkin yolları kullanmaları onlar için uygun değildir.

İslam'la kendilerini temize çıkarmaları, ona mensup olduklarını ve onun için çabaladıklarını iddia etmeleri onların suçunu daha da ağırlaştırmaktadır. Çünkü onların elleriyle düzüp, suçsuz olan İslam dinine iliştiirdikleri bütün bu suçlar, İslam'ın yüzünü batılla çirkinleştirmektedir.

Oysa İslam, kitabıyla, peygamberinin sünnetiyle, sahabenin doğru olarak çizmiş olduğu yoluyla, imamlarının ince düşüncesiyle, uygarlığının getirmiş olduğu ruhla, ümmetini yönlendirme-siyle ve bütün gücüyle insaniyet ve ahlâki değerlerden mahrum olan vahşice, kaskatı olarak işlenen bu eylemi reddeder.

Bu gençler samimi olabilirler. Fakat dosdoğru olan yolu kaybetmiş, suçsuzların katlini helâl saymış, güvende olanları korkutmuşlardır. Bütün bunlara rağmen onlar İslam'a hizmet ettiklerini ve Allah'a yaklaştıklarını sanmaktadırlar.

Bu durumlar, ilim ve basiret ehline gayretlerini daha da artırmaları için kat kat sorumluluk yüklemektedir. Ta ki şaşkınlığın yolu aydınlansın.

Şüphesiz Allah, hakkı söyleyen ve dosdoğru yola iletendir.

RABİATU'L-ADEVİYE

SORU

Tanınmış hatiplerden birinin, değerli salih ve tanınmış kadın evliyalarından Rabi'atü'l-Adeviye'ye nisbet edilen bazı şeyler hakkında onlar Sufilerin uydurduğu akla, mantığa, edebi söz ve şiirlere uygun düşmeyen efsanelerdir, şeklinde söylediğini işittim. O sözlere bir örnek, Yüce Allah'a olan şu münacattır:

Keşke sen tatlı olsan hayat acı olsa

Keşke sen hoşnut olsan insanlar kızsın

Keşke seninle aram iyi olsa

İki alemle aram harab olsa

Ve şu sözü:

Onların tümü sana, cehennem korkusundan ibadet ediyorlar, (ateşten) kurtulmayı büyük bir mutluluk olarak görüyorlar. Ya da cennete girip onun nimetlerinden pay almayı ve selsebil suyundan içmeyi..

Benim için cennetlerde ve ateşte olmak bir şey ifade etmez.

Ben sana olan sevgime bir karşılık bulamıyorum.

Ve..

Seni iki türlü severim. Nefsi severek

Ve bizzat seni severek, çünkü sen buna layıksın

Nefsi sevmek ise

Senin dışındakileri anmakla beni oyalar

Seni bizzat layık olduğun sevgi ile sevmekse

Bana perdeleri açmandır ta ki seni göreyim

Şu veya bu şekilde benim için övgü yoktur

Her konumda övgü sadece sana aittir.

Bu hatibin, bunların bu salih kadına ait olduğuna dair bir delil yoktur, sözü doğru olarak kabul edilebilir mi? Gerçekten de bu tür sözler sapıklık ve küfrü gerektirir mi?

Aşırılıktan uzak orta yolu bilmemiz için görüşlerinizi Kur'an ve Sünnetten delillerle bize açıklamanızı umarız.

CEVAP

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Salat ve selam son peygamber Hz. Muhammed'e (sav), onun ehl-i beytine, sahabelerine ve tüm mü'minlere olsun.

Bazı Müslamanların yakın ve uzak tarihimizde olanları güzel gösterme ve faziletlerini ortaya koyma pahasına onların bütün açıklarını kapatma, onları kaplayıp-örten yanlışlıkları yok edip gözden uzak tutma şeklindeki yaklaşımları beni çok hem de çok üzmemektedir. Onların bu çabaları onun iyilik yönlerini de kapatıp unutturmaktadır.

İki büyük hata:

Eğer soru soranın dile getirdikleri doğru ise bana göre adı geçen hatip iki büyük hata yapmıştır:

Sadece inkâr etmek çözüm değildir:

Birincisi: Tarihi olayları reddetmede sadece inkâr silahını kullanmıştır. Bu ise ilmi ölçülere göre kabul edilmeyen bir iştir.

Aksi taktirde dileyenin dilediğini yapabileceği bir durum ortaya çıkar.

Bu makamda bulunan onun ve benzeri durumda olan kişilerin şöyle söylemeleri gerekirdi: Tarih, biyografi ve genellikle isimlerin, özellikle de zahid ve abid kişilerle ilgili bilgilerin bulunduğu "Tabakat" kitaplarına muracaat edilmelidir. Sonra, bunların icad ettikleri, Rabi'atu'l Adeviye diye isimlendirdikleri, salih ve ibadetine düşkün kadın hakkında bir şey bulunamamıştır. Hatta güvenilir tarihçilerden, onun varlığını inkâr edenler ve sufilerin kitaplarında ondan söz etmelerini ayıplayanlar bile vardır.

Hatip eğer böyle konuşmuş olsaydı daha makbul, doğru ve ilmi bir söz olurdu. Fakat hatip böyle konuşmamış, konuşmaya da gücü yetmemiştir. Çünkü ilmi gerçekler onu yalanlamakta, tarihi olaylar ise onu reddetmektedir.

Tarih ve biyografi kitapları, Rabi'atu'l Adeviyye'nin varlığını ortaya koymuştur. Onun otobiyografisi, sözleri, yaptığı iş ve şiirlerinden, sufilerin kitaplarına ek olarak söz etmişlerdir.

Onun hayatını (biyografisini) Ebu Naim: Hilyetü'l Evliya'da İbni Cevzi; Sıfatu's-Safvetu'de (17/4).

İbni Halkan; Vefeyatu'l-A'yan'da (182/1).

Ez-Zehebi; Siyeru A'lamu'n Nübela'da (215/1).

İbni Kesir; "El-Bidaye ve'n Nihaye'de (186/10).

İbni Ammad; Şuzuratu'z Zeheb'de (193/1).

Sahibe, Ed-Durru'l Mensur (202).

Ez-Zerekli; A'lam'da (31/3).

Kuşeyri ondan; Er-Risale'de bahsetmiştir.

Ebu Talib el-Mekki; Kutu'l Kulub'da.

El-Gazali, El-İhya'da.

Şuhreverdi; Avarifu'l Maarif de,

Şa'ran; Tabakat'ında ve bunların dışında daha birçok alimler söz etmişler.

İbnu'l Cevzi; Sıfatu's Safve adlı eserinde onu ve onunla ilgili sözleri ve haberleri derleyen ayrı bir kitab meydana getirmiştir.

Etkileme ve heyecanlandırma yöntemi

İkincisi: Hatip konuyu aydınlatma ve araştırma yöntemi ile değil; etkileme ve heyecanlandırma yöntemini kullanarak çözüm getirmiştir. Etkileme bazı dinleyicileri şaşkına çevirir ve onları eleştiriye, bozgunculuğa, saldırganlığa ve insanlar arasında kabul görmüş doğrulara karşı çıkmaya hızla sürükler. Fakat bu yalnızca, kültürlü, aydın ve işleri akıl terazisiyle ölçenleri etkilemez. Onlar bütün konuşmaları doğru bir yargı olarak almazlar. Burada hatip için ilim ve fikir ehlinin reddedemeyeceği iki yolun veya bunlardan birinin olması yeterli olurdu.

Birinci yol: Rabi'atü'l Adeviyye veya bir başkasını araştırmak için söylenen söz ve düşüncelerin tümü doğru ve sağlam olarak değerlendirilemez. Aksine ona nisbet edilmesinde bir şüphe veya onda olmadığına dair bir kesinlik olabilir.

Bundan dolayı bütün eksiklerden uzak olan Rabbine yalvarmasıyla ilgili şu meşhur beyitleri ona nisbet ettiler:

Keşke sen tatlı olsan hayat acı olsa

Keşke sen hoşnut olsan insanlar kızsın

Keşke seninle aram iyi olsa

İki alemle aram harab olsa

"Senden olan sevgi olduktan sonra her şey kolay

Toprağın üstündeki her şey ise topraktır"

Bu beyitler Rabia'ya ait değil. Aksine bu Ebu Firas el-Hamdani'nin amcası oğlu meşhur hükümdar Seyfu'd Devle'ye yazdığı bir şiirdir. Bunun ilk beyti aşağıda gelecek olan kasidede geçer:

"Katınızda iyi olan için sevap vardır

Kötü olan için ise kınama yoktur".

Maksadı heva olan sapmıştır. Aleyhine hüküm verilen ise zelil olmuştur.

Onun meşhur olan beyitlerinden biri:

*"İnsan kendi yerine geçeni ne ile sıkıntıya sokar
Cömert olan bir hür için dost nerede"*

Bu insanların ancak çok azının bedenleri kurtlardan güvendedir.

Ebu Firas Hicri 4. asırda, Rabia ise ikinci asırda yaşamışlardır. Onun ölüm tarihi hakkında görüş ayrılığı vardır. Bazıları hicri 135'de, bazıları ise hicri 175 tarihinde vefat ettiğini söylemişlerdir. Benim tercihim ikinci görüştür.

Her halukârda bazı salih kişiler gördüler ki, bu şiirle ancak yüce Allah'a hitab etmek uygun olmaz. Bundan dolayı muhatap kimse, hitap ona nisbet edildi. Bu şiirin özellikle Rabia'ya nisbet edildiğini de bilmiyorum. Dillerde bu şekilde meşhur olmuşsa bile ben bunu güvenilir herhangi bir kitaptan da okumadım. Zaten dillerde meşhur olan her şey hüccet değildir.

Aynı şekilde ona nisbet edilen şiirlerden birinin sonunda:

*"Benim için cennetlerde ve ateşte olmak bir şey ifade etmez.
Ben sana olan sevgime bir karşılık bulamıyorum"*

şeklinde geçen beytin nisbet edilmesinin doğruluk derecesini bilmiyorum. Oysa O'ndan cehennem ateşi, kıyamet, ölüm ve ötesinden korktuğunu gösteren sözler rivayet edilmiştir.

Allah'a olan yakarışında: "Allahım! seni seven bir kalbi yakarmısın?" diye söylediği zikredilmiştir.

İbni Cevzi onun biyografisini anlatırken (17/45) Abdullah b. İsa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rabiatu'l Adeviyye'nin evine gittim. Onun yüzünde bir nur gördüm. O çok ağlardı. Bir adam O'nun yanında cehennem ateşinden bahseden Kur'an ayetlerinden bir bölüm okuduğunda

O, çığlık attı ve sonra da bayılıp düştü."

Yine Abdullah b. İsa O'nun hakkında: "Ölüm anıldığı zaman sanki ona şimşek çakmış gibi titrerdi" demiştir.

Ebu Şevval'in kızı Abde'den -ki o Rabia'nın hizmetinde bulunan ve kendini Allah'a adanmış seçkin kadınlardan biridir- şöyle nakledilmiştir: "Rabia bütün gece namaz kılardı. Güneş doğmaya başladığı zaman şafak söküne kadar onu hafif bir hıçkırık tutardı. Birden korkuyla uykusundan irkildiği zaman onun şöyle dediğini duyardım: "Ey nefis ne kadar uyudun ve ne kadar ayakta durdun?" Bu uykusundan ancak mahşer gününde kalkmanın mümkün olduğu uyku olarak şüphelenmiştir. Ve onun bu halinin ölünceye kadar devam ettiğini söylemiştir.

Ondan nakledilen sözlerden biri de şudur: "Allah'ım! Sözümdeki doğruluğun azlığından dolayı beni bağışla. Estağfirullah".

Bütün bunlar onun korku ve muhabbeti birlikte taşıyanlardan olduğunu gösteriyor. O Allah'ı hem sever hem de O'ndan korkardı. Gerçekte de bu iki şey birbiri ile çelişmez.

Bir defasında O'na nisbet edilen ve: "Ey Allahım! Ne senin ateşinden korkarak ne de cennetini arzulayarak sana ibadet ediyorum. Aksine sana olan sevgi ve sana kavuşma arzusundan ibadet ediyorum" şeklinde söylemesinden; bundan hakkının ödenmesi ve nimetlerine şükredilmeye en layık olanın Allah olduğu ve bu nedenle O'na ibadet edilmesi ve O'ndan korkulmasını amaçladığı umulur.

İmam İbni Kayyim'in de bir beytinde söylediği şeyler aynı durumu ifade etmektedir.

"Sen, bir an, Allah'ın peygamberlerini göndermediğini ve alevli cehennem ateşinin tutuşturulmadığını farzet. Bu halde bile kulların nimeti bol olan Allah'ı yüceltip ibadet etmeleri gerekmez mi?"

Veya Rabi'atü'l Adeviyye bu sözü, Allah'a olan muhabbetinin taşıp "Korku ve ümide" baskın olduğu, onu kendinden geçirip "nimet" ve "azabı" unutturur dereceye soktuğu bir anda söylemiş olabilir. Fakat bu durumda onun söz ve görüşlerinde olduğu gibi devamlılık sözkonusu değildir.

Eğer onun üzerinde durduğu görüş böyle olmazsa, onun sözünü alan her kişi o sözü reddedebilir. Biz "İslam'da İbadet" adlı kitabımızda; sevap kazanmak ve Allah'ın azabından korkarak ibadeti arzulamayı kabul etmeyen bazı tasavvuf ehlinin bu görüşünü reddetmiş ve değerli Alim İbni Kayyım'ın "Medaricu's-Salikin" adlı kitabından yolumuzu aydınlatıp, susuzluğu giderecek şifa niteliğinde bir bölüm nakletmiştik.

Allah sevgisi ile ilgili ona nisbet edilen:

*Seni iki türlü severim, nefsi severek
Ve bizzat seni severek, çünkü sen buna layıksın.
Nefsi sevmek ise
Senin dışındakileri anmakla beni oyalar.
Seni bizzat layık olduğun sevgi ile sevmekse
Bana perdeleri açmandır. Ta ki seni göreyim.
Şu veya bu şekilde benim için övgü yoktur.
Her konuda övgü yalnızca sana aittir.*

şiiirine gelince; İmam Gazalî, İhya adlı eserinde bu beyitlerin hemen ardından şöyle söylemiştir: "Buradaki "Hubbu'l-Heva" (nefsi sevmek) dan maksat; Allah'ın ihsanı ve dünyada vermiş olduğu nimetlerinden dolayı O'na olan muhabbet anlamı olabilir.

Allah'ı bizzat layık olduğu sevgi ile sevmekten maksat ise; Ona görünen "Cemal" ve "Celal" sıfatları olabilir ki, bu da iki sevgiden en yüce ve en güçlü olanıdır. Yüce Rabbin cemalini seyretmenin verdiği zevki, Allah Rasûlü (sav) bir hadisinde Rabbi'nden şöyle anlatmıştır: "Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbinden geçmeyen şeyler hazırladım".

Gazali buna ilaveten şunu söylemiştir: "Bu lezzetlerin bazıları saf kalp temizliğinde en son zirveye çıkmış olanlara hemen bu dünyada verilir".

Fakat burada bilinmesi gereken, yüce Rabbin cemali, ancak kalp gözüyle izlenir, yoksa kafada bulunan göz ile değil.

Araştırmacı değerli alim İbni Kayyim, Medaricu's Salikin adlı eserinde sufilerin sözettiği nurun keşfi (ortaya çıkması) gerçeğini açıkladığı bölümde şöyle söylemiştir:

"Sufilere göre nurun keşfi; görmenin başlangıcıdır. O da Yüce Allah'ın güzel isimlerinin (Esmau'l-Hüsna) kalbe tecelli ettiği nurdur. Bununla kalpteki zulmet (karanlık) dağılır ve keşif perdesi açılır.

Bunlar başka şeylerle karıştırılmaz. Çünkü onların ortaya çıkması derecesine göre devam eder. Bazı sufilerin zatın tecellisi şunu gerektirir, sıfatın tecellisi şunu gerektirir, fiillerin tecellisi şunu gerektirir v.s. gibi sözler söylediklerine rastlarsın. Bu konuda insanların dikkatli olmaları gerekir. Zira yüce Allah'ın zat, sıfat ve fiillerini görmek arzusunda olanlardan bazılarında manevi sarhoşluğun verdiği taşkınlık ve ölçüsüz sözler (şatahat) meydana gelebilir. Arif ve sadık olanlar bu tür tehlikelerden uzaktırlar.

Onlar ancak marifetin zirveye çıkması, marifete engel olan gaflet ve şüphe perdesinin kalkması ve marifet gücünün kalbe tam olarak yerleşmesine işaret ederler. Bu şekilde Allah'ın dışındaki her şey kaybolup gider. Kalp ondan başka (masiva) hiçbir şeyi görmez olur.

Onlar bu durumu güneşin doğuşuna benzetirler. Zira güneş doğduğu zaman ayın aydınlığı kaybolur. Ama ay yok olmaz. Ancak güneşin ışığının onu örtmesiyle görünmez hale gelir. Gerçekte o kendi sınırları içinde vardır.

Aynen bunun gibi marifet nuru kalbi kapladığı zaman onun

gücünün meydana getirdiği etki ile kalpteki bütün engel ve perdeler kaybolur. Bunu ancak ehil olmayanlar inkâr eder.

Bundan; her şeyden mukaddes olan yüce Allah'ın sıfatlarının Tur dağına tecelli ettiği gibi veya kıyamet gününde insanlara tecelli edeceği gibi dünyada da herhangi bir kula da tecelli edeceği tarzında bir inanç çıkarılmamalıdır. Bu ancak ilimden yoksun bir insanın hatasından başka bir şey değildir. Hataların birçoğu da ibadet, riyazet ve zikir nurundan vazgeçip ölçüsüz bir şekilde onun zat ve sıfatlarına yönelmekle olur.

Sahih ibadet, şeriata uygun riyazet, dil ve gönül bağlantılı zikir, kişinin kuvvet ve zafına göre bir nuru gerektirir. Hatta bu nurun gücü zamanla o hale gelir ki kişi onu gözle görür. Rububiyyetin özellikleri ile ibadetin gereklerini birbirinden ayırt edemeyen zayıf ilim sahibi bir kişi onu zatın nuru sanır. Nerede...! Zatın nuruna karşı hiçbir şey duramaz. Herşeyden münezzehten olan yüce Allah, kendisindeki gizlilik perdesini aralarsa dağın yerle bir olduğu gibi bütün alem yerle bir olup un ufak olur. Onun tecellisinden az bir kısım Tur dağını yerle bir etmiştir.

Rasûlullah (sav)'den rivayet edilen sahih bir hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

"Eksik sıfatlardan münezzehten olan Allah uyumaz ve ona uyku da gerekmez. O teraziyi indirir ve yükseltir. Geceleyin işlenen O'na gündüzden önce, gündüz işlenen ise ona geceden önce gider. Onun perdesi Nur'dur. Eğer onu aralarsa o gezindiği yüzeydeki tüm yaratıklarını yakar".

İslam bir nura sahiptir. İman ise ondan daha kuvvetli bir nura, ihsan ise her ikisinden daha kuvvetli bir nura sahiptir. İslam- iman ve ihsan bir araya geldiği zaman ve Allah'tan alıkoyan engeller de kaybolunca kalb ve vücudun diğer organları bu imanla dolar. Yüce Rabbin sıfatı olan "nur" ile değil. Zira onun sıfatı yaratıklarından hiçbir şeye girmez. Yaratıklarının da ona girmemesi gibi. Yüce Yaratıcı zatıyla ve sıfatlarıyla diğer varlıklardan

ayrıdır. Bütün bunlarla ne birleşmesi, ne içiçe girmesi ne de karşıp bir terkip oluşurması mümkündür. Yüce Allah bütün bunlardan münezzeh, yücelik ve ululuk sahibidir.

Şeyh Şihabü'd-din es Suhreverdî, El-Avarîf adlı eserindeki şîirlerinden birinde Yüce Mevla'ya yakarıştı (münacat) bulurken şöyle demiştir:

*Gönlümde olanların tümünü sana / Bedenimi ise benimle otur-
mak isteyenlere açtım / Bedenim benimle oturanlarla birlik kay-
naşp-dostluk kurmuş / Kalbimin sevgilisi ise gönlümde tahi kur-
up yer etmiş.*

Bu şîirden anlaşılıyor ki O, bedeni ve yüzüyle insanları karşılamakta fakat onun kalbi bütün bir halde yüce Allah ile bir-
liktedir.

Rabiatü'l-Adeviyye (r.a.)'nin -Allah ona rahmet eylesin-
menkıbeleri çok, faziletleri ise boldur. Muhaddis, fakih zahid ve
abid olan büyük alimlerden birçoğu ondan övgü ile sözedip onu
yüksek bir mertebeye çıkarmışlardır.

İbni Kesir, El Bidaye adlı eserinde Ebu Davud Es-
Sicistani'nin onu "zındıklık"la suçlayıp onun hakkında şöyle
konuştuğunu yazmıştır: "Umulur ki bu mesaj ona ulaşmıştır".

Zehbi ise Siyerü'l A'lâm adlı eserinde Ebu Saidü'l-A'rabî'den
şu sözü rivayet etmiştir: "Rabia'ya gelince; şüphesiz insanlar
O'ndan birçok hikmetli söz aktardılar. Süfyan, Şu'be ve bunların
dışındakiler onun hakkında söylenenlerin batıl olduğunu gösteren
delilleri O'ndan aktarmışlardır ve onun durumunu şu beyitle
söylene benzetmişler:

Gönlümde olanların tümünü sana

Bedenimi ise benimle oturmak isteyenlere açtım

Bazıları, bununla evin yarısına girmekten tutun, tamamını
açmaya kadar bir münasebet kurmuşlardır.

Hafız ez-Zehbî'dir şunu söylemiştir: "Bu bir aşırılık ve ceha-

lettir. Herhalde bu kelimelerle, beyitte geçen "Hulul" ve "Mübah" kelimeleri ile, böyle bir münasebet kurmak, onun küfrüne bir delil bulmak için yapılmıştır. Tıpkı yayılmasını istedikleri bir haberi delil olarak kullanmaları gibi.

İmam Zehebi bu konuya daha ölçülü yaklaşmıştır.

Bu veya bunun benzerleri Ebu Davud'a ulaşmamış olabilir. O'nun bu şekilde suçlanması ise hakikatin ortaya çıkmadığı bir zamanda olmuş olabilir.

Bununla birlikte çağdaş alimlerimizden birçoğu Rabia ile ilgili değişik makaleler ve kitaplar yazmışlardır. Bazıları onun için "İlahi Aşkı Yaşayan" tanımlaması yapmışlar. Bu İslam'ın ruhuna aykırı bir tanımlamadır. Allah ile kulları arasındaki ilişki Kur'an ve Sünnet'in terminolojisine göre "Aşk" kelimesi ile değil "Hubb" kelimesi ile tanımlanmalıdır. Yüce Kur'an'da da böyle geçer:

﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾

"Allah (yerine) kendisinin onları sevdiği, onların da kendisini sevdiği.." (Maide: 54).

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾

"İman edenlerin ise Allah'a olan sevgileri (Hubb) daha güçlüdür" (Bakara: 165).

Sağlamlığında ittifak olan bir hadiste ise şöyle geçer: "Üç sınıf vardır ki onlar imanın gerçek lezzetini tatmışlardır. 1- Allah ve Rasûl'ün sevgisinin kendisine başkalarından daha üstün olan..."

Bunun dışında daha pek çok hadis gösteriyor ki, Yüce Allah'a olan muhabbet, İslam'ın temel konularındandır. Bazılarının iddia ettiği gibi sonradan İslam'a sokulmuş değil.

Rabia'nın tüm şiirleri ise Allah sevgisinden bahsetmektedirler. Bu konuda, Yüce Allah'a karşı edebin bir gereği olarak, aşırılığa düşmemek gerekir. Başarı Allah'tandır.

KALPLERİN İŞLEDİĞİ AMELLER İLE VÜCUT ORGANLARININ İŞLEDİĞİ AMELLER

SORU

Tasavvuf ve tarikat ile ilgili kitaplarda şöyle bir şey okudum: Kalplerin işlediği ameller, organların işlediği amlerden daha önemlidir. Şüphesiz Yüce Allah katında kabul ve redde sebep olan kalplerle ilgili olanıdır. Allah'a yaklaştıran ibadetlerin en faziletli kalplerin ibadetleridir. Allah'tan uzaklaştıran günahların en tehlikelisi de yine kalplerin işlediği günahlardır.

Bununla birlikte biz biliyoruz ki dinin direği olan namaz ve namazın kardeşi sayılan zekât ve bunlardan başka ibadetler ancak açık olarak (zahiri) yani vücut organlarıyla yerine getirilir.

Aynı şekilde adam Öldürmek, zina etmek, içki içmek, faiz yemek, yetimin malını haksızca yemek, iffetli ve hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira atmak, düşman üzerine yürüdüğü sırada ordudan yüz çevirmek gibi Allah'ın azap ve gazabına sebep olan büyük günahların da açıktan yapılan (zahiri) günahlardan olduğunu görüyoruz.

Sufilerin bu dedikleri acaba doğru mudur? Yoksa "Zühd" ve benzerlerindeki aşırılıkta olduğu gibi tasavvufa sonradan giren dış etkilere midir? Bu değindiklerimiz doğru ise bunun kitap ve sünnetten delili nedir?

Bizim bu Hanif dinimize olan gayretlerinizden ve onun gerçeklerini insanlara açıklamanızdan dolayı Allah sizi şerefli ve üstün kılsın. Bize olan yardımınızdan dolayı Allah fazlı ve kere-miyle sizi mükâfatlandırsın. Allah cömertlerin en cömerdidir.

CEVAP

Hamd Allah'a, salat ve selam O'nun Rasûlü'ne aittir.

Soru soran kardeşimizin tasavvuf ve tarikatlarla ilgili söylediği ve onların, organların yaptığı işlerden önce, kalplerin yaptığı işlerin önemine dikkat çekmeleri, açıktan yapılamayan karşılık içte olanı merkeze almaları, açıklıktan önce gizliliğin önemi, şekilden önce özün geldiği anlamında söyledikleri, İslam'ın özü ve esasından kaynaklanan doğru bir görüştür. Herhangi bir dış kaynağa dayanmaz. Aksine onun esas dayanağı Yüce Kur'an ve pak sünnettir.

Ben burada asıl sufilerin, organların yaptıkları işleri küçümse-mediklerini ve onları önemlilik çerçevesinden dışarı çıkarmadıklarını belirtmek isterim. Zaten bu bütünüyle, dinin köklerine ve detaylarına aykırıdır. İbni Ömer ve başkalarının rivayet ettiği hadiste de geçtiği gibi dinin üzerine bina edildiği beş temel esas ve dinin zaruretleri olarak bilinenlerin tümü açıktan yapılan amellerdir.

Bunlar İslam'ın kapısını açan anahtar olan şahadet kelimesi ile başlar, dinin direklerinden biri olan namaz, İslam'ın terazisi olan zekât ve ramazan orucu ile devam ederek Mescid-i Haram'ı ziyaret olan hacc ile son bulur.

Şu kadarı var ki, müslümanın ruhen yücelmesi, Yüce Allah'a yakınlık derecesine çıkması bu amellere bağlıdır. Bu ameli görevler hiçbir zaman müslümanın üzerinden. Yüce Allah, Rasûlü'ne şöyle demiştir:

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

"Ve yakın sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et"

(Hicr: 99).

Bu ayette geçen "Yakin" sözcüğünden maksat, hiç şüphesiz gelecek olan ölümdür. Tıpkı yüce Allah'ın kıyamet günü cehennem ehlinin durumunu niteleyen,

﴿وَكُنَّا نَكْذِبُ يَوْمَ الدِّينِ . حَتَّى آتَيْنَا الْيَقِينُ﴾

"Din (hesap ve ceza) gününü yalan sayıyorduk. Sonunda yakın (kesin bir gerçek olan ölüm) gelip bize çattı" (Müddessir: 46-47) ayetinde geçtiği gibi.

Allah'ın emirlerine bağlı bir sufinin namaz, oruç ve zekât gibi açıktan yapılan dini emirlerden olan farzları ihmal etmesi düşünülemez. Aksine bununla yetinmeyip, Allah katındaki derecesini yüceltmek için bunlara nafileleri de ekler. Zira farzlar onu Allah'a yaklaşma derecesine, nafileler ise onu Allah'a muhabbet derecesine ulaştırır. Tıpkı buna delâlet eden ve Buhari'nin Sahih'inde rivayet ettiği şu kudsi hadiste geçtiği gibi.

"Kulum farz kıldığım ibadetlerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafilelerle de bana yaklaştırmaya devam eder ve nihayet ben onu severim. Onu sevdiğim zaman onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden (bir şey) isterse ona veririm. Ve bana sığırırsa onu korurum".

Allah'ın yoluna girmiş olanlar, ayrıca bu açıktan olan ibadetlerin tamamlayıcısı olan zikir, tesbih, tahlil, tahmid, dua, istiğfar, Kur'an okuma ve peygamberimize salavat getirme gibi ibadetleri de daha çok yaparak bu konuda daha fazla gayrete sahip olmaları gerekir.

Aynı zamanda gerçek sufiler, açıktan işlenen günahlardan sakındırmakla kalmıyorlar aksine, ondan şiddetle sakındırıyorlar, hatta büyük günahlardan sakındırmakla da yetinmiyorlar, küçük günahlardan da sakındırıyorlar. Onunla da yetinmeyip, şüpheli

şeylerden sakındırıyorlar. Hatta bu şüpheli şeylerden sakındırmakla yetinmeyip, Tirmizi'nin rivayet ettiği; "Bir kul "kendisinde herhangi bir sakınca olmayandan", "onda bir sakınca varmış" gibi sakınmadığı sürece müttakinler derecesine ulaşamaz" hadisini göz önüne alarak bazı helâllardan bile sakınmışlardır.

Fakat onlar, bütün bunların yanında kalben yapılan ibadetlere bedensel organlarla yapılan ibadetlerden daha çok önem veriyor, kalben işlenen günahlardan, organlarla işlenen günahlara oranla daha çok korkuyor ve korkutuyorlar. Onlar bu konuda saf ve berak bir İslam'ı ortaya koyuyorlar. Bu konuda da yalnız değiller. Aksine her sahadan önemli etkiye sahip fakih ve kelamcı alimlerin tümü onlara bu konuda eşlik ediyorlar. Her ne kadar bu konudaki büyük çaba sufilere ait olsa bile.

Onların; daha önce aktardığımız gibi, kalben yapılan işlere bu derece önem vermelerinin sırrı iki noktada düğümlenmektedir.

Birincisi: Dinin bunun için geldiği, buna çağırdığı, bunu teşvik ettiği, hatta daha sonra açıklayacağımız gibi dinin ruh ve özünün bu olduğu.

İkincisi: Halktan, avam kısmından olan dindar kesim -ki bunlara bazı ilim veya sünnetten haberdar kesim de eklenebilir- içten çok dışa yöneldiler. Derinliklerin dibine dalmaya önem vermediler. Onların dışı bayındır, içi haraptır. Onlar dış görünümü koruyup özü kaybettiler. İşte bu öldürücü bir aldanmadır.

Sahih hadisler bunu şöyle açıklamışlardır: Bir adam açıktan günah işledi. Hatta bazı büyük günahları da işledi. Bazen bunu defalarca tekrar ederdi. Bununla birlikte onun kalbinde iman, günah rüzgarına karşı kuvvetli bir kök salmıştı. O rüzgar bunu kökünden söküp atamıyor. Onun dış görünümü her ne kadar günahla kirlenmiş bile olsa onun kalbinin derinliklerini Allah ve Rasûlü (sav)'nün muhabbeti kaplamıştı.

Buhari Sahih'inde Ömer b. Hattab'tan şöyle rivayet etmiştir: "Sahabeden Hımar diye isimlendirilen bir adam vardı. İçki içip

Rasûlullah (sav)'a gülerek geldi. Rasûlullah da ona hadd cezasını tatbik etti. Daha sonra adam bir kez daha getirildi. Sahabeden biri de şöyle dedi: "Allah lanet etsin ne kadar da çok peygambere getiriliyor." Bunun üzerine Peygamberimiz: "Ona lanet etme. Çünkü o Allah ve Rasûlü'nü seviyor" diye buyurdular.

O adamın içki ve günahla kirlenmiş olan dış görünümünü lanetlemekte acele eden adam o dış görünümün ardındaki Allah ve Rasûlü'nün sevgisiyle dolu olan bayındır bir kalbin farkına varmamıştır.

İbni Teymiye bu hadisi naklettikten sonra şöyle der: "İçki veya başka bir şeyle günahkâr olan biri de pekâla Allah ve Rasûlü'nü sevebilir. Allah ve Rasûlü'nü sevmek ise imanın en sağlam kulpudur.

Bu şeklin karşısında onun karşıtı olan bir şekil daha vardır. O da Allah'a yönelip çokça namaz kılan, oruç tutan ve nafil ibadetleri yerine getiren fakat içi dosdoğru bir imandan, yakinden ve Allah'a ve Rasûlü'ne olan kopmaz muhabbet bağından yoksun ve bozuk olan abidin durumudur.

Bu Rasûlullah'tan gelen hadislerle açıklanan, dış görünüşleri zinde ve sağlam, içleri fesat, kalpleri kaskatı ve bu nedenle kınanan ve aşırılığa sapan, kendilerinden kaçınılması tavsiye edilen, okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkan haricilerin özelliğidir.

Bu Hz. Ali'nin, Ebu Said el-Hudri ve başkalarından rivayet ettiği ve Allah Rasûlü'nün Haricilerden sözettığı hadiste şöyle geçmiştir: "Sizden biriniz onların namazları karşısında kendi namazını, oruçları karşısında kendi orucunu ve Kur'an okuyuşları karşısında kendi Kur'an okuyuşunu küçümser. Ancak onlar Kur'an okurlar fakat okudukları Kur'an boğazlarından aşağı inmez. Onlar okun yaydan çıktığı gibi İslam'dan çıkarlar".

İmam İbni Teymiye'nin iman, İslam, doğruluk ve samimiyetle ilgili söylediği sözlerin ardından şu sözü söylemesi şaşırtıcı değildir:

"Bütün bu aktardıklarımızdan ortaya çıkan şudur. Gerçekten dinin esası; kişinin içindeki bilgi ve amellerdir. Bunlar olmadan dış görünüşteki ameller fayda vermez".

Ancak burada İbni Teymiye'den nakletme çabamı bazı insanlar benim, bedenî ibadetleri önemsemediğim gibi bir zanna düşebilir. Bu doğru değil ve kişinin yaşama tarzına uymaz. Şüphesiz mü'mini terbiye eden, ruhunu aydınlatan, ondaki Allah korkusu ve sevgisini daha güçlü kılan iki şeydir: 'Akıl' ve 'kalp'.

Fakat onun öğretisiyle yetiştigini iddia eden ve kendilerini onunla temize çıkaran bazı kaba ve yobaz kişiler ona zulmetmişler.

Onlar dini sadece, şekil ve görünümünden ibaret sanıyorlar. Gece-gündüz bundan sözediyorlar. Bu konuda hamasi nutuklar çekiyorlar, neredeyse bu yüzden insanları öldürecekler. Ne zaman ki onları dinin esaslarına, yüce gerçeklerine, ümmetinin önemseddiği şeylere, dinin aydınlık şemsiyesinin altında toplanmaya ve ayrılıkların konuşulacağı bir kongreye çağırsan, seni aydınlık sünnetin karşıtı, Selef-i Salihin'in düşmanı olarak suçlayacaklar. Allah bizi de onları da affetsin. Bizi de onları da dosdoğru yoluna iletsin. Amin.

Kalplerdeki amellere önem vermenin Kur'an ve Sünnet'ten delilleri:

Kendisinde -az da olsa- ilim olan bir müslümana, Kur'an ve Sünnet'in, kalplerin amellerini, organların işlediği amellerden öne aldığı ve onlara karşı tercih ettiği gerçeği gizli kalmaz. Bunun delilleri:

Birincisi: Dinin temeli; Yüce Allah'a, peygamberine ve ahir-ette O'na kavuşmaya iman etmektir. Bu iman ise esasında kalbe ait bir iştir.

Yüce Allah da böyle buyurmuştur:

﴿أولئك كتب في قلوبهم الإيمان وأيدهم بروح منه﴾

"Onlar, öyle kimselerdir ki (Allah) kalplerine imanı yazmış ve onları kendisinden bir ruh ile desteklemiştir" (Mücadele: 22).

﴿قل لم تؤمنوا ولكن قولوا اسلمنا ولما يذ خل الايمان في قلوبكم﴾

"Bedeviler, dedi ki: "İman ettik." De ki: "Siz iman etmediniz ancak İslam (müslüman veya teslim) olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmiş değil" (Hucurat: 14). Bundan dolayı Kur'an, ağızlarıyla iman ettiklerini söyleyip kalpleriyle iman etmemiş olan münafıkların imanını boş ve geçersiz saymıştır.

Kur'an'ın onları kınayıp, azabın en şiddetlisine çarptıracağı ile ilgili birçok ayet ve sureleri vardır. Burada bize, Bakara suresinin ayetleri yeterlidir:

﴿ومن الناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر وما هم بمؤمنين. يخادعون

الله والذين آمنوا وما يخدعون إلا أنفسهم وما يشعرون. في قلوبهم مرض

فزادهم الله مرضا ولهم عذاب أليم بما كانوا يكذبون﴾

"İnsanlardan öyleleri vardır ki: 'Biz Allah'a ve ahiret gününe iman ettik' derler, oysa inanmış değillerdir. (Sözde) Allah'ı ve iman edenleri aldatırlar. Oysa onlar, yalnızca kendilerini aldatıyorlar ve şuurunda değiller. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azab vardır" (Bakara: 8, 9, 10).

Bir hadiste ise şöyle geçer: "İslam alenidir (açıktır), iman ise kalptedir".

İkincisi: Tanımı, meşhur Cibril hadisinde geçtiği gibi İslam, her ne kadar açıktan yapılan iş ve ibadetlerin üzerine bina edilmişse de, namaz, oruç, zekât, hac ibadetinde iki önemli özelliğin

bulunması gereği ortaya çıkmaktadır. Onlar, Allah için "niyet" ve "ihlas"dır.

Ameller bunların eşliğinde olmadığı sürece kabul edilmez ve boş sayılırlar. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾

"Oysa onlar, dini yalnızca O'na halis kılan hanifler (Allah'ı birleyenler) olarak emrolundular" (Beyyine: 5).

Meşhur sahih hadiste ise şöyle geçer:

"Şüphesiz ameller niyetlere göredir. Her biriniz için ancak niyet ettiği vardır." Niyetsiz amel hiçbir zaman kabul olmaz. İhlas olmadan da niyetin hiçbir manası olmaz. Her ikisi de kalplerin işlediği amellerdendir.

İbni Ataullah, Hikem adlı eserinde şöyle söylemektedir: "Ameller ayakta dik duran şekiller gibidir. Onun ruhu ihlas sırtının onun içinde bulunmasıdır. Yani, ihlassız işlenen ameller tıpkı içinde ruh ve hayat olmayan şekil ve heykeller gibidir."

Bundan dolayı ibadetleri boşa çıkaran, kullukların sevabını yokeden "riya"dan şiddetle sakındırılmıştır. O, Allah'ın ayetinde nitelediği yalancı münafıkların özelliğidir.

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا

كُسَالَى يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

"Gerçek şu ki münafıklar (sözde) Allah'ı aldatmaktadır. Oysa O, onları aldatandır. Namaza kalktıkları zaman isteksizce kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak çok az anarlar" (Nisa: 142).

Ebu Hureyre'nin rivayet etmiş olduğu sahih hadiste ise şöyle geçer: "Kıyamet gününde üç sınıf vardır. Onlar amellerinde Allah rızasını gözetmeyip, insanlara gösteriş yaparlar. Onlardan birincisi: Ateşe ilk olarak atılacak insanlar onun için "Alimdir"

desinler diye Kur'an okuyup, insanlara öğreten kişidir.

İkincisi, insanlar ona "Cömerttir" desinler diye, malını dağıtıp, sadaka veren kişidir.

Üçüncüsü, insanlar ona "Cesurdur" desinler diye, ölünceye dek cihad edip savaşıdır".

Asıl önemli olan yapılan işin özüdür, yoksa şekli değil. Amel şeklen yapılır. Fakat bununla kişi Allah katındaki borcunu ödemiş sayılmaz. Çünkü onun dış görünümü düşük ayarlı sahte para gibi, güzeldir. Halk tarafından kabul görür. Fakat para konusunda uzman olan ona ilgi göstermez.

Bundan dolayı bir hadiste şöyle geçer: "Kim ki yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, Allah'ın o kimsenin yemesini ve içmesini terketmesine ihtiyacı yoktur (onun orucuna hiç kıymet vermez)".

"Nice oruçlu vardır ki orucundan nasibi sadece aç ve susuz kalmasıdır. Ve nice, geceleri ibadetle geçiren vardır ki, bundan nasibi, sadece uykusuz kalmasıdır".

Kur'an soyut bir şekilde namaz kılmayı övmüyor. Aksine,

﴿الذين هم في صلاتهم خاشعون﴾ و ﴿والذين هم على صلواتهم

يحافظون﴾

"Onlar namazlarında huşu' içinde olanlardır. Onlar namazlarını da (titizlikle) koruyanlardır" diye buyuruyor (Mü'minun: 2 ve 9).

Ve namaz kılmadaki esas nedeni tahlil ediyor:

﴿وأقم الصلاة إن الصلاة تنهى عن الفحشاء والمنكر﴾

"Namazı dosdoğru kıl. Gerçekten namaz, çirkin utanmazlıklar (fahşa)dan ve kötülüklerden alıkoyar" (Ankebut: 45).

Aynı şekilde bunu zekât vermede de yapıyor:

﴿ خذ من أموالهم صدقة تطهرهم وتزكيهم بها ﴾

"Onların mallarından sadaka al bununla onları temizlemiş, arındırmış olursun" (Tevbe: 103).

Orucu ise şu sözle tahlil ediyor:

﴿ يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم تتقون ﴾

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere yazıldığı gibi oruç, size de yazıldı (farz kılındı). Umulur ki sakınırsınız" (Bakara: 183).

Üçüncüsü: Derecelerin en yükseği olan "ihsan"dır. Cibril onun ne olduğunu Rasûlullah'a sormuş ve Allah Rasûlü şöyle demiştir: "İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görüyor".

Buradaki nebevi yorumda ihlasın katıksız olarak kalple ilgili bir amel olduğu açıktır. O mü'mini, kalben Allah'a bağlılık olan "Şühud" derecesine çıkarır. Öyle bir ruhi "Şühud" ki, sanki gözüyle O'nu görür gibi ibadet yapar. Kısacası bu derece, Murakabe derecesindedir. Onunla kişi sürekli Allah'ın kendisini görüp gözet- lediği şuuruna varır.

﴿ وهو معكم أين ما كنتم والله بما تعملون بصير ﴾

"Her nerede iseniz O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görendir" (Hadid: 4).

İhsan sahası, Allah yolunda olan tarikat ehli için birinci sırada gelen bir sahadır. Kişi onunla, kendisinde müttaki mü'minlerin niteliğini meydana getiren, dosdoğru imani bir şahsiyet ve terbiyeyi elde eder. Müttaki mü'minler ise, onlar; Allah'ın gerçek dostlarıdır.

﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾

"Haberiniz olsun. Allah'ın velileri, onlar için korku yoktur. Mahzun da olmayacaklardır. Onlar iman edenler ve (Allah'tan) sakınanlardır" (Yunus: 62,63).

Kur'an'ı okuyan ve (ayetleri üzerinde) düşünen kişi görür ki, dünyaya bağlayan en hayırlı iki bağ "iman" ve "takva"dır. Şimdi, dünyadaki en hayırlı şey hakkında Yüce Rabbimizin sesine kulak verelim:

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾

"Eğer o ülkeler halkı inansalardı ve korkup sakınsalardı, gerçekten üzerlerine hem gökten, hem yerden (sayısız) bolluklar (bereketler) açardık" (A'raf: 96).

﴿وَأُنَجِّنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾

"İman edenleri ve sakınanları da kurtardık" (Neml: 53).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا﴾

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakınırsanız size doğruyu yanlıştan ayıran bir nur ve anlayış (furkan) verir" (Enfal: 29).

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾

"Kim Allah'tan korkup sakınırsa (Allah) ona bir çıkış yolu gösterir. Ve onu hesaba katmadığı bir yondan rızıklandırır" (Talak: 2-3).

Ahiretteki en hayırlı şeyler hakkında da şu ayetlere kulak verelim:

﴿ولو أن أهل الكتاب آمنوا واتقوا لكفرنا عنهم سيئاتهم ولأدخلناهم

جنات النعيم﴾

"Eğer kitap ehli iman edip sakınsalardı elbette onların kötülüklerini örter ve onları nimetlerle donatılmış cennetlere sokardık" (Maide: 65).

﴿تلك الجنة التي نورث من عبادنا من كان تقيا﴾

"O cennet; Biz kullarımızdan takva sahibi olanları (ona) varisçi kılacağız" (Meryem: 63).

﴿ومن يتق الله يكفر عنه سيئاته ويعظم له أجرا﴾

"Kim Allah'tan korkup sakınırsa Allah kötülüklerini örter ve onun ecrini büyütür" (Talak: 5).

İman, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, her ne kadar dış yansımaları olsa da özünde kalbi bir ameldir.

Takva da dış görünüşte faydaları olsa bile, esasında kalbi bir ameldir.

Bundan dolayı Kur'an takvayı kalbe dayandırmaktadır.

﴿ذلك ومن يُعْظِمُ شعائر الله فإنها من تقوى القلوب﴾

"İşte böyle; kim Allah'ın şiarlarını yüceltirse, şüphesiz bu kalplerin takvasındandır" (Hac: 32).

Rasûlullah (sav) da göğsüne işaret ederek; "İşte takva buradadır" şeklinde söylemiştir. Öneminden dolayı da bu sözü üç kez tekrar etmiştir. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Kur'an muttakileri Bakara suresinin girişinde şöyle niteliyor:

﴿هدى للمتقين. الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلاة وما رزقناهم

ينفقون. والذين يؤمنون بما أنزل إليك وما أنزل من قبلك وبالأخرة هم

يوقنون﴾

"Müttakiler için yol gösterici olan bir kitaptır. Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar. Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler. Ve onlar sana indirilene, senden önce indirilenlere iman ederler ve ahirete de kesin bir bilgiyle inanırlar" (Bakara: 2,3,4).

Böylece onların temel özellikleri; gayba iman, Allah'ın Rasûlü'ne indirdiğine iman, ondan önce gelen peygamberlere indirilmiş olanlara iman, ahirete kesin bir bilgi ile iman etmeleridir. Bütün bunlar namazı kılmanın yanında kalp ile ilgili amellerdir. Allah'ın rızık olarak verdiklerinden infak ise, dışa ait açıkça görünen amellerdendir. İman ve takva; Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi, nefsi arındırıp temizler ve onu kurtuluşa sevkeder.

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾

"Onu arındırıp temizleyen gerçekten felah bulmuştur. Ve onu (isyanla, günahla, bozulmalarla) örtüp saran da elbette yıkıma uğramıştır" (Şems: 9-10).

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾

"Doğrusu temizlenen, arınan felah bulmuştur" (A'la: 14).

Dördüncüsü: Kur'an selim ve Allah'a yönelmiş olan kalbi ahirette kurtuluşa ve felaha ermenin temeli sayar.

Rahmanın dostu olan Hz. İbrahim'in bize anlattığı kıssa'ya bakalım:

﴿وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ. يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ. إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ

سَلِيمٍ﴾

"Ve beni (insanların) diriltilecekleri gün küçük düşürme. Malın da, çocukların da bir yarar sağlayamadığı günde". Ancak Allah'a selim bir kalp ile gelenler başka" (Şuara: 87-88-89).

Aziz ve Celil olan Allah'ın şu sözünü de okuyalım:

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ. هَذَا مَا تَوَعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيفٍ. مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ﴾

"Cennet de muttakiler için uzakta değildir. (O gün) yakınlaştırılmıştır. Bu size va'dolunandır. Gönülden Allah'a yönelip dönen (İslam'ın hükümlerini) koruyan, görmediği halde Rahman'a karşı "içi titreyerek korku duyan" ve içten Allah'a yönelmiş bir kalp ile gelen içindir" (Kâf: 31-32-33).

Nu'man b. Beşir'in Sahihayn'ında rivayet ettiği hadiste de geçtiği gibi, Allah Rasûlü bütün bozulma ve düzelmelerin merkezi olarak kalbi görmüştür.

"Dikkat! Bedende bir et parçası vardır ki, bu düzelirse bütün beden düzelir. Bozulursa bütün beden bozulur. Dikkat! O kalptir".

Müslim Sahih'inde, Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet etmiştir: "Allah sizin bedenlerinize ve şekillerinize bakmaz. O sizin kalplerinize bakar".

Kur'an ayetleri ve sünnet, dipdiri ve canlı bir şekilde "Huşu" ve "Yumuşaklık" içinde olan kalbi çok sık ve yoğun bir şekilde övmektedir. Ondandır korkan, azabı anıldığında ürperen, vadettiği nimetleri anılınca itminana (huzura) kavuşan onun muhabbeti ile dopdolu ve O'na tevekkül eden bir kalp.

Buna örnek Yüce Allah'ın şu sözüdür:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لَذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾

"İman edenlerin Allah'ın ve hakdan inmiş olanın

zikri için kalplerin 'saygı ve korku ile yumuşaması' zamanı gelmedi mi? Onlar bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun bir süre geçmiş, böylece kalpleri de katılaşmış gibi olmasınlar. Onlardan çoğu fasık olanlardı" (Hadid: 16).

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تَلَيَّتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

"Mü'minler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, onun ayetleri okunduğunda imanlarını arttırır. Ve yalnızca Rablerine tevekkül ederler" (Enfal: 2).

﴿ اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِي تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ﴾

"Allah, müteşabih (benzeşmeli) ikişerli bir kitap olarak sözün en güzelini indirdi. Rablerine karşı içleri titreyerek korkanların O'ndan derileri ürperir. Sonra onların derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine (karşı) yumuşar-yatıştır. İşte bu Allah'ın yol göstermesidir. Onunla dilediğini hidayete erdirir.

Allah kimi saptırırsa artık onun için de bir yol gösterici yoktur" (Zümer: 23).

﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾

"Bunlar iman edenler ve kalpleri, Allah'ın zikriyle mutmain olanlardır. Haberiniz olsun, kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur" (Ra'd: 28).

Buna karşılık ölü-hasta, kaskatı ve kapkara olan kalplerin kötülenmesinde de Nasslar yoğunlaşmıştır.

Yüce Allah'ın İsrailoğulları'nı kötülemesi ile ilgili ayeti okuyalım:

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ زَوَّأَشَدَّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ﴾

"Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi hatta daha da katı. Çünkü taşlardan öyleleri vardır ki onlardan ırmaklar fışkırır. Öyleleri vardır ki yarılır ondan sular çıkar" (Bakara: 74).

Yine onların durumu hakkında:

﴿فَبِمَا نَقْضُهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً﴾

"Sözleşmelerini bozmaları nedeniyle, onları lanetledik ve kalplerini kaskatı kıldık" (Maide: 13).

﴿فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾

"Fakat Allah'ın zikrinden (yana) kalpleri katılaştıranların vay haline" (Zümer: 22).

Yüce Allah münafıkları kötülerken de şöyle buyurur:

﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا﴾

"Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırmıştır" (Bakara: 10). Buradaki hastalıktan maksat; şüphe etme hastalığıdır.

﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾

"Artık sözü çekicilikle söylemeyin ki sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder" (Ahzab: 32).

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

"Asla, hayır; onların kazandıkları, kalpleri üzerinde pas tutmuştur" (Mutaffifin: 14).

Yaratmaktan Maksat

Beşincisi: Yüce Allah'ın bir ayetinde:

﴿الله الذى خلق سبع سموات ومن الأرض مثلهن ينزل الأمر بينهن﴾

﴿تعلموا أن الله على كل شيء قدير وأن الله قد أحاط بكل شيء علما﴾

"Allah yedi göğü ve yerden onların benzerini yarattı. Emir, bunların arasında durmadan iner. Sizin gerçekten Allah'ın her şeye güç yetirdiğini gerçekten Allah'ın ilmiyle her şeyi kuşattığını bilmeniz, öğrenmeniz için" (Talak: 12) buyurduğu gibi Allah insanı, hatta bütün alemi, onu güzel isimleriyle ve yüce sıfatları ile tanısinlar diye yarattı.

Allah'ı tanımak (marifet) ise vücut organları ile değil aksine, kalp ile ilgili işlerdendir.

Marifet sınırına ulaşmak ise, Yüce Allah'ın da belirttiği gibi yapılan ibadetlerle olur.

﴿وما خلقت الجن والإنس إلا ليعبدون﴾

"Ben cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat: 56).

İbadet ise iki türdür: Zahir ve batın. Zahir olan her ne kadar vücut organları ile yapıyorsa da, onun kabul edilmesi daha önce de bahsettiğimiz gibi ancak "ihlas" ile mümkündür.

Şeyhu'l-İslam İbni Teymiye şöyle demiştir: "Dini sadece Allah'a halis kılmak, Allah'ın ondan başkasını kabul etmediği içindir. O din ki; Allah onu önceki ve sonraki tüm peygamberlere göndermiş, onlara bütün kitapları indirmiştir. İman ehli bu konuda ittifak içindedirler. İşte bu Kur'an'ın sürekli üzerinde durduğu en önemli konu olan "Nübevvet davası"nın özetidir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿إنا أنزلنا إليك الكتاب بالحق فاعبد الله مخلصا له الدين. ألا لله الدين﴾

﴿الخالص﴾

"Şüphesiz sana bu Kitabı Hak ile indirdik. Öyleyse sen de dini yalnızca O'na halis kılarak Allah'a ibadet et. Haberin olsun halis (katıksız) olan din yalnızca Allah'ındır" (Zümer: 2, 3). Bu surenin tümü bu manayı kapsamaktadır.

Batın olan ise dinin özüdür. Bunlar; Allah'ı sevmek, ona tevekkül etmek, rahmetinden ümitli olmak, azabından korkmak, nimetlerine şükretmek, gönderdiği belalara sabretmek, hükmüne (kaza ve kader) razı olmak. O'nun dostlarını sevmek, düşmanlarından nefret etmek, O'na kavuşmaya yakın derecesinde inanmak...vb. Bunların dışında sufilerin: "Makamlar" ve "Haller" diye isimlendirdikleri kalbe ait işlerdir.

Buna dünyayı terk ve ahireti tercih, Allah'ın yaratmış olduğu varlıklara merhamet ve şefkat, kalbi onlara karşı kin ve hasetten arındırmak da eklenebilir.

Buna karşılık, tehlike bakımından en şiddetli olan günahların da kalpten kaynaklandığını görüyoruz:

Bunlara örnek:

Kibir: Kur'an, kibiri kötüleyen ve ona verilecek ceza ile doludur. Hadiste ise: "Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete girmez" diye buyurulmuştur.

Hased: "Ateşin odunu yiyip kül ettiği gibi iyilikleri yer, bitirir".

Düşmanlık: Hadiste: "Traştan sakının. Saç traşını kassetmiyorum. Dini traş etmeyi kasedediyorum."

Allah'ın rahmetinden ümit kesmek:

Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿إِنَّهُ لَا يَأْتِي مِنَ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ﴾

"Kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez" (Yusuf: 87).

Allah'ın tuzağından emin olmak:

﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾

"Allah'ın tuzak kurmasından, hüsrana uğrayan bir topluluktan başkası (akılsızca) güvende olmaz" (A'raf: 99).

Kur'an ve Sünnet'in sakındırdığı bencillik ve cimrilik konusundan Kur'an'da şu şekilde bahsedilir:

﴿وَمَنْ يوقْ شَحْ نفسه فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

"Kim nefsinin cimri ve bencil tutkularından korunmuşsa işte onlar felah (kurtuluş) bulanlardır" (Haşr: 9)

Hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

"Cimrilikten sakının. Şüphesiz sizden öncekileri cimrilik helâk etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, ırz ve namuslarını kendilerine helâl saymaya sevk etmiştir".

"Cimrilikten sakının. Şüphesiz sizden öncekiler cimrilikten dolayı helâk oldular. Onlara cimrilik yapmaları emredildiği zaman cimrilik yaparlar, yol kesmeleri emredildiği zaman yol keserler, günah işlemeleri emredildiği zaman da günah işlerler".

Bunun bir benzeri de, nefse tabi olmak, kendini beğenmek, dünya, mal ve makam sevgisi, gösteriş, gurur ve bunların dışında İmam Gazali'nin El İhya adlı eserinde "Helâk edici dört şey" kapsamında ele aldıklarıdır.

Kur'an bize Adem ve şeytanın kıssasını anlatmıştır. Her ikisi de Allah'a isyan etti. Fakat Adem'in işlediği günah, vücut organları ile olanlardan, şeytanın ki ise kalbin işlediği günahlardan idi. Adem'in günahının sebebi "unutmak" ve "zaaf"tan kaynaklanıyordu.

﴿فَنسَى وَلَمْ يُجِدْ لَهُ عِزًّا﴾

"Fakat o unutuverdi. Biz O'nda bir kararlılık bulmadık" (Taha: 115).

Şeytanın günahının nedeni ise "Gurur" ve "Nankörlük"ten kaynaklanmıştı.

﴿أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾

"O ise diretti ve kibirlendi (böylece) kafirlerden oldu" (Bakara: 34).

Bütün bunlardan, tüm hayırların kalplerin itaatından, tüm tehlikeli ve kötü işlerin ise kalplerin isyanından kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

Allah bizi bundan korusun ve bize kendisine yönelmiş olan selim bir kalp ihsan etsin..

---

7. BÖLÜM

FIKİH VE TIP ÜZERİNE

1

MERHAMETLE ÖLDÜRMEK VEYA HASTA OLAN KİŞİNİN ÖLÜMÜNÜ KOLAYLAŞTIRMAK

Bu soru; İslami Tıp, onun hükümleri ve kurallarının kapsamı içindeki sorulardan biridir. Güney Afrika'da "İslami Tıp" isimli teşkilat tarafından bir mektupla bana ulaştırıldı. Soru ve cevaba geçmeden önce bazı açıklamalarda bulunmamız gerekmektedir.

Merhametle öldürmek (Ölümü kolaylaştırmak):

Tanım: Hastalığın verdiği sıkıntıları hafifletmek amacıyla kişinin acı çekmeksizin ölümünü kolaylaştırmak. Bu şekilde öldürme, etkin ve pasif (kendiliğinden) olmak üzere iki çeşittir.

Etkin bir şekilde ölümü kolaylaştırmak: Doktorun, hastanın hayatını sona erdirmek için etkin olarak yaptığı işlemlerdir.

Örnekler:

1- Kansere yakalanmış bir hasta, hastalığın acı ve kederinden sıkılmaktadır. Doktor ise hangi durumda olursa olsun onun öleceğine inanıyor ve onun nefes alıp-vermesini durduracak olan yüksek düzeyde zehirli ilaçtan bir yudum veriyor.

2- Hastanın uzun süre acı çekme durumunda kalması. Mesela, bir insanın menenjit hastalığına yakalanmasından sonra veya başından şiddetli bir darbe almasından sonra olduğu gibi. Bazı cihazlar sayesinde onun nefes alıp vermesini sağlamak

mümkündür. Ancak doktor, onun iyileşme ihtimalinin olmadığına inanıyor. Nefes alıp - vermesi ciğerlere hava pompalayan bir cihazla otomatik hale getirildiğinden; bu alet durdurulduğu zaman hasta nefes alıp veremez duruma gelir.

Bu teknolojik nefes alıp-verme aleti sayesinde hastanın hayatını ve hayati faaliyetlerini devam ettirmek mümkündür. Fakat diğer değerlendirmelerin tümü bu tür hastalığa yakalananı, vazifelerini yerine getiremeyen bir ölü sayarlar. Bu nefes alıp-vermeyi durdurmak ise ölümü kolaylaştıran etkenlerdendir.

Ölüme terkederek kolaylaştırmak: Burada hastanın hayatını sona erdirmek için etkin bir adım atılmaz. Burada yapılan onun ayakta kalmasını sağlayan yani hayatını uzatan ilaçları vermemek suretiyle onu ölüme terketmektir.

Örnekler

1- Kanser gibi, insan başına gelen ağır bir hastalık veya menenjit gibi iyileşme ümidi olmayan nihai bir hastalık. Ya da iyileşmesi ilaca bağlı olan ilaç verilmediği zaman ölen veya tedavinin kesilmesiyle ölümünün çabuklaşması mümkün olan **kara-ciğer hastalığı**.

2- Ağır bir yanıkla çehresi değişmiş, yarım canlı veya spastik özürlü olan bir çocuk gibi. Bu tedavi edilmediği takdirde ciğerlerin ve vücut derisinin iltihabına yol açar. Çocuk bu iltihaplarla ölebilir.

Spastik özürlü -yarım canlı- olmak; bacakların hareketsizliğine, idrar yollarının ve kalın bağırsakların faaliyet yapamamasına yol açan omurga eksikliğidir. Bu ise normal bir durum değildir. Çocuk bu hastalıkla kötürüm olup hayatı boyunca özel bakıma muhtaç olur.

Kemiklerin çolak olması ise, doğum esnasında kemiklerin bir-birine girmesi nedeniyle meydana gelir. Bu da zihinsel yönden gerilemeye, farklı derecelerdeki yapısıyla çevrede etkisizleşmeye nedendir. Bu durumdaki bir çocuk zihinsel ve bedensel

yönden bir şey yapamaz durumundadır. Hayatı boyunca özel bir bakıma muhtaçtır.

Geçmiş örneklerdeki "Tedaviyi kesmek"ten maksat genel olarak ona etkide bulunmadan ölümünü kolaylaştırma çeşitlerinden biridir.

Zaten böyle olan çocuklar uzun süre yaşamazlar. Tedaviyi kesmek ve etkisiz bir şekilde ölümünü kolaylaştırmak, çocuğun veya anne ve babasının uzun süre sıkıntı çekmesini önlemektir.

SORU

1- *Etkin bir şekilde ölümü kolaylaştırmayı İslam onaylıyor mu?*

2- *Etkin olmadan (kişiyi ölüme terkederek) ölümü kolaylaştırmayı İslam onaylıyor mu?*

CEVAP

Etkin bir şekilde ölümü kolaylaştırmak:

1- Birinci örnekte geçen, etkin bir şekilde ölüme sebebiyet verip onu kolaylaştırmak, şer'an caiz değildir. Çünkü burada doktorun, ölüme etkili olan yüksek dozdaki ilacı hastaya vermesi hastanın ölümüne veya ölümünü çabuklaştırmaya doğrudan etki etmektedir. Hangi şekliyle olursa olsun, ister bu vesile ile, ister çok çabuk etkisini gösteren zehirli bir maddeyi vermekle, isterse elektrik şoklarıyla veya kesici bir aletle olsun farketmez. Hepsi katl (haksızca öldürmek) kapsamına girer. Bu, haramdır ve cezası olan büyük günahlardandır.

Onun hastaya acıması ve amacının hastanın sıkıntılarını hafifletmek olması hastanın "öldürüldüğü" gerçeğini ortadan kaldırmaz. Doktor onu yaratandan daha merhametli olamaz. Dolayısıyla onun işini Allah'a bırakmalıdır. O Allah ki insana hayat verdi. O Allah ki kendi yanında bulunan onun eceline hükmedendir.

Etkin bir şekilde ölümü kolaylaştırma ile ilgili ikinci örnekten sözlemeyi, etkisiz bir şekilde ölüme terkederek ölümü kolaylaştırma bahsinin sonuna erteliyoruz.

Etkisiz bir şekilde ölümü kolaylaştırmak (Tedaviyi kesmek): Soruda geçen etkisiz bir yolla ölüme terkederek ölümü kolaylaştırmaya gelince. Bütün bunlar bir ve ikinci örnekte olduğu gibi oluşur. Bu da doktorun ilahi kuralların sebep ve sonuç kanunlarına uygun olarak hastadan tamamen ümidi kesmesi ve bir faydası kalmadığına inanarak hastanın tedavisini durdurup, ona ilaç vermemesidir.

Şeriat alimlerin bilinen şudur: Hastalık nedeniyle ilaç almak veya tedavi olmak alimlerin cumhuruna göre farz değildir. Onu farz görenler ancak az bir kesimdir.

İmam Şafii ve İmam Ahmed'in bazı arkadaşlarının söyledikleri ve Şeyh'ül İslam İbni Teymiye'nin (1) de dile getirdiği gibi bazı alimler de onu mübah görmüşlerdir.

Bundan da öteye alimler, bunlardan hangisi, tedavi mi yoksa sabretmek mi faziletlidir diye tartışmışlar. Onlardan bazıları sabretmek daha faziletlidir demişlerdir.

Onlar, İbni Abbas'ın sara hastalığına yakalanan bir cariyeden naklettiği sahih hadise dayanırlar:

O cariyeye Allah Resulünden (sav) kendisine dua etmesini istedi. Allah Resulü de ona şöyle buyurdu: "Eğer sabretmek istersen sana cennet var. Eğer senin için Allah'a dua etmemi istiyorsan Allah sana şifa verir." Bunun üzerine kadın: "Hayır, ben sabretmeyi tercih ediyorum. Fakat ben tedavi olamıyorum. Allah'a dua et bunu benden gidermesin," dedi. Allah Resulü de hastalığın onun üzerinden giderilmemesi için Allah'a dua etti.(2)

Hem sahabeden ve tabiinden bazı kişiler tedavi olmuyorlar, hatta İbni Ka'b ve Ebu Zer (r.a.)'in de içinde bulunduğu bazı sa-

1) İbni Teymiye, *El Feteva'l Kübra*. 4/260. Kahire, Kürdistan İlim Matbaası

2) Buhari, *Kitabu'l Merda*. Müslim *El Birru Ve's Sılatu*. Hadis, *Müttefakun aleyhtir*.

habeler hastalık istiyorlardı. Bununla birlikte tedaviyi terketmeyi onlara yasaklamamıştır.(1)

İmam Ebu Hamid el-Gazali, İhya adlı eserinin "Tevekkül" bölümündeki bir babta, "Tedaviyi terketmek her halükârda daha faziletlidir" diyenlerin görüşüne karşı çıkmıştır.(2)

İlaç kullanmak veya tedavi olmak ümmetin fakihlerinin çoğunluğunun görüşüdür. Fakihlerin çoğunluğu mübah görürken az bir kesimi müstehap görmüş ve bundan daha az bir kesimi de onu gerekli gören kısmı oluşturmuştur.

Şiddetli bir acı olması, tedavinin kurtarıcı olması ve onda ilahi kanuna uygun olarak şifa umulduğu bir durumda ben, onu gerekli görenlerle aynı görüşteyim.

İmam İbni Kayyım'ın da Zadul Mead adlı eserinde "Allah Rasulu'nün Yolu" adlı konuda belirttiği gibi bu, tedavi olan ve sahabelerine de tedavi olmayı tavsiye eden peygamber yoluna uygundur.(3)

Bundan dolayı şifa umudu olması yönüyle hasta için ilaç almak veya tedavi olmak müstehab veya vacip olur. Uzmanların, seçkinlerin ve tıpta ihtisas sahibi kişilerin bildiği, ilahi kanun doğrultusundaki sebepler ve sonuçları kanununa uygun olarak şifa umudu olmadığı zaman ise hiç kimse onun gerekliliği bir yana müstehab oluşunu bile söyleyemez.

Her ne şekilde olursa olsun -içirerek, şırınga yaparak, glikoz v.b. maddeleri vererek, veya onun canlılığını devam ettirmek için günümüz modern tıbbının elde ettiği ve bundan sonra da edeceği teknolojik nefes alıp verme aleti ve bunların dışında başka cihazlarla olsun farketmez hastaya yan etki yapan bütün bunlar, onun hastalık süresini uzatıp, uzun süre onda acılar bırakıyorsa bu durumda tercih edilen görüş onu kullanmanın vacip veya müstehab

1) İbni Teymiye, *El Feteva'l Kübra* 4/260

2) İhyau Ulumiddin 4/290

3) *Za'dul Mead*. 3. cilt

oluşu değil, aksine onu kullanmamanın vacip ve müstehab oluşudur.

Ölümü kolaylaştırmanın bu türünü merhametle öldürme ismi altında ele almaya gerek yoktur. Çünkü burada doktorun yapması gerekli olan bir etki söz konusu değildir. Bu vacip veya mendup herhangi bir değeri olan bir emir değildir ki kişi onun terkinden dolayı sorumlu olsun.

O halde bu, caiz ve meşru bir iştir. Doktor, hastanın ve yakınlarının rahat etmesi arzusu ile bunu üstlenebilir. İnşallah bunda bir sakınca olmaz.

Hastaya canlılık veren aletin çalışmasını durdurarak ölümü kolaylaştırmak:

Bunun cevabı, ikinci bölümün birinci kısmındaki, kendiliğinden değil de etken bir yolla ölümü kolaylaştırmak şeklindeki sorudan kalmıştır. Bu ise suni bir şekilde nefes alıp-vermeyi durdurma, ya da tıbbın nazarında ölü veya ölü hükmünde sayılan hastayı teknolojik cihazlarla canlı tutmak şeklinde isimlendirilen türdür. Bu da insanın canlı, duyarlı ve şuurlu olmasını sağlayan beyindeki damarların veya kemiklerin birbirine girmesi sonucu meydana gelir.

Bundan dolayı ben bu durumu ve benzerlerini birinci kısım olan, "Etkin bir yolla ölümü kolaylaştırma" kapsamından çıkarıp diğer bölüme koymayı uygun görüyorum.

Çünkü bu diğerlerine nazaran meşru bir iştir. Aynı zamanda bunda herhangi bir sakınca da yoktur. Her ne kadar hasta bilinçsiz, duyarsız, bir şey hissetmeyen, fiilen ölü sayılsa bile özellikle bu cihazlar sayesinde -kan dolaşımı ve nefes alıp verme- şeklinde beliren görünürdeki hayatı devam eder. Fakat o bilmez, hissetmez ve farkına varmaz. Bütün bu karmaşıklığın kaynağı ise beyindir.

Hastanın bu durumda kalması, faydası olmayan bir çok masrafı gerektirdiği gibi, aynı zamanda; tedavi ile iyileşebilecek ve onun dışındaki bir çok kişinin ihtiyaç duyduğu cihazların kullanımını engellemiş olur. Hastanın bu ümitsiz durumu devam ettiği müddetçe, hasta hissetmese bile, onun yakınları çok fazla üzüldür ve sıkıntıya girerler.

Ben bu görüşümü Kuveyt'te İslam Teşkilatı'nın "Tıbbi ilimler" için zaman zaman düzenlemiş olduğu konsey toplantılarından birinde, fakihler ve tabiblerin önünde açıklamıştım. Orada bulunan fakih ve tabiblerce de uygun görülmüştü.

Bizi buna ulaştıran Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bize hidayet vermeseydi biz doğruya ermeyecektik.

ORGAN NAKLİ

Sunuş

Bu fetva; uzun zamandan beri organ nakli ile ilgili sorulara cevap olarak yazmış olduğum çerçevededir.

Bu fetva; tüm beşeri içtihadlarda, özellikle de geçmiş alimlerin görüşlerinin olmadığı yeni meselelerde olduğu gibi tartışmaya açık ictihadi bir bakıştır.

Hiçbir fakih kendi görüşünün mutlak doğru olduğunu iddia etme yetkisine sahip değildir. Fakat kişi İmam Şafii'nin de: "Görüşüm doğru olmakla birlikte hata ihtimali vardır. Başkasının görüşünde ise hata olmakla birlikte doğru olma ihtimali de vardır" sözünde buyurduğu gibi kendi görüşünü daha değerli görebilir.

Bu yüzden ben, değerli alim Muhammed Mütevella eş-Şa'ravi'nin, organ naklinin olamayacağı görüşüne dayanarak ve onu bahane ederek bu günlerde yazılan bu tür, kesin olmayan şüpheli girişimleri garipsiyorum.

Üstelik o -Allah onu korusun- bu konuda ayrıntılı bir makale yazmamış, sadece bir televizyon röportajında sunucunun bir sorusuna cevap vermiştir.

Bu tür röportajlar ve bu röportajlarda ani olarak sorulan sorulara anında verilen cevaplarla, alimlerin görüşlerinin kesinliğine,

büyük hükümler ve güç meselelerdeki bakış açılarına itimat edilmez.

Bu konuda sadece yazılı olarak bildirilen görüşlere güvenilir. Çünkü yazılı bilgi, sahibinin görüşlerini herhangi bir karmaşa olmadan sağlam ve net bir şekilde yansıtır.

Üstelik herkesin sözü kendini bağlar. Dolayısıyla reddedilebilir. Ancak peygamberin sözü bunun dışındadır.

Müctehid, isabet ettiğinde iki sevap kazanır. Hata ettiğinde ise bağışlanmıştır. Hatta onun için bir sevap vardır.

Yolu doğrultup başarıya ulaştıran Allah'tır.

ORGAN NAKLİ VE ORGAN BAĞIŞI İLE İLGİLİ SORULAR

SORU

— Müslüman bir kişinin herhangi bir organını, daha hayatta iken başka bir kişinin bedenine nakledilsin diye bağışlaması caiz midir?

— Cevap olumlu ise, o zaman bu bağışlama acaba mutlak mıdır, yoksa şartlara mı bağlıdır? Eğer şartlara bağlıysa o şartlar nelerdir?

— Bağışlamak caiz olursa, bu bağış kimlere yapılabilir? Yalnızca yakınına mı? Yoksa sadece müslümana mı? Ya da her insana mı? Bağışlamak caiz ise acaba satmak da caiz midir?

— Ölümden sonra bir organı bağışlamak caiz midir? Yoksa bu ölünün saygınlığıyla çelişir mi?

— Bu bedeninden bir organı bağışlaması, herhangi bir insanın mı yoksa ailesinin mi görevidir?

— Devletin, çeşitli kazalara uğramış olanların bazı organlarını, başkalarını kurtarmak için alması caiz midir?

— Müslüman olmayan birinin bir parçasını, müslüman bir kişinin bedenine nakletmek caiz midir?

— Bir hayvanın -örneğin haram olduğuna kesin olarak hükmedilmiş olan, domuz bile olsa- organını veya bedeninin bir kısmını, müslüman bir kişinin bedenine nakletmek caiz midir?

Bu soruların tümü günümüzdeki İslam fıkhnı ve İslam fakihlerini ilgilendiren ve onların toplantılarına konu olan soru türlerindendir. Dolayısıyla mutlak caiz olduğu veya yasak olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanmalıdır.

Başarı Allah'tandır.

CEVAP

Hayatta olduğu halde bir müslümanın, bedeninin herhangi bir organını bağışlaması caiz midir, sorusuna şöyle cevap verilebilir:

İnsanın, sahip olmadığı şeyi bağışlaması caiz değildir. İnsan, bağışlama veya başka bir yolla bedeninde tasarruf etme yetkisine sahip midir? Yoksa insan bedeni üzerinde Allah'ın izni olmadan tasarruf etme yetkisine sahip olmadığı bir emanet midir? Nasıl ki -hayatında- canına kıymak ve öldürmek gibi bir tasarrufa sahip olması caiz değilse aynı şekilde bedeninin bir kısmına zarar vermek tasarrufuna sahip olması da caiz değildir.

Burada şöyle düşünmek mümkündür: Beden, her ne kadar Allah'ın bir emaneti ise de insan onu mal gibi kullanmak ve faydalanmak yetkisine sahiptir. Kur'an'ın:

﴿وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾

"Ve Allah'ın size verdiği malından onlara verin" (Nur: 33) ayetinde işaret edildiği gibi gerçekte mal da Allah'ın malıdır. Fakat insana özel olarak ona sahip olma ve onda tasarruf etme yetkisini vermiştir.

Nasıl ki muhtaç olan ondan faydalansın diye malın bir kısmını ona bağışlamak caizse, aynı şekilde bedeninin bir kısmını da ihtiyacı olana bağışlaması caizdir.

Aralarındaki fark ise şudur: İnsan malının tümünü bağışlayabilir. Veya sadaka olarak dağıtabilir. Fakat bedenin tümünü bağışlamak caiz değildir. Hatta müslüman bir kişinin, hasta olan birini tehlikeden, acıdan veya kötü bir yaşamdan kurtarıp, bu du-

rumu ortadan kaldırmak için kendini feda etmesi de caiz değildir.

Müslümanın boğulan birini kurtarmak için denize atlaması, yanan birini kurtarmak için kendini ateşe atması, boğulmakta veya yanmakta olana şefkat elini uzatıp onu kurtarması caiz oluyor da, kendisine ihtiyaç duyan başkalarına bedensel imkanlarının bir kısmıyla faydalı olması niçin caiz olmasın?

Günümüzde kan bağışının olduğunu görüyoruz. O da insanın bir kısmıdır. Bu müslüman ülkelerde olmaktadır. Ve hiçbir alim de buna karşı çıkmamaktadır. Hatta bu bağışa bizzat katılarak bunu teşvik etmektedirler. Bu konuyla ilgili bazı fetvaların ortaya atılmasıyla oluşan sükutü icma da bunun meşru ve kabul edilmiş olduğunu göstermektedir.

Şeriatın kesinleşmiş olan kuralına göre; zarar imkan nisbetinde ortadan kaldırılır. Bundan dolayı zor durumda olana yardımcı olmak, yaralıyı tedavi ettirmek, aç olanı doyurmak, esiri serbest bırakmak, hastaya ilaç vermek, canıyla veya daha ağır bir şekilde helak olma durumunda olanı kurtarmak, şeriat kuralının bir gereğidir.

Müslüman bir kişinin, birey veya topluma gelen bir zararı gördüğünde onu ortadan kaldırmaya gücü yettiği halde ortadan kaldırmaması veya onu ortadan kaldırmaya, gücü oranında çalışmaması caiz değildir.

Buradan şu ortaya çıkıyor: Bir müslümanın sıkıntısını ortadan kaldırmaya çalışmak; örneğin böbreği çalışmayana sağlam böbreklerinden birini bağışlamak meşrudur, hatta övülmüştür. Yapan kişi bundan dolayı sevap kazanır. Çünkü yeryüzündeki birine merhamet etmiştir. Allah'ın da rahmetini kazanmıştır.

İslam sadakayı, malla sınırlı tutmamaktadır. Hatta her iyi olan şeyi sadakadan saymaktadır. Bedeninin bir kısmıyla başkalarına faydalı olmak da bu kapsama girer. Bunun, sadakanın en yücesi ve en faziletlisi olduğu hususunda da şüphe yoktur. Çünkü beden maldan çok daha faziletlidir. Kişi bedeninin bir kısmını kurtarmak

için bütün malını feda eder. Onu Allah yolunda vermek ise Allah'a olan en güzel yakınlık ve sadakaların en yücesidir.

Soru: Hayatta olan bir kişinin, bedeninin bir kısmını bağışlamasının caiz olduğunu söylersek, bu caiz oluş acaba mutlak mıdır, yoksa şarta mı bağlıdır?

Cevap: Bu, şartlı olarak caizdir. Kendisine veya kendisi üzerinde hakkı olan birine zararlı olacak ise, bağışlaması caiz değildir. Örneğin bedende kalp ve ciğer gibi bir tek olan organı bağışlamak bu yüzden caiz değildir. Çünkü onsuz yaşayamaz. Başkasının zararını, kendisini zarara uğratarak ortadan kaldırması caiz değildir. "Zarar ortadan kaldırılır" şeklinde söylenen şeri kuralı "zarar zararla ortadan kaldırılmaz" şeklinde söylenen başka bir kural sınırlamaktadır. Alimler bunu: "Zarar benzeriyle veya daha büyük bir zararla ortadan kaldırılmaz" şeklinde açıklamışlardır.

Bu yüzden göz, el ve ayak gibi görünen organları bağışlamak caiz değildir. Çünkü burada; başkasının zararını, kendisini daha kuvvetli bir zarara uğratmakla telafi etmek vardır. Bunun ardında ise faydalı bir organın yok olması ve görünümün çirkinleşmesi vardır.

Vücudun içindeki çift organlardan herhangi birinin atıl kalması veya hastalıklı olması da bir tek organın durumu gibidir.

Zararın, kendi üzerinde hakkı olanlardan herhangi birine dokunacak olması da bunun gibidir. Hanımının, çocuklarının, kocanın veya alacaklı olanın hakkı gibi.

Bir gün kadınlardan biri bana, böbreklerinden birini kız kardeşine bağışlamak istediğini, fakat kocasının razı olmadığını, buna hakkının olup olmadığını sordu?

Benim ona cevabım şu şekilde oldu: "Şüphesiz kocanın hanımında hakkı vardır. Eğer o böbreklerinden birini bağışlarsa ona bir ameliyat gerekir. Hastaneye düşer ve özel bakıma muhtaç olur. Bütün bunlar kocasını bazı haklardan mahrum eder. Ve ona

bazı yükler getirir. Bu yüzden bunu yapabilmesi kocanın iznine ve rızasına bağlı olması gerekir."

Bağışlamak ancak akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış olana caizdir. Küçük birinin bu tür bağışta bulunması caiz değildir. Çünkü çocuk gerçek anlamda kendisi için faydalı olanı bilemez. Deli de bunun gibidir.

Velinin de onlar adına bağışta bulunması caiz değildir. Zira onlar anlamazlar. Çünkü onların malını bağışlamak da veliye caiz değildir. O halde maldan daha üstün ve daha değerli olan bedenden bir kısmını bağışlaması elbette daha öncelikli olarak caiz değildir.

Müslüman Olmayana Bağış

Bedenden bağış yapmak maldan sadaka vermek gibidir. Bağış yapılacak şahıs müslüman olsun olmasın caizdir. Fakat silahıyla müslümanlara karşı savaşan birine caiz değildir. Bana kıyasla fikir sahasında İslamla çatışıp bir anarşi meydana getirenin durumu da aynıdır.

İslam'dan dönen ve döndüğü de açıkça bilinen kişiye de bağışlamak caiz değildir. Çünkü İslam'a göre o dinine, milletine ihanet etmiş ve öldürülmeyi hak etmiştir. O halde onun hayatta kalmasına nasıl yardım edilir?

Fakat bağışlama hususunda, müslüman ile gayri müslim arasında tercih yapılmak durumunda kalınmış ise öncelik müslümana aittir. Zira yüce Allah şöyle buyurur:

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler." (Tevbe: 71) Hatta salih ve dinine bağlı bir müslümana bağışlamak, Allah katında aşırı derecede fıska düşmüş olan birine bağışlamaktan daha iyidir. Çünkü onun hayatının ve sağlığının devamını sağlamak onun Allah'a itaat et-

mesine yardımcı olmak demektir. Ama Allah'ın nimetlerini Allah'a isyan ve insanlara zarar vermede kullanan günahkar kişinin durumu böyle değildir.

Bağış yapılacak müslüman akraba veya komşu olduğu zaman o, başkasından daha önceliklidir. Çünkü komşuluk ağır bir haktır. Akrabalık ise Yüce Allah'ın

﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامَ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾

"Akrabalar (mirasta) Allah'ın kitabına göre birbirlerine (mirasta) önceliklidir". (Enfal: 75) ayetinde buyurduğu gibi komşuluktan daha öncelikli bir haktır.

Organları, özel yöntemleriyle koruyup, ihtiyaç anında hizmete sunan, özel olarak bu konuyla ilgili olarak kurulmuş banka gibi herhangi bir kuruluşa bağışlamak caiz olduğu gibi belirli bir şahsa da bağışlamak caizdir.

Organları Satmak Caiz Değildir

Biz burada organları bağışlamanın caiz oluşunu söylemenin, onu satmanın caiz oluşunu söylemeyi gerektirmediğine dikkat çekmek istiyoruz. Fakihler satma işini, bir malla, başka bir mala karşılıklı rıza ile değiştirmek olarak tanımlamışlardır. İnsan bedeni ise mal değildir ki pazarlık ve karşılıklı anlaşma çerçevesinde ele alınsın. Maalesef bazı fakir yörelerde insan bedeninin azalarının ticareti, satışı ve alışverişi ile ilgili durumlar ortaya çıkmıştır. Fakir ve zayıf düşürülmüş kimselerin organlarının zenginlere satıldığı, tıpkı kirli işlerin döndüğü sokaklara benzer bir sokak oluşmuş. Yeni bir mafya türüne bürünen bu çirkin ticaret, büyük gelişme gösterip uyuşturucu mafyasına da rahat bir soluk aldırmıştır.

Fakat kendisine organ bağışlanan kişinin, herhangi bir şart ve daha önceden bir isimlendirme olmadan, hibe, hediye veya yardım yoluyla bağışlayana bir şeyler vermesi ise caizdir. Hatta övgüye layık, ahlaki bir güzelliştir.

Bu tıpkı; borçlanan kişinin daha önceden hiç bir şart koşulmaksızın borcunu öderken biraz arttırarak ödemesine benzer. Bu meşru ve övülmüş bir iştir. Allah Rasulu (sav) aldığını daha iyisiyle öderken bu davranışı sergilemiş ve şöyle buyurmuştur:

"Sizin hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir." (1)

Öldükten Sonra Bedenin Bir Kısımını Bağışlamayı Vasiyet Etmek Caiz midir?

Başkalarının faydalanması ve zarar görmemesi için, bir müslümanın bedeninden bir kısmını bağışlaması caiz olduğuna göre, ölümünden sonra da aynı şekilde bağışlanması için vasiyet etmesi caiz midir?

Bana öyle geliyor ki, onda zarar görme ihtimali ile birlikte hayatta iken onun bağışlanması caiz olunca ölümünden sonra bu tür bir vasiyette bulunmasına bir engel yoktur. Üstelik bunun tercih edilir bir yanı da vardır. Çünkü bunda kendisine herhangi bir zarar olmadan sırf başkasına menfaat vardır. Zira günler sonra bu organlar çürür ve toprağa karışır. Onu Allah'a yaklaşmak amacıyla vermeyi vasiyyet ettiği zaman kişi, yaptığı iş ve niyetine göre sevap kazanır. Şeriatta bunun haram oluşu ile ilgili herhangi bir delil yoktur. Aslolan mübah oluşudur. Ona engel olacak sahih ve apaçık bir delile rastlanmamıştır.

Ömer (r.a.) bazı sahabelere, bazı hükümlerle ilgili şöyle söylemiştir: "Kardeşine faydası olup, sana herhangi bir zararı olmayan bir şeyi niçin yasaklayasın ki?" Bunu yasak görenlere buna benzer şeyler söylenebilir.

Bu durum, İslam şariatının gözettiği ölünün saygınlığı ilkesiyle çelişmemektedir: "Ölünün kemiğini kesmek, dirinin kemiğini kesmek gibidir" (2) şeklinde rivayet edilen hadise arşılık ise

1) Camii's-Sağır'da Ahmed, Buhari, Nesai ve İbni Mace Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir.

2) Ahmed, Ebu Davud, İbni Mace, Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Camii's-Sağır'da bu hadisi İbni Mace Ümmü Seleme'den "Günah açısından dirinin kemiğini kesmek gibidir" lafzıyla rivayet etmiştir.

şunu söyleyebiliriz:

Ölünün bedeninden bir kısmını almak, şer'i hükümlerde yer alan, "ölünün dokunulmazlığı" ilkesiyle çelişmez. Ölüden organ alınırken bedenin saygınlığı mutlaka korunur. Bedene işkence yapılmaz. Onun ameliyatı da dirilerde olduğu gibi bütün bir dikkat, önemseme ve bedenin saygınlığı çiğnenmeden yapılır.

Ayrıca hadis sadece kemiği kesmek hususunda gelmiştir. Burada kemiğe dokunmak anlamı yoktur. Bundan maksat ise ölünün bedeninin şeklini değiştirmek, onu çirkinleştirmek ve cahiliye devrindeki savaşlarda olduğu gibi boş şeyleri yasaklamaktır. Bazıları İslam'ın yasaklayıp, hoş görmediği bu işi günümüzde de devam ettirmektedirler.

Selef ve onu hayırla izleyenlerin tümünden bütün bir şeyin gelmediğine hiç bir itiraz yoktur. Bu sahihtir. Eğer onlarda böyle bir ihtiyaç belirseydi ve ona güçleri de olsaydı yine onu yapmazlardı. Günümüzde yaptığımız işlerin bir çoğunu selef alimler yapmamıştır. Çünkü onların zamanında böyle bir şey olmamıştır. Fetvalar ise araştırmacıların da kabulüne göre zaman, mekan, örf ve duruma göre değişiklik göstermektedir. Burada konulması mümkün olan sınırlama sadece bedenin tümünü bağışlama içindir. Yoksa bedenin büyük bir kısmını veya daha azını bağışlamaya sınır konulmamıştır. Bu durum ölü için kanunlaşmış hükümler olan onun yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması, müslümanların mezarlığına defnedilmesi v.s. gibi gerekli görevler ile çelişmez.

Velilerin veya Varislerin Ölünün Bir Kısmını Bağışlamaları Caiz midir?

Vasiyet yoluyla ölünün organlarından bazılarını bağışlamak caiz olduğuna göre, ölünün varisleri ve velilerinin de aynı şekilde bağışlamaları caiz midir?

Bu konuda şöyle denildi: Ölünün bedeni hususunda sadece

sahibi yetkilidir. Varisleri ve velilerinin yetkisi yoktur ki bu konuda tasarruf sahibi olsunlar veya onun bir kısmını bağışlasınlar.

Fakat ölümünden sonra kişi yetkili sayılmaz. Nitekim mal, mülkiyet olarak varislerine intikal eder. Aynı şekilde ölünün bedeni hususundaki yetkinin, velilerin veya varislerin hakkı olduğu söylenebilir. Şeriatın, ölünün kemiğini kesmeyi yasaklaması veya cisminin dokunulmazlığını çiğnemeyi yasaklaması da bundan olabilir. Ancak şeriat diri olan birinin hakkını, ölü olanın hakkından daha çok gözetir.

Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi kanun koyucu kasden adam öldürmede velilere kısas veya affetme hakkını tanımıştır.

﴿وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ

مَنْصُورًا﴾

"Kim mazlum olarak öldürülürse onun velisine yetki vermişizdir. O da öldürmede ölçüyü aşmasın. Çünkü o, gerçekten yardım görmüştür." (İsra: 33)

Onlara eğer isterlerse kısas veya diyete razı olmaları hakkını tanıması gibi bundan daha çok veya daha az hakları da tanımıştır. Veya Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi, Allah rızasını gözeterek külli veya cüzi olsun affetme hakkını kullarına tanımıştır.

﴿فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ﴾

"Fakat kimin (hangi katilin) lehine onun (maktulün) kardeşi (varisi veya velisi) tarafından bağışlanırsa artık (yapılması gereken) örfe uymak (ve) ona (maktulün varis veya velisine) güzellekle diyet ödemektir."

(Bakara: 178)

Velilerin veya varislerin ölünün bedeninden, başkasına faydalı olup ta ölüye zararı olmayan herhangi bir şey hakkında tasarruf yetkisine sahip olmaları mümkündür. Hatta bundan dolayı onun

niyetinde olmasa bile hasta ve zarar görenlere dokundurduğu fayda oranında sevap kazanır. Tıpkı hayatında ettiği şeylerden bir insan, kuş veya hayvanın yemesiyle sevap kazanması ve dert, üzüntü, keder veya işkence hatta silahla rahatsızlık vermeye dek olan şeylerden de cezayı hak etmesi gibi.

Aynı şekilde ölümünden sonra kişi özel olarak çocuğunun, genel olarak da müslümanların duasından ve onun için verdikleri sadakalardan faydalanması da bunun gibidir. Daha önce bedeninin bir kısmıyla sadaka vermenin sevap açısından mal ile sadaka vermekten daha üstün olduğunu dile getirmiştik.

Burada varisin ölünün bedeninden kalp, böbrek gibi bir kısmını, ihtiyaç duyan bazı hastalara iyi olmaları için, onun adına bir sadaka niyetiyle vermesine bir engel yoktur.

O, hasta ondan faydalandığı sürece devam eden bir sakadadır.

Katar'da bazı kardeşlerimiz bana; yaşama ihtimalini ortadan kaldıracak kadar hasta doğan çocukların organlarını bağışlamakla ilgili sordular. Onların yaşam süresi ancak hastanede geçirdikleri günler kadardır. Sonra hayatları sona erer. Başka çocuklar ise onların böbrek gibi sağlam organlarına yaşamak için ihtiyaç duyarlar.

Ben onlara bunun caiz olduğunu, hatta müstehab olduğunu, bundan dolayı inşaallah sevap kazanacaklarını söyledim.

Bu durum, o çocukların babaların da Allah için olan hayır ve sevap işlemeleri sayesinde günlerce bekleyen bir çok çocuğun hayatının kurtulmasına neden oldu. Umulur ki Allah onlara çocuklarından verdiklerinin karşılığını verir.

Ancak ölen kişi daha hayatta iken organlarının bağışlanmasını vasiyet etmişse, varisler bu organ bağışını engelleyebilir. Zira bu onun hakkıdır. Günah olmayan bir konuda onun vasiyetini yerine getirmek gerekir.

Devlete bunun caiz oluşu ile ilgili hakkın verilmesi

Varislerin ve velilerin, başkalarının yaşamını veya tedavisini sağlamak için ölünün bazı organlarını bağışlamaları caiz olduğuna göre acaba devletin çeşitli kazalarda kimlikleri bilinmeyen, varislerinin veya yakınlarının tanıyamadığı ölülerin bazı organlarının alınabilmesi için bir kanun çıkarması ve bu sayede hasta ve kazaya uğrayan başka kişilerin hayatının kurtulması için hizmet etmesi caiz midir?

Bunun zaruret veya zaruret derecesindeki ihtiyaç sınırı içinde caiz görülmesi uzak bir görüş olarak görülmemelidir. Özellikle ölünün yakınlarının olmadığıнын belgelenmesi halinde. Zira yakınları olduğu taktirde ölünün bunu yasaklayıcı ve reddedici bir vasiyetinin bulunduğunu gösteren bir kanıt olmasa bile onların izni gerekir.

Kafir Birinin Organının Müslüman Birine Nakledilmesi

Müslüman olmayan birinin, herhangi bir organını müslüman birinin bedenine nakletmenin herhangi bir sakıncası yoktur. Zira insanın organları, müslüman ve kafir olarak nitelenemez. O ancak insanın hayatında inançları ve yöntemlerine uygun olarak kullandığı bir alettir. Kafirin herhangi bir organı müslüman birine nakledilirse Yüce Allah'ın da emir buyurduğu gibi onun gücünden bir kısım elde edilir ve onun nakledilmesi ile hayatın devamı sağlanmış olur. Bu durum tıpkı bir müslümanın kafirden silah alıp o silahla Allah yolunda savaşması gibidir.

Bu görüşe şunları da ekleyebiliriz: Kafirin bedenindeki organlar Kur'ani anlayışa uygun olarak dosdoğru bir şekilde yüce Allah'ı tesbih ederler. Çünkü bu anlayışa göre yerde ve gökte her ne varsa yüce Allah'ı tesbih edip ona secde ederler. Fakat onlar onların tesbihini anlamazlar.

O halde doğru olan, kişinin müslüman veya kafir oluşunun bedeninin organlarında bir etkiye sahip olmamasıdır. Hatta

Kur'an'da doğru-hastalıklı, imanlı-şüpheli, ölü-dirî diye nitelenen kalbin kendisi için de durum böyledir. Bundan maksat tıpta ve tahlilde uzman olanlara göre duyu organları değildir. Çünkü bu iman, küfür, itaat ve günah gibi değişikliklerle değişmez. Ancak bundan maksat kişiye şuur, akıl ve anlayış sağlayan mana ve ruhi özelliştir. Tıpkı Yüce Allah'ın:

﴿فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا﴾

"Böylece onların kendisiyle akledebilecek kalpleri oluversin" (Hacc: 46) ve

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا﴾

"Kalpleri vardır bununla kavrayıp, anlamazlar." (Araf: 179) ayetlerinde buyurması gibi.

Yüce Allah'ın:

﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾

"Müşrikler ancak bir pisliktirler" (Tevbe: 28) ayetinden ise bedenlere bulaşan görünürdeki pislikler değil, aksine kalplere ve akıllara bulaşan manevi pislikler anlaşılır.

Bu yüzden müslüman bir kişinin müslüman olmayan birisinin bedenine ait herhangi bir organından faydalanmasında şer'i bir sakınca yoktur.

Necis Olan Bir Hayvanın Herhangi Bir Organını Müslüman Birinin Bedenine Nakletmek

Mesela domuz gibi necis olduğuna hükmedilen bir hayvanın organını müslüman birinin vücuduna nakletmeye gelince; bunda asıl olan, zaruret anında ona başvurmaktır. Zaruretin de hükümleri vardır. Buna göre mübah olan zaruret miktarını aşmamak ve onun faydasını güvenilir müslüman doktorların takdir etmesi gibi şeyleri gözönünde bulundurmak gerekir.

Burada şu da söylenebilir: Domuzun haram kılınması Kur'anın dört ayetinde de belirtildiği gibi ancak etinin yenmesi hususun-

dadır. Onun bir kısmını bedene nakletmek ise ondan yemek değil ancak ondan faydalanmaktır. Peygamberimiz (sav) boğazlanmaksızın ölen hayvanın bir kısmından -ki o da derisidir- faydalanmayı caiz görmüştür. Boğazlanmadan ölmüş olan hayvan ise Kur'an'da hemen domuz eti ile bitişik zikredilmiştir. Boğazlanmamış ölü hayvandan faydalanmak şeriata uygun olduğuna göre aynı şekilde yemenin dışında domuz etinden faydalanmanın da şeriata uygun olması gerekir.

Resulullah (sav)'tan gelen sahih rivayete göre, Allah Rasulu (sav) ölü bir koyunun yanından geçerken onun durumu hakkında sordu. Onlar: "O Meymune'nin efendisine ait olan bir koyundur," dediler. Bunun üzerine Allah Resulü: "Haydi onu tabaklayıp ondan faydalansanıza" diye buyurdu. Onlar: "O boğazlanmadan ölmüştür," dediler.

Allah Resulu (sav): "Onun ancak yenmesi haramdır" diye buyurdu. (1)

Domuz necistir, necis olandan bir kısmı müslümanın bedenine nakletmek nasıl caiz olur, diye sorulabilir.

Biz bu konuda şöyle deriz: Şeriata göre yasak olan; necis olanın, görünen kısma yani bedenin dış kısmına nakledilmesidir. İç kısma nakline gelince; bunun yasak oluşu ile ilgili herhangi bir delil yoktur. Çünkü iç kısım kan, sidik, dışkı ve vücudun dışarı attığı diğer necis olan şeylerin yeridir. İnsanın içinde bunlar bulunduğu halde insan namaz kılar. Kur'an okur. Kabe'yi tavaf eder. Bu ona herhangi bir zarar vermez. Öyleyse bedenin iç kısmının necasetin hükümleri ile bir ilgisi yoktur.

Yumurtalığın Nakli Caiz Değildir

Son olarak; bir kişinin yumurtalığının başka bir kişiye nakli konusu kaldı. Bu diğer organlara kıyasla caiz midir yoksa bu organın bir insandan diğerine nakli ile ilgili özel bir yasak mı vardır?

1) El Lü'lüy Ve'l Mercan, 205 (Hadis mütefakun aleyhdır.)

Bildiğim kadarıyla yumurtalığın nakli caiz değildir. İhtisas sahibi alimler, kişiden ırsiyet yoluyla ailesine ve soyundan gelen nesline geçen özelliklerin burada saklanmış olduğunu kabul ederler. Yumurtalığı bir insandan diğerine nakletmek demek; çocuk doğduğunda, kendisinden yumurtalık alınan kişinin beyazlık - siyahlık, uzunluk-kısalık, zekilik-aptallık ve bunların dışındaki ruhsal, bedensel ve akli özellikleri o çocuğa taşımak demektir.

Bu yasaklık soyların karışması yönüyledir. Zira şeriat zina, evlatlık edinme, bir insanın kendisini babası dışındaki birine nisbet etmesi gibi kendinden olmayan bir soy veya millete kendini nisbet etmenin bütün yollarını yasaklamıştır. O halde yumurtalık bir kişiye nakledildiğinde onun bedeninin bir kısmı nakledilmiş olur, onun her türlü özellikleri değil, şeklinde söylenmesi doğru değildir.

Bu duruma şöyle bir örnek verilebilir: Bir insanın kemiğini başka birine nakletmek böyle bir şey mümkün olsa bile caiz değildir. Çünkü bu durumda büyük bir karışıklık ve bozukluk meydana gelir.

Başarı Allah'tandır.

CENİNDE BİR HASTALIĞIN TEŞHİSİNE DAYANAN ÇOCUK DÜŞÜRME OLAYI

Bu tür sorunlar üzerinde durmak, önemlerine göre gerçekleri sırasıyla karara bağlamak müslüman fakihin görevlerindendir.

İslam şeriatına göre ceninin hayatı, saygınlığı olması gereken bir hayattır. Zira o diridir ve korunması gerekir. Hatta şeriat, hamile kadına bu yüzden Ramazanda oruç bozmayı caiz görür. Orucundan dolayı hamileliğine bir zarar dokunacağından korkuyorsa orucunu bozması gerekir. Şeriat burada anne ve babasından bile olsa hatta onu zorlukla taşıyan annesinden bile gelse aşırılığa gitmeyi yasaklamıştır.

Hatta -zina yoluyla gelen- yasak bir hamilelik durumunda bile olsa onu düşürmeyi caiz görmez. Çünkü o günahı olmayan diri bir insan olmuştur:

﴿ولا تزر وازرة وزر أخرى﴾

"Hiç bir günahkâr, bir başkasının günah yükünü yüklenmez" (İsra: 15)

Şeriat kısasa mahkum olan hamile kadının kısas edilmesi ve onun bir benzeri olan recmedilmeye mahkum olan kadının cezasını, ceninini korumak için geciktirmeyi gerekli kılmıştır. Tıpkı

sahih hadiste rivayet edilen Gamidiyye kıssasın- da olduğu gibi. Çünkü kanun koyucu suçu işleyenin aleyhine hükmetmiş, onun kamundakinin aleyhine değil.

Yine şeriat hamile kadının karnına vurup, canlı olan ceninin düşmesine, sonra da ölmesine sebep olan kişiye ağır bir diyet ödemeyi gerekli kılmıştır. İbnu'l Münzir bu konuyla ilgili ilim adamlarının icma ettiklerini nakletmiştir.(1)

Eğer ölü olarak düşürse, diyetin onda birinin yarısı olarak takdir edilen bir diyet vardır. Aynı şekilde vuran kişiye diyetle birlikte keffaretin de farz kılındığını görüyoruz. O da; Mü'min bir köleyi azad etmek, bunu bulamazsa iki ay peşpeşe oruç tutmaktır. Hatta cenin ister ölü ister yaşıyor olsun fark etmez. Bunu ona farz kılar.

İbni Kudame İbni Ömer (r.a)'den rivayet ederek ilim adamlarının çoğunluğunun bu görüşte olduklarını ve şu ayeti delil olarak ileri sürdüklerini söyler:

﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةٌ وَدِيَّةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةٌ، وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدْيَةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَابَعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

"Kim bir mümini 'hata sonucu' öldürürse mü'min bir köleyi özgürlüğe kavuşturması ve ailesine teslim edilecek bir diyeti vermesi gerekir. Onların (bunu) sadaka olarak bağışlamaları başka. Eğer o, mümin olduğu halde size düşman olan bir topluluktan ise, bu durumda mü'min bir köleyi özgürlüğe kavuşturması gerekir. Şayet kendileriyle aranızda andlaşma olan bir topluluktan ise, bu durumda ailesine bir diyet ödemek ve

1) Şerhu'l Kebir ile birlikte olan El Muğni'ye 9/550 bak.

mü'min köleyi özgürlüğe kavuşturmak gerekir. (Diyet ve köle özgürlüğü için gereken imkanı) Bulamayan ise kesintisiz olarak iki ay oruç tutmalıdır. Bu Allah'tan bir tövbedir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisa: 92)

Hamile bir kadın ilaç içtiğinde cenin düşerse onun üzerine, ödemek borç olur. Ve ondan hiç bir şeye varis olmaz. Bir köle de azad etmesi gerekir. Zira burada cenin onun eylemiyle düşmüştür. Onun diyetini karşılaması gerekir. Ondan hiç bir şeye varis olmaz. Çünkü katil öldürdüğü kişiye varis olamaz. Bu diyet diğer varislere de ödenir. Köleyi azad etmeye gelince; o cinayetten dolayı olan keffarettir.

Ceninin düşürülmesine sebep olan babası ise, yine aynı durum geçerlidir. Ona diyet ödemek düşer. Ve ondan hiçbir şeye varis olmaz. Bir köle de azad etmesi gerekir.⁽¹⁾ Bulamayan ise Allah'a tevbe ederek kesintisiz iki ay oruç tutması gerekir.

Bundan fazlası İbni Hazm'ın El Mahalli adlı eserinde ruha üflendikten yani sahih hadiste doğrulandığı gibi yüzyirmi gün sonra oluşan ceninin öldürülmesi hususunda onun, bunu her yönü ile kasden adam öldürmenin cezası olan kısas ve dışındakiler olarak değerlendirmesidir. İbn Hazm devamla şöyle der:

"Bir kişi kasden yüzyirmi günü aşmış olan cenini öldürürse, veya bir yabancı onu öldürürse, bu konuya ne dersin diye soran kişiye cevabımız şöyledir: "Bu durumda kısas gereklidir ve de farzdır. Fakat tazminat ödemeye gerek yoktur. Ancak affedilirse sadece tazminat öder. Çünkü o bir diyettir. Bu konuda keffaret yoktur. Çünkü kasden yapılmıştır. Ancak kısasın farz kılınmasının nedeni ise bir mü'mini kasden öldürmekten dolayıdır ki o da cana candır.

Öldürülenin ailesi ise "kisas" veya "diyet" ödemekten birini ya da Resulullah'ın hükmettiği gibi mü'min olarak öldürülene bazı

1) El Muğni (Şerhu'l kebir'le birlikte) 6/556-557

faydalar sağlamak arasında tercih yapmada serbesttir.

Başarı yüce Allah (c.c.)'dandır."

İlaç içerek karnındaki çocuğu düşüren hakkında İbni Hazm şöyle demiştir:

"Eğer kendisine ruh üflenmemişse diyet gerekir. Kendisine ruh üflenmiş olduğu halde öldürmede kasıt yoksa yapmış olduğu bu hataya bedel olarak yine diyet ödemesi aynı zamanda keffaret de gerekir. Eğer öldürme işi kasden olmuşsa o zaman kısas veya malından fayda sağlamak gerekir."(1)

İbn Hazm cenine ruh üflendiği zaman onu insandan bir birey olarak kabul eder. Hatta onun fitır sadakasının verilmesini gerekli görür. Hanbeliler ise onu farz değil de müstehab olarak görürler.

Bütün bunlardan, şeriatın cenine ne derece önem verdiğini, saygınlığını pekiştirdiğini özellikle de hadiste belirtilen ve "ruhun üflenmesi" diye adlandırılan basamaktan sonraki dokunulmazlığını görmekteyiz. Bu; hakkında nass bulunması nedeniyle teslim olduğumuz gaybi işlerdendir. Bu yüzden bunun içyüzü ile ilgili araştırmayı uzatmaya gerek yoktur.

﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾

"Size ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir." (İsra: 85)

Her ne kadar anatomi uzmanları ve fakihler böyle anlasalar da ben buradaki hayatı insanın diri olmasını gösteren hayattan ayrı bir hayat olarak sayıyorum. Günümüzdeki bilimin de kesin olarak ortaya koyduğu gerçek: Hayatın bundan daha önceye dayandığıdır. Fakat bu hadiste "ruhun üflenmesi olarak" belirtilen ve yüce Allah'ın;

﴿ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوْحِهِ﴾

"Sonra onu düzeltip bir biçime soktu ve ona ruhun-

dan üfledi" (Secde: 9) ayetiyle işaret buyurduğu hayattan önce bir hayat olabilir. İbni Mes'ud'un rivayet ettiği ve kırküçüncü günden sonra meleğin ruhu üflemek için gönderildiği rivayetini içeren hadise aykırı sahih hadislerin bulunmasına rağmen Müslim Sahih'inde Huzeyfe b. Useyd'in hadisini rivayet etmiştir. Huzeyfe, Allah Resulünden şöyle duyduğunu söyler:

"Nutfe kırk iki günü geçtiği zaman Allah ona bir melek gönderir. Ona şekil verip, onun göz ve kulağını meydana getirir. Onu deri, et ve kemiğe büründürür. Sonra şöyle der: "Ey Rab! Kadın mı erkek mi olsun?" Rabbin dilediğine hükmeder ve melek yazar. Sonra: "Ey Rab! Eceli, diye sorar. Bunun üzerine Allah dilediği süreyi söyler ve melek yazar. Daha sonra Melek: "Ey Rab! Ya rızkı?" diye sorar. Allah dilediği hükmü verir. Melek de yazar. Sonra melek yazdığı sayfayı çıkarır. Bu yazdıklarına ne artı olarak bir şey ekler ne de çıkarır."(1)

Bu hadise göre meleğin nutfeyi şekillendirmek için gönderilişi altı haftadan yani kırkiki geceden sonradır (2). Yüzyirminci geceden sonra değil. İbni Mes'ud'un bilinen hadisinde de böyledir. Bazı alimler bu iki hadisi meleğin farklı gönderilmeleriyle uzlaştırmaktadırlar. Bir defasında kırkinci gecesinin başlangıcında, diğerinde ise kırküçüncü gecenin bitişindeki ruhu üflemek için gönderilmesidir.(3)

Buradan, Müslüman çocuğun, kendisine ruh üflenmesinden sonra kürtaj yapılmasının haram oluşunda alimlerin birleştikleri, bu konuda ilk kuşak (selef) ve soraki kuşak (halef) ilim adamlarından hiç birinin aykırı bir görüş ileri sürmedikleri ortaya çıkmaktadır. (4)

1) Müslim, 2645

2) Tuhaf olan anatomi ve ceninlerle ilgili bilimin günümüzde ileri sürdüğü tesbite göre cenin bu süre (42 gece) den sonra başka bir merhaleye girer ve başka bir oluşum meydana gelir.

3) Fethu'l Bari 14/274

4) İbni Kasım'ın şerhi üzerine olan Haşiyetu's Şirvani'de geçtiği gibi (9/14) bazı Şafiilerin İmam Hanefi'nin ruhun üflenmesinden sonra da çocuk düşürmenin caiz olduğu şeklindeki anlamalarının yanlış olduğudur.

Ruhun üflenmesinden önceki merhaleye gelince; bazı fakihler bu durumda ihtiyaç olduğunda kürtaj yapmanın caiz olduğu görüşündeler. Çünkü onlar, ondaki hayata henüz canlılığın sirayet etmediğini kabul ederler. Onlara göre o, sadece bir akıntı, kandan bir yapışkan sıvı (âlaka) ya da bir çığnem et'dir (Mudğa).

Tıp ve anatomi bilginlerinden bazı kardeşlerimiz ruhun üflenmesinden önce kürtaj yapmanın caiz olduğunu söyleyen ilim adamlarının görüşlerini yorumlarken şöyle demişlerdir: Bu değerli alimlerimizin bu hükmü kendi zamanlarına ait bilgilere dayanmaktadır.

Eğer onlar anne karnındaki çocuklarla ilgili bu günkü bilimin tesbit ettiği anne-baba, akraba ve soyundaki mevcut olan bazı kalıtsal özellikleri taşıyan apayrı canlı bir oluşumun varlığını bilselerdi hüküm ve fetvalarını, sebebin değişmesine bağlı olarak değiştirirlerdi. Zira bir hüküm; esas sebebe bağlı olarak varolma veya yokolmaya dönüşebilir.

Anatomi ve ceninler sahasındaki bilginlerin tıpkı fakihlerin, ceninin hayatının ilk merhalesini kırkikinci gün veya yüzyirminci gün açısından değerlendirmelerinde düşüldükleri ihtilafta olduğu gibi ihtilaf etmeleri, Allah'ın kulların vermiş olduğu lütuflardandır. Onların bu görüş ayrılıkları, fakihlerin kırk ikinci gün ile yüzyirminci gün öncesi arasındaki görüş ayrılığına kuvvetli bir destek olmuştur.

Allah'ın insanlar için olan bu rahmetinin gerçek mazaret ve zaruretleri bulundukları konuma göre kapsamına alınması umulur.

Bu sahada bazı fakihlerin söylediklerini dile getirmekte bir sakınca görmüyorum:

Şeyhu'l-İslam Hafız İbni Hacer "Fethu'l Bari"de "Azil" bahsinden uzunca sözettikten sonra şöyle demiştir: "Alimler onun caiz ve yasak oluşu arasında görüş ayrılığına düşmüşler. Sonunda caiz oluşu tercih edilmiş ve yasak oluşunu ileri sürenlerin de-

lilleri yetersiz görülmüştür. Ve Şeyhu'l-İslam devamla şunu söylemiştir:

Azlin hükmü, kadının ruh üflenmeden önce çareyi nutfeyi düşürmekte görmesi hükmünün kapsamı dışına çıkmaktadır. Bu görüş burada nutfenin düşürülmesini yasak görenler için daha uygundur. Onu caiz görenlerin ise azli de buna katmaları veya daha ağır olması açısından bundan ayrı olarak ele almaları da mümkündür. Çünkü azilde karşılıklı olarak sebepler ortaya çıkmaz. Çareyi çocuk düşürmekte bulma durumu ise sebeplerin karşılıklı olarak gerçekleşmesine bağlıdır.(1)

Fakihler hamileliği kırkından önce ve kırkından sonra olmak üzere ayırırlar. Kırkından sonra değil de kırkından önce çocuk düşürmeyi caiz görürler. Bu ayırımın esas kaynağı ise daha önce dile getirdiğimiz Müslim'in hadisidir. Şafiilerin kitaplarından olan "Nihayetu'l Muhtar" da ilim adamlarının kırkından önceki nutfe ile ilgili görüş ayrılıkları iki maddede dile getirilmiştir:

1- Onun için çocuğu düşürme veya çocuğu diri bir halde gömme hükmü sabit olmaz denildi.

2- Onun dokunulmazlığı vardır. Onu bozmak ve rahimden çıkarmak için bir sebep olamaz ve bu mübah değildir denildi.(2)

Bazı alimler ise ceninin oluşması ile ondan önceki dönemi birbirinden ayırırlar. Kürtaj yapmak için verilen ruhsat ceninin oluşmasından sonraki dönem değil de önceki dönem içindir.

Hanefilerin kitaplarından olan "En-Nevadir" de şöyle geçer: "Çareyi kürtaj yapmakta gören bir kadın için, çocuk oluşmadığı sürece bunu yapması günah sayılmaz."(3)

Ve onlar kitaplarında şunu sormuşlar: Acaba hamilelikten sonra kürtaj yapmak mübah mıdır? Ve ondan herhangi bir şey oluşmadığı sürece düşürmek caizdir diye cevaplamışlardır:

1) El Halebi.. Fethu'l Bari 11/222

2) Er Rameli, Nihayetu'l Muhtac 8/416

3) Bkz. İbni Nüceym, Bahruri Rakaik 8/233. Beyrut

Sonra konu dışı olarak şunu söylediler: Yaradılışın oluşumu ise ancak yüzyirminci günden sonradır.

Hanefi alimlerinden Kemal b. Hümmam şöyle demiştir: "Bu durum onlar için, yaratmaktan ruhun üflenmesini kasdetmelerini gerektiriyor. Ancak bu yanlıştır. Zira yaradılışın bu süreden önce gerçekleştiği gözlemle tesbit edilmiştir." (1)

Onların mutlak ifade kullanmaları, buna eşinin onayı olmadığı durumda da caiz olacağını göstermektedir. Bu "Durru'l Muhtar'da şu sözle açıklanmıştır. "Eşin onayı olması bile dört ay öncesinden kürtaj yapmak mübahtır."

Hanefi alimlerden bu mutlak mübah oluş ifadesini reddedip şöyle diyenler de vardır: "Ben onun helal olduğunu söylemiyorum. Zira kişi avladığı hayvanın yumurtasını kırmakla bile haram işlemiş olur. Onu tazmin etmesi gerekir. Çünkü o hayvanın aslındandır. Böyle olunca nasıl olur da ondan bir parçanın sorumluluğu üstlenilir. Özürsüz olarak düşürülmesi halinde en azından onun günah kapsamına konması gerekir."

Onlardan bir kısmı ise şöyle demişler: "Döl suyu (meni) rahme ulaştıktan sonra, canlılık özelliği kazanır. Bu da hayat hükmündedir. Tıpkı avlanan hayvanın yumurtasını kırmanın haram sayılması gibi."

Bu yüzden alimlerin bir çoğu onlara muhalefet edip, ruh üflenmeden önce bile olsa kürtaj yapmayı caiz görmeseler bile bir kısım araştırmacılar şöyle demişlerdir: "Çocuk düşürmenin mübah oluşu mazeret durumuna bağlıdır veya öldürme derecesinde bir günah değildir." (2)

Burada bir gurup -meniyi kadının cinsel organının dışına akıtmak olan- azil yapmayı yasak görmektedir. Bazı hadislerde de geçtiği gibi bunu bir tür "gizli öldürme" olarak saymaktadırlar. Çünkü bunda hayatın varolması ve meydana gelmesi yolunu kes-

1) Fethu'l Kadir, 2/495

2) Ed Dürrü'l Muhtar ve İbni Abidin'in bunun üzerine olan haşiyesi 2/380

mak suretiyle hayatiyet sebepleri engellenmiştir. Bunlar aynı zamanda kürtaj yapmayı yasak görmekte ve daha öncelikli olarak haram saymaktadırlar. Çünkü burada hayatın nedenleri olan erkeklik tohumu ile dişilik yumurtası döllenmeyle bizzat karşılaşmış oluyor ve herbirinden ancak Yüce Allah'ın bilebileceği kalıttan gelen yeni oluşumlar meydana gelmektedir.

Burada bazı alimlerin azil yapmayı caiz görmeleri ve ona izin vermeleri; annenin durumu varsa daha önceden doğan çocuk ve ailenin çocuğu güzel yetiştirmesi gibi sebeplerdendir. Fakat onlar her ne kadar cinayetin derecesi hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerse bile bununla birlikte çocuk düşürmeyi caiz görmemiş ve onu tek bir çarpıda öldürme olarak değerlendirmişler.

Onlardan İmam Gazali'yi -kendince geçerli bir nedenden dolayı azil yapmayı caiz görmesine rağmen- açıkça azil yoluyla hamileliği engellemek ile çocuğun oluşmasından sonra onu düşürmeyi birbirinden ayırdığını görmüştük. İmam Gazali devamlı şöyle söylemektedir:

"Azil yoluyla engellemek, kürtaj yapmak veya öldürmekle aynı değildir. Çünkü onda meydana gelmiş olan bir varlığa karşı cinayet vardır. Varolmanın ise basamakları vardır. Varolmanın ilk basamağı rahimde nutfenin oluşmasıdır. Bu kadının suyu da karışarak hayatın oluşması hazır hale gelir. Bunu bozmak ise cinayettir. Eğer nutfeden alakaya dönüşmüşse bu cinayet daha da ağırlaşır. Ona ruhun üflenmesi, yaradılışın şekillenmesi durumunda, bu cinayetin ağırlığı daha da artar. Cinayetteki ağırlığın en son noktası ise diri olarak doğmasından sonradır." (1)

Görüyoruz ki Gazali (Allah ona rahmet etsin) erkeğin spermnin kadının suyu ile karışmasını "hayatın oluşmasına hazırlık" olarak yorumlaması ile birlikte kürtaj yapmayı insanlığa karşı işlenmiş bir cinayet olarak saymaktadır.

Ya Gazali bizim günümüzde, hayatın, bu karşılaşmadan iti-

baren bizzat gerçekleşeceği şeklindeki tesbitimizi bilmiş olsaydı acaba nasıl olurdu.

Bu yüzden, cenindeki hayatın her olgunlaşma basamağında haramlığı artsa ve ağırlaşsa bile kürtajda asıl olanın, onun haram olduğunu söylüyoruz. O ilk kırkında haramlık açısından daha hafiftir.

Bazı geçerli mazeretlerden dolayı caiz görülebilir. Kırkıdan sonra ise haramlık daha da kuvvetlenir. Fakihlerin tesbit ettiği güçlü bir mazeretin olmasıyla ancak caiz olur. Bu haramlık yüz yirmi gün sonra hadisin "ruhun üflenmesi" diye isimlendirdiği basamağa gelince katlamalı olarak daha da ağırlaşır.

Bu durumda kürtaj yapmanın caiz oluşu ancak zaruretin son safhasında olmasına bağlıdır. Zaruretin olması kesin şarttır. Yoksa şüphe ile olmaz. Zaruret olduğu zaman ise ancak ihtiyaç ölçüsü kadarı ile mübahtır.

Benim görüşüme göre, burada zaruret ancak bir tek şekilde ortaya çıkmaktadır. O da ceninin kalması annenin hayatı için bir tehlike oluşturmastır. Çünkü anne ceninin hayatında asıldır. Cenin ise ikinci planda gelir. Asıl olan, ikinci planda gelenden dolayı feda edilemez. Bu şeriatla birlikte, yaradılış, tıp ve kanunların mantığına da uygundur.

Buna rağmen bazı fakihler bunu reddedip ve her ne şekilde olursa olsun onu kabul etmezler.

Hanefi kitaplarında şöyle geçer: Hamile bir kadının karnında çocuk bir engel oluştursa onu çıkarmak ancak zorlayarak koparmak ile mümkün olur. Eğer bu yapılmazsa annenin ölümünden korkulur. Bazıları ise çocuk ölmüş ise onda bir sakınca yoktur. Ama sağ ise caiz değildir demişlerdir. Çünkü bir canı öldürerek başka bir canı diriltmenin şeriatla yeri yoktur.⁽¹⁾

Fakat şeriatla iki zarardan en hafifini ve iki kötülükten en az

1) İbni Müceym, *Bahrur Rakaik*. 8/233

zararlı olanını işlemek vardır. Çağımızın bazı alimleri bu dile getirilen yönetime bir diğer şekli daha eklemişlerdir. O da şudur:

İlmi yönden desteklenmiş bir yolla -Yüce Allahın doğal kanununa uygun olarak- cenin için hayatında ana ve ailesine azap olacak çok tehlikeli ve çirkin kusurlar olabilir. Burada "zarar imkanlar oranında yok edilir" kuralına uygun olarak hareket edilebilir. Bunu, itiraz eden hiçbir doktorun olmaması şartıyla doktorlardan bir heyetin onaylaması gerekir.

Tercih edilen görüşe görecenin, dört ayını tamamladıktan sonra diri ve eksiksiz bir insan haline gelir. Onun üzerinde işlenen bir cinayet ise tıpkı doğmuş olan bir çocuğa yapılmış gibidir.

Allah'ın lütfundandır ki tehlikeli bir kusura sahip olan ceninin doğduktan sonra genel gözlemlere ve bu konudaki uzmanların tesbitine göre yaşamaz. Her ne kadar doktorlar çoğu kez teşhislerinde hatalı çıksalar bile.

Burada bir kaç yıl önce taraflarından biri olduğum bir olayı anlatmak istiyorum. Batıda ikamet eden bir dostum; doktorların beş aylık hamile olan hanımının karnındaki çocuğunun kusurlu doğacağını tesbit ettiklerini söyledi ve onlar inanmıyorlar böyle bir şeyi tercih ediyorlar diyerek benden bu konuda fetva istedi. Benim ona fetvam, bu işin sonucunu Allah'a bırakması, onların zanlarının boşa çıkabileceği şeklinde oldu.

Tam hatırlamıyorum ama ondan ancak bir kaç ay sonra içinde güzel bir çocuk resmi olan bir mektup bana ulaştı. Babası çocuğunun diliyle şu etkileyici satırları yazmıştı:

"Değerli amcacığım; beni operatörlerin neşterinden kurtardığın için yüce Allah'dan sonra sana teşekkür ederim. Senin fetvan benim hayatımın kurtulmasına vesile oldu. Bu iyiliğini hayatta olduğum sürece unutmayacağım."

Ancak şu kadarı var ki ceninin kusurlu olması, dört ay öncesinden ve ruhun üflenmesi merhalesi sırasında kesin tesbit edildikten sonra karar verilmesi gerekir.

Cenine isabet eden kusurun körlük, sağırılık ve dilsizlik gibi hayatın devamı açısından sakınca kabul edilmeyen kusurlardan da olmaması gerekir. Çünkü bunlar insanların yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri kazalardandır. Fakat hayatın sorumluluğunu üstlenmeye engel değildirler. İnsanlık, bu tür kusurları olup ta tarihin halen anmakta olduğu bir çok dahiyi tanımıştır.

Allah'ın insanlık hayatında onları denemek için göndermiştir. Bazı belaları bilimin imkan ve araçlarıyla değiştirebileceğine inanmamız doğru olmaz.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ﴾

"Şüphesiz biz insanı, karmaşık olan bir damla sudan yarattık, onu deniyoruz." (İnsan: 2)

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾

"Andolsun biz insanı bir zorluk içinde yarattık."

(Beled: 4)

Çağımızda bilim ve teknoloji; insanlığın hayatını kolaylaştırmada büyük bir pay ve role sahip olduğu gibi insanlığı öğretileriyle meşgul etmede de çok büyük bir paya sahip olmuştur. İnsanların bir çoğu başka hemcinsleri gibi hayatın yükünü bu sayede göğüslemeye güç yetirebilmişlerdir. Özellikle Yüce Allah kanunun, gereği olarak onları olağanüstü olmayan normal bazı güçlerle donatmıştır.

Allah hakkı söyler ve o doğruya iletir.

SÜT BANKALARI

SORU

Zamanından önce eksik doğan çocuk, annesinin göğsünde süt biriksin diye teknolojik olarak hazırlanan çocuk bakım yerine bırakılmaktadır. Daha sonra yavaş yavaş onun göğsündeki süt normal hale gelmektedir. Fakat çocuk için süt yumuşaklık ve cömertlikle verilmelidir. Buna en uygun ve en yumuşak sütün de insan sütü olduğu bilinmektedir.

Bazı kuruluşlar süt annelerinin sütlerinden bir kısmını salarak bunları diledikleri şekilde birbirine katar ve pastörize ederler. Sonra bunu sıkıntılı dönemlerinde süt eksiği olan annelerin hizmetinde kullanırlar. Ve onların çocuklarına başka sütleri vererek zarara uğramaktan kurtarırlar.

Burada sözkonusu edilen; onlarca hatta yüzlerce annenin sütünün birbirine karışmış olması, kadın olsun, erkek olsun, onlarca hatta yüzlerce çocuğun annelerinin sütlerinin dışında beslenmeleri üstelik bunların o anda ve gelecekte tanınmamalarıdır. Fakat bu iş annelerin göğsüne dokunmaksızın olmaktadır.

Şeriata göre bunlar süt kardeş midir? Kişileri yaşatmakta büyük pay sahibi olan bu süt bankaları haram mıdır?

Eğer mübah ve helal ise bu mübah olma imkanını sağlayan

nedir? Yok haram ise bu haram oluşu acaba göğse dokunmamakta mı yoksa süt kardeşlerini tanımanın mümkün olmamasında mı görüyorsun? Onlar acaba çokluğun içinde azlığı mı temsil ederler? Öyle bir azlık ki onu takip etmek ve delil olarak göstermek mümkün değil.

CEVAP

Hiç şüphesiz süt bankalarının kurulma nedeninin asıl amacı soruyu soran kardeşimizin de belirttiği gibi İslam'ın desteklediği çok hayırlı bir girişimdir. O İslam ki, zayıflık nedeni ne olursa olsun bütün güçsüz kişilere, hele bu hiç bir güç ve kuvvete sahip olmayan zayıf ve aciz bir çocuk olduğu zaman, onlara yardımcı olmaya çağırır.

Bu tür çocukların emzirilmesi için sütünün bir kısmını bağışlayan her kadının Allah katında ödüllendirilmiş ve insanlar katında da övgüye layık olmasında şüphe yoktur. Hatta kişi bağıştan hoşlanmıyorsa onu satın alması da caizdir. Tıpkı Kur'anın nassı ve müslümanların uygulamasına göre emziren kadını kiralamanın caiz oluşu gibi.

Aynı şekilde bu sütleri pastörize edip koruyan ve bu tür çocukların beslenmesinde kullanan "süt bankası" diye adlandırılan bir kuruluşun yaptığı iş ödüle layık ve teşekkürü hak etmiş bir teşebbüstür.

Öyleyse bu işin ardındaki korkulan sakıncalı şey nedir?

Buradaki sakınca şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Bu sütü emen çocuk Allah'ın izniyle büyüyecek, bu toplum içinde bir delikanlı olacak ve belki de sütünü emdiği kadının kızlarından birini isteyecek. İşte burada o kızın farkında olmadan onun süt kardeşi olmasından endişe etmek mümkündür. Çünkü o bu kızla birlikte birbirine katılmış olan o süttten emdiğini bilmektedir. Bundan ötesi o hangi kadının sütünün buna

karıştırıldığını da bilmemektedir ki, onun üzerine süt anne ile ilgili olan süt annenin kendisinin ve soydan veya süttten olan kızlarının ona haram olması gereksin. Tıpkı süt annenin kızkardeşlerinin ona haram oluşu gibi. Çünkü onlar onun teyzeleridir. Fakihlerin çoğunluğuna göre süt annenin kocasından olan üvey kızları da ona haramdır. Çünkü baba yönünden onun kızkardeşleridir.

Burada bazı uygunlukların olması gerekir ki hüküm açık ve net olarak ortaya çıksın.

1-Şeriatın haram olarak tanımladığı süt kardeşliğin manasına olan uyumun açıklanması.

2-Süt kardeşliği için haram sayılan miktara uyumun açıklanması.

3-Şüpheli durumdaki "süt kardeşliği" hükmüne uyumun açıklanması.

Süt Kardeşliğinin Tanımı

Şeriatın haram saydığı süt kardeşliğinin tanımına gelince; fakihlerin cumhuruna göre ki, onlar arasında Ebu Hanife, Malik ve Şafii gibi üç imam da vardır, boğaz veya başka bir yoldan, emerek veya mama gibi sütü boğaza döken bir şeyle çocuğun karnına sütün ulaşmasını sağlayan her şeydir. Hatta buna burundan enfiye ile süt vermeyi de dahil etmişler. Hatta bazıları arkadan şırınga ile süt vermeyi de burun ve ağızdan mama veya enfiye ile süt vermek gibi değerlendirmişler.

İmam Malik ve onun gibilere çağdaş olan İmam El-Leys b. Sa'd bütün bunlara muhalefet etmiştir. Benzer bir muhalefet te Zahiri mezhebine aittir. O da İmam Ahmed'in iki rivayetinden birine dayanır.

Allame İbni Kudame, İmam Ahmed'den ağız ve burundan süt verme ile ilgili iki rivayeti dile getirmiştir.

Birincisi: Ondan rivayet edilen iki görüşün en meşhuru ve cumhurun görüşüne uygun olanı, onun her ikisiyle de (ağız ve burunla) haramlığının sabit oluşudur. Ağızdan vermek etin oluşmasını ve kemiklerin sertleşmesini sağlar. Bu açıdan emzirmeye benzer. Burundan vermeye gelince; bu da oruçlunun orucunu bozan bir yoldur. Bu yüzden ağızda olduğu gibi bunda da emzirmenin oluşturduğu haram olma yolu vardır.

İkinci rivayet: Haramlığın sabit olmayışıdır. Çünkü her ikisi de (ağız ve burundan verme) emzirme sayılmaz. El-Muğni'de ise şöyle geçer: "O burundan verme ile ilgili Ebu Bekir'in tercihi, Davud'un mezhebi, Ata el-Horasaninin görüşüdür. Çünkü bu emzirme değildir. Allah ve Resulü ancak süt emme yoluyla haram kılmıştır. O ise emzirmenin dışındadır. Bu bedene ameliyatla bir şey sokmaya benzetilir.

El-Muğni'de sahibi İbni Mes'ud'un, Ebu Davud'dan naklettiği: "Kemığın sertleşmesine ve etin oluşmasına sebep olan emmed-en başka emme yoktur" hadisine dayanarak birinci rivayeti tercih etmiştir.

Çünkü o haramlığı oluşturan emzirmeden bahsediyor. O da çocukta kemiklerin sertleşmesini ve etinin gelişmesini sağlayan emzirme şeklidir. Bu hadis oluşumda etkisi olmayan bir veya iki kez emzirmede olduğu gibi az emzirmeyi reddeder. Çünkü bu şekilde ne bir kemik sertleşir, ne de etinin gelişmesi sağlanır. Hadisteki haram oluş ise ancak gelişme ve düzelmeyi sağlayan emzirme içindir. O halde ilk olarak herşeyden önce emzirmenin meydana gelmiş olması gerekir.

Daha sonra El-Muğni'nin sahibi şöyle demiştir: Hem bununla süt emzirmeyle ulaşılan yere ulaşır. Ve emzirmeyle sağlanan etin gelişimi ve kemiğin sertleşmesi bununla da meydana gelir. Dolayısıyla haramlıkta ikisi eşit olması gerekir. Çünkü oruçlu biri için oruç açma yolu sayıldığına göre ağızla emzirmede olduğu gibi harama da yol açar.

Biz, El Muğni'nin sahibine (Allah ona rahmet etsin) şöyle deriz: Eğer buradaki asıl neden hangi şeyle olursa olsun kemiğin sertleşmesi ve etin gelişmesi olsaydı o zaman bir kadının kanının bir çocuğa nakledilmesi o kadını o çocuğa haram kılar demeniz gerekirdi. Hatta damarlardaki kan ile beslenmek etki yönünden daha hızlı ve daha güçlüdür. Fakat dinin hükümleri zanlarla farz kılınmaz. Zira zan sözlerin en yalanıdır. Gerçekte zann, hakdan yana hiçbir yarar sağlamaz.

Benim gördüğüm, haram kılmak için Yüce Allah'ın nikah altına alınması haram sayılan kadınların açıklanmasında:

﴿وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ﴾

"Sizi emziren (süt) anneleriniz, süt kız kardeşleri niz..." (Nisa: 23) şeklinde buyurduğu gibi haramlık için "süt anneliğini" esas aldığıdır.

Kur'an'ın açıklamış olduğu bu annelik, sadece süt almakla oluşan bir şey değildir. Aksine çocuk için annelik duygusunun verdiği şefkat ve ilgiyi sağlayan emzirme ve kucaklamanın da olması gerekir. İşte bu şekildeki bir annelikten süt kardeşliği oluşur. O halde asıl olan o anneliktir. Geri kalan ise ikinci planda gelir.

Kanun koyucunun sözlerinden anlaşılması gereken de budur. Onun bütün sözlerinde emme ve emzirmeden söz edilmektedir. Çünkü o memesini onun ağzına vermek ve emmesini sağlamakla onu önemseydiğini göstermektedir. Bu ise herhangi bir yoldan sadece süt verip beslemekle olmaz.

Burada İbni Hazm'ın nasslar çerçevesinde, sınırları aşmadan açıkça söylediği ve benim de doğru gördüğüm bir noktaya değinmek istiyorum.

Burada onun ikna yönü güçlü, delili açık olan sözlerinden bazı pasajlar nakletmek isabetli olur. O şöyle demiştir:

"Süt yönünden haramlık niteliğine gelince; o ancak sütü eme-

nin, sütü emzirenin yalnızca göğsünden ağzı; olmasına bağlıdır.

Birine içmesi için bir kadının sütü verilse, bir kaptan veya sütün sağıldığı bir yerden ağzıyla içse veya onu ekmek veya herhangi bir yemekle yese, ya da ağzına, burnuna veya kulağına dökerek onu alsa veya onu şırınga ile alsa bütün bunlar onun her zamanki besini bile olsa onda hiçbir şeyi bir şekilde haram kılmaz.

Bunun delili Yüce Allah'ın:

﴿وَأَمَهَاكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتِكُم مِّن الرِّضَاعَةِ﴾

"Sizi emziren (süt) anneleriniz, süt kız kardeşleri niz..." (Nisa: 23) şeklindeki buyruğudur. Allah Resulu (s.a.v) ise: "Süt kardeşliği nesebin haram kıldığını haram kılar" diye buyurmuştur. Bu anlamda Yüce Allah evlenmeyi, ancak emme ve emzirme yoluyla haram kılmaktadır.

Emzirme ise ancak emziren kadının memesini emen çocuğun ağzına koyması olarak isimlendirilebilir. Onu emzirdim. O da emmeyi kabul etti şeklinde söylenir. Emzirenin memesini çocuğun ağzına vermesi veya çocuğun onun memesini ağzına alıp ondan emmesinden başka bir yol, emme veya emzirme olarak isimlendirilemez. Bu saydıklarımız dışındakiler emme veya emzirme sayılmazlar. Onlar ise ancak sağılmış gıda olarak sunulan, içilen, yiyilen, yutularak mideye indirilen, şırınga ile alınan, enfiye ile burna çekilen veya damlatılan türlerdir. Yüce Allah bunların hiç birini hiçbir şekilde haram kılmamıştır.

Ebu Muhammedi bu konuda insanların görüş ayrılığına düştüklerini ve Ebu'l Leys b. Sa'd'ın şöyle dediğini söyler: "Kadının sütünü enfiye ile buruna çekmekten dolayı haramlık olmaz. Kadının sütünü ilaç amacıyla çocuğa içirmek de haramlığı meydana getirmez. Zira süt kardeşliği ancak memeden emmeye bağlıdır. Bu Ebu'l Leys'in bizzat sözü ve Ebu Süleymanın Yani Zahirilerin imamı olan arkadaşlarımızın da görüşüdür.

Ve "Emme ancak açlıktan dolayıdır " hadisini delil olarak ileri

sürenleri reddetmiş ve bu konuda şu sözü söylemiştir: "Bu hadis esasında bizim delilimizdir. Çünkü Allah Resulû (sav), ancak açlığı karşılayan bir emzirmeden dolayı haram kılmıştır. Bunun dışındaki bir şeyden dolayı haram kılmış değil. Yeme, içme, ağızdan veya bunun dışında başka bir şekilde alınmasının karşılığı olan açlık ile bu haramlık meydana gelmez. Allah Resulû (sav)nün de buyurduğu gibi ancak emme ile birlikte olması gerekir.

﴿وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ سَمِ الْظَالِمُونَ﴾

"Kim Allah'ın sınırlarına tecavüz ederse onlar zalimlerin ta kendileridir." (Bakara:229) (1)

Bu nedenle görüyoruz ki; kalbi tatmin eden söz, emme ve emzirme ile ilgili bütün hükümlere kaynaklık eden nssların zahirlerine göre hareket etmektir. Tıpkı süt kardeşliğinden dolayı olan haramlığın hikmetini ele alırken dikkat edilmesi gibi. O da Neseb yoluyla olan anneliği benzeyen bir annelik duygusunun meydana gelişidir. Ondan da oğulluk, kardeşlik ve sair akrabalıklar oluşur. Bu şekilde bir emmenin süt bankalarında olmadığı bilinmektedir. Fakihlerin de dile getirdiği gibi o durumda ancak ağızdan verilir.

Bütün bunlara rağmen Cumhuran, memeyi ağzına alıp sütü emerek çekmesinin şart olmadığını kabul etsek bile burada haram kılma ile ilgili başka bir engel çıkmaktadır.

O da şudur: O çocuğu emzirenin kim olduğunu bilmiyoruz. Sütünden emzirdiği miktar ne kadardır? Beş kez doyurucu emmeye denk gelecek şekilde onun sütünden almış mıdır ?

Üstelik tercih edilen görüş Maliki ve Şafii'nin görüşü olan hadiste de belirtildiği gibi onunla kemiğin sertleşmesi ve etin gelişmesi şartı olmasına rağmen.

Karıştırılmış süt acaba saf ve halis sütün hükmü ile bir midir? Hanefi mezhebinden Ebu Yusuf'un görüşüne göre kadının

sütü başka bir sütle karıştırıldığı zaman hüküm her ikisinden daha fazla olana göredir. Çünkü az olanın menfaati çok olanın karşısında görünmez.

Bilinen odur ki; emzirmede şüphe evliliğin haram olmasını gerektirmez.

Allame İbni Kudame El-Muğni'de şöyle demiştir:

"Emzirmenin oluşu ve evliliğin haram oluşunu sağlayan emzirmenin sayısı hakkında acaba tam mıdır yoksa değil mi diye şüphe edildiğinde, haramlık sabit olmaz. Çünkü burada asıl onun yok oluşudur. Çünkü kişinin boşanmanın varlığı ve sayısı hakkında şüphe etmesinde olduğu gibi kesin olan bir şey şüphe ile ortadan kalkmaz (şekk ile yakın zail olmaz). (1)

Hanefilerin kitaplarından el-İhtiyar'da şöyle geçer. "Bir kadın memesinin ucunu emen çocuğun ağzına koyar fakat sütün onun boğazından geçip geçmediğini bilemezse bu durumda evlilik haram olmaz.

Aynı şekilde kim olduğu bilinmeyen bir kız çocuğu bir yörenin bazı kadınları tarafından emzirilir daha sonra o yöreden bir erkek o kızla evlenirse bu caizdir. Çünkü nikâhın mübah oluşu "asıl"dır. Şüphe ile ortadan kalkmaz.

Denildi ki zaruret bulunmadıkça bir kadının her önüne gelen çocuğu emzirmemesi gerekir. Eğer emzirirse de onu hafızasında tutsun ya da ihtiyat olarak onu not alsın. (2)

Bu sözünü ettiğimiz hükmümüzün gerçekte emzirme olmadığı gizli değildir. Şayet onu emzirme olarak kabul etsek bile o devam eden bir zarurettten dolayıdır. Onu hafızasında tutması ve yazması ise mümkün değildir. Çünkü bu hüküm başkalarının içine karışmış olan belirsiz bir kişi içindir.

Bana göre emzirme konusunda tercih edilen görüş boşanmanın gerçekleşmesi konusunda da olduğu gibi onu haram kılmanın sınırlı tutulmasıdır. Her ikisinde genişlik ise yardımcı olmaktadır.

1) El-Muğni (Şeru'l-Kebir ile birlikte) 9 / 194

2) El-ihiyar İbn-i Mevdu'd el-Hanefi 3 / 120 Ayrıca bak: Hidaye şerhi Fethul Kadir 3 / 2-3

Özet

Fakihlerin dile getirdiği bizim de bunları destekleyen kanıt ve tercihlere dayanarak bu tür "süt bankalarının" geçerli ve yasal bir mazeret devam ettiği ve engel olma ihtiyacı bulunmadığı sürece yasaklanmadığını görmekteyiz.

Bazı insanlar ise şöyle derler: Biz bu görüş ayrılıklarından sıyrılıp, ihtiyatlı görüş almak ise daha bir olgunluk ve şüphelerden kurtuluştur.

Ben de şöyle derim: Kişi kendisine uyguladığı zaman bu hususta daha olgun ve ihtiyatlı olmasında bir sakınca yoktur.

Hatta sakıncası olmayanı sakıncası varmış gibi terkedip ondan sakınmak daha üstündür. Fakat bu durum geneli ilgilendiriyorsa veya toplumun maslahatı söz konusu ise fetva ehlinin sağlam nasrlar ve sabit kuralların dışına çıkmaksızın onu kolaylaştırıp zorlaştırmaması daha uygundur.

Bu yüzden fakihler, insanların durumlarını gözetmek, onlara kolaylık sağlamak amacıyla yaygınlaşan sıkıntıyı herhangi bir şeyle hafifletmek istemişlerdir. Bu kolaylaştırmaya, özellikle çağımızın insanı daha çok muhtaç olduğundan bu kapsama almak gerekir.

Burada dikkat etmemiz gereken bir nokta vardır. O da şudur: Her konuda en kolay, en yumuşak ve en uygun olana yönelmek-sizin ihtiyatlı olmak dini hükümlerin bu dinin temelleri üzerinde durduğu kolaylık ve hoşgörü ruhunu bozan bir ihtiyatlar manzumesi olduğu gibi bir düşüncüyü bizde meydana getirmektedir. Oysa Allah Resulu (sav) şöyle buyurmuşlardır:

"Ben hoşgörülü hanif diniyle gönderildim."

"Ben ancak kolaylaştırmak için gönderildim. Ben zorlaştırmak için gönderilmedim."

Bu konularda bizim tercihimiz, ileri gelenler ile daha aşağıda olanlar arasında bir denge ve orta yoldur.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾

"Böylece biz, sizi orta bir ümmet kıldık" (Bakara: 143)

Allah hakkı söyler, O doğruya iletendir.

NARKOTİK MADDELERİN HARAM OLUŞU

SORU

Yüce Kur'an ve hadis-i şerifte içkinin haram oluşu geçer. Fakat her ikisinde de haşhaş ve morfin gibi kuru ve toz halindeki çeşitli sarhoşluk veren maddelerin haram oluşu geçmez. Bu maddelerin alış verişi hakkında Kur'an'ın hükmü nedir? Bildiğimiz kadarıyla bazı müslümanlar din onu haram saymıyor ddiyerek, bu maddeleri kullanmaktadırlar.

CEVAP

Haşhaş, afyon ve bunların dışında uyuşturucu ismiyle bilinen katı veya sıvı maddeler İslam bilginlerinin ittifakla haram saydıkları maddelerdendir.

Onların haram oluşu ile ilgili delil aşağıda geldiği gibidir:

A- Mü'minlerin emiri Ömer b. Hattab'ın da sözüne dayanarak onu "içki" kavramı içinde ele alabiliriz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: "İçki (Hamr) aklı örtendir."⁽¹⁾ Yani onu geliştirmeyip, örten ve onu kendisinde etkin olan belirgin ve doğal özelliğinden çıkarmaktır. Bu tür maddeler aklın bir şey hakkında karar verme-

1) El Lü'lüü Ve'l Mercan, 1905. Hadis Müttefakun aleyhtir. 112. Ömer'e mevkuf olarak dayandırılır.

sinde etkilidir. Bu sayede karışıklık ve çatışma olur. Uzak olan bir şey yakın, yakın olan bir şey uzak tasavvur edilir. Meydana gelen olayların çoğu bu etkilenmenin sonucunda olur.

B- O "içki" veya "sarhoşluk veren madde" kapsamında ele alınmasa bile uyuşturucu olması yönüyle haramdır. Ebu Davud, Ümme Seleme'den Allah Resulu (sav)'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "O her 'uyuşturucu' ve 'sarhoşluk verici şeyi yasakladı." (1)

Hadiste geçen "müfettir" kelimesi; bedende uyuşukluk ve gevşeklik meydana getiren şey demektir. Buradaki yasaklama haram kılmayı ifade eder. Çünkü yasaklamada asıl olan haramlıktır. Hem haram oluşu icma ile sabit olan sarhoşluk verici şeyle "uyuşturucu" yanyana eşit olarak zikredilmiştir.

C- "Sarhoşluk" ve "uyuşturucu" kapsamında ele alınması bile "pis" ve "zararlı" şeyler kapsamına sokulabilir. Kesinliği şer'an sabit olan durumlardan biri de şudur: İslam'da bir şeyi haram kılmak onun "pis" ve "zararlı" olmasına bağlıdır. Tıpkı yüce Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (sav)'i Kitap Ehli olan Hiris-tiyan ve Yahudilerin kitaplarında:

﴿ويحل لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث﴾

"O (peygamber) temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılıyor" (A'raf: 157) şeklinde nitelemesinde olduğu gibi. Allah Resulü (sav) ise şöyle buyurmuştur: "Zarar vermek de zarara uğramak da yoktur." (2)

İnsana zarar veren her şeyi yapmak ise haramdır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ولا تقتلوا أنفسكم إن الله كان بكم رحيماً﴾

"... Ve kendi nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah sizi çok esirgeyendir." (Nisa: 29)

1) Ebu Davud, Kitabu'l Eşribe, 3686

2) Ahmed ve İbni Mace İbni Abbas'tan rivayet etmiştir.

﴿وَلَا تَقْلُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾

"...Ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın." (Bakara: 195)

Buna delil ise bütün devletlerin hatta içki ve sarhoşluk veren şeyleri mübah gören devletlerin bile bu uyuşturuculara savaş açmaları, onu kullanan ve teşvik edenleri en ağır cezaya çarptırmalarıdır. Hatta bazı devletler onun ticareti ile uğraşanları idam ile cezalandırmaktadır. Bu haktır da. Çünkü onlar servet elde etmek için halkları öldürüyorlar. O halde bir veya iki kişiyi öldüren kişiden daha çok kisası hak ederler.

Şeyh'ül-İslam İbni Teymiyye'ye (rh.a) haşhaş otundan yiyen ve onu yemenin caiz, helal ve mübah olduğunu iddia eden hakkında soruldu:

O şöyle cevap verdi: "Bu kurutulmuş olan haşhaştan yemek haramdır. Hem de haram sayılanların en pis ve murdarıdır. İster az ister çok yensin farketmez. Fakat sarhoşluk verenin çoğu müslümanların ittifakıyla haramdır. Kim bunu helal saymak isterse kafir olur. Dolayısıyla tövbe etmesi gerekir. Ya tövbe eder ya da tövbe etmeyip kafir veya mürted olması durumunda öldürülür. Yıkanmaz, namazı kılınmaz ve müslüman mezarlığına gömülmez. Mürtedin hükmü ise Yahudi ve Hristiyanın hükmünden daha kötüdür. Bunu helal sayma ister genel için olsun, ister özel kişiler için olsun ki onu, "fikir" ve "zikir"de zirveye çıkmış olanların güzel ortamlarında sakın olan duygularını harekete geçirmek için kullandıklarını iddia ederler, fark etmez.

Seleften bazıları Yüce Allah'ın,

﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا﴾

﴿وَأَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا﴾

"İman edenler ve salih amellerde bulunanlar için korkup sakındıkları, iman ettikleri ve salih amelde bu-

lundukları, sonra korkup sakındıkları ve iman ettikleri ve sonra (yine) korkup sakındıkları ve iyilikte bulundukları taktirde (yasaklanmadan önce) dedikleri dolayısıyla bir sorumluluk yoktur." (Maide: 93) ayetini yorumlayarak içkinin özel kişiler için mübah olabileceğini sanmışlar. Onların bu durumları, Ömer b. Hattab ve sahabelerin olduğu danışma meclisine getirildiğinde Ali, Ömer ve sahabeden diğer alimler (Allah hepsinden razı olsun) onların, haram oluşu kabul etmeleri halinde kırbaçlanmalarını, helal saymada ısrar etmeleri halinde ise öldürülmeleri hususunda ittifak ettiler.

Yeşil, çayır halindeki haşhaşm durumu da böyledir. Kim onu haram oluşuna inanır da kullanırsa seksen veya kırk sopa ile had edilir. Doğru olan görüş te budur.

Bazı fakihler sopa vurulmasına karşı çıkmışlardır. Çünkü o sarhoş etmeden sadece şuuru kaybettirir. Tıpkı sarhoş etmeden şuuru götüren ve tıpta kullanılan "benc" (patlıcana benzer tıbbi bir bitki) vb.'lerinde olduğu gibi. Bütün bunlar müslümanların ittifakıyla haramdır. Eğer sarhoş edici ise içkiden dolayı verilen kırbaç cezası uygulanır. Eğer sarhoş edici değilse ondan daha aşağı olan bir tazir cezası uygulanır. Bunun helal olduğuna inanan kişi ise kafir olur ve öldürülmesi gerekir.

Sahih olan haşhaşm da şarap gibi sarhoşluk verici olmasıdır. Onu içen ona alışır. Ve onu çokça almaya başlar. "Benc" (patlıcana benzeyen tıbbi bir bitki) ve onun dışındakiler ise öyle değil. Onlar alışkanlık yapmaz ve iştahı çekmez.

Şer'i kurala göre ise içki ve zina gibi nefsi arzuları kabartan şeylerde had cezası uygulanır. Leş gibi iştahı kabartmayan şeyler için ise tazir cezası vardır. Haşhaş ise, yiyenin, iştahını kabartır ve terkedilmesi zor bir alışkanlık yapar.

Kitap ve sünnette onu haram kılan naslar ise onu alanlar içindir. Tıpkı diğerlerini alan gibi. Haşhaşın alışkanlık haline gelmesi yaklaşık olarak Tatar istilasına dönemine rastlar. Çünkü

haşhaş ortaya çıktı beraberinde Tatar kılıcı da çıktı.(1) Yani tatarların ortaya çıkışı Yüce Allah tarafından bu ümmete verilmiş bir cezadır. Çünkü bir çok haramlar almış başını gidiyordu. Bunlardan birisi de şu lanetlenmiş haşhaştır."

Başka bir yerde ise şöyle demiştir:

"İnsanların bazısı şöyle der: "O aklı karıştırır, ama sarhoşluk vermez. Tıpkı "Nebec" adlı bitki gibi. Hayır bu öyle değil. Aksine onun ardından içkide olduğu gibi bir lezzet ve sevinçten coşma vardır. İşte bu, onu almaya sevkeder. Onu az almak tıpkı sarhoşluk veren şarapta olduğu gibi onu çok almaya doğru götürür. Uygun olan onu almayı zorlaştırmak, içkiden daha çok onu engellemektir. Onun zararı bazı yönlerden içkinin zararından daha büyüktür. Bu yüzden fakihler şöyle demişler: "İçkinin cezalandırılmasında olduğu gibi haşhaşta da had cezası gerekir."

Bu konuda ne bir ayet ne de bir hadis vardır, diyen kişinin sözüne gelince; bu o kişinin cehaletindendir. Zira Kur'an ve Hadis her ikisi de o kapsama giren her şeyi içine alan genel hüküm ve genel kuralları kapsamlı cümlelerle ifade ederler. O genel bir isimle Kur'an ve hadiste dile getirilmiştir. Aksi taktirde özel isimle her şeyi dile getirmek mümkün değildir.

Bu yüzden haşhaş, afyon, morfin ve diğer maddelerin uyuşturuculardan olduğunu özellikle de en tehlikeli türünden olduğunu açıklamak durumundayız. Günümüzde beyaz zehir olarak adlandırılan bu madde müslümanların icma ile en ağır haramlardan biridir. Ve cezalandırılması gereken büyük günahlardandır. Onu kullanan cezalandırılmayı hak etmiştir. Onu piyasaya süren veya ticaretini yapanın cezası ise ölümdür. Çünkü o, servet kazanmak için ümmetin ruhlarıyla ticaret yapmaktadır. İşte o kendisinde Yüce Allah'ın:

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

"Ey temiz akıl sahipleri, kısısta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız" (*Bakara: 179*) ayetini gerçekleştirmeye en çok layık olan kişidir. Ta'zir cezası ise araştırmacı fakihlere göre günah işleyenin yapmış olduğu bozgunculuğa göre ölüm cezasına kadar varır.

Üstelik bu tür kişiler mallarıyla ve nüfuzlarıyla onların karşılığında duran herkese karşı koyabilmek amacıyla güçlü şebekeler oluşturmaktadırlar. Onlar:

﴿الذين يحاربون الله ورسوله ويسعون في الأرض فسادا﴾

"Allah ve Rasulüne karşı savaş açanlar ve yeryüzünde bozgunculuğa çalışanlar" (*Maide: 33*) şeklinde nitelenen sınıfa dahildirler.

Hatta onlar yol kesenden haramilerden daha ağır bir suç işlemiş ve bozgunculuk yapmışlardır. Onların bu şekilde cezalandırılmaları sizi hayrete düşürmesin.

﴿ذلك لهم خزي في الدنيا ولهم في الآخرة عذاب عظيم﴾

"Bu, dünyadaki aşağılanmalarıdır. Ahirette onlar için büyük bir azap vardır." (*Maide: 33*)

"KAT"⁽¹⁾ ALMANIN HÜKMÜ

SORU

Daha önce sigara içme ile ilgili sizin hükmünüzü ve onu içenin bedeni, ruhu ve malına verdiği zararı dikkate alarak onun haram oluşuna meylettiğinizi gördük. Hem o bir tür ruhu öldürmek veya gecikmeli gelen bir intihardır.

Yemen'de uzun zamandan beri yaygın olarak devam etmekte olan bir başka afet hakkında görüşünüzü öğrenmek istiyoruz. Genç olsun ihtiyar olsun insanlar ona alışmış durumda. Hatta alimler ve hakimler hiç bir engel tanımaksızın onu almak-tadırlar.

Diğer bölgelerdeki bazı bilginlerin bu "kat" denilen bitkiyi har-am saydıklarını, ona alışkanlık kazanmayı ve onu tüketmeyi ya-sakladıklarını okuduk ve duyduk. Çünkü onlar onu zararlı ve israf olarak görmektedirler. Allah israf edenleri sevmez.

Yemenlilerce hassas olan bu konuyla ilgili ikna edici bir açıklama getirmenizi umar, Allah'tan yapmış olduğunuz hayrın karşılığını görmenizi dileriz.

1) KAT: Yemen'de yetişen sinirleri-uyarıcı bir bitki türüdür. Ağız yoluyla çiğnenerek alınır. (latince'de CAT-EDÜLİS olarak geçer)

CEVAP

Sigara içmenin hükmüne gelince; hiç şüphesiz çağımızdaki ilim ve tıp otoriteleri de bizim, "Çağdaş Fetvalar" adlı eserimizin ilk cildinde tekrar edip, açıklamış olduğumuz ve bedene ve mala öldürücü bir dabe olan ve insan iradesini tutsak eden bu tür bir afete devam etmenin haram oluşunu desteklemektedir. Bilim buna bir şey daha eklemiştir. O da şu anda "Başkasına sigara içirmek" olarak bilinen ve ondan sigara içmediği halde içenin yakınında bulunan kişinin ondan etkilenmesidir. Bu tehlikeli bir etkidir. Hatta bazılarına göre bizzat içmekten daha tehlikelidir.

İslam "zarar vermek de zarara uğramak da yoktur" diye buyurmaktadır. Yani kendine de başkasına da zarar verme, demektir. Sigara içen ise hem kendine hem de başkasına zarar vermektedir. Şeriat, yaratıkların temel haklarını korumak için gelmiştir. İslam hukukçuları temel hakları beş madde ile sınırlamışlardır. Bunlar: Din, can, akıl, nesil ve malın korunmasıdır. Sigara içmek de bütün bu haklara zarar verir.

"Kat" almaya gelince; yıllardan beri Medine İslam Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Uluslararası Alkol, Sigara ve Narkotik Maddelerle Mücadele Teşkilatı onu sigara ve narkotik maddelerin içine katarak onu yasak görülen maddeler kapsamında ele almıştır.

Fakat Yemen'in ileri gelenleri ve hakimlerinden birçok kardeşimiz bu teşkilatın icma ile çıkarmış olduğu bu karara itiraz ettiler ve bu tür teşkilatların "Kat"ın gerçek hakikatını bilmediklerini, bu hükümlerinde aşırıya gittiklerini, yasak oluşu ne kitapta ne de sünnette mevcut olan bu madde hakkında oldukça tutucu oldukları görüşüne kapılmışlardır. Çünkü Yemen halkı asırlardan beri bunu kullanmakta, üstelik onların içinde bilginler, fakihler ve salih kişiler de bulunmaktadır. Günümüze kadar da onun kullanımı devam etmiştir.

Bu konudaki görüşlerimize karşı çıkanlardan biri de, "Kat'ın

etrafındaki şüpheleri iptal" adlı eserin sahibi, çok değerli alim arkadaşlarımızdan Kadı Yahya. b. Lütfi el-Fusayl'dır. İşaret ettiğimiz manaları eserine almış. Eserinde bu konuda biraz daha tutucu olanların ileri sürdükleri tüm zararları reddettiği gibi Kat'ın narkotik maddelerle hiçbir ilgisi olmadığını söylemiştir.

Ancak, bazı kişilerin özel durumlarını göz önünde bulundurarak, kat kullanmak onlar için yasaktır, demiş ve yasaklığı ve o kişilerin özel durumlarıyla sınırlamıştır. Tıpkı, bal yemenin normal şartlarda yasak olmamasına rağmen, bazı kişiler açısından sakıncalı bulunması gibi.

O şahısla, bir hafta sonu Yemen'de görüştük ve ben ona kat'ın ikinci derecede gelen aşağıda sıralayacağım zararlarını anlattım.

1- Gerçekten o çok pahalıdır. Ben onu sigara fiyatı gibi sanıyordum. Onun fiyatının sigaranın çok çok üstünde olduğunu öğrendim.

Bazı değerli kardeşlerimizle birlikte kahvaltı yaparken misafirlerden biri kucağında yeşil dallarla birlikte çıkageldi. Benim ona şaşkın bir şekilde bakmam onun dikkatini çekmiş olmalı ki bana, bu yeşil bitkiyi bilir misin diye sordu. Ben ona hayır dedim. Onlar bu "Kat"dır dediler. Ben de arkadaşımızın kucağında getirmiş olduğu o bir demetin fiyatını sordum. Bir kardeşimiz yüzelli riyal dedi. Peki bu kadar kat, arkadaşımıza kaç gün yeter diye sorduğumda şöyle dediler: Kahvaltıdan sonra bununla eğlenmeye başlar, akşam girmeden biter..

Ben: İnsanlar bu fiyata kat alıyorlar mı diye sordum.

Onlar: Bundan daha yüksek fiyata alanlar bile var. Burada onu üçyüz, dört yüz hatta daha yüksek fiyata alıp yiyenler vardır, dediler.

İşte bu durumda kesin olarak inandım ki bu; dünyada ve ahirette faydası olmayacak bir tarzda malı savurup harcama kapsamına girmese bile israftır.

Sigara içmeyi onların bir çoğu sakıncalı ve israf olarak gördüklerine göre Kat kullanmak öncelikli olarak bu kapsama girmelidir.

2- Kat, onu yiyen veya çiğneyenin zamanını harcar. Bu yüzden onlar her gün, öğleden sonra akşama kadar olan uzun bir zamanı onun için harcarlar. O da burada isimlendirilen çiğneme süresidir.

Kişinin "kat"ı ağız ile çiğnemesi ona lezzet verir. Bu durumda her şeyi ihmal eder ki, bu da önemli bir olaydır. Vakit ise kişinin sermayesidir. Onu bu şekilde harcarsa kendini aldatmış olur. Ve müslümana yaraşır bir hayat sürdürmemiş olur.

Halk açısından bakıldığında: büyük bir felaket ve kayıp olduğu, toplumun gelişip, verim elde etmesine ağır bir darbe olduğu ve toplumsal güçlerin gereksiz yere hantallaştırıldığı görülür.

Bu hiç kimsenin tartışmadığı, bizzat yaşanan ve görülen bir zarardır. Kat kullanmanın, zamanı başa geçirmek gibi, büyük bir felakete neden olduğunu artık Yemen'deki kardeşlerimiz de anlamışlardır ve bu anlayış günden güne daha da yaygınlaşmaktadır.

3- Bu işe önem veren kardeşlerimden, Yemen arazilerinin %30'unun "Kat" adlı bitki ile ekili olduğunu ve onların da en faydalı ve verimli araziler olduğunu öğrendim. Bu öyle bir hale geldi ki artık Yemen, buğday ve diğer tahıl ürünleri ile sebzeleri ithal etmek zorunda kaldı.

Bunun, Yemen halkı açısından büyük bir iktisadi kayıp olduğunda şüphe yoktur. Bu ülkenin iyiliğini ve gelecekte büyümesini isteyen hiç kimsenin böyle bir şey yapacağını sanmıyorum.

4- Yemen halkı Kat'ın etkisi, ruhsal ve bedensel zararları hususunda aralarında ihtilaf halindedirler.

Bir çoğu onun herhangi bir zararı olmadığı kanısındadır. Bir kısmı ise onun zararının, faydasına oranla daha hafif olduğunu

iddia ederler. Buna tutkun olanın bundan başka bir şey söylemesinin çok zor olacağı bilinen bir şeydir. Çünkü o, Kat'ın hükmü ve şahidliğinde tarafsızlığını koruyamaz.

Fakat insaf sahibi bir çok kişi Kat kullanmanın çeşitli zararlarının var olduğu görüşünü desteklerler. Onda fayda olduğunu söylemek çok etkili bir söz değildir. Çünkü onun zararı faydalarından çoktur. Bazı doktorlar ise onda hastalıkları bulaştıran nedenlerden birisinin var olduğunu ve sağlık açısından kötü etkilere sahip olduğunu dile getirmişler.

Yemenli bazı bilginler bu konu ile ilgili gerçeği açıkça ifade etmişler. Kat almanın zararlarına ve afetlerine dikkat çekmişlerdir. Bunlardan biri de Allame Muhammed Salim el-Bicani'dir. "Toplumsal Düzeltilmesi" adlı kitabında Peygamberimiz'in "içki" ve "sarhoşluk veren" şeyler hakkındaki hadisini açıklarken şöyle demiştir:

"Bu hadisin, "Kat" ve tütün ile ilişkili olduğunu hissediyorum. Her ikisinin de tiryakileri bizde çoktur. Her ikisi de toplumun çözülmesine yol açan hastalık ve felaketlerdendir. Onlar sarhoşluk veren maddelerden olmasalar bile zararları yönünden içki ve kumara yakındır. Çünkü onlarda malı kaybetmek, zamanları boşa harcamak ve sağlığa zarar vermek vardır. Ayrıca bu her ikisi, namazdan ve bir çok önemli görevleri yerine getirmekten alıkoymaktadırlar. Bütün bunlara karşılık kişi şöyle söyleyebilir: Bu, Allah'ın hakkında herhangi bir şey söylemediği bir konudur. Onun haram veya yasak oluşunu gösteren herhangi bir delil de yoktur. Helal ancak Allah'ın helal kıldığı, haram da ancak Allah'ın haram kıldığıdır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾

"Sizin için yerde olanların tümünü yaratan O'dur"

(Bakara: 29)

﴿قُلْ لَا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنزِيرٍ﴾

"De ki: "Bana vahyolunanlar içinde yiyen bir kimse-
nin yiyeceği (şeyler) için ölü eti, dökülen kan, domuz
eti, -ki bu gerçekten murdardır- ya da Allah'tan başka-
sı adına kesilmiş bir fısk dışında haram kılınmış bir
şey bulmuyorum." (En'am: 145)

Kat ve tütün hakkındaki bu savunma doğrudur. Fakat delil-
lerde hatalar vardır. Bu deliller ileri sürülürken, toplumun düzeni-
nin korunmasını sağlayan genel prensipler, pis olan şeyler veya
bir şeyde oluşan bozukluklar gözardı edilmiştir. Kat'ın beden
sağlığını etkilediği, dişleri parçaladığı, bağırsak kanamasına yol
açtığı, erkeklik gücünü yok ettiği, spermi zayıflattığı, bünyeyi
zayıf düşürdüğü, insanı yatalak hale soktuğu gibi genel has-
talıklara yolaştığı bilinmektedir. Kat'ı kullananların genellikle
çocukları zayıf, az kilolu, kısa, kansız ve daha birçok kötü has-
talık ve kusurlarla doğar.

Felaketlerin en kötüsünü görmek istersen Kat'ı çiğneme
alışkanlığı olan kişiye bak. Bu öyle bir afettir ki, Allah'ın
bağışladığı güç ve kuvveti yok eder. Hasret ve hüznü doğurur.

Kat kişiye en çirkin belaları aşıl原因an zehirle-yici bir düşün-
cedir.

İç organları öldürücü bir hastalık taşır.

Sinir sistemlerini alt üst eder.

Aklı şaşkınlık içerisine sokup, ona kocamış ihtiyarlığın
sıkıntılarını tattırır.

Gençliğin vermiş olduğu ruhu yok edip, ondaki gayret ve ka-
rarlılığı eritir.

Kişinin malıyla birlikte hayatını da söndürüp, ona sıkıntıların

her türlüşünü gösterir.

O, iradeli ve yiğit olmanın katilidir.

O, parlak yüzleri karartandır.

Onu kullanan kişiye dikkatle baktığın zaman onda ölümün solup sararmışğını görürsün.

Onu kullanmak, aynı zamanda kişinin ailesinin ihtiyacını saçıp savurmasına neden olur. Eğer onlar temiz gıdalara yönelerek bundan sakınırlarsa, çocuklarını da bu konuda yetiştirirlerse veya o miktarı Allah yolunda sadaka olarak harcarlarsa, bu onlar için daha hayırlı olur. Bu konuda şairimiz ne doğru söylemiştir:

Namusumu ve boşa geçen zamanlarımı korumak için

"Kat" almayı bırakmaya karar verdim.

Uzun zaman bunun zararından korunmak için

Sesimi yükseltmeye çalıştım.

Onun zararını farkedip, gerçeğin ne olduğu

bana açıkça görününce, hemen ondan uzak durdum.

Onun özelliği soğukluğun yol açtığı bir donma gibidir.

O ölümün kardeşidir. Bizden nice değerli kişileri alıp götürdü.

Kat'ı satan kişinin o pazar sokağındaki değeri Kat'ın alımında verilen değer kadardır.

Onlar, onu yemek için gündüzün ortasından ta güneşin batımına kadar bir araya gelirler. Bazen bu toplantılar gece yarısına kadar devam eder. Onlar kat çiğnerken bir taraftan da başkalarının namuslarını çekiştirirler. Her türlü kötü işlere dalarlar. Kendilerini hiç ilgilendirmeyen konularda abuk subuk konuşurlar.

Bazıları onun gece ibadet için kalkmaya yardımcı olduğunu ve salih kişilerin gıdası olduğunu iddia ederek şöyle derler: "Bu yeşilliği hükümdar Zülkarneyn "Kaf" dağından getirmiştir."

Onlar bu konuda bir sürü hikaye ve kıssalar uydurur dururlar. Hatta bazıları onun dallardan kesilmiş halini elleriyle havaya

kaldırıp şöyle bağırlar:

*Kat'ı yemekle bütün zamanım çok hoş ve temiz geçti.
Dünya ve ahiret mutluluğunu elde edip
sıkıntıları atmak istiyorsan sen de ondan ye.*

Bazı büyükler Kat'ı, çiğneyen kişinin ağzına atarlar. O çiğneyen kişinin sesini duyunca da coşup eğlenirler. Sonra onu ağızlarında çiğneyip gevelerler. Suyunu emerek içerler. Onu kurutup yolculuğa çıktıklarında yanlarında taşırlar. Kat'ı tanımayanları gördüklerinde ise onlarla alay eder, onlara gülerler. Mısırlılardan birisi bir kasidesinde Yemenlileri hicvederken şöyle der:

*Kat'a tutsak olanlar... Kat'da
Şifası imkansız olan bir tedaviyi görmek arzusunda olanlardır.*

Tütüne gelince; onun zararı daha çok, felaketi daha büyüktür. Allah'ın yasaklamış olduğu pis ve murdar şeylerden geri kalır yanı yoktur. Onda bir şer bulunmadığını kabul etsek bile sadece doktorların bunun zararı ile ilgili tanıklıkları, ondan kaçmak ve uzak durmak için yeterlidir. Müslümanlardan bir gurup onun hükmü ile ilgili daha aşırıya giderek, onu içki gibi değerlendirirler. Ona her yönden savaş açtılar. Ve hem onun tiryakilerini hem de onu az da olsa kullananı fasıklıkla nitelediler. O Hicri 1012 yılından beri müslüman ülkelere giren ve diğer ülkelerde de yayılan pis bir ağaçtır. Onu seçkin kesim de halk tabakası da kullanmaktadır. Bazıları onu sigara kağıdına sararlar. Bazıları ağızdan, bazıları ise onu nargile ile içerler. Yemen'in diğer bölgelerinde de onun içilmesi yaygınlaşmaktadır. Hatta öyle ki, toplantı ve düğünlerin bir süsü haline gelmiştir. Onu içenler evlerinde veya yolculuklarında onu yanlarında bir arkadaş olarak bulundurur ve onun için şiirler bile yazarlar. Onun hakkında yazılmış şiirlerden birisi:

*İçmekte arkadaşım
Yalnızlığımda dostum*

*Onun boğazındaki lakır lakır sesi
Beni tut iç diye çağırır.*

Bütün bunlardan daha kötüsü, tütünü çiğneyen, onu diğer maddelerle biraraya getirip toz haline getiren, sonra da onu dudakları ve dişleri arasına alan kişinin durumudur. Bunun ne kadar kötü olduğu, koklandığı zaman görülür.

Onu alan her nereye tükürürse içini rahatlatır. Fakat yerleri pisletmiş olur. İnsanların ona bağımlı olmasının çeşitli yolları vardır. Bazıları onu öğütüp toz haline getirdikten sonra burnundan çeker. Burnuna ondan dökmesi ise kişinin aklını karıştırır. Onun görmesi ve duymasına engel olur. Sonra aksırması hiç durmaz. Ya mendiline ya da oturanların gözü önünde yere doğru sümürür.

Bana arkadaşlarımdan biri, tütün kullanan bir yakının öldüğünde üç saat bekletildiği ve bu sırada burnunun çok kötü bir şekilde aktığını haber verdi. İnsan, hayatı için gerekli olan sınırlamayı koyup, bu tür kötü işlerden yüz çevirirse bu sıkıntı ve zorluktan kurtularak rahata erebilir.

Ben Kat'ı ve tütünü haramlık hususunda içki ile, ahirette ona verilecek ceza ile kıyaslamıyorum. Fakat ben, bu bundan daha yakındır şeklinde söylüyorum.

İnsanın bedeninde, aklında ve malında sağlığına yönelik olan her zararlı şey haramdır. İyi olan şey; kendisiyle ruhun ve kalbin tatmin olduğu şeylerdir. Kötü olan şey ise; müftüler fetva verseler bile ruhta bir çatışma ve kalpte bir tereddüt meydana getiren şeydir." (1)

Allah, Şeyh el-Bicani'ye rahmet eylesin. Konuyu ne kadar güzel bir şekilde ortaya koyup ifade etti.

HASTA SAHİPLERİ VE ARKADAŞLARININ HER BİRİNİN HAK VE ÖDEVLERİ

Dimam'da Melik Faysal Üniversitesi Tıp Fakültesi bir takım hayırlı ve güzel ilmi çalışmalar yapmaktadır. Bunlardan biri; "İslamda Tıbbi Ahlak" konusunu içeren bir kitabın yayınlanmasıdır.

Onun yayınlanması güzel oldu. Konuları ise tıbbi ve şeri yönden bu konuya önem veren bir gurup tıp ve fıkıh alanındaki ilim adamlarına dağıtıldı. Burada fakülte bu işin, Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak amacıyla, sırf hayr için yapılacağı üzerinde önemle durdu. Herhangi bir maddi hedef gütmeydi. Bu kitabı yazmada emeği olanlar da herhangi bir ücret almadılar veya maddi bir menfaat sağlamadılar. Onların mükafatları ancak Allah'a aittir.

Yayın kurulunun, kitabın konularından biri olan "Hasta sahipleri ve arkadaşlarının her birinin hak ve ödevleri" konusu etrafında bir yazı istemeleri beni çok memnun etti. Bu konuyu şer'i kural ve deliller ışığında açıklamak için bazı alt başlıklara ayırmak gerekmektedir.

A- Hasta kabülü.

B- Hasta ziyaretinin kuralları

C- İlaç miktarının bir kısmını veya tümünü üstlenmek.

D- Hastaya kan bağışında bulunmak.

E- Organ bağışı.

F- Şuuru yerinde olmayan hastanın hakları. Bu hasta, ister olsun, ister uyuşturucu ile veya başka bir sebeple hafıza ve bilinci ni kaybetmiş olsun farketmez).

G- Ölümcül hastanın hakları ve ona davranma kuralları.

H- Beyin faaliyeti durmuş hastanın hakları ve beyin yönünden ölmüş olmanın hükmü.

Yüce Allah'tan yardım isteyerek, bir çok meşguliyetime rağmen benden istenen bölümü yazdım. Ve onu ilgili şahsa ulaştırdım.

Bunu başarmayı nasib eden yüce Allah'a hamdolsun. Allah'a hamd, onun elçisine, ev halkına (Ehl-i Beyt) ve ona doğruluk üzere uyanlara salat ve selam olsun.

Dünyamızda ve özellikle de içinde yaşam olan şu evrende yaratıklarla ilgili gördüğümüz genel görünümlerden biri de değişimdir. Bu yüzden bu evrende sağlıktan, hastalığa götüren sonunda da ölüme kavuşturan bazı arızalar oluşmaktadır.

İnsan, içinde yaşam olan şu evrenin en yüce varlığıdır. Evrene isabet edenin, ona da isabet etmesi hatta diğerlerine göre daha çok isabet etmesi kaçınılmazdır. Bu onun hayatına doğal etkenlerle, iradeye bağlı etkenlerin birlikte etki etmesi sonucudur.

Bu yüzden İslam şeriatı, hastalığı insan hayatında görünen olağan bir durum olarak değerlendirir. Evren, hayat ve insanla ilgili geçerli kanun ve kurallar gereğince, diğer acılara yakalandığı gibi hastalığa da yakalanabilir.

Buna uygun olarak İslam fıkının değişik bölümlerinde hastalıkla ilgili çeşitli hükümler gelmiştir. Bir müslümanın -sağlı-

ğında olduğu gibi- hastalığında da hayatını Allah'ın sevdiği ve razı olduğu şeylere uygun olarak, onun kızdığı ve hoşlanmadığı şeylerden uzak olarak sürdürmesi için bunları veya bunların en önemlilerini bilmesi gerekir.

Bu hükümler; hastanın tedavi edilmesi, bu tedavinin hükmü, bunu kimin yapacağı, ilaç, tedavi ve tıbbi yönden buna nasıl ulaşılacağı, farz ve ibadetler yönünden hastaya tanınan ruhsat ve kolaylıklar, haram ve yasaklar yönünün durumu gibi hastayı tedaviyi ilgilendiren hükümler bunlardandır.

Hastanın hak ve ödevleri, hastanın çevresindeki akraba ve arkadaşlarının hak ve ödevleri de bu hükümlerdendir. Yüce Kur'an, bakıldığında, hastalık anlamına gelen "maraz" kelimesi ve ondan türetilen kelimelerin yirmibeş yerde geçtiği görülür. Bunların bir kısmı "kalplerin marazı" ile ilgilidir. Bir çoğu ise "bedenlerin marazı" ile ilgilidir.

Tıpkı, Kur'an'ın "şifa" kelimesi ve ondan türetilmiş, kelimeleri altı yerde "manevi şifa" olarak açıklamasında olduğu gibi.

Fakihler gibi hadisciler de bu konuya gerekli önemi verdiler. Bu yüzden bölümlere ve konulara göre meydana getirilmiş hadis kitaplarında "Kitabu't-Tıb"⁽¹⁾ ve Sahih-i Buhari'deki gibi "Kitabu'l Merda" (Hastalık ile ilgili bölüm) isimli bölümler görürüz.

Buna afsun yapmak, muska, göz değmesi, sihir v.b. bölümleri de ekleyebiliriz. Tıpkı "cenazeler" bölümünde hastalıkla ilgili bazı şeylere değinilmesi gibi.

Modern çağımızda, Tıp ve hastalıklarla ilgili geçmiş fakihlerimizin bilmedikleri, hatta akıllarından bile geçirmedikleri bir çok tehlikeli şeyler meydana gelmektedir. Bunların çağdaş fıkha göre ele alınması, şeri deliller ve kurallara uygun olarak hükümlerin açıklanması gerekir.

Üzerinde görüş birliğine varılan kesin hükümlerden biri de

1) Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve İbni Mace'de geçtiği gibi

şudur: Şeriat küçük olsun, büyük olsun yükümlü olmanın gerektirdiği davranışların tümüne hakimdir. Yapılan hiç bir eylem onun ilgi alanının dışına çıkmaz. Yükümlü kişinin özgür seçimi ile yapmış olduğu her eyleme, bu beş hükümden birini vermesi gerekir. Bunlar: Farz, mübah, haram, mekruh ve müstehab olma durumlarıdır.

İleride gelecek olan sayfalarda şeriatın en önemli hükümlerini, İslam'ın tıp, sağlık ve hastalıklara bakışını, kitap, sünnet ve şeri maksatlara dayanarak, ümmetin ilimde derinleşmiş bilginlerinin görüşlerini çağımızdaki olaylarla da bağlantılı olarak sunacağız.

Yüce Allah'tan bu şekilde faydalı olmayı niyaz ederiz. Amin.

HASTANIN ZİYARETİ VE HÜKMÜ

Hasta, zayıf bir insandır. Bakıma ve yardıma ihtiyaç duyar. Bir çok kişinin de sandığı gibi bakmak ve yardımcı olmak sadece maddi yönden değildir. Aksine hem maddi hem de manevi yöndendir. Bu yüzden hasta ziyareti bu açıdan önemlidir.

Ziyaret hastaya, çevresindekilerin kendisine verdiği önemi, çevresinin ona olan sevgisini, ona olan düşkünlüğünü, onun iyileşmesini temenni ettiklerini hissettirmektedir.

Bütün bunlar, maddi hastalıkların saldırısına uğramış insanın ruhuna bir direnme gücü vermektedir. Bu şekilde hastayı ziyaret etmek, ona dua etmek tanınmış ilim adamlarınca da bir tür ilaç olarak kabul edilmektedir.

Bu yüzden Nebevi hadisler değişik yöntemlerle, çeşitli emir ve sakındırmalarla ilgili bölümlerde hasta ziyaretini teşvik etmişlerdir. Hatta Peygamber (sav) onu, müslümanın müslüman üzerinde olan temel haklarından saymıştır.

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edilen ve üzerinde ittifak olan bir sahih hadiste Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı beştir. Selamını geri çevirmek, hastalandığında ziyaret etmek, cenazesine katılmak,

davetine icabet etmek ve aksırdığında "Yerhamukallah" demek." (1)

Buhari, Ebu Musa el-Eş'ari'den rivayet ederek, Allah Resulu (sav)'nın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Açı doyurun, hastayı ziyaret edin, esiri serbest bırakın." (2)

Aynı şekilde Berra b. Azib'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah Resulu (s.a.v) bize yedi şeyi emretti: ... Bunlardan biri de hastayı ziyaretdir, dedi." (3)

Acaba bu ve bundan önce gelen hadisteki emir, bunun farz olduğunu mu yoksa müstehab olduğunu mu gösterir?

İlim adamları bu hususta görüş ayrılığına düştüler.

İmam Buhari'nin görüşüne göre buradaki emir, bunun farz olduğunu gösterir. Ve Sahih'inde de bunu, "Hasta ziyaretinin farz oluşu ile ilgili bab" diye bir başlıkla ifade etmiştir.

İbni Battal'a göre:

"Buradaki emrin farz-ı kifaye türünden olma ihtimali vardır. Açı doyurmak, esiri serbest bırakmak gibi. Samimiyeti ve aradaki ilişkiyi korumayı teşvik etmek için mendup olma ihtimali de vardır.

Davudi birinci görüşte kesin karar kılıp şöyle demiştir:

"O bazı insanların bazı insanlara olan yükümlülüğü açısından farzdır."

Cumhurun görüşüne göre:

"O aslında menduptur. Fakat bazı kişilerin bazı kişilere olan hakları açısından farza kadar çıkabilir."

Taberi'ye göre ise: "Teselli uman kişi için farz derecesinde kuvvetlidir. Gözetilmeyi isteyen için sünnet, bunun dışındakiler için ise mübahtır."

1) El Lü'lüü Ve'l Mercan imat Tefeke Aleyiş Şeyhan, 1397

2) Buhari, Kitabu'l Merda. Hasta Ziyareti bölümü, 5649

3) Buhari, 5650

Nevevi icmanın, onun farz olmaması yönünde olduğunu nakletmiştir. Yani ileri gelen, tanınmış kişiler açısından farz değildir.

(1)

Hadisin zahirinden benim anladığım şudur: "Bu hastayı hiç kimsenin ziyaret etmemesinin caiz olmadığı manasına gelen bir farz-ı kifayedir. Bu açıdan İslam toplumunda hastaları ziyaret etmeyi, onların sıhhat bulup iyileşmeleri için dua etmeyi üstlenen bir gurubun olması gerekir.

Geçmişte bazı hayırsever müslümanlar hastaları gözetip-korumak amacıyla hayır için kurulmuş olan bazı vakıfları bu türbir işe tahsis etmişlerdir.

Fakat insanların geneli açısından bakıldığında bu, kuvvetli bir müstehab'tır. Bu akrabalık, yakınlık, kapı komşuluğu, uzun birlikteliği gerektiren arkadaşlık, hocalık ve samimi arkadaşlığın getirdiği haklar gibi özel bir bağ nedeniyle bazı insanlar hakkında farz derecesine kadar çıkabilir. Çünkü hastanın buna gereksinimi vardır. Sözkonusu edilen bu kişiler, hastalarını ziyaret etmedikleri taktirde bu, hastada derin bir üzüntü meydana getirir.

Hadiste geçen "Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı beştir" sözündeki "Hak" sözcüğünden maksat, bu tür insanlar için olabilir. Yoksa bütün müslümanlardan her hastayı ziyaret etmelerini istemek düşünülemez. Bu ancak, bu tür bir hakkı sağlayan özel bir bağın olması durumunda istenebilir.

Neylu'l Evtar adlı eserde ise şöyle denir: "Burada Müslümanın hakkı" sözünden maksat "Onu terketmemesi gerekir" manasıdır. Bu durumda onu yapması ya "farz" ya da farz derecesinde bir "mendup" olur. "Hak" kelimesinin her iki anlama da gelecek şekilde kullanılması, onun bir çok ortak anlamı için kullanılabileceğini göstermesi açılarındanır. Şüphesiz "Hak" kelimesi "farz" anlamında kullanılabilceği gibi "sabit", "gerekli", "doğru" ve bunların dışındaki anlamlar için de kullanılabilir.

HASTAYI ZİYARET ETMENİN FAZİLET VE SEVABI

Hasta ziyaretinin fazileti, onu gerçekleştirenin kazanacağı sevablar ve bunun müstehab oluşunu destekleyen hadislerden bazıları şöyledir:

1- Sevban'ın merfu olarak rivayet ettiği hadis:

"Bir müslüman (hasta olan) müslüman kardeşini ziyaret ederse ziyaretinden dönünceye kadar cennetin "hurfesindedir". Ey Allah'ın Rasulü: "Cennetin hurfesi nedir?" diye soruldu. "Meyvelerin derilecek yeridir" diye buyurdu." (1)

2- Cabir'in merfu olarak rivayet ettiği hadis:

"Bir hastayı ziyaret eden rahmetin içine dalmış olur. Hatta orada oturduğu zaman oraya tam olarak yerleşmiş olur." (2)

3- İbni Mace, Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Allah Rasulü (sav) şöyle buyurdu: "Kim bir hastayı ziyaret ederse gökten bir münadi ona şöyle seslenir: "Ne mutlu sana ve seni bu yolda taşıyan ayaklarına. Sen cennete bir konak olarak yerleşmiş oldun." (3)

4- Müslim, Ebu Hureyre'den Allah Resulü (sav)'nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah (c.c.) kıyamet gününde

1) Müslim, *Kitabu'l Birr*, 2568

2) Buhari, *Edebu'l Müfred*, 522

3) İbni Mace, *Cenzeler bölümü*, 1443

şöyle buyurur: "Ey Adem oğlu! Hastalandım da beni ziyaret etmedin." Kul der ki: "Ya Rabbi sen alemlerin Rabbisin. Ben seni nasıl ziyaret edebilirim." Allah buyurdu ki: "Bilmezsin ki filan kulum hastalandı da onu ziyaret etmedin. Ve yine bilmezsin ki şayet onu ziyaret etseydin beni onun yanında bulacaktın."

"Ey Ademoğlu, senden beni doyurmanı istedim. Fakat sen beni doyurmadın."

"Ya Rabbi sen Alemlerin Rabbisin. Ben seni nasıl doyurabilirim?"

"Bilmezsin ki, filan kulum senden yemek istedi. Fakat sen onu doyurmadın. Ve yine bilmezsin ki, şayet onu doyursaydım bunun karşılığını benim katımda bulacaktın."

"Ey Ademoğlu, senden su istedim. Bana su vermedin."

"Ya Rabbi, sen alemlerin rabbisin, ben sana nasıl su verebilirim.." "Filan kulum senden su istedi de sen ona su vermedin. Bilmezsin ki şayet ona su verseydin bunun karşılığını benim katımda bulacaktın." (1)

5- Ali (r.a), Allah Rasulü (s.a.v)'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Hiç bir müslüman yoktur ki müslüman bir kardeşini sabah ziyaret etsin de yetmişbin melek ona akşama kadar dua etmesin. Akşam onu ziyaret ettiğinde ise yetmişbin melek sabahlara kadar ona dua eder. Onun için cennette hazırlanmış bir "Harif" vardır." Bunu Tirmizi rivayet etmiş ve hadisin "hasen" olduğunu söylemiştir.(2)

1) Müslin, 2569

2) Buradaki, "Harif": Cennette meyvelerin devşirilmesidir.

HER HASTAYI ZİYARET ETMENİN MEŞRU OLUŞU

Hasta ziyaretini emredip teşvik eden hadisler, ister hafif olsun ister ağır olsun, her hastayı ziyaret etmenin meşru olduğuna bir kanıttır.

Tirmizi'nin merfu olarak tahrir ettiği "üç şey vardır ki onlardan dolayı hasta ziyaret edilmez. Göz değmesi, çıban ve diş ağrısı" şeklinde rivayet edilen hadise gelince; Beyhaki onun Yahya b. İbni Kesir'e ait mevkuf bir hadis olduğunu doğrulamıştır.

Bunun anlamı o, peygambere ait merfu bir hadis değildir, bu sözde de bir hüccet niteliği yoktur.

Hafız İbni Hacer şöyle demiştir: "Göz ağrısı nedeniyle hasta ziyareti hususunda Zeyd b. Erkam'ın hadisi vardır. O şöyle demiştir: "Gözümdeki ağrıdan dolayı Allah Rasulü (sav) beni ziyaret etti." Ebu Davud bu hadisi tahrir etti. Hakim ise doğruladı. Bunun devamının tam hali Buhari'nin Edebu'l-Müfred'inde geçer." (1)

Aynı şekilde bilgili olsun, cahil olsun, göçebe olsun - yerli olsun, bu ziyaretin anlamını anlasın veya anlamasın farktmez. Bütün bu durumlarda hastayı ziyaret etmek meşrudur.

1) Buhari, 532, El Fet, 1/113

İmam Buhari Sahih'inde, "Hastalık bölümü"nün "Bedeviyi ziyaret babında İbni Abbas (r.a)'ın şu hadisini rivayet etmiştir: "Allah Rasulü (sav) ziyaret etmek için bir bedevinin yanına girdi. Ve ona: "Hastalığın zararsız, geçmiş olsun, inşaallah temizleyicidir." dedi.

Bedevi: "Temizleyici midir? dedin." Hayır aksine o, şiddetli bir ateştir. Veya mezarın kenarına gelmiş bir ihtiyar adamın panik halidir," dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Öyle ise güzel" diye buyurdular." (1)

Peygamberimizin; "Hastalığın zararsız, inşaallah temizleyicidir" sözünün anlamı şudur: Tıpkı hastalığın hataları örten ve günahları temizleyen bir keffaret olmasının umulması gibi bedeviden, şiddet ve sıkıntının gitmesini de ummasıdır.

Eğer iyileşirse her iki fayda da meydana gelir. Aksi halde ise günahların silinmesi avantajı elde edilmiş olur. Bu bedevi açısından dolayı peygamberimizin dilek ve duasını inkar etmişse bile son derece cömert olan Peygamberimiz ona gereken ilgi ve yakınlığı göstermiş ve ona "öyle ise ne güzel" diye buyurmuştur. Yani "Sen kendini kabirde sanıyorsun bu ne güzel" demektir.

El-Feth adlı eserde Dülabi "Kinaye" İbni Sıkkın ise "Sahabe" ile ilgili bölümde bu hadisi tahrir etmişler ve orada Peygamberimizin "Allah'ın hükmettiği şey olur" diye buyurduğu daha sonra da o bedevinin öldüğü anlatılmıştır.

Muhlib'den ise şu söz nakledilmiştir.

"Bu hadisin önemi kaba bir bedevi bile olsa, devlet başkanının halkından bir hastayı ziyaret etmesinin onun için bir eksiklik olmadığı, aynı şekilde bir alimin cahil birini ziyaret edip ona öğretmesi, anlayacağı dilden ona öğüt vermesi ve ona sabrı tavsiye etmesi, hakkındaki hoşnutsuzluktan dolayı takdiri ilahiye karşı öfkelenmemesi, çektiği acılardan dolayı onu teselli etmek, hatta bu acının uzayıp gitmesini hoşgörü ile karşılamak, bunlar-

dan ayrı olarak hasta ve hasta sahiplerini teselli etmek. Ayrıca burada hastanın kendisine verilen öğüdü olumlu karşılamasının gerekliliği ve halinden şikayetçi olan hastanın ağzından çıkan olumsuz sözlerin güzel bir dille cevaplandırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. (1)

HASTA ÇOCUĞU VE BAYGIN DÜŞMÜŞ OLAN KİŞİYİ ZİYARET

Hasta ziyareti sadece hasta için değil, aynı zamanda onun ailesine karşı da bir nezaketin gereğidir. Bu yüzden temyiz çağına girmemiş olan hasta çocuğu da ziyaret etmekte bir sakınca yoktur. Şüphesiz bu, ailesine karşı da bir nezaket ve tesellidir.

Hasta orada bulunmazsa bile ziyaret yapılabilir. Bu şekilde bir ziyaret ise hasta sahiplerinin ve yakınlarının acılarını dindirmek ve hafifletmek içindir.

Bu durumda hasta iyileşir ve Allah ona sıhhat verir. Hasta ziyareti yapanlar o esnada hastanın korkularının kaybolduğunu, bir rahatlama ve sevinç içerisinde olduğunu söylemektedirler.

Sahihi Buhari'nin "hasta olan çocuğu ziyaret" bölümünde Üsâme b. Zeyd' (r.a)'in şu hadisi geçmektedir:

"Rasulullah (sav)'ın kızlarından biri, Resulullah'ı çağırması ve çocuğunun -veya oğlunun- ölmek üzere olduğunu haber vermesi için bir adam gönderdi. Bunun üzerine Allah Rasulü gönderilen adama:

"Dön ve haber ver ki Allah'ın aldığı da verdiği de kendisindir. Onun yanında herşeyin belli bir süresi vardır. Ona söyle de sabretsin ve sevap beklesin" diye buyurdu.

Onu gönderdikten sonra Allah Rasulü (s.a.v) endişelendi ve kalktı. Biz de onunla birlikte kalktık. Çocuk, peygamberimizin kucağına bırakıldığında acıdan kıvranıyordu. Bunun üzerine Peygamberimizin gözünden yaş aktı.

Sa'd: "Ey Allah'ın peygamberi ne oldu?" diye sordu. Allah Rasulü (s.a.v): "Bu Allah'ın kullarından dilediğinin kalbine koyduğu bir rahmettir. Allah kullarından ancak merhamet sahibi olanlarına merhamet eder." (1) diye buyurdu.

Yine Buhari'nin "baygın düşmüş olan kişiyi ziyaret" bölümünde Cabir b. Abdullah (r.a)'ın hadisi geçmektedir. O şöyle anlatır: "Hastalandığım bir gün Allah Rasulü (sav) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) yüreyerek beni ziyarete gelmişler ve beni baygın bir halde görmüşler. Peygamber (sav) hemen abdest almış sonra abdest suyunu üzerime serpmiş ve ben hemen ayılmışım. Ayıldığımda hem Peygamberimizi gördüm ve şöyle dedim: "Ey Allah'ın Peygamberi (sav)! Malımı nasıl kullanayım ve nasıl har-cayayım dedim, o ise miras ayeti ininceye kadar bana herhangi bir yükümlülük vermedi." (2)

İbnu'l Münir şöyle der: "Bu hadisten elde edilen yani bu bölümün ortaya koyduğu gerçek; ziyaretçisini tanımaması dolayısıyla baygın haldeki hastayı ziyaret gerekmez gibi inancın olmaması gerekir."

Hafız ise şöyle der: "Sadece hastanın ziyaretçisini tanı-maması ziyaretin meşru oluşunu engellemeye yetmez. Zira bu ziya-retin ardında hasta sahiplerini teselli etmek, ziyaretçiden çokça beklenen dua, elini hastanın üzerine koyup, bedenine dokundur-ması, nazar ve benzeri kötülüklerden korunması için üzerine okuyup-üfleme ve bunların dışında başka şeyler vardır." (3)

1) Buhari, 5655

2) Buhari, 5651

3) El Feth 10/114

KADININ, HASTA OLAN ERKEĞİ ZİYARETİ

Yabancı bile olsa kadının hasta olan erkeği ziyaret etmesi meşru olan ziyaret kapsamındadır. Tıpkı erkeğin hasta bir kadını ziyaret etmesinin bu kapsama girmiş olması gibi.

Buhari'nin Sahih'indeki "Hasta bölümü"nün bablarından biri de "kadının hasta olan erkeği ziyaret etmesi" ile ilgilidir. Bu konudaki muallak bir hadisi zikretmiştir ki bu hadise göre; "Ümmü Derda, Ensar'dan bir adamı mescidde ziyaret etmiştir." Edebu'l Müfred'de geçtiğine göre bu hadis Buhari'ye Haris b. Ubeyd yoluyla ulaşmıştır. O şöyle demiştir:

"Ümmü Derda'yı karanlık basmadan bineğinde Ensar'dan hasta olan bir adamı mescidde ziyaret etmek için gittiğini gördüm."

(1)

Aynı şekilde Hz. Aişe'nin hadisi de geçmektedir: Hz. Aişe'nin anlattığına göre: Allah Rasulu (sav) Medine'ye geldiğinde Hz. Ebu Bekir ve Bilal (r.a.) sıtma hastalığına yakalanmıştı. Hz. Aişe der ki: "Onların huzuruna girdim ve:

"Ey Babacığım nasılsın? Ey Bilal sen nasılsın diye sordum.

Hız. Aişe babası Hz. Ebu Bekir'in hummalı bir şekilde şöyle söylediğini nakleder:

*Ölüm, ailesi içinde sabahlayan her kişiye
Nalındaki tasmadan daha yakındır.*

1) Buhari, Edebu'l Müfred. 530

Hız. Bilal (r.a) ise sıtmayı atlatınca şöyle söylemiştir:

Ah! keşke bilseydim. Acaba geceleyecek miyim?

Vadidi etrafımda İdhar ve Celil dağları olduğu halde.

Acaba Mecenne'nin sularından içecek miyim?

Şame ve Tufeyli görecek miyim?

Hız. Aişe: "Allah Rasulü'ne gittim ve durumu haber verdim," dedi.

Allah Rasulü (sav) ise şöyle dedi: "Allahım! Medine'yi Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi, hatta daha fazlasıyla sevdirdi." (1)

Bu hadisteki delil, Hız. Aişe'nin babası ve Hız. Bilal'in huzuruna girerek her ikisine de "Nasılsınız" yani "neyiniz var" diye sormasıdır. Tıpkı günümüzde bizim "Nasılsın" veya "sağlığın nasıl" diye sormamız gibi. Üstelik burada Hız. Bilal, müminlerin annesi Hız. Aişe'nin mahremi de değil.

Hiç şüphesiz bu ziyaret; ciddiyet, şer'i tesettüre uygunluk, yürüme, konuşma, bakma ve diğer davranışlarda, müslüman kadına yaraşır bir edep, halvetin olmaması, fitneden emin olunması gibi şer'an geçerli olan şartlarla sınırlandırılmıştır. Eğer evli ise kocasının izni, değilse velisinin izninin gerekliliğini de buna ekleyebiliriz.

Kocanın veya velinin, kadının üzerindeki hak sahibi olan mahrem yakınını, akrabasını, kocasının yakınını, yukarıda dile getirdiğimiz geçerli şartlara uygun olarak ziyaret etmesini engellemesi gerekmez.

ERKEĞİN HASTA OLAN KADINI ZİYARETİ

Daha önce söz konusu ettiğimiz şartlar çerçevesinde, aradaki bağ kendisi üzerinde bir hak oluşturduğu zaman kadının hasta olan erkeği ziyaret etmesinin caiz oluşu gibi aynı şartlar içerisinde erkeğin de hasta olan kadını ziyaret etmesi caizdir. Aralarında akrabalık veya kan bağının getirmiş olduğu güvenli bir bağının olması veya diğer insanlardan daha fazla bir hakkı gerektiren komşuluk ya da bunun dışında herhangi bir bağın oluşması bu şartlardandır. Bunun delillerinden biri de kadın-erkek ayırt etmeksizin hasta ziyaretini teşvik eden hadislerdir.

Buna özgü delillerden biri İmam Müslüm'in Sahih'inde Cabir b. Abdullah (r.a.)'dan rivayet ettiği hadistir. Bu hadiste geçtiği üzere; Allah Rasulü (sav) Ümmü Saib'in -veya Ümmül Müseyyeb-huzuruna girdi. Ve ey Ümmü Saib'e: "Ne oldu sana öyle titriyorsun?" dedi. O ise: "Allah kahretsin sıtma hastalığına tutuldum" dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü: "Sıtma hastalığına sövme, zira o, körüğün demirin pasını gidermesi gibi insanoğlunun günahlarını giderir" diye buyurdular. (1)

Halbuki Ümmü Saib Allah Rasulü'nün (sav) mahremi değildir.

Fakat, ziyaret sırasında şer'i şartlara uymak gerekir. Fitne-den emin olmak, örfe uygun hareket etmek te bunlardandır. Zira şeriatta örfün de bir değeri vardır.

GAYRİ MÜSLİM BİR HASTAYI ZİYARET

Hadislerde geçen hastayı ziyaret; "bir müslümanın müslüman kardeşi üzerindeki hakkıdır" cümlesinden, hasta gayr-i müslim olduğunda ziyaret edilemez anlamı çıkarılamaz.

Her ne şekilde olursa olsun hastanın cinsiyeti, rengi, dini veya vatanı ne olursa olsun hasta ziyareti insani bir eylemdir. İslam bunu Allah'a yaklaşıma ve ibadet olarak değerlendirir.

Peygamberimizin hasta olan Yahudi hizmetçisini ziyaret etmesi buna delildir. Allah Rasulü onu ziyarete gidip onu İslam'a davet etti. O da babasına baktı. Babası ona Kasım'ın babasına itaat et, diye işaret etti. Ve o da ölmeden önce müslüman oldu. Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle dedi: "Benim vasıtamla onu ateşten kurtaran Allah'a şükürler olsun" Bu hadisi Buhari rivayet etmiştir.

Bu hadis gayr-i müslimin, müslüman üzerinde komşuluk, arkadaşlık, akrabalık, kan bağı, gibi yollarla doğan haklarını daha da pekiştirmektedir.

Hadislerin "müslümanın hakkı" şeklinde yoğunlaşması dini bağın gerektirdiği haklardan dolayıdır. Buna komşuluk eklendiği zaman bu hak iki olur: Müslümanlık ve komşuluk hakkı. Akrabalık eklendiği zaman ise bu hak üçe çıkar: Müslümanlık, komşuluk ve yakınlık hakkı ve diğerlerini de böylece çoğaltabiliriz.

İmam Buhari de daha önce sözünü ettiğimiz "Peygamberimizin Yahudi çocuğu ziyaret edip, onu İslam'a davet etmesi ve onun da müslüman olması" şeklinde geçen Enes'in hadisini dile getirmiş ve bununla ilgili olarak "müşrik olan hastayı ziyaret" adında bir bölüm açmıştır.

Ve yine Said b. Müseyyeb'in babasından rivayet ettiği bir hadise göre; Ebu Talib'e ölüm geldiği sırada Allah Rasulü onu ziyarete gitti...(1) .

El-Feth adlı eserde İbni Battal'dan şöyle nakledilmiştir: "Gayr-i müslim bir hastayı ziyaret ancak onun İslam'a girmeyi olumlu karşılaması ümidi olduğu zaman meşru olur. Eğer böyle bir umut yoksa olmaz."

El-Hafız şöyle der: "Buradan ortaya çıkan; amaçların farklılığından dolayı değişik durumların olmasıdır. Onu ziyaret etmek de farklı bir maslahatı ortaya koymaktadır."

El-Maverdi ise şöyle der: "Zımmi bir hastayı ziyaret caizdir. Yakınlık ise komşuluk veya akrabalığın beraberinde getirdiği bir saygınlık çeşidine bağlıdır." (2)

---

1) Buhari, 5657

2) El Feth. 10/119

ALLAH'IN EMİRLERİNE UYMAYAN (ASİ) HASTAYI ZİYARET ETMEK

Kafir olan bir hastayı ziyaret etmek meşru, hatta ibadet olduğuna göre, isyankâr bir müslüman için bu meşru oluşun daha öncelikli olması gerekir.

Hasta ziyaretini emreden ve bunu müslümanın müslüman üzerindeki hakkı olarak gören hadislerden bu ziyaretle her ne kadar onların hakları daha kuvvetli ise de sadece itaat ve iyilik sahiplerine özgü olup diğerleri için olmadığı gibi bir anlam çıkmaz .

İmam Bagavi'nin Şerhu's Sünn'e'de ele aldığı Ebu Hureyre'nin müslümanın müslüman üzerindeki altı hakkını dile getiren hadisi ve El-Berra'nın müslümanlar için emredilmiş olan yedi şeyle ilgili hadis. Bütün bu emirler İslam'ın getirdiği haklardandır. İyi olsun günahkâr olsun bütün müslümanlar bu hususta eşittirler. Ancak samimiyetle, güler yüzle arayıp sormaya özgü olan iyilik açıkça günah işleyene yapılmaz (1)

Bazı alimler bid'at ehlini de bunun dışında tutmuşlardır. Allah için düşman kabul ettiğini göstermek açısından onlar ziyaret edilemez demişlerdir. (2)

Benim tercih ettiğim görüş: Onların günahkâr ve bidat sahibi olmaları onları İslam dairesinden dışarı çıkarmaz. Ve müslüman

1) Şerhu's Sünn'e, 5/211-212

2) İbni Müflih el Hanbeli, El Mubdi', 2/215

üzerindeki haklarından da mahrum etmez. Hastayı ziyaret, herhangi bir ayırım veya tereddüt gözetmeksizin olmalıdır. Özellikle de iyi bir müslüman alim ve onların kalplerini hayra, doğruluğa çevirmeye uğraşan bir davetçinin böyle yapmaması gerekir ki onların gönülleri açılsın ondan sonra da gerçeği kabul edip, güzel söze kulak versinler. İnsan iyiliğin esiridir. Aynı şekilde İslam bazı kişilerin kalplerinin malla ısındırılması prensibini koymuştur. Başkalarının da iyilik, yumuşaklık ve güzel muamele ile ısındırılması da gayet doğaldır. Bu doğruluk üzere olan davetçilerin denemesi gereken bir metoddur. Bu sayede Allah bir çok kapalı kalpleri onlara açabilir.

Bazı alimler; "dost olsun olmasın, tanıdık veya tanımadık herkesi ziyaret etmek müstehab'tır" demişlerdir. (1)

---

1) Nevevi, *El-Mecmu'* 0/111-112

HASTA ZİYARETİNDE ÖLÇÜ

Hasta ziyareti; sahipleri, komşuları ve arkadaşları için gerekli olduğuna göre bu kaç kez yapılmalı ve bu ziyaretin süresi nedir ?

Bence bu; örf ve insanların durumuna, hastanın bizzat kendi durumuna, ve aradaki bağın kuvvet derecesine bağlıdır.

Hastalığı uzun süren bir hasta, bu hastalığın başlangıç ve sonu arasındaki herhangi bir zamanda ziyaret edilebilir. Bu konuda sınırlayıcı bir zaman yoktur.

Bazı alimler; hasta ziyaretinin gınaşırı olması gerekir dediler. Aralıksız hergün olmaz. Ancak hastanın muhtaç olması bunun dışındadır.

Bazı alimler de hafta da bir olabilir dediler.

İmam Nevevi şöyle demiştir: Bu, insanlardan herhangi biri içindir. Fakat hastanın akrabaları, arkadaşları, ve bunlara benzer, samimi ve değerli dostları, veya onu görmedikçe sıkılanlara gelince; onlar bir sakıncası olmadıkça veya hasta bundan sıkılmadığı sürece her gün aralıksız olarak hastayı ziyaret etsinler.

Hastayı sıkması, usandırması ve bazı işlerini yapmasını engellemesi sözkonusu olduğu zaman, ziyaretçinin uzun süre oturması mekruhtur."⁽¹⁾

1) En-Nevevi, *El-Mecmu'*, 5/112

Bu durum her ziyaretçi için geçerli değildir. Zira hasta özellikle de hastalığı uzun süren kişi, bazı ziyaretçilerinin uzun süre kalmasından hoşlanır. Bu ziyaretin kendisine olan samimiyet ve sıkıntılarını hafifletmek için olduğunu kabul eder. Bu durum özellikle hastanın bizzat kendisinin istemesine bağlıdır.

El-Hafız'a göre; hasta ziyaretinin kuralları, bazıları sadece ziyarete özgü olmayan on maddede de toplanır:

- 1- Ancak izin isteyerek kapıya gelinmesi.
- 2- Nezaket içerisinde kapıyı çalması (zile basması).
- 3- Kendisinin kim olduğunu gizlememesi.
- 4- Uygunsuz bir vakitte gelmemesi, (ilaç isteme, yarasındaki pansumanı değiştirme, uyku veya istirahat zamanlarında olduğu gibi)
- 5- Az oturmalı. (Daha önce belirttiğimiz özel bir samimiyet durumu bunun dışındadır.)
- 6- Gözlerini sakındırmalı (Orada mahremi olmayan kadınlar bulunduğu zaman)
- 7- Nezaket içerisinde olup fazla soru sormamalı.
- 8- Samimiyetle duada bulunmalı.
- 9- Hastaya bol bol ümit vermeli.
- 10- Bu hastalıktan dolayı bol sevap kazanacağını belirterek sabırlı olmasını tavsiye etmeli. İçinde bulunduğu sıkıntı sebebiyle feryat etmekten onu sakındırmalı.

Bu kurallardan bazılarının geniş açıklaması ileride gelecektir.

Üzerimizde hakkı olup ta orada olmayan veya uzaklarda olan hastalara karşı, özellikle de tehlikeli bir ameliyat ya da benzeri bir hastalığı atlattıktan sonra gücümüze göre telefon, telgraf veya posta aracılığı ile geçmiş olsun dileklerimizi ulaştırmamız gerekir.

Burada 1985 yılı yazında Almanya'da geçirmiş olduğum, kırıldak erimesi dolayısıyla yapılan ameliyata değinmeden geçemeyeceğim. Ondan sonra bir süre doğal ilaçlarla tedavimi sürdürdüm. İşte o zaman Davha'dan Kahire'den ve bunların dışında Avrupa ve Amerika'dan sık sık duacı olduklarını açıklayan nice kardeşlerimizin telefonları geldi. Bunlar bende acımı hafifletici, beni iyileşmeye yaklaştıran çok güzel etkiler bırakmıştı.

Hastaya Duada Bulunmak

Müslümanın hasta olan müslüman kardeşini ziyaret etmesinin yanında, ona Kur'an okuması ve dua etmesi, onu başkalarının ziyaretinden farklı kılar. Allah Rasülü (sav)'nden gelen rivayetlere göre hastayı ziyaret edenin ona dua etmesi ve üzerine okuması sünnettir.

İmam Buhari "hastayı ziyaret edenin yapacağı dua" adlı bölümde Hz. Aişe (r.a)'nin hadisinden söz ederek şöyle demiştir: "Allah Rasülü (sav) bir hastayı ziyarete gittiğinde veya kendisine bir hasta getirildiğinde şöyle derdi:

"Ey insanların Rabbi olan Allahım! Bu sıkıntıyı gider ve şifa ver. Şifa veren sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Hastalık bırakmayan şifa ver." (1)

Peygamberimiz Sa'd b. Ebi Vakkas'ı ziyaret etmiş ve ona şöyle dua etmiştir: "Allah'ım Sa'd'a şifa ver ve onun yalnızlığını sona erdir." (2)

İşin garip tarafı, el-Fetih'te bazılarının hastaya dua ile şifayı, bazı hadislerin de desteklediği gibi onda günahlara karşı bir keffaret ve sevab olmakla birlikte birbirine karıştırmalarından söz edilmesidir.

El Hafız bunu şu şekilde cevaplandırır: "Dua bir ibadettir. Sevap ve keffarete aykırı olmaz. Çünkü her ikisi de hastalığın başlangıcında ve ona karşı sabretmekle olmaktadır. Dua

1) Buhari, 5675

2) Buhari, 5659

eden de iki güzellik arasındadır. Ya onun amacı gerçekleşir ya da karşılığında ona bir menfaat verilmiş olur. Bütün bunlar yüce Allah'ın bahsettiği iyiliklerdendir." (1)

Şüphesiz müslüman bir hastalığa yakalandığı veya başına bir-bela geldiği zaman sabretmeli fakat Allah'tan da sağlık vermesini dilemelidir. Tıpkı sahih hadiste:

"Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyin. Allah'tan sağlık içinde olmayı isteyin. Düşmanla karşılaştığınız zaman da sabırlı olun. Biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır" (2) buyurulduğu gibi.

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'tan bağışlanma, sıhhat ve afiyet içinde olmayı isteyin. Hiç birinize yakın derecesinde inanmaktan sonra, afiyet içinde olmaktan daha hayırlı bir şey verilmemiştir." (3)

İbni Abbas'ın bir hadisinde ise Allah Rasulü şöyle buyurmuştur:

"Sağlık ve afiyet içinde olma duasını çok yapın." (4)

Allah Rasulü'nün dualarından biri şudur:

"Allah'ım! Senden dinim, dünyam, ailem ve malım hakkında sıhhat ve afiyet dilerim." (5)

Rivayet edilen dualardan biri de, Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği hadistir. Onun dediğine göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Bir kişi hastayı ziyaret ettiği zaman şu şekilde söylesin: "Ey Allahım senin rızan için düşmana karşı koyan ve namaz için yürüyen şu kuluna şifa ver." (6)

Yani mü'minin şifası kendisine faydası olan namaz ile veya halkına faydalı olan cihad iledir.

1) El Feth 10/132

2) Abdullah İbni Ebi Efva'nın hadisi. Müttefakun aleyhdir.

3) El Cami'us Sağir, 1198. Bunu Ahmed ve Tirmizi Ebubekir'den rivayet etmiştir.

4) El Cami'us Sağir, 1198

5) El Cami's Sağir, 1274

6) Şerhu'l Mişkat, 2/307

Düşmandan maksad ise, ya savaşçı kafirlerdir veya şeytan ve şeytanın askerleridir. Yani düşmana karşı yaralayıcı bir darbe vurmak ve onu delillerle susturmaktır. (1)

İlk akla gelen birincisidir. Yani düşmanla savaşmaktır.

Bunlardan birisi de İbni Abbas'ın rivayet ettiği hadistir. Ona göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Kim henüz eceli gelmemiş olan bir hastayı ziyaret edip yanında yedi kez "Yüce arşın sahibi Ulu Allah'tan sana şifa vermesini dilerim" sözünü söylerse şüphesiz Allah o hastalık nedeniyle o kulunu affeder." (2)

---

1) Ebu Davud. Cenazeler bölümü. 3106, Tirmizi, Tıb bölümü, 2084

2) İbni Mace. Cenazeler Bölümü, 1438. Tirmizi, Tıb bölümü. 3088

HASTALIKTAN KURTULACAĞINA DAİR HASTANIN ÜMİDİNİ TAKVİYE ETMEK

Bir müslüman, hasta olan müslüman kardeşini ziyaret ettiğinde ona ümit ve iyimserlik ruhunu aşılması, onu hastalıktan kurtulup iyileşeceğine dair müjdelemesi güzel bir davranıştır. Çünkü mü'minin Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi gerekir. Zaten Rabbinin rahmeti tükenmez. O Rab değil midir ki Eyyüb peygamberin yaralarını iyileştirdi. Yakup Peygamberin gözünü açtı. O halde Allah onun hastalığını da giderip onu tekrar sıhhatine döndürebilir. O'nun hastalığı sıhate, zayıflığı da kuvvete çevirmeye gücü yeter.

Ona, öleceğini hatırlatmak ise güzel bir davranış değil. Hatta uzun hastalık geçirip, tehlikeli ameliyatlardan sonra iyileşen hastalardan bahsetmelidir. Bu onun maneviyatını kuvvetlendirir. Bu da eskiden ve günümüzde olduğu gibi tıp konusunda uzman doktorların baş vurduğu yöntemlerden biridir. Çünkü ruh ve beden arasındaki kopuş ancak kendi içine kapanıp, bir köşede yalnızlığa çekilmek ve düşüncelere dalmakla olur.

Bu yüzden Allah Rasulü (sav) sahih hadiste geçtiği gibi bir hastayı ziyaret ettiğinde: "Hastalığın zararsız, geçmiş olsun, inşaallah temizleyicidir" diye buyurmuştur.

Burada, "hastalığın zararsız" demekten maksat tehlike ve zarar yok anlamındadır. Bu ise ona karşı bir iyimserlik olup, bu hastalık ve tehlikenin ondan giderilip, tekrar sıhhat ve afiyete

dönmesi için bir duadır. Buna ek olarak hastalığın ardında bir temizlenme ve günahlardan arınma vardır.

Tirmizi ve İbni Mace, Ebu Said el-Hudri'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmişler: "Bir hastayı ziyaret ettiğinizde ona yaşayacağı ümidini aşılaysın. Şüphesiz bu kaderden bir şeyi değiştirmes ama hastanın hoşuna gider."

Hadiste geçen "Neffisu lehu" kelimesinin anlamı; Onu hayatla besleyin, süresini uzatın. Yani ona; inşaallah sağlığına kavuşacaksınız, kurtuluşa ereceksin. Allah sana uzun ömür ve güzel bir yaşam verecek gibi sözler söylemek. Bütün bunlarda üzüntüden rahatlama ve kalbin mutmain oluşu vardır. Bu da Allah Rasulü (s.a.v)'nün; min La'be'se yani hastalığın zararsız sözünden kastedilen anlamındadır.

Hastanın maneviyatını yükselten ve onun hoşuna gidecek şeylerden biri de elini onun üzerine veya ağrı duyduğu yere koymakla birlikte ona dua etmektir.

Bu hareket, özellikle kendilerinden hayır ve fayda geleceği umulan kişilerden beklenir. Tıpkı Allah Rasulü (s.a.v)'nün, Sa'd b. Ebi Vakkas'a yapmış olduğu gibi. O Sa'd'ın yüzüne ve karnına elini sürmüş ve iyileşmesi için dua etmiştir. Sa'd der ki: "Bunun üzerine bir saat kadar ciğerimdeki ağrının hafiflediğini gördüm: Bunu Buhari rivayet etmiştir.

İlahi kanun gereği iyileşme ümidi olmayan bir hastalığa yakalanan kişi hakkında ise Allah'tan ona lütuf vermesini, acısını hafifletmesini ve hakkında hayırlı olanın seçilmesini istemek gerekir. Fakat bunu içinden söyleyip hastaya duyurmamak gerekir ki bu onun ruhsal yönünü etkilemesin.

HASTANIN ÜZERİNE OKUMAK VE BUNUN ŞARTLARI

Bu konuyla ilgili bir nokta da, şirkten uzak ve şeriata uygun olan okumadır. Özellikle Allah Rasulü (s.a.v)'nün okuması deliline dayanan salih müslüman bir kişinin okumasıdır.

Müslim, Avf b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Biz cahiliye döneminde hastanın üzerinde okurduk. Ey Allah'ın Peygamberi! Bu durumu nasıl görüyorsunuz diye sorduk. Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurdu: "Okuduğunuz şeyi bana da okuyun bakayım. Okuduğunuz şeyde şirkle ilgili birşey bulunmadıkça herhangi bir sakınca yoktur." (1)

Cabir (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Allah Resulü (s.a.v) hasta üzerine okumayı yasaklamıştı. Amr b. Hazım aile fertleri ile geldiler ve: "Ey Allah'ın Peygamberi! Bizde okuyan biri var. Akrep sokmasına karşı biz ona okuturuz" dedik ve daha sonra onu okuduk. Allah Rasulü (s.a.v), "Ben bunda bir sakınca görmüyorum. Kimin müslüman kardeşine faydalı olmaya gücü yetiyorsa faydalı olsun" buyurdular. (2)

El-Hafız şöyle der: "Alimlerden bir grup bu genel kurala sıkıca sarıldılar, faydası olan her türlü okumayı, manası anlaşılmasa bile caiz gördüler. Fakat Avf'ın hadis, her ne kadar şirk

1) Müslim, *Kitabu's Selam*, 2200

2) Müslim, 2199

götürmeyen okumanın yasak olduğunu gösteriyorsa da, manası anlaşılmayan okumanın da şirke götürmediğinden kesin emin olunmaz. Dolayısıyla tedbir gereği yasaklanması ve başka bir şarta bağlanması gerekir. (1)

Hastaya okumanın şeriata uygun oluşu fiili, kavli ve takriri sünnet ile sabit olmuştur.

Aynı şekilde Resulullah (sav) hasta üzerine okumayı bazı sahabelerine, ailesine ve yakınlarına tavsiye etmiştir. Sahabenin bu şekilde bir iş yapmasını gördüğünde ise onu onaylamıştır.

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Rasülü (sav) kendisine bir hastalık veya yaradan şikayetçi olarak geldiğinde elini yere koyup - Hadisin ravisi Süfyan parmaklarıyla göstererek - sonra kaldırarak şöyle söylerdi. "Allah'ın adıyla. Bu ülkemizin toprağı ve bir kısmımızın tükürüğüdür. Rabbimizin izni ile onda hastalıktan bir iz kalmayacak derecede şifa bulsun." (2)

Hadisin anlamı: Nefesiyle parmaklarının ucundaki tükürük birikintisine okuyup üfler sonra onu toprağın üstüne koyar. O topraktan biraz alır. Onu hastalıklı veya yaralı olan bölgeye sürer. Bunu sürdürdüğü sırada o sözü söylerdi.

Yine rivayet edildiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: Allah Rasülü rahatsız olduğunda Cebrail (a.s) onun üzerine okumuştur"(3)

Ebu Said'den şöyle rivayet edilmiştir: "Cebrail Peygamberimize (sav) geldi ve: "Ey Muhammed (sav) bir şikayetin mi var?" diye sordu. Peygamberimiz: "Evet" dedi.

Cebrail: "Ben Allah'ın adıyla seni üzen herşeye, her türlü kötülük ve göz değmesine karşı sana okurum. Allah (c.c) sana şifa verir. Allah'ın adıyla sana okurum" (4)

1) *Fethu'l Bari*. 1/195-196

2) *El- Lü'lüü Ve'l Mercan*. 1417

3) *Müslim. Tıb Hastalık, Rukye (Okuma) bölümü*. 2185

4) *Müslim*, 2186

Hız. Aişe'den rivayet edildiğine göre; Allah Rasulü (sav) rahatsızlandığında muavezeytenî (Felak ve Nas sureleri) okur ve üflerdi. Yarası şiddetlendiği zaman ise ben onun üzerine okurdum. Onun elinden tutup bereketini umarak yaraya sürerdim (1) Hadisteki "Nefes" : Islaklık olmayan hafif ve hoş bir üflemedir.

Yine Hz. Aişe'nin rivayetine göre; Allah Rasulü (sav) ona göz değmesine karşı okumasını emrederdi. (2) Cabir'den rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (sav) Amis'in kızı Esmâ'ya şöyle demiştir: "Ne oluyor? Ben kardeşimin çocuklarını böyle zayıf görüyorum. Neden acaba onlar fakir mi oldular? Esmâ: Hayır. Fakat onlara hemen göz değiyor dedi. Allah Rasulü; Onları okuttunuz mu? diye sordu. Esmâ der ki; bunun üzerine Allah Resulü onlar -Yani amcası oğlu Cafer'in çocuklarını- okutun diye buyurdular." (3)

Yine sahabelerinden birinin seferde oldukları bir sırada, hasta olan bir otağın reisi üzerine okuması o reisin de buna karşılık o sahabeye bir sürü koyun vermesi üzerine o sahabe Allah Rasulü (sav)'ne gelip durumu anlatması ve Allah'a yemin olsun ki ona Fatiha sûresinden başka bir şey okumadım, demesi üzerine Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: "Onlardan onu alın ve bana da bir pay ayırın" (4)

1) *Muttafakun aleyh. Hadis: 1415*

2) *Muttafakun aleyh: 1418*

3) *Müslim: 2198*

4) *Muttafakun aleyh: 1420*

HASTAYA İYİLİĞİ EMREDİP KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMAK

Müslüman bir hastayı ziyaret eden kişinin, ona doğruluk üzere öğüt vermesi, iyiliği emredip, kötülükten sakındırması gerekir. Zira "din nasihatır", iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ise farzdır. Müslümanın hasta olması onun güzel söz ve samimiyetle yapılan öğüdü kabul etmesine engel değildir. Öğüt verenin de bunu kendisinden istenen ilkeler doğrultusunda yapması gerekir.

Öğüt verirken ona ağır gelmeyecek bir tarzda ve yumuşaklıkla anlatması gerekir. Zira Yüce Allah her işte ve bütün insanlara karşı yumuşak olunmasını sever. Hastada ise bu daha önceliklidir. Yumuşaklığın girdiği şey güzelleşir, yumuşaklığın çıktığı şey ise çirkinleşir.

Hasta iyilik konusundaki eksikliğinden habersizse veya İslam'ın ilk dönemindeki bir çok müslüman nesilde olduğu gibi için de yasak olan bir şey varsa bu yumuşaklık daha çok gerekli olmaktadır.

Bir hastayı ziyaret edip te onun tembellik veya bilgisizlikten dolayı namaz kılmadığı görülürse; abdest almaya gücü olmadığı veya ayağa kalkamadığı, rukû ve secdeye varamadığı, kıbleye yönelmesinin mümkün olmadığı ya da bunların dışında bir sebepten dolayı namaz kılmaya güç yetiremediği düşünülür. Oysa ziyaretçilerin namazın, sağlığı yerinde olana olduğu gibi hasta olana da farz olduğu hususunda hastayı uyarması gerekir. Çünkü

namaz ancak şuuru kaybetmekle düşer. Abdest almaktan aciz olan hastanın toprak cinsinden herhangi bir şeyle teyemmüm yapması mümkündür. Bir kutu veya torbada temiz toprak getirerek ona yardımcı olmak veya buna benzer taş ve kerpiçle de - bunu temiz toprak sayanların görüşüne göre - teyemmüm yapmak mümkündür.

Aynı şekilde hasta nasıl güç yetiriyorsa o şekilde kılabilir. Ayakta kılamıyorsa oturarak, yan yatarak veya sırt üstü kılabilir. Oturarak kılmıyorsa ima ve işaretle yapması yeterlidir. Allah Rasulü (sav) İmran b. Hüseyin'e şöyle demiştir: "Namazı ayakta kıl. Buna gücün yoksa oturarak, buna da gücün yetmiyorsa yan yatarak kıl." (1)

Yüce Allah,

﴿فاقتوا الله ما استطعتم﴾

"Öyleyse güç yetirebildiğiniz kadar Allah'tan korkup sakının" (Tegabün:16) diye buyurmaktadır.

Aynı şekilde kibleye yönelemiyorsa bu şarta düşer. Bu durumda gücü yettiği yöne durarak namaz kılabilir. Namazın bütün şartları güçsüzlük nedeniyle düşebilir.

﴿ولله المشرق والمغرب فأينما تولوا فثم وجه الله﴾

"Doğu da Allah'ındır, batı da. Her nereye dönerse-niz Allah'ın yüzü (kıblesi) orasıdır." (Bakara:115)

Hastada, hastalığından dolayı bir sıkıntı ve ızdırap gördüğün-de ona, Allah katında sevapların en büyüğünün hastalık çekme-nin karşılığında olduğunu, Allah'ın günahları hastalıklarla temiz-lediğini, en şiddetli belalara peygamberlerin ve sonra onlara en çok benzeyenlerin maruz kaldığını, sahih hadislerde de geçtiği gibi kul ve işlemiş olduğu hataları yeryüzünde devam ettiği sürece bunun da böyle devam edip gideceğini hatırlatması gere-kir.

Hastada, özellikle de günümüz toplumunda pek çok kişide yaygın olarak bulunan muskaya benzer şeyleri takmak gibi şer'an caiz olmayan bir şey bulunduğunda ondan hikmet ve yumuşaklıkla sakındırmak, o kişinin bu konudaki gaflet ve cehaletini ona üstünlük taslamadan şer'i delilleri hatırlatarak gidermek gerekir.

Burada ona Peygamberimiz'in: ".....takan şüphesiz şirk koştur" (1) sözü gibi Allah'ın kitabından ve Rasulullah'ın (sav) sünnetinden onu hakka yönelten, doğruya ve iyiye götüren şeyleri öğretmek gerekir.

Hastaya ancak İslam alimlerinin yasaklığı konusunda icma etikleri şeyleri yasaklamak gerekir.

İlim adamlarının yasak veya serbest oluşu arasında görüş ayrılığına düştükleri hususlarda ise müctehid olsun mukallid olsun farketmez, iki görüşten dilediğini alma imkanı vardır. Bu iki görüş etrafında hangisi daha doğru ve tercihe şayandır şeklinde bir tartışmaya da girmemek gerekir. Zaten hastalık durumunda bu uygun değildir. Ancak hastanın bunu sorması veya konuya ilgi duyması bunun dışındadır.

Bunun örneği: Takılan muskaların, Yüce Allah'ın ayetlerini, hadisi şerifleri veya Allah'ı zikir, övgü ve ona duadan oluşan şeyleri içermesidir. İşte bu onu caiz gören ve yasaklayanların hakkında görüş ayrılığına düştükleri noktadır.

İmam Ahmed, Abdullah b. Amr'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Allah Rasulü (sav) bize bazı kelimeler öğretmişti. Biz onları uykudan korku ile uyandığımızda söyledik. "Allah'ın adıyla... Allah'ın azabından, cezalandırmasından, kullarının şerrinden, şeytanın kışkırtmasından ve onların yanımda bulunmalarından Allah'a onun mükemmel sözleri ile sığınırım." İmam Ahmed der ki: "Abdullah ergenlik çağındaki çocuğuna yatmadan önce bunu okumasını öğretmişti. Bunu ezberleyemeyecek derecede küçük olanlar için ise o, kelimeleri yazar ve boyunlarına asardı." (2)

1) Camiu's Sağir: 2394

2) Ahmed b. Hanbel: 6696, Ebu Davud, Tıb Bölümü: 3843, Tirmizi, Dualar Bölümü 3519

İbrahim En-Nahai'nin dediğine göre onlar; Kur'an'dan olsun olmasın bütün muskaları mekruh görürlerdi. O buradaki "Onlar" sözü ile İbni Mes'ud'un Esved, Alkame ve Mesruk gibi arkadaşlarına işaret eder. Buradaki mekruh olma hali haramın dışında bir durumdur.

Hastaya uygun bir dille, yumuşak bir şekilde bütün muskaları terketmenin daha iyi ve ihtiyata daha uygun olacağını hatırlatmakta bir sakınca yoktur. Çünkü yasağın genel olması, haramın önüne geçmenin gerekliliği ve onunla tuvalet gibi yerlere girme endişesi bunu gerektirmektedir. Fakat ihtilafı olduğu için de bu konuda çok fazla katı olmamak gerekir.

HASTAYA KAN BAĞIŞLAMAK

Hastanın sahipleri ve arkadaşlarınca hastaya sunulacak en değerli şey; bir ameliyat esnasında veya çok kan kaybına uğradığı bir sırada ona kan bağışlayarak yardımcı olmaktır. İşte bu en büyük bir yakınlık ve en değerli bir sadakadır. Çünkü bu durumlarda kan vermek bir hayat kurtarmak değerindedir. Yüce Kur'an insan hayatının değerli oluşunu açıklarken bu noktayı önemle belirtmektedir:

﴿أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾

"Kim bir nefsi, bir başka nefse ya da yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın (haksızca) öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu (öldürülmesine engel olarak) diriltirse bütün insanları diriltmiş gibi olur." (Maide: 32)

Yüce Allah mal ile sadaka verenin dindeki yerini ve Allah katındaki sevabını kesin bir dille kabul buyurduğunu hatta onun bir çok katı, ta yediyüz katına varıncaya kadar ona dilediği kadar sevap vereceğini belirttiğine göre, kan bağışlama yoluyla sadaka, daha değerli ve sevap açısından daha üstün olması gerekir. Çünkü o, bir hayatın kurtuluş sebebidir. Hayat ise insandan bir

parçadır. İnsan ise maldan daha değerlidir. O halde kan bağışlayan kişi de tıpkı maddi varlığını müslüman kardeşine, severek ve onu kendisine tercih ederek cömertçe veren kişi gibidir.

Bu güzel amele, acı kaybı olan birinin yardımına gitmek, onun içinde bulunduğu üzüntü ve sıkıntıyı ferahlığa çevirmenin değeri de eklenebilir. Bu da Yüce Allah katında yüksek sevabı olan bir başka güzel davranıştır. Hadis-i şerifte: "Allah kalbi kırık olana yardımcı olan kişiyi sever"(1) diye buyurulmuştur.

Sahih bir hadiste: "Kim bir müslümanın dünyevi sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderir." (2) diye buyurulmuştur.

Hatta açlık veya susuzluk içindeki bir hayvana yardımcı olmanın Allah katında büyük bir sevap olduğu Rasulullah'tan (sav) gelen sahih bir hadiste geçmektedir.

Bir keresinde bir adam yolda giderken çok susadı ve bir kuyu bulup hemen indi (oradan) su içti, sonra çıktı.

Bir de baktı bir köpek dilini çıkartmış soluyor. Ve susuzluktan nemli toprağı yalıyor. Adam kendi kendine:

"Bu köpek benim kadar susamış" dedi ve kuyuya inip papucunu su ile doldurdu, sonra ağzı ile tutarak yukarı çıktı ve köpeğı suladı. Allah da o kuluna teşekkür etti ve onu affetti. Ashap:

"Ey Allah'ın Rasulü! Hayvanlar yüzünden bize mükafat verilir mi?" diye sordular. Buyurdular ki;

"Her bir yaş karaciğer (yani her canlı) yüzünden mükafat verilir." (3)

Burada, sahabenin bu tür yaratıklara iyilik yapmanın Allah katında sevabı olmadığını ve dinin buna önem vermediğini sandıkları ortaya çıkmaktadır. Oysa Allah Rasulü hangi canlı

1) Feyzu'l Kadir: 2/287

2) El-Lü'lüü Ve'l Mercan: 1667

3) El-Lü'lüü Ve'l Mercan: 4/237

varlık olursa olsun bir hayvana veya köpek bile olsa ona iyilikte bulunmayı onlara açıklamıştır. Bu insan olunca, üstelik mü'min bir kişi ise buna ne demeli?

Kan ile sadaka vermek genel niteliği açısından çok sevaptır. Fakat bir yakınına kan vermek ise özel niteliği dolayısıyla katlamalı bir şekilde sevaptır. Çünkü onda akrabalık bağını sağlamlaştırmak ve yakınlık sahipleri arasındaki bağı güçlü kılmak vardır.

Bu konuda Allah Rasulü şöyle buyurur: "Yoksula verilen sadaka bir sadakadır. Akrabaya verilen sadaka ise iki sadakadır. Sadaka ve sıla (akrabalık haklarının gözetilmesi)" (1)

Bu sevap, aralarındaki bağın kesik olduğu akrabaları birbirine bağlamakla kat kat artır. Çünkü şeytan onların aralarını açmak, aralarındaki düşmanlık ateşini alevlendirmek ve onları bölüp parçalamak ister.

Onlardan biri nefesine ve şeytanına yenik düştüğünde ise Allah ve insanların yanında kınanmış olan çok kötü bir hata işlemiş olur. Muhtaç olan yakınına malından dağıtması veya kanını bağışlamasını ise Allah Rasulü sadaka verilene karşı verilmiş en değerli bir sadaka sayar. Allah Resulü (sav) bu konuda şöyle buyurur: "Sadakanın en faziletlisi ilgisini kesmiş olan akrabadır." (2) Yani ilgisini kesmesinin özünde gizli düşmanlık olan kişidir. Yakınına karşı bir sevgi ve samimiyet bağı olmayandır.

1) Feyzu'l Kadir: 4/237

2) Feyzu'l Kadir: 2/38

HASTA SAHİPLERİNİN SABIRLI OLMALARININ FAZİLETİ

Hasta sahiplerinin, özellikle hastanın hastalık süresi uzadığında ona sabretmeleri, ondan sıkılıp, bıkkınlık göstermemeleri gerekir.

Hasta açısından en ağır üzüntü ve acı; hastanın, ailesine yük olduğunu ve onların kendisinden kurtularak rahata kavuşmayı temenni ettiklerini hissetmesidir. Hasta bunu, onların yüz şekillerinden, göz ifadelerinden ve konuştukları sözlerinden anlar.

Sahih hadislerde de geçtiği gibi hastanın, başına gelen hastalıklara sabretmesi Allah katında sevapların en büyüğü olduğuna göre, ailesinin ve yakınlarının onu hastalığına sabredip, iyileşmelerine yardımcı olmaları da sevap açısından bundan geri kalmaz. Hatta daha fazla da olabilir.

Çünkü hastanın sabrı çaresizlik içindeki zorunlu sabra benzer. Ailesinin sabretmesi ise isteğe bağlıdır. Hastanınki belaya karşı bir sabırdır. Diğerinki ise hayır işlemek için sabırdır.

Bu sabrı daha çok gerekli kılan nedenlerden biri de hasta sahibinin onun helâli olmasıdır. Koca hanımı, hanımı ise kocası üzerinde bu hakka sahiptir.

Hayat; gülü ve dikenini ile, sıcaklık ve soğukluğu ile acısı ve

tatlısıyla, sıhhat ve hastalığıyla ve bütün zorlukları yaşama yönüyle ortaktır.

Ahlâk ve inanç sahibi bir adamın, sağlığında hanımına iyi davranıp, hastalığında ondan usanması, etli olduğu zaman ondan yemesi, kemikli halinde onu atması, olgunluğunda onun meyve suyundan içmesi, sonra aciz ve zayıf olup kabuklaştığında onu atması caiz değil. Bu bir vefasızlık olup samimi dostluğa sığmaz, Erkeğin ahlakına ve mü'minin özelliğine yakışmaz.

Aynı şekilde genç ve sağlıklı bir durumda iken kocasıyla mutlu bir hayat sürdürüp, bir hastalığa yakalandığından dolayı gücünü yitiren, sağlıktan sonra hastalığa, kuvvetin ardından güçsüzlüğe düşen kocasını da bir kadının unutmaması caiz değildir. Çünkü kutsal olan evlilik hayatı, acı tatlı, mutluluk ve üzüntü durumlarını paylaşma ve sürekli yardımlaşma temeli üzerine kurulur.

Eski zamanda bir Arap şairi, hanımı "Selimi"nin kendi hastalığından usanmasından şikayetçi olmuş Hanımından bunun nedeni sorulduğunda o da şöyle cevap vermiştir.

"Hayatta değil ki ona ümit bağlayayım, ölmüş biri de değil ki onu unutayım."

Bu halde şairin annesi onunla samimiyetle ilgileniyor, iyileşmesi ve hayata devam etmesi için yanıp tutuşuyordu.

Şair bunu şöyle anlatır.

Amr'ın annesinde ne bir sıkılma ne de bir usanç görmekteyim.

Benim yatağımdan ve yattığım yerden esas usanan Selimi'dir. Hayatı ancak sıkıntı ve üzüntü ile geçmiş olan Ümmü Halile'ye kim denk gelebilir.

Yemin ederim ki uyumakta olanları uyandırdım.

Kulağı olanlara da duyurmuş oldum

Eşlerden her birinin diğerinin hastalığına sabredip hayatını paylaşmasının yanında, çocuğun da anne-babanın hastalığına sabretmesi gereklidir. Çünkü onların çocuk üzerindeki hakları Allah'ın haklarından hemen sonra gelir. Onlara iyi davranmak ilâhi

mesajın getirdiği öncelikli ilkelerdendir. Bu yüzden Yüce Allah Yahya (a.s.)'ı,

﴿وَبَرًا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾

«Ana ve babasına itaatkardı. Ve isyan eden bir zorba değildi» (Meryem: 14) sözüyle nitelemiştir. Aynı şekilde Meryem oğlu İsa (a.s.)'ı çocukken beşikte konuşturmasındaki nitelemelerden biri de şudur:

﴿وَبَرًا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾

«Anneme itaati de (emretti) ve beni mutsuz bir zorba kılmadı.» (Meryem: 32)

Bu konuda kız çocuğu da erkek gibi sorumludur. Hatta o anne babaya bakıp hastalıkları ile ilgilenme hususunda daha beceriklidir. Allah'ın kendisine aşılarmış olduğu merhamet duygusu ile bu görevi erkek çocuktan daha iyi yapabilir. Çünkü erkekler genellikle onların yanında kalma imkanından yoksundurlar.

Yüce Allah;

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾

«Allah'a ibadet edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya güzellikle davranın» (Nisa:36)

﴿قَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾

«Senin Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemeni- zi ve anne babaya iyilikle davranmayı emretti» (İsra:23) ayetlerinde buyurduğu gibi anne-babaya iyiliği, tevhidden hemen sonra zikretmiştir.

Kur'an özel bir durumda ve hayatın belirli bir basamağında bu iyilik ve güzellikle davranmaya daha kuvvetli bir tarzda dikkat çekmektedir. Bu da onların çocuklarından kendilerini varlığı ile ilgili usanç ve bıkkınlık hissettiren herhangi bir kelimeye karşı ruhsal yönden son derece hassas oldukları, yaşlılık ve ihtiyarlık dönemidir. Bunu da Yüce Allah şu sözüyle belirleyip, sınırlarını

koyarak yasakladığını kesin bir dille açıklamıştır.

﴿إِذَا يَبْلُغُنْ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا. وَاخْفُضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾

«Şayet onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlılığa ulaşırsa onlara "öf" bile deme ve onları azarlama; onlara güzel söz söyle. Onlara düşkünlükten (dolayı) alçak gönüllülük kanadını ger ve de ki: "Rabbim, onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse sen de onları esirge» (İsra:23-24)

Ali b. Ebu Talib (r.a.)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir. «Ana-babaya itaatsizliği "öf" sözcüğünden daha aşağı bir sözcük ifade etseydi şüphesiz Allah onu haram kılardı.»

Kur'an'ın, ﴿يَبْلُغُنْ عِنْدَكَ﴾ "senin yanında yaşlılığa ulaşırsa" sözü çocuğun onlarda sorumlu olduğunu ve onların onun bakmakla yükümlü olduğu nüfustan sayıldığını gösterir. Anne-babaya zayıf ve yaşlılık döneminde sabretmek bağışlanma ve Cennete götüren en geniş yoldur. Kim ki bu fırsatı kaçırırsa kendisi için çok büyük bir ganimeti kaçırmış ve apaçık bir hüsrana uğramış olur.

Salih bir hadiste Allah Resulü'nün şöyle buyurduğu rivayet edilir. «Allah Resulü "burnu yere sürülsün" cümlesini peşpeşe üç kez söyledi. "Kimin Ya Resulullah?" diye sorulunca; "Anne ve babasından her ikisi veya biri yanında yaşlandığı halde cennete giremeyenin" (1) diye buyurdu.

Ka'b b. acze ve başkalarının rivayet ettiği hadise göre; Bu fırsatı kaçıranlara vahiy meleği Cebrail yukarıda geçtiği şekilde beddua etti. Allah Resulü (s.a.v.)'de buna "Amin" dedi.» (2)

1) Camiu's Sağir: 3511

2) El Heysemi Mecmauz Zevaid: 1/166

İnsanı zayıflatarak onu başkasının bakımına muhtaç kılan ve işini kendi başına yapabilme gücünü ortadan kaldıran hastalık durumları da, yaşlılık durumu gibidir.

Bu durum genel anlamıyla anne ve babanın durumu ile ilgili olsa da, özel olarak anne bu bakıma daha çok layıktır. Kur'an ve sünnetteki tavsiye de bu gerçeği kuvvetlendirmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ووصينا الإنسان بوالديه إحسانا حملته أمه كرها ووضعته كرها وحمله وفصاله ثلاثون شهرا﴾

«Biz insana "anne ve babasına" iyilikle davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçlülük taşıdı ve onu güçlülük doğurdu. Onun (hamilelikte) taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır.» (Ahkaf:15)

﴿ووصينا الإنسان بوالديه حملته أمه وهنا علي وهن وفصاله في عامين أن اشكر لي ولوالديك إلى المصير﴾

«Biz insana anne ve babasını (onlara iyilikle davranmayı) tavsiye ettik. Annesi onu, zorluk üstüne zorlukla (karnında) taşımıştır. Onun (sütten) ayrılması da iki yıl içindedir. Hem bana hem de anne ve babana şükret, dönüş yalnız banadır.» (Lokman 14)

Tabarani Camiu's-Sağır'de Büreyde'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam Peygamber (sav)'e geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü!: Ben annemi güneşin kızgın sıcaklığında öyle bir sıcaklık ki yere bir parça et atsan hemen pişer, iki fersah boynumda taşıdım. Acaba ona olan şükürümü yerine getirdim mi?" diye sordu.

Allah Resulü de: "Bu ancak onun senin için attığı bir adımın karşılığı olabilir." dedi. (1)

1) Taberani, Camiu's Sağır

Adamın birinin Ömer b. Hattab'a şöyle dediği anlatılır: "Annem ihtiyacını bile gideremiyecek derecede güçsüzleşti ve zayıfladı. Ben sırtımı onun için bir binek yaptım. -Yani o vaktiyle annesinin kendisine yaptığını yapmış- Ona olan borcumu ödedim mi acaba?" Bunun üzerine Hz. Ömer: "Sen bugün, yarın onun ölmesini gözeterek bunu yaptın. Oysa o senin için uzun ömür dileyerek bunu yapmıştı» dedi.

Hasta sahibinin özellikle de mümeyyiz olmayıp deli, çocuk ya da akli yeteneğini kaybetmiş hastasına karşı sorumluluğu daha fazladır. Çünkü bu durumda onlardan herbiri çok sıklıkla bakıma ve yüksek derecede yardıma ihtiyaç duyar.

Mümeyyiz ve akıllı bir insan dilediği bir şeyi isteyebilir. İhtiyacını açıklayabilir, isteği gecikince acele edilmesini söyleyebilir. Zor durumda kalırsa ilacını ve bakımını yapabilir. Çocuk, deli veya bu ikisinin hükmünde olan kişinin ise bunları yapması imkansızdır.

Böyle bir durumda olana, hasta sahibinin daha fazla itina göstermesi gerekir. Onun sağlığı konusunda çok dikkatli olmaları, ilaçlarını tam zamanında ve düzenli olarak vermeleri, hastalığı tehlikeli bir gelişme gösterdiği an hemen tedavi eden doktoruna götürmeleri veya tam teşekküllü bir hastahaneye sokmaları ya da hiçbir halde oyalama ve engelleme olmaksızın başka çözümler bulmaları gerektir.

Hastanın, ruh hastası olması

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da, hastanın ruh hastası olmasıdır. Zira çoğu insan hatta hastanın bizzat ailesi ve en yakınları bile bunun farkına varmaz ve ona gereken önemi vermezler. Çünkü onda bedensel yönden bir hastalık görmezler. Dolayısıyla onu sağlıklı kişilerin kapsamına sokarlar. Bu ise doğru değildir.

Bir başka açıdan bakıldığında; onun hastalığı gözle görülür

veya elle dokunulur cinsten değildir. O ancak onun vicdanı, zihni ve iç duyguları ile veya insana ve hayata bakış açısı ve düşünceleri ile ilgilidir. Onunla ilgilenirken, konuşurken ve tartışırken bütün bunları gözönünde bulundurmak, uzman doktor-gerekir.

HASTANIN İLAÇ PARASINI VERMEK

Hastanın ailesi ve sahipleri üzerindeki en önemli haklardan biri de; hastanın mali yönden masraflarını karşılayabilecek imkanının olmaması halinde onu üstlenmeleridir. Onlar; hastayı özel doktora götürmek, tedavi masrafı, hastahaneye giriş masrafı, gerekli tahliller için olan masraf veya ameliyat masrafı gibi giderleri karşılayacak ve yerine getirebilecek miktar kendi maddi güçleri ve hastanın ihtiyacı oranında israf ve kısıntıya gitmeksizin vermelidirler.

﴿على الموسع قدره وعلى المقتر قدره﴾

«Zengin olan kendi gücü, darda olan da kendi gücü oranında» (Bakara: 236)

﴿لا يكلف الله نفسا إلا ما آتتها﴾

«Allah hiçbir nefse ona verdiğiinden başkasıyla yükümlülük koymaz» (Talak:7)

Bu durum bütün hastalar için gerekli değildir. Aksine sahibine acı çektiren, hastalığın ilerlemesinden endişe edilen veya hastanın gerekli ihtiyaçlarını yerine getiremeyişi durumunda insanlar içinde geçerli olan ilahi yasa gereğince ona denenmiş ve başarı sağlanmış ilacı almak gerekir.

Hastalığın şiddetli olması, ilacın fayda vermesi ve hastanın da buna muhtaç olduğu her durumda onun ilacı için harcanacak para

yakınların en büyük görevidir. Müslümanın dünya üzüntülerinden bir üzüntüsünü gideren kişinin Allah da kıyamet gününde üzüntüsünü giderir. Kul müslüman kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da ona yardımcıdır.

﴿ومن أحيّاها فكأنما أحيا الناس جميعا﴾

«Kim de onu (öldürülmesine engel olarak) diriltirse bütün insanları diriltmiş gibi olur» (Maide: 32)

Hasta yakınının veya arkadaşının aynı anda bütün ilaç giderlerini karşılaması şart değildir. Diğerlerinin yanında belli bir kısmını üstlenebilir.

﴿فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره﴾

«Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onu görür» (Zelzele:7) Bu, tedaviden önce veya tedaviden sonra hastahaneden çıktığında büyük bir miktar ödeme durumunda kalması halinde de olabilir. Kim bu sıkıntılı anda bir parça yardımcı olursa Allah katından kendisi için bir yer edinmiş olur.

Hastanın tedavi masraflarını karşılama açısından, hasta sahiplerinin durumu ikiye ayrılır.

1- İnsanlardan bir kısmı, hasta onu doğuran anne, onu büyüten baba, ciğerinden bir parça olan çocuğu veya çocuklarının annesi olan hanımı bile olsa hastanın ihtiyaç duyduğu tedavi, beslenme ve onu tekrar sıhhatine kavuşturacak her türlü yardım konusunda cimri olurlar. Bu tür insanlar için mal kendi aile ve en yakın akrabalarından daha değerlidir.

Hastanın iyileşip sağlığına kavuşması; özel bir doktorun tavsiye ettiği ve fayda sağladığı bilinen ilaçlarla, sahasında uzman ve yetenekli doktorların alışılmış bir şekilde yaptıkları ameliyatlara, bir hastaneye giderek veya belli bir zaman genel gözetim altında kalarak sağlığına kavuşma şeklinde olabilir. Bütün bunlar hastayı kurtarmak için belli bir oranda malın harcanması gerektiğini gösterir.

Fakat cimriliğin baskın gelmesi sonucu bazı hasta yakınları cömert davranmaz ve onun uğruna para harcamak için ellerini uzatmazlar. Zaten cimrilik kişiyi helâk eden nedenlerden biridir. Sahih hadiste şöyle buyurulmuştur:

«Cimrilikten sakının. Çünkü cimrilik sizden öncekileri yok etti. Onları, kanlarını dökmeye ve mahremlerini helâl saymaya sevketti.» (1)

2- Hasta sahiplerinden bir kısım insanlar da zenginliğin vermiş olduğu imkân, malın çokluğu ve insanlara olan gösterişten dolayı gerekli gereksiz, ihtiyaç olsun olmasın bu konuda onlar için çok fazla harcama yoluna giderler.

Hastalığın bilinmesi, teşhisin açıkça ortaya çıkması, doktorların son güçlerini kullandıklarına kanaat getirmeleri, bundan sonrası için kendilerinin hiç bir şey yapamıyacaklarını, işin kendilerinden daha yüce olan ve hükmüne hiç kimsenin karşı koyamayacağı Allah'a kaldığını belirtmiş olmalarına rağmen onların hastalarını, doktordan doktora, bir hastaneden diğerine, bir yerden diğer yere götürüp durduklarını görürsün. Oysa hastayı bu şekilde ordan oraya nakletmek, gereksiz yere hastayı ve onun peşinde olanları yormaktan başka bir işe yaramaz.

Bu şekilde hasta olanların bir çoğu ölüme daha çok yakındırlar. Böyle bir hastanın kendi memleketinde, ailesi, yakınları ve dostları arasında ölmesi daha iyidir. Fakat ona olan yardımda sınırı aşmak, cimri olmadığını göstermek için son derece aşırı bir şekilde para harcamak aşırılığa götüren asıl nedendir.

Onların bu parayı, -hasta adına- hayır yollarında sadaka olarak harcamaları, özellikle de hayır için kurulmuş hastahanelere, fakirlerin ilaçlarına ve sıkıntı içindeki insanlara vermeleri daha iyidir. Bu bundan faydalanan bazı kişileri o hastanın şifa bulması için gıyabında dua etmeye sevkeder ve Allah da bu duayı kabul eder.

1) Müslim, *Kitabu'ı Birr Ve's Sıla*: 2578

Bu nedenle bir hadiste:

«Hastalarınızı sadaka (vermek) ile tedavi ediniz» diye buyrulmuştur.

Eğer bunu, sadaka-i cariye şeklinde yaparsa, kıyamete kadar ondan faydalanıldığı sürece ona sevap verilir.

BEYİNİ ÖLEN HASTA, ŞERİATA GÖRE ÖLÜ SAYILIR

Bize, bazı hastaların, hastalığının çok ağır olmasından ziyade beyninin bizzat ölmüş olması hali ile ilgili bir araştırma ulaştı. Bu araştırmada, doktorlar ve güvenilir uzmanlara göre tekrar eskiye dönüp iyileşmesi mümkün olmayacak derecede bütün beyin fonksiyonlarının durmuş olması söz konusudur. Buna rağmen onun ailesi ve sahipleri bazı aletler vasıtasıyla onun gıdasını, solunumunu ve kan dolaşımını sağlayıp hayatının devam ettirilmesinde ısrar etmektedirler. Bu durum belki de aylar ve yıllarca sürmektedir.

Onlar ise ona cömertlikle harcamakta, nöbetleşe bile olsa onun zahmetini yüklenmekte ve bununla da hastalarını ihmal etmeyip gözettiklerini sanmaktadırlar.

Burada kesin ve açık olan gerçek; yatağında uyuşuk halde duran böyle bir kişi, hastalar sınıfından sayılmaz. Gerçekte o; beyin fonksiyonlarının tümüyle ölmüş olmasından itibaren ölümler sınıfından sayılır.

Bu yüzden teknolojik cihazlar sayesinde onun hayatının devam etmesini sağlamak abesle iştigal olup, malı, çabayı ve

zamanı gereksiz yere harcamaktır. Bu ise İslam'ın getirmiş olduğu esasla çelişir.

Eğer hastanın yakınları, dinin gerçeğini anlayıp, bu işin özünü gerçek anlamda kavramış olsaydılar kendileri ve ölüleri için - onlar onu hasta saymaktadırlar- en iyi ve en uygun olanın bu teknolojik cihazların durdurulmasını sağlamış olurlardı. Böylelikle hastanın damarlarına kanı pompalayan bu alet durdurulmuş olur ve herkes hastanın gerçekten bir ölü olduğunu görürdü.

Bu durumda hasta yakınları birikmiş olan bu gayret ve mallarını başka yöne kanalize ederek, buna ihtiyacı olan başka bir hastaya bu imkanı sağlamış olurlar. Vücuda canlılık sağlayan alet ise normalde az ve sınırlı sayıdadır. Bundan da iyileşme ihtimali olan hasta faydalanmalıdır.

Bu söylediklerim sadece bana ait olan bir görüş olarak değerlendirilmemelidir. Aksine bu; İslam Konferansı Örgütü'ne bağlı İslam Fıkıh Kurumu'nun aldığı bir karardır.

Bu konu bu örgüt tarafından yapılan çalışma dönemlerinden iki tanesinde ağırlıklı olarak ele alınmıştır, Buna bir çok araştırmacı, fahih ve ünlü doktorlar katılmışlar.

Araştırma ve tartışmadan sonra söz konusu kurum Ürdün'ün Amman kentinde gerçekleştirdiği çalışma döneminde H.1407. sefer ayı (7-13) / M:1986 Ekim ayı (11-16) günlerinde bu tarihi kararını açıkça ortaya koymuştur. Bu kararın geçerliliği "insana canlılık sağlayan cihaz" etrafındaki çeşitli açılardan yapılan tartışmalar ve uzman doktorların doyurucu açıklamalarından sonradır.

Bu karar aşağıda geldiği şekildedir:

Bir kişide aşağıda gelecek olan şu iki şey açıkça ortaya çıktığı zaman o kişi şeriata göre ölü sayılır. Ve bir cenaze için yapılması gerekli olan tüm işlemler onun için gerekli olur. Bunlar;

1- Kalbi ve solunum sisteminin tamamen durması ve doktor-

ların da kalbin ve solunumun tamamen durduğuna, hastanın bir daha hayata dönmeyeceğine hükmetmeleri.

2- Beyin fonksiyonlarının tamamen durması ve ihtisas sahibi seçkin doktorların bundan geriye dönüşün imkansız olduğuna ve beyindeki çözülmenin başladığına hükmetmeleri.

Bu durumda her ne kadar hastanın kalp gibi diğer organları kendisine bağlanan alet sayesinde çalışmasını devam ettiriyor sa da, hastaya bağlı olan bu cihazın kaldırılması mümkündür. -Allah en iyi bilendir-

Bu karar üzerine bazı şeri hükümler ortaya konabilir.

Birincisi: Hastanın hayatının devamının bir değeri kalmadığından, onu canlı tutan ve solunumunu sağlayan bu cihazın kaldırılması caizdir. Hatta ben bunun kaldırılması veya durdurulmasının gerektiğini söylüyorum. Çünkü onun devam ettirilmesi bir kaç yönden şeriata aykırıdır. Bunlardan bazıları:

a- Bu, zaruret olmadığı halde, ölünün gömülme işlemlerinin, miras paylaşımının, hanımının iddet sürecine girmesinin ve bunların dışında ölen kişi ile ilgili benzer diğer hükümlerin ertelenmesidir.

b- O cihazı, gerekmediği halde ona takmakla başka hastalar ondan mahrum edilerek başkalarına zarar verilmektedir. Peygamberimizin buyurmuş olduğu «zarar vermek de, zarara zarar ile karşılık vermek te yoktur» hadisi kesin bir kuraldır.

c- Ayrıca mal, gereksiz ve boş yere harcanmış olur. Bu ise dinimizce yasaklanmıştır.

İkincisi: Bu durumda bazı organlarını bağışlaması caizdir. Bunu vasiyet etmemişse bile böyle bir durumda bu, onun için bir sadaka-i cariyedir. Sahih bir hadiste şöyle geçer: «İnsanoğlu diktiği veya ektiği bir şeyin meyvesinden yenildiği sürece sevap kazanır. Bu yiye ister insan, ister bir kuş, isterse bir hayvan olsun farketmez." (1) Buna niyet etmemişse bile bundan kazanır.

1) El-Lü'lûü Ve'l Mercan: 1001

Mü'minin başına gelen dert, hastalık, üzüntü, keder, belâ ve acılardan, hatta kendisine batan bir dikenden dolayı bile olsa sevap kazanacağı, Allah'ın bunları onun günahları için keffaret kılacağı da bir gerçektir.

Müslüman birinin beyin faaliyetinin tamamen durduğu tesbit edildikten sonra ailesinin, onun organlarından bazılarını ihtiyaç duyan başka bir hastaya bağışlaması sonucunda o müslümanın ondan sevap kazanmasında şaşılacak bir durum olmaması gerekir. Çünkü o, organ, onun hayatını kurtarmış, onu hayata veya tekrar görmeye kavuşturmuştur. Allah katında bu amelin değerine ve karşılığında verilen sevabın büyüklüğüne hiç bir müslüman erişemez.

Bu bağışlama kararı verildiğinde, daha önce değindiğimiz karar gereğince, fiilen ölü sayılan bu hastadan, canlılığı sağlayan cihaz çıkarılmadan organı alınabilir. Cihaz çıkarıldıktan sonra alınması, ondan gerektiği şekilde yararlanmaya engel olabilir. Çünkü bu durumda organ hayatın belirtisi olan sıcaklığı kaybedip, ölü bir organa dönüşebilir.

KENDİSİNDEN ÜMİT KESİLEN HASTADAN CANLILIK VEREN CİHAZLARIN KALDIRILMASI

Bir çok kez hasta Alah'ın onun için dilemiş olduğu süreyi, ona canlılığı sağlayan cihazlar altında geçirir durur ve iyileşmesi için hiç bir ilerleme sağlanmaz. Onu tedavi eden doktorlar ve bu konudaki uzmanlar; ilâhi kanuna uygun olarak bunun iyileşmesinde hiç bir ümit olmadığını, bu şekilde cihazların altında hayatını devam ettirmesinin hiç bir faydası olmadığını onun hayatını sürdürmesinin o cihazların kendisine bağlı oluşundan kaynaklandığını, o kaldırıldığı takdirde anında hayatının sona ereceğine kesin karar vermeleri durumunda ben; bu cihazın hastadan kaldırılmasının ve ona artık hiç bir müdahale yapılmadan ilâhi kadere bırakılmasının şer'an bir sakıncası olmadığını söylerim.

Bu "merhametle öldürmek" diye isimlendirilen kapsama girmez. Çünkü onu biz öldürmüş değiliz. Bizim yaptığımız sadece onun teknolojik cihazlar yoluyla sürdürdüğü tedavisini durdurmaktır.

Hiçbir fakih de: Bu cihazlar yoluyla tedavi şer'an gereklidir. Onu ortadan kaldırmak caiz değildir. Ve biz onu durdurduğumuzda şeriatın hükmüne aykırı davranmış oluruz diye itirazda bulunamaz.

Hatta şeriat alimlerince kesin olarak kabul edildiği bilinen hükümlerden birine göre: Bütün tedavilerin hükmü dört mezhebe

göre mübahtır. Zorunluluk gerektirecek derecede bir farz değildir.

Gerçekten de fakihlerden az bir kısmı onu müstehab olarak daha az bir kısmı ise vacip olarak gördüler. (1) İmam Gazali "el-İhya" adlı eserinde "Bütün durumlarda tedaviyi terk etmek en iyisidir" diyen kişiye reddiye olmak üzere bir bölüm açmıştır.

Benim tercihim; hastalık şiddetli olduğunda, genel kaniya göre tedavinin de denenmiş ve başarılı olması ağırlık kazandığı durumda onun vacip oluşu ile ilgili görüştür.

Bu konuda ümit zayıfsa, ya da uzmanlar hiç ümit olmadığını tesbit etmişlerse o zaman ilaç ve tedavinin vacip veya müstehab olması görüşü hiç bir değer ifade etmez.

Bu yüzden bu tür hastalar için canlılık veren cihazların durdurulması İmam Ahmed ve başka alimlerin görüşlerinde olduğu gibi daha iyi olmasa bile mübah bir işi terketmekten daha ağır olmaz.

---

1) *Fethu'l Kadir: 7/164 El-Mecmu': 5/106 El-Mübdî: 2/213, 214, El-İnsaf: 2/463*

HASTAYA TÖVBEYİ VE VASİYET ETMESİNİ HATIRLATMAK

Hastanın ailesine, arkadaşlarına ve onu ziyaret eden hayır ve iyilik sahiplerine; hastaya yüce Allah'a tövbe etmeye yönelmesini, Allah katında günah sayılan şeylerden pişmanlığı, Allah'a itaatte çaba sahibi olmasını hatırlatmaları, haksızlığa uğramış kişilerin tesbit edilip çıkarılması, küçük bile olsa haklarının iade edilmesini sağlamaları müstehabtır. Zira Allah'ın hakkı hoşgörü üzerine, kul hakkı ise anlaşmazlık üzerine kuruludur. Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi tövbe bütün kullardan istenmektedir.

﴿وتوبوا إلى الله جميعاً أيه المؤمنون لعلكم تفلحون﴾

«Hep birlikte Allah'a tevbe edin ey mü'minler, umulur ki felah bulursunuz» (Nur:31)

Bu hasta için daha çok gereklidir ve hasta ona daha çok ihtiyaç duyar. Onu yapmak büyük bir kazan, o fırsatı kaçırmamanın zararı ise çok korkunçtur. Mutlu olan kişi zamanı geçmeden ona koşandır.

﴿وليس التوبة للذين يعملون السيئات حتى إذا حضر أحدهم الموت قال

إني تبت الن و لا الزين يموتون وهم كفار أولئك اعتدنا لهم عذاباً أليماً﴾

«Tevbe; ne kötülükleri yapıp edip te onlardan birine ölüm çatinca: "Ben şimdi gerçekten tevbe ettim" diyenler, ne de kafir olarak ölenler için değil. Böyleleri için acıklı bir azap hazırlamışsızdır.» (Nisa: 18)

Aynı şekilde hastaya, daha önce yazmamışsa vasiyetini yapması hatırlatılmalıdır. Bu konuda Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: «Vasiyet etmek istediği bir şeyi bulunup da üzerinden iki gece geçen bir müslümanın yapması gereken şey sadece vasiyetini yanında yazılı olarak bulundurmasıdır»

Yüce Allah onun için hastalığından iyileşmesini takdir ettiğinde ise hastalık zamanında olduğu gibi yine tövbe etmesi hayırlı hayırlı ve güzel ameller işlemesi Allah'a olan şükür borcunu yerme getirmesi güzel bir davranıştır. Hastanın bu davranışını koruması ve sürdürmesi gerekir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾

«Ahde vefa edin çünkü ahid bir sorumluluktur» (İsra: 34) Yine Yüce Allah iyilik ve takva sahiplerini,

﴿وَالْمُؤْمِنِينَ إِذَا عَاهَدُوا﴾

«.... ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler...» (Bakara: 177) sözü ile övmüştür.

İslam alimleri şöyle dediler: Hastanın ahlâkını güzelleştirmeye çılışması, dünya ile ilgili işlerde kavga ve tartışmadan kaçınması, kendi kendine zihninde; artık şu dünyada son anlarını geçirdiğini ve bunu da hayırlı bir şekilde sona erdirmesi gerektiğini düşünmelidir. Hanımından, çocuklarından, diğer yakınlarından, hizmetçisinden, komşusundan, arkadaşlarından ve kendisiyle ilişki kurduğu, arkadaşlık yaptığı herkesten helallik ve hoşgörü istemelidir.

Bütün bu hak sahiplerini, gücü oranında hoşnut etmelidir. Kur'an okuyarak, zikir yaparak, iyilerin hayatlarını ve ölüm anındaki durumlarını öğrenerek, namazlarına devam ederek, dini

vazifelerini yerine getirmeli pis şeylerden de kaçınarak verdiği sözü yerine getirmelidir. Bunlardan alıkoyan kişilerin sözlerine itibar etmemelidir. Çünkü bununla sınava tabi tutulmaktadır.

Onu bu şekilde bunlardan alıkoyan kişi; cahil, düşman ve sinsî bir arkadaştır. Ailesine, kendisi hakkında sabırlı olmalarını, ardından bağırıp çağırarak yas tutmamalarını tavsiye etmelidir. Çünkü bu cahiliye gelenegidir. Aşırı derecede ağlamak da böyledir. Cenaze töreni sırasında bidat sayılan geleneklerin yapılmamasını, kendisine sadece dua edilmesini tavsiye etmelidir. Zira dirilerin duası ölümlere fayda sağlar. (1)

Hayra işaret eden noktalardan biri de: Kişinin ölümden önce hayırlı bir işi başarması ve o durum üzere hayatının sona ermesidir. Zira ameller getirdiği sonuçlara göredir. Rivayet edilen dualardan biri de: «Ey Allah'ım! Ömrümün sonunu hayırlı kıl» (2) şeklindedir. Bu konuda bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de Enes'in şu hadisidir. «Allah bir kulu için hayır dilediği zaman onu (hayır işinde) kullanır». «Onu nasıl kullanır?» diye sorulduğunda, Allah Resulü (sav) şöyle dedi: «Ölümden önce iyi bir işte onu başarılı kılıp hemen ardından ruhunu kabzeder» (3) Hadisin bazı rivayetlerinde de "ista'melehu" kelimesi yerine "asel- ehü" kelimesi geçer. Yani insanlar arasında güzellikle övülür.

Bunlardan biri de Ebu Ümame'nin hadisidir: «Allah bir kulu için hayır dilediği zaman onu ölümünden önce temizler.» "Kulun temizlenmesi ne demektir?" diye sorulduğunda Allah Resulü: «Ona salih bir amel ilham eder. Kul o halde iken ruhunu alır» (4) diye buyurdu."

1) Nevevi, *El-Mecmu'* 5/118-119

2) Taberani, *El-Mecma'* 10/113

3) *El-Camiu's Sağir*: 305

4) Taberani, *El-Mecma'*: 10/306

HASTANIN ACISINDAN DOLAYI ŞİKAYETTE BULUNABİLECEĞİNE DAİR RUHSAT

Kadere olan kızgınlık, bıkkınlık ve sabırsızlık içinde olmaksızın hastanın vücudunda hissettiği bir acıdan dolayı doktora, hemşiresine, yakınına veya bir arkadaşına şikayette bulunmasında bir sakınca yoktur.

Burada şikayet ettiği kişinin özellikle doktor veya hemşire olması, onun acısını ortadan kaldıracak veya en aza indirecek bir şahsın yanında olmasıdır.

Ayrıca şikayet etmede insan için bir tür ruhsal açıdan rahatlatma olur. Özellikle de kendisine şikayet ettiği kişi onu dinler, teselli eder ve içindeki acılara ortak olursa.

Şair şöyle demiştir:

*«Şikayet ettim. Oysa şikayet benim gibi birinin adeti değildi.
Fakat bardak dolunca, taşmak durumunda kaldı.»*

Başka bir şair de şöyle demiştir:

*«Şikayet sana acıyan, seni teselli eden ve acına ortak olan.
mert bir insana yapılmalıdır.»*

Buhari, İbni Mes'ud (r.a.)'dan Allah Resulü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: «Bende acı çekerim hem de sizin iki misliniz kadar.»

Kasım b. Muhammed'in rivayet ettiğine göre; Hz. Aişe (r.a.) başağrısından dolayı vay başım! (ölüyorum) dediğinde Allah Resulü; asıl vay benim başıma! (Ben senden önce öleceğim) demiştir.

Sa'd (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir. «Veda haccı sırasında hastalığım şiddetlendi. Allah Resulü beni ziyarette geldi. Duyduğum acıyı kendisine bildirdim.» (1)

Buhari Edeb'l Müfred'de Urve b. Zübeyr'den şöyle rivayet eder, «Urve der ki; ben ve Abdullah b. Zübeyr Esmâ'nın, -yani Ebubekir'in kızı ve aynı zamanda her ikisinin annesi- huzuruna girdik. Abdullah ona; nasılsın diye sordu. Esmâ: Ağrım var dedi.» (2)

Bu hadisler hastanın inlemesi ve ah çekmesi mekruhtur diyen alimlerin görüşlerini reddeder. Bunun ardından Nevevi şöyle der: "Bu görüş zayıf veya geçersizdir. Zira mekruh oluş, belli bir amaçtan dolayı yasaklığın ortaya çıkması ile olur. Burada öyle bir tesbit yoktur." Daha sonra bu konu ile ilgili Hz. Aişe'nin hadisini delil olarak getirir ve şöyle der: "Umulur ki o alimler mekruhtan en iyi olanın tersini kasetmişler. Hiç şüphesiz hastanın zikir ile meşgul olması daha iyidir." (3)

Kurtubi şöyle demiştir: «Gerçek şu ki; acıyı tümüyle hiç kimse ortadan kaldıramaz. Bu bizzat varlıkların yaratılışında mevcuttur. Yaratılıştan varolan şeyi değiştirmek ise mümkün değildir. Ancak musibet anında aşırı derecede hüznün ifade edip, sabırsızlık göstermek gibi hiç bir şekilde yapılmasına izin verilmeyen şeylerin kişide oluşmaması gerekir. Çünkü böyle yapan kişi, sabır gösteren kişilerin kapsamından çıkmış demektir. Ama takdir olunana kızgınlık içinde olmaksızın sadece kendi başına şikayetin bir sakıncası yoktur.» (4)

Hatta bu konuda Müslim Osman b. Ebu'l As'dan şöyle rivayet

1) Bu hadis ve bundan önce geçen iki hadis Buhari'nin "Hastalar" ile ilgili bölümünden alınmıştır. Hadis numaraları: 5666-5667-5668

2) El-Buhari, Edebu'l Müfred: 509

3-4) El Feth: 10/124

etmiştir: «Osman b. Ebu'l As vücudundaki bir ağrıdan dolayı Resulullah'a şikayette bulundu. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: «Elini vücudunun ağrıyan yerine koyar üç kere Bismillah (Allah'ın adıyla), yedi kere de "Euзу bi izzetillahi ve kudretihi min şerri ma ecidu ve uhaziru" (Benden olan ve bana sıkıntı veren şeyin şerinden Allah'ın güç ve kudretine sığınırım, de.)"(1)

Alimler: "Bir insana şikayet etmenin iyi olan yönü ondan bereket ve hayır dua ummaktır." demişlerdir.(2)

İmam Ahmed önce Allah'a hamd eder sonra acısını haber verirdi. İbni Mesud şöyle rivayet etmiştir: «Şikayetten önce şükür yapılırsa bu şikayet kapsamına girmez.»(3)

Hafız İbni Hacer Hz. Aişe'nin hadisindeki Rasulullah'ın "Vay benim de başım" sözünün ardından şöyle demiştir. Buradan, acıyı dile getirmenin şikayet olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kızgın olduğu halde susan, şikayetçi olup da halinden razı olan nice insan vardır. Buradaki asıl şikayet kalpten gelendir. Yoksa dilin ifade etmesi değil.» Allah en iyi bilendir.(4)

Hastalığından şikayet edene Allah Resulü'nün Sa'd (r.a.)'a yaptığı gibi merhametle elimizi dokundurmak, hidayete sevkeden ve iyiliğe çağıran sözler söylemek gerekir. Sa'd'ın kızı Aişe babasından şöyle rivayet etmiştir: Sa'd (r.a.) şöyle demiştir: "Mekke'de ağır bir hastalıktan dolayı şikayetçi idim. Resulullah (sav) beni ziyarete geldi..." Hadisin devamında şöyle geçer: "Sonra Allah Resulü elini vücudumun üzerine koydu. Daha sonra elini karnımın ve yüzümün üzerinde gezdirdi. Sonra şöyle dedi: "Allah'ım Sa'd'a şifa ver ve acısını dindir." Bir saate kadar ciğerlerimde onun soğukluğunu hissettim." (5)

İbni Me'sud (r.a.) ise şöyle demiştir: "Resulullah'ın huzuruna girdim. O sıtma hastalığının verdiği harareten şiddetle

1) Müslim, Selam konusu: 2202, Ebu Davud: 3891, Tirmizi: 2081

2) Mişkâtü'l Şerhi: 2/298

3) El-Mübdî Fi Şerhi'l Mukni: 2/215

4) El-Feth: 10/125-126

5) Buhari, Edebu'l Müfred: 509

sarsılmıştı. Ey Allah'ın Resulü! Sıtmanın şiddetli hararetinden ızdırıp çekiyorsunuz dedim. O da:

"Evet ben sizden iki kişinin çektiği ızdırıp kadar bir ızdıraba maruz kalıyorum." buyurdu. Bu defa ben:

"Bu çektiğiniz ızdırabın şüphesiz sizin için iki kat sevabı vardır" deyince,

"Evet öyledir, dedikten sonra: "Hastalık veya başka bir nedenden kendisine bir bela isabet eden hiç bir müslüman yoktur ki günahlarını ağacın yapraklarını dökmesi gibi dökmesin. (çektiği eziyet günahlarına keffaret olur.)" (1)

Burada kendisine şikayet yapılan kişi hastaya belalara, karşı sabretmenin ve kadere razı olmanın önemini hatırlatarak onun acısını hafifletmesi gerekir. Belâya uğrayanın sevabı ise sabretmesi ve gelecek sevabı beklemesidir. Kendisine isabet eden acı ise günahlarına bir keffaret, iyiliklerinin artması veya derecesinin yükselmesidir. İnsanlar içinde en şiddetli belaya maruz kalanlar peygamberler sonra derece derece onlara en yakın olanlardır.

Ayrıca hastaya usanç ve ağırlık vermeksizin ayet ve hadisler okuyarak, iyilerin hayatını anlatarak öğüt vermeli ki inancı kuvvetlensin. Aynı şekilde Peygamberimiz'in Osman b. Ebu'l As'a yaptığı gibi hastaya kendi kendine okuyacağı duaları da öğretme¹ sevaptır.

Bu anlattıklarımız yaratıklardan gelen şikayet konusu ile ilgili idi.

Yaratıcıya şikayet konusuna gelince; Yüce Kur'an bunu Allah'ın peygamberleri ve değerli elçilerinin ağzından anlatmaktadır.

Kur'an Yakup (a.s.)'dan şöyle bahseder: Yakup (a.s.) dedi ki:

﴿إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾

«Ben dayanılmaz kahrımı ve üzüntümü yalnızca Allah'a şikayet ediyorum.» (Yusuf: 86)

Eyüp (a.s.)'den de şöyle bahseder.

﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِ مَسْنِ الضُّرَّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

«Eyüp de, hani o Rabbine çağrıda bulunmuştu. "Şüphe yok, bu dert (ve hastalık) beni sarıverdi. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın» (Enbiya: 83)

Burada, belânın giderilmesi için dua etmek, Allah'ın gönderdiklerine rıza göstermek ve teslimiyet ile çelişmektedir, diye iddiada bulunan sufilere bir reddiye vardır.(1)

Bu konuda onlardan bazıları, şöyle demektedirler.

"O (Allah) halimi bildiğine göre ondan istemem gereksizdir"

Fakat kuvvetli görüşe göre Allah'a dua edip yakarıшта bulunmak ta ibadettir. Hatta bunun ibadet oluşu Allah Resulünden gelen sahih hadiste de geçmektedir.

Ancak gerçekte mekruh olan ise, kulun ancak Rabbine olan şikayetidir. Ve bu şikayeti de insanların gözü önünde isyan edercesine dile getirmesidir.(2) Bu konuda görüş birliği vardır. Bunu da Allah'ın nimetlerinden gafil olan bazı kişiler yapar. Oysa belâdan ancak ibret dersi alınması gerekir.

1) El Feth: 10/124

2) El Feth: 10/124

HASTANIN ÖLÜMÜ TEMENNİ ETMESİ

Daha önce değindiğimiz gibi hastanın içindeki bir acıdan dolayı şikayet etmesi caiz olduğuna göre onun ölümü temenni etmesi veya kendisindeki acıdan dolayı ölümü arzu etmesi güzel bir davranış değildir. Bu konuda Buhari ve Müslim Enes (r.a.)'dan Peygamberimiz'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: «Sizden biriniz başına gelen bir sıkıntı sebebiyle ölümü temenni etmesin. Eğer böyle bir durum söz konusu olursa; şöyle desin: "Ey Allah'ım! Hayat benim hakkımda hayırlı ise beni yaşat, ölüm hakkımda hayırlı ise canımı al" (1)

Buhari ve diğer hadisçilerin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri hadis bu yasaklığın hikmetini açıkça ortaya koyar. Bu hadiste şöyle der: «Sizden biriniz ölümü temenni etmesin. Eğer o iyi biri ise umulur ki bu kötülüğünden vazgeçer.»(2) Hadiste geçen "Yûsta'teb" kelimesinin anlamı; umulur ki o kötülüğünden dolayı kendisini kınayıp döner. Bu da sağlam bir tevbe ile olur.

Sahih-i Müslim'de ise Allah R'esülü'nün şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: «Herhangi biriniz ölümü temenni etmesin, kendisine gelmeden önce dua edip ölümü istemesin. Çünkü biriniz öldüğü vakit ameli kesilir. Mü'minin ömrü ancak onun hayrını arttır.» (3)

1) Buhari, *Ölümü Temenni bölümü*: 5671, Müslim, *Zikir ve Dua bölümü*: 2680

2) Buhari: 5673

3) Müslim, *Zikir Dua ve Tevbe*: 2662

İslam alimleri şöyle demişlerdir: "Ölümü temenni etmek ancak bedensel bir zarar veya dünyevi bir sıkıntıdan dolayı olursa mekruh olur. Karışıklık döneminde dini hususunda fitneye düşme tehlikesinden korkuyorsa o zaman mekruh olmaz. Daha önce geçen Enes'in hadisinden de bu anlam çıkar. Geçmiş kuşakların bir çoğu dinleri hususunda korkuya kapıldıklarında hemen ölümü temenni etmişlerdir." (1)

Muaz b. Cebel (r.a.)'in Allah Rasulü'nün duası olarak rivayet ettiği hadis te bu görüşü desteklemektedir. «Allah'ım! senden iyilikleri yapmayı, kötülükleri terketmeyi ve yoksulları sevmeyi nasib etmeni diliyorum. Bir topluluk hakkında fitneyi dilersem o fitneye bulaşmadan benim canımı al." (2)

Kıyametin alametleri ile ilgili bir hadiste ise şöyle geçer: «Bir adam müslüman kardeşinin kabrinin yanından geçtiğinde, keşke senin yerinde olsaydım der.»

Aynı zamanda ölümü temenni etmenin mekruh oluşu, kişide ondan herhangi bir belirti bulunmadığı zamanlarda geçerlidir. Ama ölüm geldiğinde ise onu temenni etmesinde ve Yüce Allah'a kavuşma isteğinde bir sakınca yoktur.

Bu konuyla ilgili olarak Buhari, Hz. Aişe'nin şu hadisinden söz eder: «Allah Resulü'nün -Bana dayanmış olduğu halde- şöyle dediğini duydum: "Allahım! Beni bağışla, bana merhamet et ve beni Refik-i A'la'ya (En yüce dost) kavuştur.» (3) Bu hadis, ölümü temenni etmenin yasak oluşunun ölüm gelmeden önceki durumlarda söz konusu olduğuna işarettir. (4)

1) Bağavi Şerhu's Sünn: 5/259, Nevevi, El Mecmu' 5/106-107

2) Tirmizi: 3233, 3235

3) Buhari: 5674

4) El Feth: 10/130

HASTANIN, ALLAH'IN RAHMETİ HAKKINDA HÜSN-Ü ZAN İÇİNDE OLMASI

Hastanın, özellikle de ölümün belirtileri ve sıkıntıları olduğu zamanlarda Yüce Allah hakkında rahmetinin, azabına karşı daha ağır geleceği yönünde hüsnü zanna sahip olması, onun cömertliğini, affının güzelliğini, rahmetinin genişliğini, iyiliğinin tam ve mükemmel oluşunu, iyilik ve güzelliğinin ezeli oluşunu, tevhid inancına bağlı olanlara kıyamet günü için va'dettiği ve hazırladığı rahmetin mutlaka önüne geleceği gibi hususları hatırlayarak hüsnü zann sahibi olmaktır.

Cabir (r.a.) Allah Resulü'nden şöyle rivayet etmiştir: «Sakin sizden biriniz Allah'a hüsnü zanda bulunmadığı bir halde ölmesin» (1)

Bunu, sahih oluşunda ittifak olan kudsi bir hadis desteklemektedir. Bu hadise göre Yüce Allah buyurur ki: «Ben kulumun bana olan zannı üzereyim» (2)

İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Bir adamı öldüğünü -yani sekerat halini- gördüğünüzde onu müjdeleyin. Zira o hüsnü zann beslediği Rabbine kavuşmaktadır. Onu sağlam gördüğünüzde ise Yüce Allah'ın azabıyla korkutun.»

1) Müslim, 2877

2) Buhari, Tevhid. Müslim, Zikir: 2675

Mütemir b. Süleyman der ki: "Babam ölümüne yakın şöyle dedi: "Ey Mu'tenir, bana; hüsnü zann üzere olduğum Rabbime kavuşmayı umarım, şeklinde demenin sakıncalı olmadığı ile ilgili bir hadis rivayet edildi." (1)

İmam Nevevi şöyle demiştir: «Sekarat durumunda olan birinin yanında bulunan kişinin, onun için rahmet istemesi, onu Rabbine karşı hüsnü zan beslemeye teşvik etmesi, ona ümit veren ayet ve hadisleri hatırlatarak ona moral vermesi müstehaptır. Bunun sahih hadislerde bir çok delilleri vardır. Onların bir kısmından "el-Ezkâr" adlı kitabımın "cenazeler" bölümünde bahsettim. İbni Abbas böyle bir durumda Ömer'e (r.a.) ve de Hz. Aişe'ye bu söylediklerimizi yapmıştır. Amr b. As'ın oğlu da babası için yapmıştır. Bunların tümü de sahihtir." (2)

1) Bağavi, Şerhu's Süne: 5/275
2) Nevevi, El-Mecmu': 5/108-109

ÖLÜMÜN YAKLAŞMASI VE SEKERAT ANINDA YAPILACAK ŞEYLER

Hastanın durumu ağırlaşmış ölüm kapıya dayanınca yani sekerat anı diye tanımlanan, dünyaya veda edip ahireti karşılama zamanında hastanın yakınlarından onu sevenler; tevhid, ihlas, takva kelimesi olan ve Peygamberimiz Hz. Muhammed ve ondan önceki peygamberlerce söylenen en değerli söz olan; kelime-i tevhidi (Lailahe illallah) söyletmeye çalışmak gerekir.

Bu öyle bir kelimedir ki insan doğuşunda -kulağına ezan okunmasıyla- hayata bununla başlıyor. Ve yine hayata bununla veda ediyor. Yani hayatı onunla başlıyor ve onunla bitiyor.

İlim adamlarımız bu konuda şöyle demişlerdir: "Hastanın işlemlerini ona en yakın olan, onu en iyi bilen ve en çok takva sahibi olan birinin üstlenmesi gerekir ki, ona Allah'ı ve günahlardan tövbe etmeyi hatırlatıp, kul hakkını ve vasiyyetini ortaya çıkarsın. Canın boğaza indiğini gördüğünde hemen ölünün boğazını su damlacıklarıyla veya su içirerek ıslatmalı, dudaklarını da bir pamukla ıslatmalıdır. Bu onun hararetini söndürür ve şehadet kelimesini söylemesini kolaylaştırır." (1)

Ona "Lailahe illallah" kelime-i tevhidini telkin etmelidir.

1) El-Muğni: 2/304 El-Mübdî' Li'l İbni Müflis: 2/216

Çünkü Müslim Ebu Said'den, merfu olarak şu hadisi rivayet etmiştir: «Ölülerimize Lailahe illallah" kelimesini telkin edin.» (1) Burada sekarat halindeki hastanın "ölü" olarak tanımlanması onun çaresiz olarak ona yönelmiş olması yönüyledir.

Cumhura göre bu telkin, mendûptur. Burada hadisteki emrin zahirini delil göstererek "farz" olduğunu da söyleyenler olmuştur. Hatta bazı Malikiler bu konuda görüş birliğinin olduğunu nakletmişlerdir. (2)

Kişiye sağlığında telkin yapmanın hikmeti; ölen kişinin son sözünün kelime-i tevhid olması içindir. Çünkü İmam Ahmed ve Hakim'in merfu olarak rivayet ettiği sahih hadiste: «Son sözü "Lailahe illallah" olan kişi şüphesiz cennete girer» (3)

Bunun bu şekilde kısaltılması, bunu kabul edenin diğerlerini de kabul etmiş sayılacağındandır. Çünkü bu durumda hasta Hz. Muhammed'in gönderiliş amacı olan ve ona indirilen sözün özü olan TEVHİD üzere ölmüş olur.

Bazı ilim adamları kelime-i tevhidin iki bölümünün de telkin edilmesi görüşündedirler. Çünkü birinci bölüm, ikinci bölüm ile tamamlanır.

Tercih edilen görüş; hadisin zahirine göre hareket ederek birinci bölüm ile sınırlamaktır.

Kelime-i tevhidi çokça tekrar ederek ısrar etmemek gerekir. Ve hastaya da "Lailahe illallah" de, diye ısrar etmemek gerekir. Çünkü bunda ters tepki yapma endişesi vardır. Hasta, söylemiyorum diyebilir veya uygun olmayan bir söz söyleyebilir.

Fakat onun hatırlayıp söyleyebilmesi için ona duyurulabilir. Veya bazı alimlerin yaptıkları gibi: "Allah'ın adını anmak sevaptır. Buyurun hep birlikte; "Sübhane'llah ve'l hamdülillah ve la ilahe illallah" diyelim denebilir.

1) Müslim, Cenazeler: 916, Ebu Davud: 3117, Nesai: 415, İbni Mace: 1445

2) Şerhu'l Mişkât: 2/329

3) Ebu Davud: 3116, El Hakim 1/351

Hastanın kelime-i tevhidi bir kez söylemesi yeterlidir. Ağzından başka söz çıkmadığı sürece tekrar ettirilmez. Bu telkin yumuşaklık ve güzellikle yapılmalıdır. Çünkü yumuşaklık her konuda istenen şeydir. Burada olması ise daha iyidir. Onu tekrarlatmanın amacı ise son sözünün ancak "Lailahe illallah" olması içindir.

Abdullah b. El-Mübarekten şöyle rivayet edilmiştir. "Ölüm anı geldiğinde bir adam ona telkin etti. Bunu çok sık yapınca o şöyle dedi: "Bir daha söylersen ben de bir daha konuşmayacağım."

Telkin yapanın hastanın güvendiği bir kişi olması, onun güvenmediği bir düşmanı veya onu kıskanan biri veya onun ölümünü beklemekte olan bir varisi olmaması gerekir.(1)

"Ölülerinize Yasin suresini okuyun" (2) hadisinden dolayı bazı alimler sekârat anındaki hastaya Yasin sûresini okumayı, müstehap olarak görmüşlerdir. Fakat bu hadis ne sahih ne de hasen hadis derecesine çıkmıştır. Bu delil olarak gösterilemez.

Sekarat anındaki hastayı mümkünse kıbleye doğru yönleltmek müstehaptır. Eğer hastahane ise bu üzerinde uzanmış olduğu yatakta yapılır.

Bunun delili, Katade'nin El-Hakim'den rivayet etmiş olduğu hadistir: «Peygamber (sav) Medine'ye geldiğinde Berra' b. Ma'rur'u sordu. Medineliler, onun öldüğünü ve ölüm döşeginde iken yüzünün kıbleye döndürülmesini o zaman Rasulullah buyurdu ki: "Fitrata uygun bir istekte bulunmuştur." (3)

El-Hakim bu hadis ile ilgili olarak şöyle der: "Bu hadis sahihtir. Sekarat anındaki hastanın kıbleye yönltilmesi ile ilgili bundan başka bir hadis bilmiyorum." (4)

1) El Mecmu': 5/114-115

2) Ahmed b. Hanbel: 0/26, Ebu Davud: 312, İbni Mace: 1448, İbni Hibban: 720, El Hakim: 1/565

3) Ez Zehebi: 1/353-354

4) Neylu'l Evtar: 4/5q

Kibleye yöneltmenin nasıl olacağı ile ilgili iki farklı görüş vardır:

Birincisi: Ayağının alt kısmı kible yönüne gelecek şekilde sırt üstü yatırmaktır. Böylece kafasını birazcık kaldırdığında yüzü kible yönünde olmuş olur. Tıpkı yıkarken konulduğu durum gibi. Şafii imamlarından bir kısmı bunu tercih etmişler. Bu İmam Ahmed'in mezhebinde de bir görüştür.

İkincisi: Mezara konulmasında olduğu gibi sağ yanı üzerine yatırıp kibleye yöneltmektir. Ebu Hanife ve Malik'in görüşü, Şafii'den gelen nass ve İmam Ahmed'in mezhebinde itimad edilen görüş budur.

Bazı alimler ise bu iki görüşten daha kolay olanını caiz görmüşlerdir.

En-Nevevi, yer darlığı veya başka bir neden bulunmadıkça ikinci görüşü doğru bulmuştur. Eğer öyle bir neden varsa bu takdirde sol yanı üzerine uzatılıp kibleye yöneltilir. Bu da olmazsa başı kibleye gelecek şekilde uzatılır. (1)

Eş-Şevani ise şöyle der: "Tercih edilen; hastayı sağ yanı üzerine kibleye yöneltmektir. Bununla ilgili olarak da Buhari ve Müslim'de geçen El-Berra' b. Azib'in hadisini delil olarak gösterir: «Yatağına girmek istediğinde namaz abdestini al ve sağ yanın üzerine uzanarak yat...» Başka bir hadiste ise: "Eğer o gece bu tarz üzere ölürsen "Fıtrat" üzere ölmüş olursun» (2) ibaresi de yer alır. Bundan açıkça görünen odur ki, sekarat halindeki kişi de bu hal üzere olmalıdır.

El-Müsned'de Sülemi veya Ebu Rafi'in oğlundan şöyle rivayet edilir. «Allah Rasülü (sav)'nın kızı Hz. Fatıma (r.a.) öldüğünde kibleye yöneltildi. Sonra da sağ yanı üzerine duracak şekilde arkasına bir destek kondu.» (3)

1) El-Mecmu': 5/116-117

2) El-Lü'lüü Ve'l Mercan: 1734

3) Neylu'l Evtar: 4/50-51

ÖLÜMDEN SONRA YAPILACAK İŞLEMLER

Bu başlık altında ölümden hemen sonra ve yıkamadan önce yapılacak meşru kuralları anlatarak bunlardan söz edeceğiz. Çünkü bu konu da ölümün yaklaştığı an ile bağlantılıdır. Çoğu kez doktorlar hastayı tedavi ederken, hasta elleri arasında ölmektedir. Böyle bir durumda doktorların neler yapılacağını bilmeleri gerekir.

1- Gözlerini kapatmak. Bu konuda Müslim şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Seleme vefat ettikten sonra Allah Rasulü (sav) onun yanına girdi. Gözleri açıldı. Hemen kapattı. Ve şöyle dedi: "Şüphesiz ruh alındığında onu hemen göz izler.»(1)

Çünkü eğer kapatılmazsa gözleri açık kalır. Görünüşü çirkin olur. Onun hakkında kötü zann beslenir.

2- Çenesini geniş bir sargı ile bütün sakalını kapsayacak şekilde sıkı olarak bağlamak. Bu bağlama işi çenesinin altından başlayıp başının tepesinde bağlanır ki ağzı açılmasın.

3- Cenaze işlemlerini üzerine alan kişinin, ölünün kolunu dirsek kısmından hareket ettirip sonra düzeltip uzatması, ayaklarından diz kapağına kadar olan bölümü hareket ettirmesi, uyluk ile karın kısmını da hareket ettirerek bütün eklemlerini oynatıp düzgün hale gelmesini sağlaması gerekir. Aynı şekilde parmak-

1) Ahmed b. Hanbel: 5/26, Ebu Davud: 312, İbni Mace: 1448, İbni Hibban: 720, El Hakim: 11565

larını da düzeltmesi gerekir ki yıkanması daha kolay olsun. Çünkü ölümün hemen ardından vücut sıcaklığı kaybolmaya başlar. O ana kadar eklemleri düzeldiyse düzelir. Vücut donduktan sonra ise düzelmesi imkansızdır.

4- Vücudunun ısınmaması için elbiseleri çıkarılır. vücut ısınırsa durumda bedenin bozulması ve kokuşması daha çabuk olur. Bazen de ölüden necis olan şeyler çıkar ve elbiseye bulaşır.

5- Üzerine bir örtü atılması. Hz. Aişe (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasulü (sav) vefat ettiğinde üzerine Yemen kumaşından kefene benzer bir örtü kondu. (1)

6- Vücudunda herhangi bir şişme olmaması için karnı üzerine bir ağırlığın konması.

İslâm alimleri şöyle dediler: "Bütün bu işlemleri onun en yakını ve mahremi olan kişi gücüne uygun bir tarzda üstlenmelidir." (2)

Bundan sonra yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması gibi cenaze işlemleri ise hastalık hükümlerinin kapsamına girer.

Başarı Allah'tandır. Dualarımızın sonu Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmektir.

1) Müslim, Cenazeler bölümü: 942

2) Rafii'ye ait Fethu'l Kadir ve onunla birlikte en-Nevevi'nin el-Mecmuu: 5/112-115

DÜŞMANIN TECAVÜZÜ SONUCUNDA MEYDANA GELEN HAMİLELİĞİ DÜŞÜRMEİNİN HÜKMÜ

Bu tür bir soruya ve insanın doğasına aykırı olan böyle trajik bir olayı yazmaya iten sebep Dr. Mustafa Sirteş adlı bir kardeşimizin, 18-19 Eylül 1992 tarihinde Bosna-Hersek Cumhuriyetinin Zagreb kentinin Karavatya bölgesinde Bosna'da insan haklarını korumak için düzenlenen uluslararası insan hakları konferansı başkanına yönelttiği sorudur. Bu çalışmaya değerli bilgin Muhammed Gazali ve İslam ülkelerinin çeşitli yerlerinden gelmiş olan İslam alimleri ve davetçiler de katılmıştı.

SORU

Doktor Mustafa şöyle dedi: Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde yaşayan bir çok bacımız, iki değerli alim; Kardavi ve Gazali'nin gelişini öğrendiklerinde hiç bir mü'mine karşı ne akrabalık bağlarını ne de sözleşme hükümlerini tanıyıp gözeten ve insanın yüceliğini ve dokunulmazlığını dikkate almayan canı sırp orduları tarafından vahşice esir alınan genç kızlara yapılan ve ağza alınması bile utanç verici olan, insanı hayrete düşüren bu acı soruyu kendi adlarına sormak için beni görevlendirdiler.

Onlar, içlerinde bu cenini taşıdıklarını biliyorlar. Bununla birlikte bir hüznün, korku ve endişe taşıyor, bu nedenle de utanç, aşağılık ve alçaklık hissediyorlar. İşte bu yüzden onlar bu iki değerli ilim adamına ve tüm ilim adamlarına bu iğreç olay ve onun etkileri karşısında ne yapacaklarını soruyorlar. Aşağılık sırp ca-

nilerin tecavüzü sonucu meydana gelen bu hamilelikten dolayı oluşan çocuğu düşürmenin şer'an caiz olup-olmadığını soruyorlar.

Bu hamilelik devam ettiği zaman sağ olarak doğan çocuğun durumu ne olacak? Bu şekilde tecavüze uğramış olan genç kızların hayatları devam ettiği sürece sorumlulukları nedir?

CEVAP

Bu konferansta değerli ilim adamı el-Gazali bu sorunun cevabını bana bıraktı. Ben de bunu sözlü olarak cevapladım. Bu kaydedildi ve içerideki bacılarımız onu duyup, ona göre hareket et-sinler diye onlara aktarıldı.

Okunması, aktarılması ve benzer durumlara ışık tutması için burada bunu yazmayı uygun gördüm. Güç ve kuvvet ancak Allah'a aittir.

Biz müslümanlar her türlü yağma peşinde olanların kurbanı ve her silahın hedef tahtasıyız. Bizim kadınlarımız ve kızlarımızın ırz ve namusları; sonucundaki cezadan ve intikamının alınacağından hiç korkmaksızın, aç kurtların ve yırtıcı canavarların dişle-riyle koparıp kendileri için mübah saydıkları bir et parçası olmuş.

Bundan daha önce Eritreli bacılarımız tarafından, Eritre Halk Kurtuluş Cephesi diye isimlendirilen örgütten dolayı hristiyan ordusunun Eritre'deki kızlarına ve kız kardeşlerine, günümüzde bağımsız Bosnalı kızlara alçak sırp ordusunca yapılanın aynısının yapıldığı anlatılarak bu durumda ne yapılması gerektiği sorulmuştu.

Bundan bir kaç yıl önce de Asya bölgesindeki bazı Arap ülkelerinde zulüm ve baskı ile haksızca tutuklanıp hapis-hanelerde işgal edilen bir grup mü'min kadın, bölgenin İslam bilginlerine göndermiş oldukları mektupta; "Hiç bir günahları olmadığı halde istekleri dışında bu rahimlerinde taşıdıklarını ne yapmaları gerekir?» diye sormuşlardı.

Öncelikle şunu vurgulamak isterim: Bacılarımızın ve kızlarımızın başlarına gelen bu olaydan dolayı hiç bir günahları yoktur. Zira onlar işin başında buna direnip karşı koymuşlar. Fakat silah tehdidi ve ezici bir kuvvetin baskısına daha fazla direnememişlerdir. Kolları ve kanatları kırık olan bu tutuklu ve esirler Allah'tan korkmayan ve kula acımayan bu tutuklama ve esir etme işini yapan vahşilere karşı ne yapabilirler.

Yüce Allah, baskı altında zinadan bile ağır olan küfrü kabul etmeyi mazur görmüş ve bu şekilde konuşmaya zorlanan kişinin günahını kaldırmıştır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾

«Kalbi imanla tatmin bulmuş olduğu halde baskı altında zorlanan hariç» (Nahl: 106)

Hatta görünüşte bir kaç seçenek olsa bile zaruretin çok ağır olmasından dolayı da Yüce Allah insanın günahını kaldırmıştır. Bu, mevcut zaruretin çok kuvvetli oluşundandır. Yüce Allah haram olan yiyecekleri hatırlattıktan sonra şöyle buyurur:

﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

«Fakat kim kaçınılmaz olarak muhtaç kalırsa, taşkınlık (ve saldırı) yapmamak ve haddi aşmamak şartıyla (ölmeyecek oranda yiyebilir) ona bir günah yoktur. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.»

(Bakara: 173)

Peygamber (sav) ise şöyle buyurmuştur: «Allah ümmetinden hata, unutmama ve zor durumda kalarak, istemiyerek yapılan- dan vazgeçmiştir.» (1) Hatta bu kızlarımız ve bacılarımız başlarına gelen bu beladan dolayı kendisiyle sınanıp denenmekte oldukları dinleri İslam'a daha sıkı sarılsalar sevap kazanırlar, Allah katında çektikleri sıkıntının sevabına nail olurlar.

1) İbni Mace, Talak bahsi: 11659 (2045), El Hakim: 2/198, Zehebi ve Beyhaki'nin Süneni: 7/356

Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: «Müslümana isabet eden hiç bir hastalık, dert, sıkıntı, üzüntü ve keder yoktur ki Allah ondan dolayı onun günahlarını bağışlamasın. -Bu ona batan bir diken bile olsa-" (1)

Müslüman kendisine batan bir dikenin acısından bile sevap kazanıyorsa, namusu ve şerefi ayaklar altına alındığı zaman nasıl sevap kazanmaz?

Bu yüzden müslüman gençlere; Allah rızasını kazanmak ve onların bu durumlarına acıyarak, yaralarına merhem olmak için bu genç kızlarla evlenmelerini tavsiye ediyorum. Her şeyden önce onlar sahip oldukları kızkılık iffetini kaybetmenin vermiş olduğu acı duygu ile ruhsal yönden yaralanmışlar ve mağdur duruma düşmüşlerdir.

Düşük yaparak hamileliği önleme konusuna gelince: Alaka tamamlanıp, yani erkeklik spermi ile dişilik yumurtası aşılandıktan itibaren, bundan yeni bir oluşum meydana gelir. Ve bu da rahimdeki sağlam yere yerleşir. İşte bu aşamadan sonra asıl olan isteyerek düşük yapmanın yasak oluşudur diye daha önceki fetvamızda söylemiştik.

Zina gibi haram sayılan bir beraberlik sonucunda meydana gelmiş olsa bile böyle bir oluşumu korumak gerekir.

Allah Rasulü zina ettiğini söyleyen ve bunun sonucunda recmedilmesi gereken Gumidiyeli kadını, doğurması için geri göndermiş, doğduktan sonra ise çocuğun süttten kesilmesine kadar beklemesini söylemiştir.

Bu normal durumlarda tercih edilen fetvadır. Hamileliğin üzerinden 40 gün geçmeden önce düşük yapmayı caiz gören fakihler ise cenine ruh üflenmesinin 40 veya 42 gün sonra olduğunu bildiren doğru rivayete göre amel etmişlerdir.

Hatta bazı fakihler, ruhun yüzyirmigün sonra üflendiği

hakkındaki meşhur rivayete dayanarak kırkın üç katı olan yüzyirminci günden önce yapılan düşük ya da kürtajı caiz görmüşlerdir.

Bizim tercihimiz; sözünü etmiş olduğumuz ilk görüştür. Fakat özür bulunduğu durumlarda son iki görüşten herhangi birinin tercih edilmesinde de bir sakınca yoktur. Bu özür ne kadar kuvvetli olursa onunla ilgili olan ruhsat ta o kadar açık olur. Bunun ilk kırk günden önce olması ise ruhsata en yakın olandır.

Hiç şüphesiz bu tecavüz; saldırgan, vahşi, katil ve düşman olan bir kafır tarafından, tertemiz olan, mazereti de müslümanlar ve ailesince geçerli kabul edilen, müslüman bir kadına yapılmıştır. O kadın da bu çirkin saldırının ürünü olan bu ceninden nefret etmekte ve ondan kurtulmak istemektedir. Bu ise derecesine göre takdir edilen zaruret nedeniyle verilen fetvadan dolayı bir ruhsattır.

Biz bazı fakihlerin hamilelikten bir gün sonra bile olsa bu işin yasak oluşu hususunda son derece tutucu olduklarını da biliyoruz.

Ancak bunlar bazı hadislerde de geçtiği gibi kadın ve erkekten birinin veya her ikisinin istekle ve şehvetlerini tatmin için biraraya gelmeleri sonucundaki hamilelik hakkındadır. Düşürülmesi haram kılınarak yasaklanan hamilelik türü budur. Bu tür hamilelikten dolayı çocuk düşürmeyi haram kılmak elbette kaçınılmazdır.

Tercih edilen ise; bunun caiz oluşunda oldukça toleranslı olan görüşle, yasak oluşu hususunda oldukça tutucu olan görüş arasında orta yolu bulmaktır.

Yumurta spermle aşılandığında "insan oluşur" sözü ise tanımlama hususundaki bir tür mecazi ifadedir.. Gerçekte ise bu "insan olmanın başlangıç" evresini gösterir.

Doğrusu bunu meydana getiren oluşum zaten canlıdır. Fakat bu canlılığın da derece ve basamakları vardır. Spermanın bizzat

kendisi canlıdır. Yumurta da aşılardan önce canlıdır. Fakat her ikisinde de olan bu canlılık üzerine hükümler konması gereken insan hayatından farklı bir canlılıktır.

Bu yüzden bu ruhsat hukukçu, doktor ve akıl sahibi kişilerin takdir ettiği geçerli mazeret ile sınırlıdır. Bunun dışında asıl olan onun yasak oluşudur.

Bütün bunlara rağmen kendisi böyle bir musibete maruz kalmış olan müslüman bir kadının görevi bu cenini korumasıdır. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi bunda bir sakınca yoktur. O bundan dolayı düşük yapmaya zolanmamalıdır. Onu normal süresi içinde karnında taşıyıp doğurduktan sonra Allah Rasulü'nün «Her doğan çocuk İslam fıtratı üzere doğar» (1) buyruğunda olduğu gibi o, artık müslüman bir çocuktur. Yani fıtrat tevhid, tevhid de İslam demektir.

Kesinleşmiş olan fıkhi bir kurala göre; çocuğun anne ve babasının dini ile ilgili görüş ayrılığı olduğu zaman çocuk din bakımından anne-babadan en hayırlı olanına tabi kılınır. Bu, babası bilinen bir çocuk hakkındadır. Ya babası bilinmeyen bir çocuk? O hiç şüphesiz müslüman bir çocuktur.

Müslüman toplumun da o çocuğun eğitimini, geçimini ve güzel bir şekilde terbiye edilmesini üzerine alması gerekir. Bu sorumluluğu da, zaten yoksul ve belaya maruz kalmış olan annenin üzerine yıkmasınlar. Devlet te, bakanlığı veya bununla ilgili olan kuruluşu vasıtasıyla onun bakımından sorumludur. Üzerinde ittifak olan sahih hadiste: «Hepiniz çobansınız. Ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz» (2) diye buyurulmuştur.

1) Buhari, Cenazeler bölümü: 3/245 (1385)

2) Buhari, İtk: 5/181 (2558), Buhari, Nikah: 9/299 (5200W)

TIPLA İLGİLİ BAZI KISA SORULARA PRATİK CEVAPLAR

KADIN VE DOĞUM İLE İLGİLİ BÖLÜM

Bu sorular, müslüman doktorların, özellikle de müslüman olmayan ülkelerde çalışan doktorların kafasına takılan sorulardır. Lütfen bunlara kısa kısa cevap verin ki bunlarla ilgili hüküm kolay anlaşılsın.

SORU: *Çocuğun doğumunda ne söylenmesi gerekir.*

CEVAP: Allah Rasulü'nün, torunu Hz. Hüseyin'in doğumunda yaptığı gibi sağ kulağına ezan okunmalıdır. Ki onun kulağına giden ilk ses "Tevhid" ve "Tekbir" kelimeleri olsun.

SORU: *Eksik doğan, düşük çocuğun namazı kılınır mı?*

CEVAP: Düşük doğan çocuğun namazı kılınmaz. Ancak sağ olarak doğmuş, bir saniye bile olsa hayatta kaldıktan sonra ölmüşse onun namazı kılınır.

SORU: *Bazıları üç ay önce olursa kütaj caizdir diye iddia ediyorlar. Bu doğru mudur? Üç ay öncesinden kürtaj yapılmasına yardımcı olan kişi dinin bu konudaki hükmünü bilmiyor idiyse ne yapmalıdır. Bir canın ölümüne sebebiyet verdiği için ona keffaret gerekir mi?*

CEVAP: Aslında benim tercih ettiğim görüş; özürsüz olarak kürtaj yapmanın caiz olmamasıdır. İlk kırkıdan önce yapılmışsa ve kuvvetli bir mazeret varsa bunun hükmü daha hafiftir. Üçüncü kırkıdan (120. gününden) sonra olursa bu haliyle caiz değildir.

SORU: Müslüman olsun veya olmasın, kadın ve erkeğe üremeyi engelleyen tüplerin bağlanması hükmü nedir?

CEVAP: Bu, Allah'ın meydana getirmiş olduğu yaratılış kanununu değiştirmek olduğu için caiz değildir. Şeytanın cazip olarak gösterdiği işlerdendir. Bundan başka hiç bir çözümün olmadığı, son çarenin bu olduğu zaruret durumu istisna edilebilir. Mesela anne adayının doğurmasının çok zor ve tehlikeli olması durumu gibi. Bu çok nadir meydana gelen bir zaruret halidir. Zaruret ise ölçüsüne göre takdir edilir. Bunu genel bir kural haline getirmek caiz değildir.

AMELİYATLARDA MEYDANA GELEN BAZI DURUMLARLA İLGİLİ BÖLÜM

SORU: *Kan bulaşmış olan elbise ile namaz kılınabilir mi?*

CEVAP: Eğer kan azsa veya yıkanması çok güçse kılınabilir. Çünkü kural şöyledir: Sakınmanın çok zor olduğu durumlar affedilmiştir.

SORU: *Kibleyi öğrenemiyenin namazı caiz midir?*

CEVAP: Bir müslüman araştırır, fakat yaklaşık bile olsa kibleyi tesbit edemezse herhangi bir yöne doğru namaz kılabilir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾

«Doğu da Allah'ındır, batı da. Her nereye dönerse-
niz Allah'ın yüzü (kiblesi) orasıdır.» (Bakara: 115)

SORU: *Ameliyatın uzun sürmesi veya nöbetlerden dolayı namazları birleştirmenin hükmü nedir?*

CEVAP: Öğle ile ikindi, akşam ile yatsı arasını cem-i takdim veya cem-i tehirde kolayına gelene uyarak birleştirebilir. Bu birleştirmedir. Yoksa kasretme (Dört rekatlı farzı iki rekata indirme) değildir. Bu, İbni Abbas'ın Buhari'deki hadisine dayanarak bir özür nedeniyle namazları birleştirmeyi caiz gören İmam Ahmed'in görüşüdür.

SORU: *Çorap üzerine meshetmenin hükmü nedir?*

CEVAP: Temiz olarak giyilmesi şartıyla, on altı sahabe onun caiz oluşuna fetva vermişlerdir. Mukim olan bir gün bir gece, seferi olan ise üç gün üç gece meshedebilir.

SORU: *Su bulunduğu halde yıkanacak yer yoksa cünüplükten nasıl temizlenilir.*

CEVAP: Bu durumda su gerçekten mevcut ise de hükmen yok sayılır. Çünkü önemli olan onu kullanma imkanının olmasıdır. Bu ise burada yoktur. Bu durumda teyemmüm alınır.

SORU: *Namaz kılabilmek için, dış alma yerinden başka müsait yer yoksa ki bu daha çok batı ülkelerinde olur, buralarda namaz kılmak caiz midir?*

CEVAP: Zarureten dolayı kılınabileceğine hükmedilebilir. Hadisde: "Yeryüzü bana mescid kılındı" diye buyurulmuştur.

SORU: *Çalışma esnasında hemşirelere, özellikle de onlardan müşrik olanlara dokunmak abdesti bozar mı?*

CEVAP: Tercih edilen görüşe göre şehvet olmaksızın dokunmak abdesti bozmaz.

SORU: *Bir vatandaşın veya yöneticinin uyuşturucu almış olduğu ortaya çıkınca Müslüman bir doktorun buna karşı tavrı ne olmalıdır?*

CEVAP: Gücü yettiği kadarıyla bu zararlı alışkanlığı ortadan kaldırmak için en yumuşak ve en uygun yöntemleri kullanmalıdır.

Bir bakıma kendisini onun yerinde saymalıdır. Her akıl sahibi-

nin bu sorunun en uygun bir şekilde çözülmesine yardımcı olması gerekir.

SORU: *Hastaların örtülmesi gerekli olan avret yerlerine ve zaruret olmadan aniden açılan yerlerine bakmamızın hükmü nedir?*

CEVAP: Bu, gereğine göre amel edilmesi gereken ve halk arasında yaygınca bilinen bir emirdir. Ancak herhangi bir zaruretin gerekli kılması bunun dışındadır. Zaruret ise miktarına göre takdir edilir.

SORU: *Cilddeki mikrobu temizleyen alkolü kullanmanın hükmü nedir?*

CEVAP: Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü bu haram olan içki kapsamına girmez. Ancak içmek için hazırlanan içki kapsamına girer. Bununla birlikte Maliki mezhebinin ileri gelenlerinden Rabia ve diğer bazı fakihlere göre içkinin necis oluşu maddi değil manevi yöndendir.

El-Ezher'deki bir fetva komisyonu eskiden beri alkolün tedavi amacıyla kullanılmasını mübah görmüşlerdir. Seyyid Reşid Rıza'nın da bunun mübah oluşu ile ilgili, delilleriyle ayrıntılı bir şekilde açıklanmış fetvası vardır. Onun fetvalarına bakabilirsiniz.

GENEL SORULAR

SORU: *Hastanede hasta kadının isteği üzerine onunla yalnız kalmak caiz midir?*

CEVAP: Kapı açık olduğu halde onunla oturur. Bununla birlikte gözünü de haramdan sakındırması gerekir.

SORU: *Tıpla ilgili bazı konferanslarda konuşmacılar tarafından bazan Tabiat veya Tabiat ana şöyle yarattı, böyle yarattı şeklinde konuşmalar olmaktadır. Bunlara karşı çıkmak mı yoksa susmak mı gerekir?*

CEVAP: Bu, müslümanın yapısına ve takdirine bırakılmış bir şeydir. Bazen takip edip tashih etmek fayda verir, bazen vermez. Bazen imkan olur, bazen olmaz. Bu imani etkilerden uzak olan varlıklarla ilgili ilimlerin işlenmiş olduğu konularda görülen maddi afetlerden bir afettir.

SORU: *Batıda olsun doğuda olsun, başka din mensupları ile ilişkilere selam veya başka şeylerle başlamanın hükmü nedir? Üstelik bunlardan bazıları bizim başkanlarımızdır.*

CEVAP: Yüce Allah İsrailoğullarından söz aldığını bildirdiği ayetinde şöyle buyurur:

﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾

«İnsanlara güzel söz söyleyin» (Bakara: 83) ve müslümanlar için koymuş olduğu kuralda da şöyle buyurur:

﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولِ الْتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾

"Kullarıma sözün en güzel olanını söylemelerini söyle.» (İsra: 53) Sözün en iyi ve güzel olanı, uygun bir selamlaşma hoş ve güzel davranışlarla başlatılanıdır. Ayrıca bu onları İslam'a davet etmenin bir vesilesi de sayılır.

SORU: Doktor, tecavüz olaylarında eğer faili biliyorsa ne yapmalıdır. Olayı tümüyle kızın ailesine anlatmalı mı yoksa örtbas mı etmelidir?

CEVAP: Bu çerçeveye ve durumlara göre değişir. Mü'min bu konuda akıllı ve anlayışlıdır. (Duruma göre değerlendirebilir)

SORU: Buradaki konferanslardan sonra içkili sofralarda oturma hükmü nedir? Çünkü konferanslar nedeniyle gün boyunca dikilip durduktan sonra yemek bulunan tek yer buralardır.

CEVAP: Müslümanın gücü yettiği kadar bunlardan kaçınması gerekir. Zira hadisi şerif bundan sakındırmıştır. «Üzerinde içki dolaştırılan bir sofrada oturulmaz.» (1) Ancak zaruretin gerekli kılması bunun dışındadır. Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَّرْتُمْ إِلَيْهِ﴾

«... kaçınılmaz bir ihtiyaçla karşı karşıya kalmanız dışında O size haram kıldıklarını ayrı ayrı açıklamışken...» (En'am: 119)

SORU: Bazıları hafta sonu tatilini, hastahanenin havasından ve vermiş olduğu stresden sıyrılıp dinlenmek bahanesiyle danslı-oyunlu (BAR) yerlerde geçirirler. Onların tümü de müslümanların ileri gelenleridir. Böylelikle gelecekteki görevlerine daha iyi hazırlandıklarını ileri sürerler. Bu durumda onlardan ayrılmak mı yoksa çaresiz onlara katılmak mı gerekir.

CEVAP: Bu tür işlerde müslüman kendi nefesine danışmalıdır. İnsan kendisi için neyin zaruret olduğunu neyin olmadığını bilir. Hiç şüphesiz kuvvetli bir mü'min zayıf bir mü'min den daha hayırlı ve Allah katında daha sevimlidir.

SORU: Miladi yılbaşı nedeniyle hastahane düzenlenen kutlamalara katılmanın, iş arkadaşlarına ve yöneticilere bu vesile ile tebrik mesajları veya mutlu yıllar... Yeni yılınız kutlu olsun.. gibi tebrik kartları göndermenin hükmü nedir?

CEVAP: Davete gitmeksizin tebrik veya benzeri bir kutlama yeterlidir. Ancak İslam'ın ve müslümanların maslahatı varsa gidebilir.

SORU: 8- 18 veya 20 saat süreyle yapılan sınavlarda veya bu sınavlardan önce oruç bozmak caiz midir?

CEVAP: Müslümanın sahura kalkıp oruca niyet ederek bunu denemesi gerekir. Eğer buna güç yetirirse Allah'a hamd eder. Eğer kendisinde çok şiddetli bir zorluk meydana gelirse bozsun ve daha sonra kaza etsin. Yüce Allah orucun farz oluşunu bildiren ayetin sonunu;

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾

«Allah size kolaylık diler, size zorluk dilemez.»

(Bakara: 185) şeklinde bitirmiştir.

SORU: Hastanelerde, arkadaşların hoşlanmadığı, örneğin; bu doktorun eli çok yavaştır veya cahildir gibi nitelemeler çok sık yapılır. Aslında bu, yapılanı değerlendirmek açısındandır. Acaba

bu caiz midir? İdarecilerden biri bu şekilde çekıştirdiği zaman göreve yeni başlamış bir doktorun ona karşı tepkisi nasıl olmalıdır? Böylelerine ğt m verilmeli yoksa sessiz mi kalınmalıdır?

CEVAP: Gıybet ve eleştiri arasında fark vardır. Eğer bu gıybet niyetiyle yapılmışsa haramdır. Eleştirmek niyetiyle yapılmışsa, gücü kadarıyla yumuşak bir şekilde öğüt verilmelidir.

SORU: Ayıpları dile getirme veya öğüt verme konusunda müslüman bir kişi ile müslüman olmayan arasında bir fark var mıdır?

CEVAP: İşlam'a göre her ne kadar müslüman bir kişinin anne-baba, akraba, komşu ve hocalar gibi hak sahiplerinin saygınlığı daha yüksek ise de müslüman olsun veya olmasın insan olma açısından İşlam bütün insanların saygınlığını korur.

SORU: ğrenciliğin ve sınavların bitimine kadar ocuk yapmaktan geri durmanın hükmü nedir?

CEVAP: Eşler aralarında anlaşmışlarsa ve hanıma zararı yoksa buna bir engel yoktur. Sahabeler zr ve bazı nedenlerden dolayı azil yaparlardı. Sahih hadiste de geçtiği gibi Allah Rasl onlara engel olmazdı.

SORU: Bütün gün çalıştığından dolayı uykusuz kalan kişinin uyku nedeniyle farz namazı kaırmasının hükmü nedir? Böyle bir durumda hanımın eşini uyandırması mı yoksa kendi haline mı bırakması gerekir.

CEVAP: Uyuyan kişinin uyanıncaya kadarki sorumluluk ve yükümlülükleri kaldırılmıştır. Özellikle de bu uykusuzluk hali meşru bir içten dolayı olmuşsa. Onun için sorumluluk kendiliğinden uyanması durumundadır. şeriat hükümlerinin gerektirdiği kolaylık ilkesi kadın için, çalışmaktan yorgun düşen kocasını durumuna acıyarak uyandırmasını gerekli kılmaz. Ta ki, işini devam ettirebilme gücünü kaybetmesin.

﴿وما جعل عليكم في الدين من حرج﴾

«O (Allah) Din konusunda size bir güçlük yüklememiştir.» (Hac: 78)

SORU: Namaz vakti içinde çalışıyor olmasından dolayı bir kez veya bir çok kez cuma namazını terketmenin hükmü nedir? (Mesela; tam namaz saatinde acil bir hastanın gelmesi veya ani bir ameliyatın gerekmesi.)

CEVAP: Azap ile tehdit edilen husus; Cumayı peşpeşe üç defa, özürsüz olarak terketmekten dolayıdır. Buradaki özür ise açıktır. Müslüman bir kişinin, mazeretleri gücü oranında zorlaması gerekir. Ancak kişi için önemli olan NİYET'dir.

---

8. BÖLÜM

İSLAM'DA SİYASET VE YÖNETİM ÜZERİNE

SIYASİ İSLAM

SORU

Son yıllarda sağ ve sol kesimden bazı batıcı laiklerin (bundan maksadım) doğunun Marksist veya batının Liberalist fikrine sahip olanlardır dillerinden ve kalemlerinden hiç düşürmedikleri bazı kavramların yaygınlaştığı görülmektedir.

Bu kavramlardan biri de Siyasi İslam kavramıdır. Onlar bu kavramla; İslam ümmetinin içindeki ve dışardaki sorunlarıyla ilgilenen, onları bütün yabancı güçlerin hegemonyasından kurtarmak için çalışan, onları maddi ve manevi yönden istenen düzeye çıkarmayı hedefleyen, aynı zamanda bu ümmeti kültürel, sosyal ve hukuksal yönlerden batının sömürge ağından kurtarıp, onları yeniden hayatın her sahasında ilahi yasalarla yönetilmeye döndüren İslam'ı kastediyorlar.

Onların "Siyasi İslam" kavramını bu şekilde ortaya atmalarının amacı ise; İslam'ın inanç, hukuk, din ve dünya gibi hayatı her yönüyle kuşatan bir hayat sistemi olduğunu savunan İslam davetçilerini gözden düşürmektir.

Bu şekilde "Siyasi İslam" diye ortaya atılan bir isimlendirme şeri açıdan uygun mudur? Siyaseti İslam'a sokmak çağımız davetçilerinin sonradan icad ettikleri bir şeymidir? Yoksa bu, Kur'an ve sünnetle tesbit edilmiş olan dinin bir gereği mi sayılır?

Bunu apaçık sağlam şer'i deliller ışığında açıklamanızı umarız. Ta ki helâk olan apaçık bir delille helâk olsun. Yaşayan da yine apaçık bir delille hayat bulsun.

CEVAP

Hamd Allah'a, salat ve selam Allah'ın elçisine ehl-i beytine, sahabelerine ve onu dost edinenlere olsun.

Bu kardeşimizin "batı düşüncesinin uşakları" nca son zamanlarda bize ithaf edilen "Siyasi İslam" ismi ile ilgili sormuş olduğu sorunun cevabı olarak şunları söyleyebiliriz:

Birincisi: Bu kabul edilemez bir isimlendirmedir.

İslam düşmanlarınca ortaya konan bu isimlendirme uygulandığı an İslam parçalanır. Kendi başlarına Allah'ın indirdiği ve biz müslümanların da "din" edindiğimiz İslam'ı tümüyle kapsamayan çeşitli bölünmelere yol açılmış olur.

Hatta onların istedikleri gibi bir çok farklı farklı İslamlar meydana gelir.

O bazen bölgeler esas alınarak kısımlara bölünür; Asya ve Afrika İslam'ı gibi

Bazan asırlara göre bölünür. Peygamber döneminde, Raşid halifeler döneminde, Emevi, Abbasi, Osmanlı ve günümüzdeki İslam gibi

Bazen milliyetlere göre; Arap İslam'ı, Hint, Türk, Malezya milletlerinin İslam'ı .

Bazen de mezheplere göre; Sünni ve Şii İslam'ı gibi. Bu Sünni ve Şia İslam'ı da kendi aralarında kısımlara ayrılabilir.

Çağımızda bu isimlendirmeler oldukça çeşitlilik kazandı. Kültürel İslam, Gericici İslam, solcu müslüman, sağcı müslüman, dışa kapalı tutucu islam ve dışa açık islam (liberal islam) gibi.

Ve en sonunda da; Siyasi İslam, Manevi İslam, Çağdaş İslam ve Mistik İslam gibi kısımlara ayırdılar.

Bu şekilde uydurdıkları ve bizi kısımlara ayırdıkları şeyin altında yarın için neyi saklayıp gizlediklerini bilmiyoruz.

Gerçek şu ki, bir müslüman için bu ayrımların hiç biri geçerli değildir. Burada ortağı olmayan, başka bir isimle tanımlanmaya da ihtiyacı olmayan tek bir islam vardır. O da kaynağı Kur'an ve sünnet olan "ilk dönem İslamı" (Asr-ı saadet) dir. Gerçek İslam en hayırlı asırda gelen, bu ümmetin en hayırlıları olan, Allah ve Rasulü'nün de övgüyle söz ettiği sahabe ve onlara güzellikle tabi olanların anladıkları şekildedir.

İslam; şaibelerin karışmadığı, başka milletlerin saçmalıkları, mezheplerin aşırılıkları, felsefecilerin ölçüyü kaçıran sözleri, bid'at fırkaları ve tartışmacıların kendi zevklerine göre olan yorumları, batıl ehlinin çalışmaları, eleştirmenlerin anlaşılmasız ifadeleri, ve öncekilerin bilinçsizce baskıları sonucunda saflığı kirlenmeden önceki dosdoğru İSLAM'dır.

İkincisi: İslam'ın siyasi yönünün olmaması mümkün değildir.

Şunu açık ve net bir biçimde açıklamak gerekir: Yüce Allah'ın yasa olarak koymuş olduğu gerçek İslam'ın siyasetten ayrı olması mümkün değildir. İslam'ı siyasetten tecrit ettiğin zaman onu budizm, hristiyanlık veya bunun dışında başka bir dine dönüştürmüş olursun. İslam'ın bu şekle dönüştürülmesi ise mümkün değildir. Bunun başlıca iki temel sebebi vardır:

1- Siyasetin temeli sayılan bir çok konuda İslam'ın açık görüşü ve net hükmü vardır.

İslam sadece bazı mistik inanç ve ibadetlerden oluşmaz. O hayatın düzenlenmesi, toplumun ve devletin idaresi ile ilgisi olmayan, salt kul ile Rabbi arasında olan ilişkiden ibaret değildir.

Hayır... O hem bir inanç ve ibadet, hem de mükemmel yasa ve

ahlâktır. Başka bir deyimle O, bireyin hayatı, ailenin düzenlenmesi, toplumun kanunları, devletin yönetim biçimi ve uluslararası ilişkiler hususunda ortaya koyduğu ilkeleri, kanunları ve yasama biçimiyle mükemmel bir hayat sistemidir.

Yüce Kur'an'ı, sahih sünneti, çeşitli mezheplere ait İslam fıkıh kitaplarını okuyan herkes bunu bütün açıklığıyla net bir şekilde görür.

Hatta fıkıhın ibadet bölümü bile siyasetten uzak değildir. Müslümanlar, namazı terkeden, Ramazanda Fıtır sadakasını vermeyeceğini açıkça ilan eden, Hac farızasını yerine getirmekten kaçınanların cezalandırılmaları ve uyarılmaları hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bu konuda güç kullanma yoluna gidenlere savaş açmak gerekli olur. Tıpkı Hz. Ebubekir'in (r.a.) zekât vermek istemeyenlere yapmış olduğu gibi.

Hatta bu konuda şöyle dediler: Bir yöre halkı ezan, sünnet olma, bayram namazları gibi İslam'ın şiarından olan bazı sünnetleri terkederse onlara delil götürüp ikna ederek İslam'a davet etmek farz olur. Eğer direnip yüz çevirirlerse onlarla ayrılmış oldukları İslam cemaatına dönünceye kadar savaşmak gerekir.

İslam'ın, hayatın her yönü ile ilgili kendine özgü yasa, kural ve bakış açısı vardır: Onun bir eğitim politikası, iletişim politikası, yasama politikası, idare, ekonomi, savaş ve para politikası vardır. O solun görüşlerine ihtiyaç duymaz veya değişik ideoloji ve felsefelerin hizmetçisi olmaz. O ancak, yöneten, komuta eden, kendisine uyulan ve hizmet edilen olma özelliğini kabul eder.

Hatta İslam, hayata bakışını, yasama şeklini kendisi ile başka bir otorite arasında paylaşmayı asla kabul etmez. O İsa Mesih'e (a.s.) nisbet edilen "Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya, Sezar'ın hakkını ise Sezar'a verin" şeklindeki bir söze de razı olmaz.

Onun düşünce sistemine göre Sezar ve Sezar'a ait herşey, yerde ve gökte bulunan her canlı ve herşey bir olan Allah'a aittir.

İslam'daki Tevhid düşüncesi; En'am suresinde büyük ölçüde

açıklandığı gibi, müslümanın Allah dışında bir Rab, O'nun dışında bir dost ve onun dışında bir hakimiyet kabul etmemesi esası üzerine kuruludur.

Tevhid akidesi; işin özünde insanlığın eşitlik, hürriyet ve kardeşliğini gerçekleştiren bir devrimdir. Öyle bir devrim ki, insanlar artık Allah dışında birbirlerini Rab edinmez ve insanın insana olan kulluğu ortadan kalkmış olur. Yüce Peygamber (s.a.v.) kitap ehlinin devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarını Al-i İmran sûresinin şu ayetleri ile bitirirdi.

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

«De ki: "Ey kitap ehli! Bizimle sizi aranızda müşterek (olacak) bir kelimeye gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Ve Allah'ı bırakıp ta kimimiz kimimizi Rabler edinmeyelim. "Eğer yine de yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahid olun biz gerçekten müslümanlarız."

(Al-i İmran: 64)

Bu, müşriklerin ve Mekke ileri gelenlerinin daha ilk günden, İslam davetinin hedefinin salt, "Lailahe illallah" bayrağını dalgalandırmak olduğunu bildikleri sırrını ortaya koymaktadır. Onlar bu tevhid bayrağının ardında ne olduğunu biliyorlardı. Ve bunun kendi sosyal, siyasi, dini hayatlarında ne tür değişiklikler getireceğini de hiç şüphesiz biliyorlardı.

2. Sebep: Müslüman bir şahsiyetin, müslüman oluşu yönüyle yaptığı işin, inancının, ibadetinin, yaşamının ve yetişme tarzının İslam'ın siyasetine uygun olması zorunludur. Eğer bu olmazsa o zaman onun İslam'ı anlama ve yaşama biçimi yanlış olur.

İslam "iyiliği emir, kötülükten sakındırma" farızasını bütün müslümanların boynuna bir borç olarak yüklemiştir. Ondan şöyle söz edilir; öğüt vermek müslüman yönetici ve halkların üzerinde bir görevdir. Bu öğüt ise, sahih hadiste de dinin tümü olarak sayılan, "Hakkı tavsiye" ve "sabrı tavsiyedir." Bu ikisi, Asr sûresinde de açıklandığı gibi dünya ve ahirette hüsrana uğramaktan kurtulmanın temel şartlarımdandır.

Allah Rasulü (s.a.v.) içteki bozulmaya karşı koymayı teşvik etmiş ve bunu dış tehlikelere karşı savaşmaktan daha üstün saymıştır. Kendisine cihadın en üstünü sorulduğunda ise şöyle demiştir: «Cihadın en üstünü zalim bir yöneticinin karşısında hak sözü söylemektir» Bunun böyle olması, içteki karışıklığın, dış düşmanın yolunu açması nedeniyledir.

Bu durumda şehid olmak, Allah yolunda şehid olma türlerinden en üstünü olarak sayılmaktadır. «Şehidlerin en değerlisi Hz. Hamza'dır. Sonra zalim bir devlet başkanına iyiliği emredip-kötülükten sakındırdığı için öldürülendir.»

Müslümana, zulmü terketme ve zalime karşı koyma ruhu aşılanmalıdır. Hatta İbn-i Mes'ud'dan rivayet edilen, Hanefi ve diğer bazı mezheplerce de vitir namazında okunmakta olan kunut duasında şöyle geçer: «Allah'ım! Sana şükrederiz. Sana nankörlük etmeyiz. Sana isyan edenleri bırakırız ve onlarla ilgimizi keseriz.»

En açık bir dille ve tahrik edici bir şekilde, yeryüzünde zülüm ve işkenceye maruz kalmış olan müstaz'afı kurtarmak için savaşa teşvik edilmelidir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.

﴿وَمَا لَمْ لَا تَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

وَالْوِلْدَانَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا

مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾

«Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve: "Rabbimiz bizi hakkı zalim olan bu ülkeden çıkar, bize katından bir veli (koruyucu sahip) gönder, bize katından bir yardım eden yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklardan zayıf bırakılmışlar (müstaz'af) adına savaşmıyorsunuz?» (Nisa:75)

Allah'ın şiddetli azabı ve öfkesi ise; zulme razı olup yaşamakta olduğu yere benzer başka bir yere hicret etmeye veya kaçmaya gücü olduğu halde aşağılanıp, zülüm gördüğü yerde kalmaya razı olan kişiyedir. Bununla ilgili olarak şöyle buyurur:

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا. إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا. فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾

«Melekler kendi nefislerine zulmedenlerin hayatına son verecekleri zaman derler ki: "Nerde idiniz." Onlar: "Biz, yeryüzünde zayıf bırakılmışlar (müstazaflar) idik" derler. (Melekler de) "Hicret etmeniz için Allah'ın arzı geniş değil miydi?" derler. İşte onların barınma yeri cehennemdir. Ne kötü yataktır o. Ancak erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan müstaz'aflar olup hiç bir çareye güç yetiremeyenler ve bir yol (çıkış) bulamayanlar başka. Umulur ki Allah bunları affeder. Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.» (Nisa: 97,98,99)

Hatta Kur'an bu aciz ve zayıfların durumunu bildirirken,

﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ﴾ "umulur ki Allah onları affeder" diye buyurmuştur. Bu ise müslümanın rızası olmadığı halde,

çaresiz olarak zûlüm ve aşağılanmaya maruz kalıp Allah'tan bir çıkış yolu dilemesi durumundadır.

Kur'an'ın sık sık Firavun ve Haman gibi yeryüzündeki zorbalardan, onların yardımcılardan ve askerlerinden bahsetmesi ise, müslümanın kalbini onlara karşı kinle doldurmak, onların yaşam tarzını reddetmek, onların azgınlıklarını nefretle kınamak ve onların kurbanları olan mazlum ve müstaz'aflara fikren ve zihinsel olarak yardımcı olmak içindir.

Kur'an ve sünnetin kötülüğe karşı sessiz kalmaktan ve gerek yöneticilerden gerekse halktan olsun, zalimlerden bu derece olumsuz bir şekilde söz etmesi, kalbinde zerre kadar iman olan herkesi sarsması gerekir.

Kur'an şöyle der:

﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ . كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

«İsrailoğullarından küfredenlere, Davud ve Meryemoğlu İsa diliyle lanet edilmiştir. Bu isyan etmeleri ve haddi aşmaları nedeniyledir.

Yapmakta oldukları münker (çirkin iş)lerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi.» (Maide: 78,79)

Allah Rasulü (s.a.v.) ise şöyle buyurur: « Sizden biriniz bir kötülük gördüğünde onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yoksa diliyle, buna da gücü yoksa kalbiyle (buğz ederek) düzeltsin. İşte bu imanın en zayıf derecesidir» (1)

Hatalardan biri de; kötülüğün, zina yapmak, içki içmek veya her ikisine yakın şeyler yapmakla sınırlı olduğunun sanılmasıdır.

1) Bu hadisi Müslim ve başka raviler Ebu Said el-Hudri'den rivayet etmişlerdir.

Oysa halkın üstünlüğünü küçümsemek, seçimlere hile karıştırmak, seçimlerde oy hakkını kullanmamak kötülüktür, hem de nasıl bir kötülük. Çünkü oyunu geçersiz kullanıp, ehil olmayanların işbaşına gelmelerini sağlamak büyük bir kötülüktür.

Kamu malını çalmak, bireyin ve toplumun faydalandığı ve ihtiyaç duyduğu bir malı stok etmek, adaletle hükmetmek dururken, insanları suçsuz yere hapsedmek, hapishanelerde tutuklu olan insanlara işkence etmek, rüşvet vermek, almak ve aracı olmak kötülüktür, hem de büyük bir kötülük..

Yöneticilere yaltaklanıp onlara yağcılık yapmak, mü'minlerin dışında Allah'ın ve ümmetin düşmanlarını dost edinmek kötülüktür, hem de ne büyük bir kötülük.

İşte bu şekilde kötülüklerin genişlediğini hatta bir çok insanın, siyasetin özü olarak saydığı şeyleri de kapsadığını görmüş olduk.

Dinine bağlı ve Rabbinin hoşnut etmeye çalışan bir müslüman bu duruma sessiz kalabilir mi? Bu ve benzeri diğer kötülüklerin karşısında, korkarak, kendi menfaatini düşünerek veya kurtulmayı tercih ederek meydana boş bırakıp kaçabilir mi?

Bu ruh ümmetin içinde yayılırsa, onun mesajı bitmiş ve yok oluşuna hükmedilmiş olur. Çünkü Yüce Allah'ın:

﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴾

«Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Maruf (iyi ve islama uygun) olanı emreder, münker olandan sakındırır ve Allah'a iman edersiniz» (Al-i İmran: 110) ayetiyle nitelemiş olduğu ümmetin dışında farklı bir ümmete dönüşür.

Bu konuyla ilgili Allah Rasulü'nün: "Ümmetimi zalime karşı "Ey zalim" demekten çekinip korktuklarını gördüğün zaman on-

ların işi bitmiştir." (1) Yani hayati güvencelerini yitirmişlerdir demektir. Bazı rivayetlerde ise: «Bu durumda onlar için yerin altı, üstünden hayırlı olur» şeklindeki nebevi uyarıyı duymamız bizi şaşırtmasın.

İmanın bir gereği olarak müslümandan istenen şeylerden biri de; siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel, hangi türden olursa olsun, yayılan kötülüğün önünde durup ona geçit vermemek. Hatta ona karşı koyması, gücü yetiyorsa onu eliyle düzeltmesi, bu olmazsa diliyle ve sözle açıklayarak, eğer diliyle düzeltmekten acizse, en düşüğe doğru diğer basamaklara geçilir. Bu da hadisin imanın "en zayıf basamağıdır" diye nitelediği kalple değiştirmektir.

Allah Rasulü'nün "kalp ile düzeltmek" şeklinde isimlendirmesi ise kötülüğe, onu işleyene ve destekleyene karşı ruhi ve fikri planda gösterilen tepkiden dolayıdır. Bu tepki sanıldığı gibi sadece olumsuz bir tavır almak değildir. Eğer öyle olsaydı hadiste "düzeltmek, değiştirmek anlamına gelen "Tağyir" kavramı ile isimlendirilmezdi.

İçte devam eden bu ruhi ve fikri tepkinin bir gün olumlu bir şekilde genel bir halk hareketine ve patlamaya dönüşmesi gerekir ki, aynı sistem devam edip gitmesin. Şüphesiz Allah'ın, yaratıkları arasındaki kanunu gereği de peşpeşe biriken öfkelerin patlak vermesi kaçınılmazdır.

Hadisin bu bölümünde "kalp ile değiştirmek, düzeltmek" diye isimlendirilmesi bir başka hadiste, "Kalp ile Cihad" olarak isimlendirilmiştir. Nasıl ki o imanın en son ve en zayıf derecesiydi; bu da cihadın en son derecesidir.

Müslim'in İbni Mes'ud'dan merfu olarak rivayet ettiği hadiste Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: «Benden önce Allah'ın her hangi bir ümmete gönderdiği hiç bir peygamber yoktur ki, onun ümmetinden havarileri (dost ve yardımcıları), sünnetine tabi olan

1) El Müsned. Ahmed b. Hanbeli, Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir.

ve emrine uyan sahabeleri olmasın. Daha sonra onların ardından, yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan nesiller ortaya çıkar. İşte kim bunlara karşı eliyle cihad ederse o mü'mindir. Kim onlara karşı diliyle cihad ederse o da mü'mindir. Ve kim onlara karşı kalbiyle cihad ederse o da mü'mindir. Ama bunun ötesinde hardal tanesi kadar bile bir iman yoktur.

Birey yalnız başına kötülükle baş edemiyorsa, özellikle de bu kötülük önü alınmaz derecede yayılıp etrafa zarar veriyorsa, kötülüğü yapan da çok güçlü ise veya kötülük, onları hakimiyet altına alan yöneticiler tarafından işleniyorsa ki onlar kötülüğe ilk savaş açması gereken kişilerdir. Yoksa onun koruyuculuğunu ve bekçiliğini yapmamalıdır. Böyle olunca ata sözünde: «Onu koruyan, yolunu kesip soydu» söylendiği gibi olur. Veya şairin dediği gibi:

«Koyunun çobanı, koyunu kurdun zararından korur.

Ya çobanlar kurt olduğu zaman koyunun durumu ne olur?»

İşte böyle bir durumda hiç şüphesiz kötülüğü düzeltmek hususunda yardımlaşmak, farz olur. Çünkü bu iyilik ve takva üzere yardımlaşmaktır. Bu toplumsal hareketi desteklemeyi dinimiz, kuruluşlara, partilere ve bunların dışında alt tabakadan olanlara farz kılmıştır. Bu gerçekten de önem verilmesi gerekli olan bir zorunluluktur.

Çağdaş ideoloji ve felsefelerin yorumlarında, eleştirilerinde ve tepkilerinde insan için "Hak" olarak saydıkları şeyi İslam, yüz çevirenin günahkâr sayılacağı, ondan geri duranın ilahi azaba çarptırılacağı mukaddes bir fariza derecesine çıkarmıştır.

"Mübahlık" veya insanın dilerse yapmayabileceği "Muhayyerlik" kapsamına giren "Hak" kavramı ile insanın terketmede seçme özgürlüğü olmayan veya şeriatın kabul ettiği bir özür dışında ondan habersiz kalmaması gerekli olan "Farz" ve "vacip"lik arasında büyük bir fark vardır.

Müslümanı sürekli siyasi kılan, onun imanının bir gereği ola-

rak, başkalarının problemleriyle veya dertleriyle ilgilenmeksizin, kendi arzularıyla yaşamını sürdüremeyeceğidir.

Hele de bu problemlili insanlar, müminler olursa

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾

"Mü'minler ancak kardeşirler" (*Hucurat, 10*) hükmünce, iman kardeşliği bunu daha çok gerekli kılar.

Bir hadiste: «Müslümanların işiyle ilgilenmeyen, onlardan değildir. Allah'a, Peygamber'e ve müslümanların yöneticilerine itaat ve bütün müslümanların hayrı için çalışmayan onlardan değildir. Kendi içlerindeki birinin aç olarak yattığı bir topluluğu Allah ve Rasulü temize çıkarmaz.»

Aynı şekilde Kur'an, yoksulu doyurmayı ve onun doyurulmasını teşvik etmeyi farz kılmış ve,

﴿كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ. وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ﴾

«Hayır, aksine siz yetime ikramda bulunmuyorsunuz» «Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz» (*Fecr: 17-18*) ayetiyle kınamış olduğu cahileye toplumu gibi olmamayı emretmiştir. Kur'an bu konudaki aşırılığı, dini yalan saymanın bir belirtisi saymıştır.

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يَكْذِبُ بِالْدِّينِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ. وَلَا يَحْضُ عَلَى

طَعَامِ الْمَسْكِينِ﴾

«Dini yalanlamakta olanı gördün mü? İşte yetimi itip-kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur.»

(*Maun: 1-3*)

Yüce Kur'an ondan; ahirette cezası şiddetli azaba çarptırılmak olan, Allah'ı inkar ile birlikte söz etmiştir:

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ. وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ﴾

«Çünkü o, büyük olan Allah'a iman etmiyordu» «Yoksula yemek vermeye destekçi olmazdı» (*Hakka: 33-34*)

Bu durum, yoksul ve düşkünlerin haklarını gasbedip harcayan, onları ayaklandırmaya iten, onların haklarını zengine aktaran kapitalist toplumlarda olur.

Müslümandan, toplumsal haksızlıklara da karşı çıkması istenmektedir. Bu istek aynı zamanda siyasi haksızlıklara da savaş açılmasını öngörmektedir. İsmi ve türü ne olursa olsun her türlü zulme karşı çıkılması istenmektedir. Zülme sessiz kalmak ve bu konuda gevşeklik göstermek, Yüce Allah'ın da:

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾

«Ve sizlerden yalnızca zulmedenlere isabet etme-
kle kalmayan bir fitneden korkup sakının» (Enfal: 25) aye-
tinde buyurduğu gibi, bütün ümmetin cezalandırılmasını gerekti-
rir.

Kur'an, zorba tağutları ve onların izinden giden kavimleri kınamıştır. Tıpkı Nuh Kavmine;

﴿وَاتَّبِعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا﴾

«Mal ve çocukları kendisine kayıptan başka bir
şeyi arttırmayan kimselere uydular» (Nuh:21) şeklinde buy-
urmuş olması gibi.

Hud kavminden söz ederken;

﴿وَاتَّبِعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ﴾

«...ve her inatçı zorbanın emri ardınca yürüdüler.»
(Hud, 59)

Firavun kavminden bahsederken:

﴿فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾

«Böylelikle kendi kavmini küçümsedi, onlar da ona
itaat ettiler. Gerçekten onlar fasık olan bir kavimdi.»
(Zuhruf: 54) şeklinde buyurmuştur.

Hatta Kur'an, onlara en ufak bir desteği ve kalbin onlara mey-

letmesini dahi ilâhi azabı gerektiren bir neden olarak sayar:

﴿وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ
أَوْلِيَاءٍ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ﴾

«Zülmedenlere eğilim göstermeyin, yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka velileriniz yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.» (Hud, 113)

İslam her müslümana, siyasi bir sorumluluk da yükler. Müslüman, yaşamakta olduğu ülkede Allah'ın kitabıyla hükmeden bir devlet başkanını iş başına geçirmesi ve insanların ona biat etmesini sağlamaya çalışmalıdır. Aksi takdirde cahiliye toplumuna katılmış olur. Sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: «Kim bir imama biatı olmadan ölürse şüphesiz cahiliye ölümüyle ölmüş olur.» (1)

Mü'min namazın içinde bile -halk arasında siyaset olarak adlandırılan işlerle ilgili olan ayetleri okuduğunda- siyaset denizine dalabilir.

Mesela Maide suresini okuyan birini düşünün.

Bu suredeki ayetler, Allah'ın indirdikleri ile hükmedilmesini emretmektedir. Bununla hükmetmeyenleri ise "kafirlik", "fasıklık" ve "zalimlik" ile damgalamaktadır.

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kafir olanlardır» (Maide: 44).

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

«Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, fasık olanlardır» (Maide: 47). İşte bu ayetleri okuyan, siyasetin içine girmiş olur, hatta bazen aşırı bir muhalif te olabilir. Çünkü bu ayetleri okumak onu mevcut iktidarın sistemini suçlamaya ve

1) Bu hadisi Müslim, Sahih'inde rivayet etmiştir.

ona saldırmaya yönlendirir. Çünkü o iktidar, "küfür, zülüm ve fasıklıkla" veya onların tümüyle nitelenmiştir.

Bunun bir benzeri de, mü'minlerin dışındakileri dost edinmekten sakındıran ayetleri okumakla meydana gelir:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أُرِيدُونَ

أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴾

«Ey iman edenler mü'minleri bırakıp kafirleri veliler (dostlar) edinmeyin. Kendi aleyhinizde Allah'a apaçık olan kesin bir delil vermek ister misiniz?» (Nisa: 144)

﴿ لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ

مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقْيَةً وَيَحْذَرُكَمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ

الْمَصِيرُ ﴾

«Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kafirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah'tan hiç bir şey (yardım) yoktur. Ancak onlardan korunma gayesiyle sakınma(nız) başka. Allah sizi sakındırır. Varış Allah'adır.» (Al-i imran: 28)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْقَوْنَ إِلَيْهِمْ

بِالْمُودَةِ ﴾

«Ey iman edenler, benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veliler edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz. Oysa onlar haktan size gelene küfretmişlerdir.» (Mümtehine: 1)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةَ مَنْ دُونَكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا

عَنْتُمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَقْوَاهُمْ وَمَا تُخْفِي صدورهم أَكْبَرُ ﴾

«Ey iman edenler, kendinizden olmayanı sırdaş edinmeyin onlar size kötülük ve zarar vermekte kusur

etmezler. Size zorlu bir sıkıntı verecek şeyden hoşlanırlar. Buğz (ve düşmanlıkları) ağızlarından dışa vurmuştur. Sinelerinin gizli tuttukları ise, daha büyüktür.» (Al-i imran: 118)

Namazlarda, özellikle de sesli okunan namazlarda, son rekatin rûkusundan kalkıldığında, müslümanların başına gelmiş olan savaş, depresim, saldırı genel bir açlık veya benzeri bir musibetten dolayı dua etmek, fıkhen kesinliğine karar verilmiş olan bir şeydir.

Burada Şehid İmam Hasan el-Benna'nın, Mısır halkını İngilizler karşısında nasıl bir seferberliğe çağırdığına değinmeden geçemeyeceğim. El-Benna günlük "Müslüman Kardeşler" adlı gazetede yazarken Müslümanlardan namazlarında işgalci İngilizler aleyhine dua etmelerini istedi. Bu konuda nasıl dua edileceği hususunda da hiç kimseye bağlayıcı olmamak üzere bir öneri sundu. Fakat biz o duayı ezberlemiş ve namazlarımızda okuyorduk. Bu duanın bir bölümü şöyle idi: "Ey korkanlara cesaret veren, büyüklenenleri küçük düşüren ve zorbaları helâk eden Alemlerin Rabbi! Ey Allah'ım! Şüphesiz ki sen bu işgalci İngilizlerin topraklarımıza tecavüz edip, haklarımızı gasbettiklerini, yer yüzünde azgınlık yapıp, fesadı yaydıklarını biliyorsun. Allah'ım! Onların tuzaklarını başlarına çevir, silahlarını bizden geri çevir, devletlerini başlarına yık, şu topraklardan onların güçlerini attır ki senin mü'min kullarını yollarından alıkoymasınlar. Allah'ım! Onları, onlara yardım edenleri, destekçilerini ve onların dostlarını sana yaraşan güç ve kuvvetinle tutup yakala.»

İşte bu şekilde, namazdaki korku ve yakarış içinde Allah'a olan yönelişimizde bile siyaset meydanına girmiş ve onun engin deryasına dalmış oluruz. Bu, İslam'ın doğasında olan bir şeydir. İslam'da din dünyadan, dünya da dinden ayrılmaz. Onun ne Kur'an'ı, ne sünneti ne de tarihi, dini devletten, devleti de dinden ayrı olarak tanımlamamıştır. Öteden beri dinin siyasetle ilgisi olmadığını iddia eden ve "Siyaset dine, din de siyasete karışmaz"

yalanını uyduranları, ilk başta kendi söz ve uygulamaları yalanlamaktadır.

Madem öyle, onlar siyasetlerine yarayan bir şey gördüklerinde veya düşmanların saldırılarına maruz kaldıklarında niçin dine sığınıyorlar? Din ilmine sahip bazı zayıf ve biçareleri niçin istihdam ediyorlar? Çünkü onlardan, dini açıdan batıl, dünyevi açıdan da işe yaramaz siyasetlerine uygun fetvalar alacaklar.

Bu tür fetvaların nasıl ortaya çıktığına değinmeden geçemiyeceğim. İslam'ın uygulanması ve Kur'an'la hükmedilmesini isteyen bizler, Allah ve Rasulü'ne harp açtığımız ve yeryüzünde bozgunculuk yaptığımız iddiasıyla M: 1948-1949 tarihleri arasında Tur hapishanesine atıldık. Bizim hakettiğimiz ceza ise; öldürülmemiz veya asılmamız veya ellerimiz ve ayaklarımızın çapraz bir şekilde kesilmesi, ya da o yerden sürgün edilmemiz idi.

Böyle durumlar eskiden beri tekrar edegelmektedir. Yöntemler değişmiş bile olsa aynı sahneler tekrar edilmektedir.

Daha önce İsrail ile anlaşmanın haram olduğu, buna uyanların Allah'a Rasulü'ne ve mü'minlere ihanet etmiş sayılacakları fetvası ilan edildikten sonra onların, fetva ehlinde kendi alçakça siyasetlerine bir destek olsun diye İsrail ile barış yapmanın meşru olduğuna dair nasıl fetva istediklerini hatırlatmak istiyorum.

Yöneticiler kendi siyasi emellerine hizmet eden fetvaları almak için din alimlerine sığınmaya devam etmektedirler. Bunun sonucunda ise dini ve fıkhi bilgileri kıt olan bu din adamlarından, banka faizlerini helâl saydırma ve çokça para kazanma isteklerine uygun genişlikte fetvalar alırlar. İlimde derinleşmiş olan alimler ise bu tür şeylerden yüz çevirirler:

﴿الذين يبلغون رسالات الله ويخشونه ولا يخشون أحدا إلا الله﴾

«Ki onlar (o peygamberler) Allah'ın risaletini tebliğ edenler, O'ndan içleri titreyerek korkanlar ve Allah'ın

1) El Müsned. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir.

dışında hiç kimseden korkmayanlardır.» (Ahzap: 39)

Teorik açıdan bakıldığında siyaset, önemli ve değerli bir ilim dalıdır. Pratik açıdan ise faydalı ve şerefli bir meslektir. Çünkü o, halkın işleri açısından mümkün olanın en iyisi ile ilgilenmektedir.

İmam İbni Kayyım, İmam Ebu'l Vefa, İbni Akil el-Hanbeli'den şöyle nakletmiştir: "Siyaset şeriatı aykırı olmadığı sürece insanların barışa en yakın olmaları ve bozgunculuktan en uzak olduğu bir eylemdir."

İbni Kayyım devamla şunu söyler: "Adil olan siyaset, şeriatın buyruğu ile çelişmez. Onun getirdiği ile uyumlu olur. Hatta siyaset onun bölümlerinden bir bölümdür. Sizin terminolojinize uyarak biz onu "siyaset" diye isimlendiriyoruz. O ancak Allah ve Rasulü'nün adaletidir." (1)

Geçmiş alimlerimiz siyasetin önemini ve üstünlüğünü belirtmişler, hatta İmam Gazali bu konuda şöyle demiştir: «Dünya ahiret tarlasıdır. Din ancak dünya ile tamamlanır. Din ve devlet ikiz kardeştir. Din asıldır. İdareci ise onun koruyucusudur. Aslı olmayan yok sayılır. Koruması olmayan da eksik sayılır." (2)

Onlar imamet ve hilafeti; şeriatın sahibi olan Allah Rasulü'nden dini korumak ve dünyayı yönetmek için verilmiş olan bir vekalettir." (3) diye tanımlamışlardır.

Allah Rasulü'nün bir tebliğ edici, öğretici ve hüküm veren olması yönüyle de bir siyaseti vardı. Onun Raşid ve doğruya ileten halifeleri de ondan sonra siyasetlerini onun yolu ve metodu üzerine sürdürdüler. Ümmeti adalet ve güzellikle idare ettiler. İlim ve imanda ümmete önderlik yaptılar.

Fakat çağımızda ve özellikle de bölgemizde bir çok kişi, kötü siyaset ve siyasetçiden dolayı -ki bu siyaset ister sömürge siyaseti, ister hain yöneticilerin siyaseti, isterse zalim idarecilerin

1) İbnu'l Kayyım, *Siyasetu's Şer'iyye*. s: 13-15

2) İhyau Ulumid'din: 1/17

3) *Siyaud'din er-Reis, İslam Siyaseti Üzerine Tezler*, s: 125

siyaseti olsun fark etmez- siyasete ve onunla ilgili şeylere olumsuz bakarlar.

Özellikle de Makyavel felsefesindeki egemen siyaset ve ona yönelme hususundan sonra böyle bir düşünceye varmışlar. Hatta Şeyh Muhammed Abduh'un, siyasetin bu tür hile ve aldatmalarını yaşadıktan sonra şu meşhur sözü söylediğini anlatırlar: «Siyasetten, siyaset yapmaktan, siyasetçiden ve siyaset yapılanlardan Allah'a sığınırım»

Bundan dolayı İslami hareket ve İslam düşüncesinin düşmanları, insanların siyasete olan bu kötü bakışlarını, nefretlerini ve kızgınlıklarını da dikkate alarak evrensel ve mükemmel olan İslam'ı bu şekilde nitelemiş ve günümüz müslümanlarını "Siyasi İslam" adıyla çağırmaya çalışmışlardır.

Günümüzde dinine bağlı bir müslümanı sıradan bir müslümandan ayıran bütün nitelemeler "siyasi" olarak kabul edilmektedir. Bu onu kötülemek ve ondan nefret ettirmek için yeterlidir!

Arap ülkelerinden birinde, Müslüman genç kızlar, bazı fakültelerin kendilerine başörtülerini çıkarma şartını koşmalarından şikayetçi olmak üzere siyasi ve dini kariyeri olan bir kişiye gittiler. Onlar Allah ve Rasulü'nün haram kıldığı başlarını açmak ve kısa elbise giymekten muaf tutulmaları için o kişiden yardımcı olmasını istediler. Bu yardımcı olacak kişinin, onlara; «sizin bu giydikleriniz sadece örtünmek amacıyla değil, bu siyasi amaçlıdır» şeklinde demesi, o genç kızları dehşete düşürdü.

Ondan önce de Tunus'ta ileri gelen bir laik; "o bir örgüt kıyafetidir» demişti.

Bir başkası da, bayram namazını açık havada bir alanda kılmak sünnet değil, siyasi bir namazdır, demişti.

Ramazanın son on günündeki itikafın siyasi amaçlı bir itikaf, camide cemaatle kılınan namazın da siyasi bir namaz olduğunun söylenmesinin üzerinden fazla zaman geçmiş değildir.

Onlara göre, İbni Hişam'ın Siret'i gibi kitaplardan, savaşlarla ilgili bölümleri okumak, güzel şeyleri dinlemek veya Sahihi Buharî'de savaş bölümünü okumak da siyasi amaçlı okumadır.

Bizzat Kur'an'ı, özellikle de belli sureleri okumak da neredeyse siyaset sayılıyor.

Bu tür suçlamalarda bulunanlara Enfal suresini sunmaktan korunmanın zamanını da unutmayalım, çünkü o cihad suresidir.

İSLAM VE DEMOKRASİ

SORU

*Dini konu da çok katı olan bazı kişilerden -ki onların bir kısmı da İslami cemaatlere mensupturlar- demokrasi İslamla çelişmektedir, sözünü duymuş olmamız beni hayret ve şaşkınlığa sevketti. Hatta onlardan birisi, bazı alimlerden Demokrasinin küfür olduğunu nakletmiştir. Bu konudaki delili ise: Demokrasi halkın kendi kendini idare etmesidir. Halk ise İslam'a göre haki-miyet sahibi değildir. Hakimiyet yüce Allah'a aittir. «**Hüküm yalnızca Allah'ındır**» (En'am: 57) Bu daha önce Haricilerin söylemiş olduğuna benzemektedir. Bunu Efendimiz Hz. Ali (ra) şu sözüyle reddetmiştir. «Bu, kendisinden batılın amaçlandığı hak bir sözdür.»*

Liberal çevrelere ve hürriyet propagandacılığı yapanlara, müslümanların demokrasi düşmanı oldukları, baskıcı ve diktatör olan rejimlere yardımcı oldukları gibi bir iddia yayılmış durumdadır.

Acaba İslam'ın demokrasi düşmanı olduğu doğru mudur? İddia edenlerin söyledikleri gibi demokrasi, bir tür küfür veya kötülük müdür? Yoksa bu, İslam'ın kendisinden uzak olduğu bir şeyi

İslam'a mâl etmek midir?

İşin özü; bu konuda aşırılık ve tutarsızlıklardan uzak, orta yolda olan fakihlerin iyileştirici bir açıklamada bulunmalarına ihtiyaç vardır ki işler yerli yerine otursun. Bu her insan gibi onların da hata yapmaları ve isabet etmeleri mümkün olan bazı alimlerden gelmişse bile İslam, böyle doğru olmayan yorumların getirdiği yükümlülüğü taşıyamaz.

Allah'tan, hakkın yücelmesi, doğrunun açıklanması, şüphenin reddi, delilin ortaya konması hususlarında size yardım etmesi için dua ediyoruz. Sizin için teşekkür ve sevapların devamını dileriz.

CEVAP

Kendisinden Allah razı olsun. Kardeşimizin sorusunda da açıkladığı gibi, genelde bazı dindarlar özelde de bazı kelimelerin bu tür şeyleri birbirine karıştırıp hakkı batıla örtmeleri beni bütünüyle üzmektedir.

Hatta az bir kesim bile olsa, insanları "kâfirlik" ve "fasıklıkla" itham ederek, bu suçlamanın büyük bir cezayı gerektirmeyeceğini zannedenlerin, başkalarına vurdukları bu damganın sahih hadiste de geçtiği gibi kendilerine dönmesinden korkulur.

Bu kardeşimizin, ortaya attığı bu soru beni hayrete düşürmedi. Çünkü onun bu sorusu Cezayir'de bulunduğumuz sürece bir çok kardeşimiz tarafından, hem de sert bir tavır ile, "Demokrasi küfür müdür?" şeklinde sorulmuştu."

İşin garip tarafı, bazı insanlar, demokrasinin ne olduğunu iyice bilmeden onun açık bir küfür ve kötülük olduğuna hükmeder. Onun görünüşüne ve adına karşı olan allerjisinden dolayı onun gerçek yüzünü göremez ve onun özüne inemez.

Geçmiş alimlerimizin tesbit etmiş oldukları kurallardan biri de, bir şeye hüküm vermek o şey ile ilgili düşünmenin bir

ayrıntısıdır. Bir şey hakkında bilgisi olmadan hüküm vermek, rastgele onun doğruluğuna tesadüf etse bile hatadır. Çünkü bu atışın hedefi vurması beklenmedik bir şekilde olmuştur. Bu yüzden hadiste, cehalet üzere hükmedenin, tıpkı hakkı bildiği halde tersiyle hüküm veren kişi gibi cehenneme gireceği belirtilmiştir.

Halkların seslerini yükseltmesi için uğrunda bir çok cumhuriyetlerin savaştığı, bazı halkların diktatörlere karşı yaptıkları çetin ve zorlu bir mücadeleden sonra onu elde ettikleri, Doğu Avrupa ve başka yerlerde olduğu gibi bu uğurda kanların döküldüğü, binlerce, milyonlarca kurban verildiği, bu sayede bir çok müslümanın da yasaklanmış olan bireysel haklarını kazandıkları, başlarına musallat olmuş baskıcı siyasi otoritelerin tınaklarını sökmeyi başardıkları bir demokrasi, bu konuya yüzeysel bakıp, hemen red hükmünü verenlerin söyledikleri gibi neden kötü veya küfür olsun?

Aslında bugünkü Demokrasi, akademik çalışmalarda: "İnsanların, yöneticilerini ve işlerini idare edenleri seçmeleridir. Hoşlanmadıkları yönetici veya idarecilerin buyrukları altında olmamalarıdır. Hata yaptıklarında, idarecilerini sorgulama ve yasalara aykırı hareket ettiklerinde ise onları görevden alma hakkıdır. Yöneticilerin halkı, bilmediği ve razı olmadığı iktisadi, toplumsal, kültürel veya siyasi eğilimlere sevketmemeleridir. Bu istenmeyen durumlardan biri meydana geldiği zaman onun cezası, başkalarına ibret olacak şekilde işbaşından uzaklaştırılması, hatta idam ile cezalandırılmasıdır" şeklinde yapılan tanımlamalardan çok uzaktır.

Günümüzde insanların gördükleri seçimler, genel referandum, çoğunluğun isteklerinin tercih edilmesi, çeşitli siyasi partilerin varlığı, anlaşmazlık durumlarında azınlık hakları, basın özgürlüğü, yargının bağımsızlığı v.s.. v.s. gibi şeyler esas demokrasi-nin özünde bulunan ve uygulanmakta olan bazı yöntem ve formüllerdir.

Acaba sözünü ettiğim bu nitelikleriyle demokrasi İslam'la çelişmekte midir? Bu çelişme durumu nereden gelmektedir. Kitap ve sünnetin açık olan delillerinden hangisi bu iddiayı destekler?

Gerçek şu ki, demokrasinin özünde olması arzu edilen bu şeyler İslam'ın bizzat kendinde zaten mevcuttur. İslam insanların hoşlanmadıkları ve razı olmadıkları bir kişinin, namazda imamlığa geçmesini bile hoş karşılamaz. Bir hadiste şöyle geçer: «Üç sınıf insan vardır, onların namazları başlarından öteye bir karış bile geçmez.» Onların ilkinden; «bir topluluğun kendisini sevmediği halde onlara imam olan kişi» olarak söz eder. (1) Namazda böyle olduğuna göre insanların hayatı ve yönetilmesi ile ilgili işlerde nasıl olur?

Sahih bir hadiste ise şöyle geçer: «İmamlarınızın -yani idarecelerinizin- en hayırlısı, sizin sevdiğiniz ve sizi sevenler, sizin dua ettiğiniz ve size dua edenlerdir. İmamlarınızın kötülere ise sizin sevmediğiniz ve sizi sevmeyenler, sizin lanetlediğiniz ve sizi lanetleyenlerdir.» (2)

Hiç şüphesiz Kur'an, yeryüzünde ilâhlık taslayıp, Allah'ın kullarını, kendisine kul yapanları çok ağır bir şekilde suçlamıştır. Tıpkı İbrahim'in kendisine göstermiş olduğu tepki ve kendisinin de Hz. İbrahim'e karşı göstermiş olduğu tepkide sözü edilen "Nemrud" olayında olduğu gibi.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الذِّى حَاجَ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ

رَبِّىَ الذِّى يَحْيَى وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا زَحَى وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِى

بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتَتْ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِى كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِى

الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

«Allah, kendisine mülk verdi diye Rabbi konusunda İbrahim'le tartışmaya giren görmedin mi? Hani

1) İbni Mace: 471, İbni Hibban El-Mevarid: 377

2) Müslim, Avf b. Malik'ten rivayet etmiştir.

İbrahim: "Benim Rabbim diriltir ve öldürür" demişti. O da: "Ben de diriltir ve öldürürüm." demişti. (O zaman) **İbrahim:** "Şüphe yok, Allah güneşi doğudan getirir, (hadi) sen de onu batıdan getir" deyince, o küfre sapan böylece afallayıp kalmıştı. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez» (Bakara:258).

Böylece bu Tağut, diriltir ve öldüren İbrahim'in Rabbi gibi -ki o alemlerin Rabbi'dir- diriltip öldürmeyi iddia ederek insanların İbrahim'in Rabbi'ne boyun eğmelerinde olduğu gibi kendisine de boyun eğmelerinin gerekliliğini savunuyor.

Nemrud bu diriltme ve öldürme iddiasında, haddi aşarak yoldan geçmekte olan iki adamı çağırıyor. Birinin suçsuz bir şekilde idamını, diğerinin de derhal serbest bırakılmasını emrediyor. Ve işte ben de öldürdüm ve diğerini de affettim. İşte bu da diriltmektir. Bu yaptığım iş diriltmek ve öldürmek değil midir? diye soruyor.

Kavmine:

﴿أَنَا رَبِّكُمْ الْأَعْلَى﴾

«Sizin en yüce Rabbiniz benim» (Naziât: 24) diye seslenen Firavun da bunun gibidir. O kibirli bir edâ ile:

﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾

«Ey önde gelenler, sizin için benden başka bir ilah olduğunu bilmiyorum.» (Kasas: 38) demiştir.

Kur'an kötülük odaklarını üç kötü simge ile açıkça ortaya koymuştur:

1. Allah'ın topraklarında insanlar üzerinde hegemonya kurup, ilâhlık taslayan zorba yöneticiler. Bunun sembolü; Firavun'dur.

2. Zekâ ve yeteneklerini tağuti düzenlerin hizmetinde kullanmakta olan, onların siyasi uzantıları. Bunun sembolü; Haman' dır.

3. Tağuti düzenlerden yararlanan kapitalistler veya derebey-

ler. Bunlar halkın terinden ve kanından daha çok kazanma imkânını elde etmek için mallarının bir kısmını bu yönetimler uğruna harcarlar. Bunun sembolü ise; Karun'dur.

Kur'an bu üç simgenin, "kötülük" ve "düşmanlık" üzere sözleştiklerinden Hz. Musa'nın onlara peygamber olarak gönderilmesinden sonra oldukça güçlü, üstün ve kudretli bir yakalama tarzı ile yakalandıklarından söz etmektedir:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ: إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ﴾

«Andolsun biz Musa'yı ayetlerimizle ve apaçık ispatlı bir delille gönderdik. Firavun'a, Haman'a ve Karun'a ama onlar: (Bu) "Yalan söylemekte olan bir büyücüdür" dediler» (Mü'min (Gafir):23-24)

﴿وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ﴾

«Karun'u, Firavun'u ve Haman'ı da (yıkıma uğrattık). Andolsun Musa onlara apaçık delillerle gelmişti. Ancak onlar yeryüzünde büyüklendiler. Oysa onlar (azaptan kurtulup) geçecek değillerdi» (Ankebut: 39) İşin garip tarafı Karun, Firavun'un kavminden değil, Musa'nın kavminden idi. Fakat kendi kavmine ihanet etti. Onların düşmanı olan Firavun'a katıldı. Firavun da soylarının ve ırklarının farklı olmasına rağmen aralarındaki dünya çıkarlarını gözeterek onu yanına kabul etti.

Kur'an'ın eşsiz olma yönlerinden biri de, milletlerin helâk olup, yok olmalarına sebep olan "Tuğyan" ve "Fesadı yayma" arasında bir bağ kurmasıdır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ. إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ. الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي

البلاذ. وثمرود الذين جابوا الصخر بالوآد. وفرعون ذى الأوتاد. الذين
طغوا فى البلاذ. فأكثرُوا فيها الفساد. فصَبَّ عليهم ريك سوطَ عذاب. إن
ريك لبالمِرساد ﴿

«Senin Rabbinin Ad (kavmin)e ne yaptığını görmedin mi? Yüksek sütunlar sahibi İrem'e? Ki şehirler içinde onun bir benzeri yaratılmış değildi ve kazıklar (ehramlar) sahibi Firavun'a ve vadilerde kayaları oyup biçen Semud'a, ki onlar şehirlerde azgınlaşmışlardı. Böylece oralarda fesadı yaygınlaştırıp arttırmışlardı. Bundan dolayı senin Rabbin, onların üzerine bir azap kamçısı yağdırıverdi. Çünkü senin Rabbin gerçekten gözetleme yerindedir.» (Fecr: 6-14)

Kur'an Tuğyan kelimesini, halkı aşağılayıp, onların üzerinde baskı kurarak onları kibirli bir şekilde egemenliği altına almak anlamına gelen "Uluvv" kelimesi ile de tanımlamaktadır:

﴿إنه كان عالیا من المسرفين﴾

«Firavun'dan, çünkü o, ölçüyü taşıran bir mütekebbirdi.» (Duhan:31)

﴿إن فرعونَ علَا فى الأرض وجعل أهلها شيعاً يستضعف طائفةً منهم
يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّه كان من المفسدين﴾

«Gerçek şu ki, Firavun yeryüzünde (Mısır'da) bükülmüş ve oranın halkını bir takım fırkalara ayırıp bölmüştü. Onlardan bir bölümünü güçten düşürüyor, erkek çocuklarını boğazlayıp kadınlarını diri bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı.» (Kasas: 4) Bu ayette de "Uluvv" ve "ifsat" kelimelerinin birbirlerinden ayrılmadıklarını görmekteyiz.

Kur'an bu karşı tavrını sadece ilahlık taslayan azgınlarla

sınırlı tutmamaktadır. Aksine onlara katılan kavimlerini, onların emirlerine uyan halklarını, onların izinde yürüyenleri, onların yönetimi altında yaşamaya razı olanları ve onlarla birlikte sorumluluk taşıma gayretinde olanları da buna katmaktadır.

Yüce Allah "Nuh" kavmi hakkında:

﴿قَالَ نوح رب إنهم عصوني وأتبعوا من لم يزد ماله ولده إلا خساراً﴾

«Nuh: "Rabbim, gerçekten onlar bana isyan ettiler, mal ve çocukları kendisine kayıptan başka bir şeyi arttırmayan kimselere uydular.» (Nuh: 21)

Ad kavmi hakkında;

﴿وَتِلْكَ عاد جحدوا بآيات ربهم وعصوا رسله وأتبعوا أمر كل جبار﴾

عَنِيدٌ

«İşte Ad (halkı) Rablerinin ayetlerini tanımayıp reddettiler. Onun peygamberlerine isyan ettiler. Ve her inatçı zorbanın emri ardınca yürüdüler.» (Hud: 59)

Firavun'un kavmi hakkında da:

﴿فَاسْتَخَفَّ قومه فَأطاعوه إنهم كانوا قوما فاسقين﴾

«Böylelikle kendi kavmini küçümsedi, onlar da ona itaat ettiler. Gerçekten onlar fasık olan bir kavimdi» (Zuhruf: 54) ve

﴿فَاتَّبَعُوا أمر فرعون وما أمر فرعون برشيد. يقدم قومه يوم القيامة فأوردهم

النار وبئس الورد المورد﴾

«Onlar Firavun'un emrine uymuşlardı. Oysa Firavun'un emri doğruya götürücü (irşad edici) değildi. O, kıyamet günü kavminin önderliğine geçer, böylece onları ateşe götürmüş olur. Sonunda vardıkları yer, ne kötü bir yerdir» (Hud: 97-98) şeklinde buyurmaktadır.

Ancak burada sorumluluğun tümünün veya bir bölümünün halka yüklenmesinin nedeni; "Firavunluğu" ve "azgınlığı" meydana getirenlerin aslında halkın bizzat kendisi olmasıdır. Bu da o insanların tümünün onlar gibi sayılmasıdır. Daha önceleri Firavun'a: "Seni böyle Firavunlaştıran nedir?" diye sorulduğunda O: «Beni reddeden hiç kimse olmadı ki» diye cevap vermiştir.

Bu, Tağutlarla birlikte sorumluluğun büyük bir kısmını üstlenenler, Kur'an'ın "ordular" diye sözettiği ve onlardan siyasi otoritenin başarısı için en önde gelen destekçi, anlamı kastedilen egemenliğin arkasındaki "askeri güçtür". Onunla başkaldıran veya başkaldırma düşüncesinde olan kitleleri korkutup sindirmektedirler. Kur'an bu konuda şöyle der:

﴿إِنْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ﴾

"Firavun da Haman da ve askerleri de bir yanlış içindeydi.» (Kasas:8)

﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ﴾

«Bunun üzerine, onu ve askerlerini tutuverip suya attık. Böylelikle zulmedenlerin nasıl bir sona uğradıklarına bir bak» (Kasas: 40)

Nebevi sünnet de, halkı büyük isyana sürükleyen zalim ve zorba yöneticilerle birlikte; onlarla ilgili bir tek kelime konuşmayan kişilerin de o sorumluluğu üstlenmiş olacağı ve karşılık olarak cehenneme atılacaklarını haber vermiştir. Tıpkı onlarla birlikte yola çıkıp onların elleri arasında tütsüler yakan zâlimlerin yordakçıları gibi.

Yine sünnet; içinde korku yayılan hatta zalime karşı "Zalim" diyemeyen toplumları da kınamaktadır.

Ebu Musa'dan rivayet edildiğine göre, Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Cehennemde bir çukur var, çukurun içinde de

1) Heysemi, *El-Mecma'*: 5/197, *Ez Zehebi*: 4/332

2) *Camiu's Sağir*: 3615

"Habab" denilen bir kuyu vardır. Allah her zorba inatçıyı onda yaşatacaktır.» (1)

Muaviye'den rivayet edildiğine göre, Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: «Benden sonra bir takım devlet başkanları gelecek. Konuşacaklar ama kimse onların bu konuşmalarına karşı çıkmayacak. İşte onlar cehennem ateşinde maymunun kararması gibi kararacaklar.» (2)

Cabir'den rivayet edildiğine göre Allah Rasulü Ka'b b. Ucre'ye şöyle dedi: «Ey Ka'b! Seni sefihlerin yönetimlerinden sakındırırım. Ka'b: "Sefihlerin yönetimi nedir?" diye sorunca Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Benden sonra devlet başkanları gelecek, onlar benim doğru yoluma iletmeyecekler, benim sünnetimi takip etmeyecekler. Kim onların yalanlarını tasdik edip, zulümlerine destek olursa onlar benden değil. Ben de onlardan değilim. Onlar "Havz"ımın kenarına da gelemeyiz. Kim de onların yalanlarını tasdik etmeyip, zülümlerinde onlara yardımcı olmazsa, işte onlar bendendirler. Ben de onlardanım. Onlar "Havz"ımın etrafında toplanacaklar» (1)

Muaviye'den merfu olarak rivayet edilen bir hadiste ise:

«Haklının hakkını alamadığı, zayıfın da hiç bir engelle karşılaşmadan hakkını güçlüden alamadığı bir ümmet kudsi bir toplum olamaz.»(2)

Abdullah b. Amr'dan merfu olarak rivayet edilen hadiste de: «Ümmetimi zalimin karşısına çıkıp: Ey zalim! demekten korkar olduklarını gördüğün zaman onların işi bitmiştir.» (3)

İslam şurayı, İslami hayatın vazgeçilmez bir kuralı olarak kabul etmiş, idareciye istişare etme, ümmete de nasihat etme zorunluluğu getirmiş hatta dini, tümüyle nasihat olarak değerlendirmiştir. O halde bunlardan biri de yöneticilere, iktidardakilere ve devlet başkanlarına nasihat etmektir.

1) Ez-Zevaid. Heysemi: 5/247

2) Heysemi, Ez-Zevaid: 5/209

3) El-Müsned: 2521, ez-Zehebî: 4/96, el-Heysemi: 7/262

Aynı zamanda "iyiliği emredip kötülükten alıkoymak" yapılması gerekli bir farizadır. Hatta cihadın en üstünü zalim bir devlet başkanına söylenen hak sözdür. Bunun anlamı, içteki azgınlık ve fesat ile mücadele etmek, dış güçlerle savaşmaktan önde gelir. Çünkü daha çok birinci ikinciye de sebep olmaktadır.

İslam'a göre yönetici, halkın vekili veya ücretle tuttukları bir görevlidir. O halde halkın haklarından biri de, vekile hesap sormak veya gerektiği zaman, özellikle de görevini kötüye kullandığı zaman bu vekâleti ondan geri çekip almaktır.

İslam'da yönetici, "masum" bir otorite değildir. O da bir insandır. Hata da yapabilir. İsalet de edebilir. Adil de olur, zalim de. Tüm müslümanların görevi, o hata yaptığı zaman onu düzeltmeleri, yoldan saptığı zaman ise onu doğrultmalarıdır.

Bu; peygamberden sonra en büyük idareciler olan ve bizim de onların izinde gitmemiz, onlara sımsıkı tutunmamız emredilen, doğruya iletici Raşid Halifeler tarafından da açıkça ilân edilmiştir. Zira onlar sünnetin ilk kaynağı olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ulaşmışlardır.

Halifelerin ilki olan Hz. Ebubekir ilk hutbesinde şöyle demiştir: «Ey insanlar! Sizin en hayırlınız olmadığım halde başınıza geçirildim. Beni hak üzere gördüğünüzde bana yardımcı olun. Batıl üzerinde gördüğünüz zaman ise beni doğrultun. Allah'a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a isyan etmem durumunda ise sizin itaat etme yükümlülüğünüz yoktur.»

İkinci Halife Ömeru'l-Faruk (r.a.) da şöyle demiştir:

«Nefsimin ayıplarını bana bildirip, beni doğruya ileten kişiye Allah Rahmet etsin.» Yine bir konuşmasında: «Ey insanlar! Ben Allah'ın yolundan saparsam beni doğrultur musunuz?» diye sorduğunda topluluk içinden biri ona şöyle der: «Ey Hattab'ın oğlu sende bir sapma görürsek Allah'a andolsun ki seni şu kılıçlarımızın ucuyla düzeltiriz.»

O, minberde konuşurken bir kadın onun görüşüne itiraz eder.

Onda her hangi bir kırgınlık görülmez. Hatta: «Kadın doğru söyledi, Ömer hata etti» der.

Ali b. Ebu Talip (ra), kendisine itiraz eden bir adama: «Sen isabet ettin, ben ise hata ettim», «Ve her bilgi sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır» şeklinde söyler.

İslam, yerleştirmiş olduğu kuralların özü açısından demokrasiden ileridedir. Fakat İslam ayrıntıları; dinin temel kurallarına, dünya hayatının gereklerine, gelen yenilik ve değişime uygun olarak müslümanların ictihadına bırakmıştır.

Demokrasinin önemli bir özelliği de günümüzde egemen güçlerin baskısından korunmanın en belirgin garantisi olarak sayılan bazı çözüm ve önerileri halka sunmak ve onları buna yöneltmektir. Zira bu yüzden halk, uzun bir zaman baskıcı, zorba yönetim ve krallarla savaşmak durumunda kalmıştır.

İnsanlığın düşünür ve önderlerince, bundan başka formül ve yöntemlerin araştırılması engellenmemelidir ki insanlık bu konuda daha ileri ve zirve noktalara çıksın. Fakat kolaylığı nedeniyle adalet, şûra, insan haklarını korumak için ve büyüklük taslayan zorba yöneticilere karşı nasıl tavır alınması ile ilgili olarak, insanlar arasında halihazırda uygulanmakta olan demokrasinin bazı yöntemlerinin alınmasını bir ihtiyaç olarak görebiliriz.

Şer'i kurallardan biri de: "Onsuz tamam olmayan bir şey, o şeyi gerekli kılar" şeklindedir.

Şer'i bir amacı gerçekleştirmek için bir vesilenin gerekliliği ortaya çıkarsa, o vesile o amaç hükmündedir.

Teorik bir düşüncenin veya pratik bir çözümün, müslüman olmayanlardan alınmasına şer'an bir engel yoktur. Mesela, Allah Rasulü Ahzab savaşında İranlıların savaş yöntemlerinden olan hendek kazma görüşünü benimsemiştir.

• Müşrik olmalarına rağmen Bedir esirlerinden, müslüman çocuklara okuma-yazma öğretilmesi konusunda yararlanılmıştır.

Zira hikmet, mü'minin yitik malıdır, onu nerde bulursa almaya daha çok layıktır.

Bazı kitaplarımda; açık nasslarla ve yerleşmiş şeri kurallarla çelişmediği sürece bizim dışımızdaki görüş, yöntem ve formüllerden yararlanmanın bizim haklarımızdan olduğuna işaret etmiştim

Aldıklarımızın eksikliklerini tesbit edip, bunları tamamlamamız ve ona kendi ruhumuzdan katmamız gerekir ki bizden bir parçaya dönüşsün ve ilk özelliğini kaybetsin.(1)

Seçim sistemine veya halkın oylarına dayalı olan bir sisteme baktığımızda, bunun benzerini İslam'da adayın buna ehil olmasına dair "şahitlik" yapma konusunda görürüz. O zaman şahitlik için gerekli olan adaletli ve dürüst bir yaşama sahip olması gibi şartlar, oy kullanacak kişi için de gerekli olur. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿وَأَشْهَدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾

«İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit yapın»

(Talak:2)

﴿مَنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ﴾

«...Şahitlerden rıza göstereceğiniz bir erkek ve iki kadın...» (Bakara:282)

Uygun olmayan bir şeye uygunmuş gibi şahitlik yapan, büyük bir günah işlemiş ve yalan şahitlik etmiş olur. Kur'an bundan, Allah'a ortak koşmakla yanyana söz etmiştir.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾

«Öyleyse iğrenç bir pislik olan putlardan kaçının, yalan söz söylemekten de kaçının.» (Hac: 30)

Kim bir adayı sırf yakını, hemşerisi olması veya bir başka menfaati için tercih edip adaylığa uygundur diye ona oy verirse,

1) İslam'da Helal ve Haram adlı kitabımıza bakınız

Yüce Allah'ın:

﴿وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ﴾

«şahitliği Allah için dosdoğru yerine getirin» (Talak:2) emrine aykırı hareket etmiş olur.

Kim seçme hakkından geri durup, güvenilir ve yetenekli kişilerin kaybedip, kendisinde güvenilirlik niteliği bulunmayan ve hak etmeyen kişilerin kazanmasına imkan hazırlarsa, ümmetin en çok ihtiyaç duyduğu bir sırada şahitliğini gizlemiş olur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا﴾

«Şahidler çağrıldıkları zaman, kaçınmasınlar» (Bakara: 282)

﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾

«Şahitliği gizlemeyin, kim onu gizlerse, artık şüphesiz, onun kalbi günahkârdır» (Bakara: 283)

Bu tür nitelik ve şartlar adaylar için daha öncelikli olarak söylenebilir.

Bu seçim sistemi her ne kadar bizim dışımızdan alınmışsa da, ona yönelik bazı kuralları eklediğimiz zaman sonuç olarak onu İslami bir sisteme dönüştürmüş oluruz.

Burada bizim dikkatlerin üzerinde yoğunlaşmasını istediğimiz husus; daha işin başında da işaret ettiğimiz gibi demokrasinin özüdür. O da hiç şüphesiz İslam'ın özüsüyle birlik halindedir. Biz bunu tarihteki zalim yönetici ve kötü padişahlara, onların dinin esasını tahrif edip yok sayan fetvacılarına veya samimi ama ilimde derinleşmemiş aceleci yapıya sahip kişilere bakarak değil, ancak İslam'ın temel kaynaklarına, onun Kur'an, sünnet ve raşid halifelerin uygulamalarından oluşan saf ve berrak kaynaklarına uzanırsak görebiliriz.

"Demokrasi halkın kendi kendini yönetmesidir, dolayısıyla bu,

"Hakimiyet ancak Allah'a aittir" prensibini reddeder" şeklindeki iddia ise tutarsızdır.

Demokrasiye çağıran kişinin, Allah'ın insanlar üzerindeki hakimiyetini reddetmesine hiç gerek yoktur. Zaten bu demokrasiye çağıranların aklının ucundan bile geçmez. Onların önemle üzerinde durdukları şey; üzerlerindeki diktatörlüğü yıkmak, halkı zülüm ve baskı ile yöneten ceberrut padişahları alaşağı etmektir.

Evet, bütün bu demokraside olan şeyler, zaten halkın da isteyip arzu ettikleri şeylerdir. Yaptıkları uygulamalardan dolayı onları hesaba çekmek, ümmetin genel prensiplerine ters düştüklerinde onları görevden almak, İslami bir ifadeyle bir kötülüğü emrettiğinde, yoldan saparak haksızlık ettiğinde, öğüt ve uyarıları da dinlemiyorsa onu azletmek ümmetin görevidir.

Burada biraz da "Allah'ın hakimiyeti" prensibi üzerinde durmak isterim. Bu; "Fıkıh usulü" sahasındaki bütün bilginlerin "el-Hükm" ve "el-Hakim" başlıklarıyla sözünü ettikleri temel İslami bir prensiptir. Onlar "el-Hakim"ın (kanun koyan) Allah olduğunda ittifak etmişlerdir. Peygamber ise bunları tebliğ edendir. Emreden, yasaklayan, helâl ve haram kılan, hüküm ve yasa koyan hiç şüphesiz Allah'tır.

Haricilerin, "Hüküm ancak Allah'a aittir" sözüne gelince. Bu özünde doğru ve bizzat hak sözdür. Ancak burada karşı çıkılan nokta, onların bu sözü asıl yerinden alıp ilgisi olmayan bir yere koymaları ve onu anlaşmazlık durumlarında insanın hakemliğini reddetmek için delil olarak kullanmalarındır. Bu bir çok konuyu "hakem kararına" bırakan Kur'an'ın nassı ile de çelişmektedir. Bunun en meşhur örneği, eşler arasında uyuşmazlık olduğunda bunun hakeme havale edilmesidir.

Bu yüzden mü'minlerin emiri Hz. Ali (r.a.) bu konuda, "Kendisinden batıl amaçlanmış olan hak bir söz" diyerek Haricilerin bu görüşünü reddetmiştir. O, onların bu sözünü "Hak söz" olarak nitelemiş, fakat onunla batılı amaçlama arzularını da sakıncalı görmüştür. Açık bir şekilde Kur'andan alınan:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾

«Hüküm ancak Allah'a aittir» (Yusuf:40) sözü nasıl hak söz olmaz ki?

Allah'ın kulları üzerindeki hakimiyeti ise kesin bir şekilde ortadadır. Bu da iki türlüdür.

1- Evrendeki bütün her şeyi yoktan var etmesi ve idaresi ile ilgili hakimiyeti: Bunun anlamı; Evren ve içindekiler hakkında tek söz sahibi Allah'tır. Oradaki bütün işleri kader programıyla o düzenler. Evrene tek hakim olan onun bizce bilinen ve bilinmeyen değişmez kanunlarıdır. Bunu yüce Allah şu ayetiyle bildirmiştir:

﴿أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

«Onlar görmüyorlar mı ki gerçekten biz arza geliyor ve onu çevresinden eksiltiyoruz. Allah hüküm verir. Onun hükmünün peşine düşecek te yoktur. Ve o hesabı pek çabuk görendir.» (Ra'd:41) Bu ayette Allah'ın hükmünden amaçlanan; O'nun yasama ile ilgili emirleri değil, O'nun Evren'in idaresi ile ilgili hakimiyetidir.

2- Emredici yasalar göndermek şeklindeki hakimiyeti: Allah'ın emirlerinden, yasaklarından, yapın dediklerinden ve serbest bıraktıklarından sorumluluk yüklediği hakimiyetidir. Bu da kitap ve peygamber göndererek olur. Onunla neyin helâl neyin haram olduğunu ve farzlarla ilgili yasaları açıklar.

Allah'ı Rab, İslam'ı din, ve Hz. Muhammed'i peygamber ve Rasul olarak kabul eden, bunları inkar edemez.

Demokrasiye çağıran bir müslüman, ancak İslam'a uygun sayılan şekildeki hükümlerine çağırmalıdır. Bunlar, yöneticinin seçimle gelmesindeki İslam'ın siyasi prensipleri, şuranın ve nasihatın kabulü, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, haksızlığa

karşı durmak, kötülüğü reddetmek, özellikle de açıkça küfre düşmüş olanlara Allah'ın varlığı ile ilgili delil ulaştırmaktır.

Bunu kuvvetlendiren bir nokta da şudur: Demokrasiye bağlılık ile birlikte "Devletin dini İslam'dır" "Bütün kanunların temel dayanağı İslâm şeriatıdır" şeklindeki prensibin yasaya konmasıdır. Bu da, hakimiyetin Allah'a ait olduğunu vurgulamaktır. Yani onun şeriatının ve ona ait yüce sözün hakimiyeti, demektir.

Bu husustaki diğer bir prensibi de şöyle açıklayabiliriz: Şeriatın kesin olan buyruklarıyla çelişen her kanun ve kural batıldır. Bu da şeriata aykırı kanunların uygulanamayacağını vurgulamaktır.

Bu durumda Demokrasinin, halkın hakimiyetini Allah'ın hakimiyetine alternatif olarak getirdiği iddiasında bulunmaya da gerek kalmaz. Çünkü aralarında bir çelişki yoktur.

Bu, demokrasinin ayrılmaz bir parçası olsa bile araştırmacı İslam alimlerince ortaya konmuş doğru olan görüş şudur: Mezhelerin gerekli gördüğü bir düşünce, o mezhebin bizzat kendisi sayılmaz. Bundan dolayı mezheplerini mensubu insanları kafir veya fasık olarak görmek caiz değildir. Kişi bu görüşleri kabul etmiş olsa bile bir defa bile onu düşünmemiş olabilir.

Müslümanlardan demokrasiye itiraz edenlerin delillerinden biri de; demokrasinin ithal bir sistem olduğu İslam'la hiç bir ilgisinin olmadığıdır. Demokrasi, çoğunluğun idaresi demektir. Hak sahibi bu sisteme göre idareci olabilir. İşlerin kolay çözümü, farklı iki görüşten birinin tercihi bu şekilde olur. Demokrasi bu durumlarda hakemliğine başvurulmuş bir sistemdir. Yanlış ve batıl bile olsa mutlak çoğunluğu -bazı zamanlarda sınırlı da olabilir- kazanan düşünce sistemi geçerli olur.

Bununla birlikte çoğunluğu sağladı diye İslam, bu yöntemle bir görüşü diğerlerine tercih etmez. Aksine onun bizzat kendinin doğru mu hatalı mı olduğuna bakar. Bir oyu bile olmasa, arkasında bir destekçisi böyle olmasa, o görüş doğru ise geçerli

olur. Ardında %100 lük bir destek olmuş olsa bile hatalı olan görüş ise reddedilir.

Aksine Kur'an da, çoğunluğun devamlı Tağutların yanında, batılın safında bulunduğunu göstermektedir.

Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿وَأِنْ تَطِيعْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

«Yeryüzünde olanların çoğunluğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan şaşırtıp saptırırlar.» (En'am: 116)

﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنٍ﴾

«Sen şiddetle arzu etsen bile insanların çoğu iman edecek değildir» (Yusuf: 103)

Bu tür ayetler Kur'an'da tekrar edilmektedir:

﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Ancak insanların çoğu bilmezler» (A'raf: 187)

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾

«Hayır, onların çoğu akletmiyorlar» (Ankebut: 63)

﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

«Ancak insanların çoğunluğu inanmazlar» (Hud: 17)

﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ﴾

«Ancak insanların çoğunluğu şükretmez» (Bakara: 243)

Aynı şekilde iyilik ve hayır sahiplerinin de sayı bakımından azınlıkta olduğuna işaret eder:

﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِ الشُّكُورِ﴾

«Kullarımdan şükretmekte olanlar azdır» (Sebe: 13)

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ﴾

«Ancak iman edip de salih amellerde bulunanlar

başka, onlar da ne kadar azdır.» (Sâd: 24)

Bunları söyleyen kişi reddedilmiştir. Buna rağmen o hala yanılmakta ve yanılmaktadır.

Biz çoğunluğu bilgili, akıllı, iman etmiş ve Allah'a şükreden İslam toplumu içinde varsayarak demokrasiden söz ettik. Yoksa Allah'ın yolundan sapmış olan inkarcı toplumları kasdetmiyoruz.

Sonra burada oylama sahasına girmeyen işler de vardır. Çünkü bazı durumlar hakkında değişmesi imkansız derecede kesin bir tesbit yapılmıştır. Onun aleyhine oy olsa bile bu bir sorun değildir.

Zaruret olarak bilinen dinin esasları ve şeriatın kesin kuralları ile ilgili oylama yapmak imkansızdır. Ancak oylama daha çok görüş bildirmeye dayanan ve insanların farklı görüşlere sahip olduğu konularda olur. Devlet başkanlığı bile olsa, herhangi bir makam için adaylardan birini seçme gibi. Trafik ve geçiş kurallarını ortaya koyma, sanayi, ticari iş merkezlerini veya hastaneleri düzenleme veya bunların dışında fakihlerin "Mesalih-i Mürsele" diye isimlendirdikleri şeyler gibi. Savaş kararı alma veya almama, belirli bir vergi verme veya vermeme yükümlülüğü getirme, ilk başlangıçta sıkı yönetim ilân etme durumunda, Devlet başkanının başkanlık süresini kısıtlama, yeni baştan seçimlerin yenilenebilmesi gibi durumlar buna örnektir.

Bu tür sorunlarda görüş ayrılığı olduğu zaman bunları kendi halinde askıda bırakmak mı yoksa sonuçlandırmak mı gerekir?

Bir şeyi seçme işi seçmen olmadan olur mu? Yoksa seçmenin olması mı gerekir?

Aklın, şeriatın ve gerçeğin mantığı, tercih yapanın olmasını gerektirir. Görüş ayrılığı durumunda tercih edilen ise, sayı bakımından fazla olandır. Çünkü iki kişinin görüşü, bir kişinin görüşünden doğruya daha yakındır. Bir hadiste: «Şeytan bir kişiyle beraber, iki kişiden ise uzaktır» (1) buyurulmuştur.

Peygamberimiz, Ebubekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) hakkında şöyle buyurmuştur: «O her ikisi istişare edilecek bir konuda birleştiklerinde onlara muhalefet olmaz.» (1) Şu halde bunun anlamı, Allah tarafından bildirilen bir yasa veya nass olmadığı sürece Peygamberin sözü bile olsa iki oy bir oy karşısında tercih edilir.

Aynı şekilde Uhud savaşında Peygamberin ve önde gelen sahabelerin görüşü, Medine içinde kalarak savaşmak olmasına rağmen, çoğunluğun görüşüne uyularak, müşrikler Medine dışından karşılanmışlardır.

Yine halifelğe aday gösteren altı şura heyetine, onlardan çoğunluğu kazananın seçilmesi hususundaki Hz. Ömer'in tavrı gayet açıktır. Buna göre çoğunluğun oyunu alanın seçilmesi, diğer kalanların da onu dinleyip itaat etmeleri gerekir. Eğer oylama üçe karşı üç olursa onların dışındaki bir kişi olan Abdullah b. Amr'ın görüşünü tercih etmeleri, eğer o kabul edilmezse, şura heyetinin içinde olan Abdurrahman b. Avf'ın görüşünün tercih edilmesini önermiştir.

"Sevad-u'l-A'zam" adıyla bilinen ve ona uyulması emredilen hadiste de bu gerçek vurgulanmıştır.

Sevad-u'l-A'zam; insanların çoğunluğu, geneli ve sayı bakımından en fazla olan demektir. Bu hadis, bir kısmı kuvvetli olan bir çok yoldan rivayet edilmiştir. (2)

Bir çok ilim adamı, devlet yönetimi ile ilgili hususlarda çoğunluğun görüşünün geçerli sayılmasını desteklemiştir. Bunun böyle sayılması, bu tercihi yapmaya bir engelin bulunmaması durumundadır.

1) Ahmed b. Hanbel: 4/227

2) Bu hadisi Taberani Ebi Ümame'den merfu olarak rivayet etmiştir. Hadis şöyledir: «İsrailoğulları yetmişbir -Ravi, veya yetmişiki demiştir- fırkaya ayrıldı. Bu ümmet ise onlardan bir fazlasına (72 veya 73) ayrılacaktır. Sevad-ı Azam (çoğunluğun üzerinde olduğu yol) dışındakilerin tümü cehennemdedir» (Taberani: 60/233, el-Mu'cemu'l-Kebir: 8/8035) Başka bir yerde ise "Ey ibni Cehman: Sen Sevad-ı Azamın yolunda ol» Aynı şekilde ibni Asım Es-Sünne aldı eserinde 80' No'lu hadiste şöyle rivayet etmiştir: «Ümmetim asla sapıklık üzere birleşmez.» aynı türden «Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Siz Sevad-ı A'zam üzere olun. Kim cemaatten ayrılırsa cehenneme düşer.»

İmam Ebu Hamid el-Gazali bazı eserlerinde iki görüşün eşit olması durumunda çoğunluk sağlanan tarafın tercih edilmesi görüşündedir. (2)

Ardında bir kişi bile durum ancak, tercihin doğru olandan yana olması, %99 desteği bulunsa bile yanlış olanın reddedilmesi gerekir sözüne gelince: Bu durum ancak görüş ayrılığı ihtimali bulunmayan, çelişkiyi kabul etmeyen ve tartışmaları kesin bir şekilde noktalayan açık ve net bir şekilde kesinliği ortaya konmuş, şeri nassın doğruladığı durumlarda söz konusudur. Bu durumlar ise gerçekten azdır. "Cemaat, yalnız başına bile olsun hakka uygun olandır" sözü bu konuda söylenmiştir.

Hakkında nass bulunmayan veya nass bulunup ta daha çok yorumu gerektiren ya da onun gibi veya ondan daha güçlü bir karşıt görüş varsa, bu anlaşmazlığı kökünden çözmek için bir tercihe sığınmak kaçınılmazdır. Bu durumda oylama yapmak, halkın bildiği, akıllı ve müslüman kişilerin razı olduğu bir çözüm aracıdır. Şeriatıta bunu yasaklayan bir durum bulunmaz. Hatta Nass'lar ve geçmiş bilgilerde olduğu gibi bunu destekleyici yönler vardır.

İslam ümmetinin başına gelen tarihinde, ki ilk belalardan biri de, "şura" sisteminin yok olması, "Raşid Halifeliğin" bazı sahabelerin de, "Kisra" veya "Kayser"lik diye isimlendirdikleri "ısırcı sultanlık" sistemine dönüşmesi yani Allah'ın müslümanları varis kılmış olduğu topraklarının zorba imparatorların eline geçmesidir. Onların bundan ibret almaları ve devletlerini kaybetmelerine sebep olan bu tür çirkinlik ve kötülüklerden sakınmaları gerekir.

Günümüzde İslam'ın, müslümanların ve İslam davetçilerinin başındaki belâlardan biri de, şeriatı tamamen etkisiz hale getirmeyen ve laikliği de mecburi kılmayan ama ideolojisini insanlara kılıcın zoruyla kabul ettiren saldırgan diktatörlüklerdir. Bu sistemler ancak zor kullanarak insanları batılılaşmaya mecbur kılmışlardır. Ayrıca İslamiyet ve İslami hareketle vuruşmadan,

(2) Dr. Abdullah Hamid el-Ensari- "Şura ve Demokrasideki etkileri"

onun davetçilerine işkence etmeden, ancak bazen açık, bazen de gizli bir şekilde sahte demokrasi görüntüsü veren baskıcı bir yönetim altında onları her türlü yıldırma yöntemleriyle pasifize ederler. Bu şekilde güçlü olan saldırganın açıktan veya perde arkasından İslam'a saldırısı gerçekleşmiş olur.

Böylece İslam varlığını devam ettiremez, mesajını veremez, berraklığını net bir şekilde gösteremez, sesini yükseltemez. Ancak kendisine tanınmış olan sınırlı bir özgürlükle, onları sevindiren ezanı dinleterek veya duygularını coşturacak bazı şeyleri yerine getirerek onların beklentilerini birazcık karşılayabilir.

İslâm davasının, İslâmî uyanışın ve İslami hareketin ilk mücadelesini vermesi gerekli olan saha, hürriyet mücadelesidir. İslâm uğruna çalışan herkesin, hürriyete çağırma ve onu savunma konusunda tek saf halinde olmaları gerekir. Bundan uzak durmak ve buna alternatif sunmak mümkün değildir.

Aslında "Demokrasi" ve benzerleri gibi bir takım yabancı kelimeleri, İslâmî açıdan inceleyip, yorumlamaya pek meraklı olmadığımı da vurgulamak isterim.

Fakat bu kavram yaygınlaşıp halk arasında kullanıldığı için biz buna kulak tıkayamayız. Hatta mutlak manada bundan neyin amaçlandığını öğretmeliyiz ki; ondan gerçek anlamı dışında, ona yüklenmiş olan bir mana anlaşılmasın. Ya da bunu düşünüp anlatanların istemedikleri bir noktaya çekilmesin, işte bu durumda onunla ilgili verdiğimiz hüküm sağlam ve ölçülü olur. Bu kavramın bizim dışımızdan gelmesi bize zarar vermez. Zira hüküm verme nedeni, isimlere ve lakaplara göre değil aksine isimlendirilenlere ve içeriklerine göredir.

Üstelik bir çok davetçi ve yazar "Demokrasi" kelimelerini kullanmakta ve bunda hiç bir sakınca görmemektedirler. Üstad Abbas el-Akkad, "İslâm Demokrasisi" adlı bir kitap yazmış, Üstad Halid Muhammed Halid de demokrasinin İslâm'ın bizzat kendisi olduğu şeklindeki değerlendirmesiyle bu konuda en aşırı noktaya

ulaşmıştır. Biz de bunun ardından gelen bilgileri "İslâmî Uyanış ve Arap İslâm Aleminin Aktif Hale Gelmesi" adlı kitabımızda verdik. Ona müracaat edilebilir.

Yönetici ve etrafındaki menfaat odaklarının isteklerinin gerçekleşmesi açısından değil de, gerçekten halkın iradesinin tecelli etmesi açısından ele alındığında İslâmî kesimin çoğu; hürriyetlerin garanti altına alınması, zorba yönetimlere karşı güvenliğin korunması yönüyle şekil olarak demokratik bir idareyi isteyebilirler.

Hapishaneler açarak, yakıcı joplarla, her türlü hür görüşe katılmayı yasaklayıcı yasalarla ve yöneticilere; niçin? sorgulamasını yapanlara, "hayır" denip, isteklerinin bir kenara bırakılmalarıyla demokrasi ruhunun yok edilip sadece sloganik olarak demokrasi sesinin yükseltilmesi yetersizdir.

Ben; demir parmaklıkların ardında veya idam sehparında olmaksızın, hayatın yüce gayesi olan Allah'a ve İslâm'a davet etmeye kolay bir araç ve kural olması niteliğiyle demokrasiyi isteyenlerdenim.

Burada bazı alimlerin günümüze kadar söyleyegeldikleri bir şeyi hatırlatarak devam etmek isterim; o da; şüphesiz "şura" öğretici niteliğe sahiptir, bağlayıcı değildir. Hakimin istişare etmesi gerekir. Fakat Ehl-i Hal ve'l-Akd denilen şura sahiplerinin görüşüne bağlı kalması zorunlu değildir" şeklindeki bir görüştür.

Başka bir yerde bu görüş reddedilmiştir. Çünkü hakim şura ehline danıştığı halde, şuranın görüşlerini bir tarafa bırakıp çözümü kendi içindeki arzulara göre uygulamaya çalışırsa, o zaman şura'nın hiçbir anlamı olmaz. Şura'nın gerçekte olayları çözüme kavuşturma ve bağlayıcılık özellikleri yoksa, kültürümüzdeki bilinen anlamında "Ehl-i hal ve'l-akd" ismi bunlara nasıl verildi?

İbn-i Kesir tefsirinde İbn-i Mürdeveyli'den, o da Hz. Ali (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Ali'ye;

﴿وشاورهم فى الأمر فإذا عزمت فتوكل على الله﴾

«.. ve iş konusunda onlarla müşavere et. Eğer azmedersen artık Allah'a tevekkül et" (*Al-i İmrân: 159*) ayetindeki "Azim" kelimesi ile ilgili soruldu. O buna şöyle cevap verdi; "Uzman kişilerin görüşlerini almak ve sonra da onlara uymaktır."

Bir konuda iki farklı görüş olduğunda, ümmetin yapması gereken, herhangi bir baskı olmadan, şura ile bağlayıcılığı ortaya konan görüşü desteklemektir.

Her ne kadar görüş ayrılığı varsa da, ümmet veya ümmetin bir kısmının şuranın görüşünü bağlayıcı olarak kabul etmeleri o ayrılığı ortadan kaldırır. Bu durumda üzerinde görüşbirliğine varılana dek bağlılık şer'an gerekli olur. Zira müslümanlar kendi şartlarına göre hareket etmelidirler. Bir başkan veya yönetici bu esas ve şartı değiştirmek istediğinde müslümanın kendi kararını bozması ve başka bir görüşü desteklemesi caiz değildir. Zira müslümanlar bulundukları şartlara göre hareket ederler. Ahde vefa ise farzdır.

Efendimiz Hz. Ali (r.a.)'ye Kitap, Sünnet ve Şeyhaynın -Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer- uygulamasını devam ettirmeye söz vermesi halinde kendisine biat edileceği teklifi sunulunca o, bunu -yani Şeyhaynın uygulamasını reddetmiştir. Çünkü onu kabul ettiği zaman ona bağlanması gerekir.

Bu yönüyle de İslâmî şura Demokrasi ruhuna yaklaşmaktadır. Dilersen "Demokrasinin özü İslâmî şuranın ruhuna yaklaşmaktadır" da diyebilirsin.

Hamd Alemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.

İSLÂMÎ DEVLET YÖNETİMİNDE ÇOK PARTİLİ SİSTEM

SORU

Özel oturumlarda, zaman zaman müslümanların kendi aralarında veya başka gruplarla yapmış oldukları genel sempozyumlarda bir çok tartışma ve konuşmalar cereyan etmektedir.

Bazı değerli İslâmî şahsiyetler arasında İslâm'ın, birliği gerektirdiği, parçalanma ve görüş ayrılığını yasakladığı, çok partiliğin ise ancak, görüş ayrılıklarını ve ümmetin parçalanmasına neden olduğu görüşü yayılmıştır.

Şehid İmam Hasan el-Benna şöyle anlatır: "İslâm'da particilik olmaz." Bir çok kişi de bu düşünceye sıkı bir şekilde tutunarak çok partili sistemi reddetmektedirler. Onlar için buna götürücü şüpheler ve delilleri vardır.

Günümüz birçok Arap-İslâm ülkelerinde tercih edilen, özellikle de çok partili siyasi hayata ve demokrasiye daha çok imkan tanıyan kesimlerde geçerli olan bu konuyla ilgili görüşünüz nedir? Onlar; İslâm'ın, yöneticileri görevden almaya varıncaya kadar, geniş bir hürriyet ve çok partili sisteme çağırdığını, bu yönüyle demokrasinin diğer tüm boş sistemlerden ayrıldığını, demokrasinin kendisinin batıla imkanı olmayacak derecede bir hak olduğunu, onun dışında olanın ise hak olma ihtimali olmayan bir batıl olduğunu söylüyorlar.

Lütfen bize şeriatın bu konudaki tavrını delilleriyle birlikte

açıklayın. Allah sizin hayrınızı bollaştırsın ve kendi ruhundan sizi desteklesin.

CEVAP

Genel konferanslarda ve özel görüşmelerimde benim bildirmiş olduğum görüş; İslam devletinde birden fazla siyasi partinin olmasında herhangi bir şer'i engel bulunmadığıdır. Çünkü şer'i engel, ancak Nass'ın bulunmasına bağlıdır.

Hatta bu çokluk çağımızda zaruridir. Çünkü bu; bir kişinin veya bir zümrenin baskısında yaşamaktan diğer insanları baskı altına alıp, o insanların boyunduruk altında ezilmesinden, niçin? ve hayır! tepkisini gösterebilen toplumları yok olmaktan kurtaran bir güvencedir. Tıpkı bilinen tarih ve yaşanan bir çok olayın bunu göstermesinde olduğu gibi.

Bu partilerin şer'i olabilmesi için şart koşulan iki temel prensip vardır:

1- İslâm'ı bir inanç ve hayat sistemi olarak kabul etmesi. Kabul edilen ilmi esaslar ışığında kendine özgü bir görüş ve anlayışa sahip olsa bile İslâm'a saldırmamalı ve İslam'ı inkâr etmemelidir.

2- İsmi ve konumu ne olursa olsun İslâm'a ve İslâm ümmetine saldıran herhangi bir ideoloji ile işbirliğine girmemesi.

Bir partinin ilhada, dinsizliğe çağırması, veya genelde semavi dinlerin, özel olarak da İslam'ın kınamış olduğu bir şeyi mübah görmesi, İslâm'ın kutsal saydığı; inancını, yasasını, Kur'an'ını ve peygamberini hafife alması caiz değildir.

İslâma göre insanların bir görevi de; baştakilere öğüt vermek, sapmaları durumunda onları doğrultmak, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaktır. Bu görev her müslüman bireyin görevidir. Kişinin, öğüt verilen ve emredilenden daha büyük olması veya öğüt ve emri verenin daha küçük olması gibi şeyler söz konusu

değildir.

Ümmet "iyiliği emir, kötülükten sakındırma" özelliğini kaybettiği zaman diğer ümmetlerden farklılığını ve daha hayırlı olma özelliğini kaybetmiş olur. Ayette belirtilen O'ndan önceki ümmetlerin başlarına yağdırılan lanet ona da indirilmiş olur:

﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

"Yapmakta oldukları (çirkin) işlerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi." (Maide, 79)

Hadiste ise; "Ümmetimi zalime karşı; zalim demekten çekinir bir halde görürsen onların işi bitmiştir." (1)

Başka bir hadiste ise: "İnsanlar bir zalimi gördüklerinde onu kontrol altına almıyorlarsa, Allah'ın azabını onların üzerine yayması pek yakındır." (2) diye buyurulmuştur.

Hiz. Ebubekir halife olduğu zaman ilk konuşmasında şöyle demiştir: "Ey insanlar! İyilik üzere olduğum zaman bana yardımcı olun. Kötülük üzere olduğumda ise beni doğrultun. Allah'a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a isyan ettiğimde ise şüphesiz size itaat etmek düşmez."

Hiz. Ömer (r.a.) halife olduğunda ise: "Ey insanlar! Sizden biriniz bende bir sapma gördüğünde acaba beni düzeltir mi?" diye sormuş. İçlerinden bir adam: "Allah'a andolsun ki sende bir sapma görürsek seni şu kılıçlarımızın ucuyla düzeltiriz" demiş. Bunun üzerine Hiz. Ömer: "Ey Allah'ım! Müslümanların içinde Ömer saptığında onu kılıçlarının ucuyla düzelterek kişilerin varlığından dolayı sana şükürler olsun" demiştir.

Fakat tarihi bilgilerimiz, milletlerde gördüğümüz tecrübeler, ve müslümanlar arasındaki bir gerçek te göstermektedir ki; sapmış olan yöneticileri doğrultmak ve onlarla konuşmak kolay bir iş değildir. Onları doğrultmak için insanların yanında kılıçlar

(1) Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir.

(2) Bu hadisi, Ebu Davud Sünen'inde Hiz. Ebubekir'den sözederken rivayet etmiştir.

yok sayılır. Çünkü onların hepsi yöneticilerdir.

Bu işin, kılıçları çıkarma ve silahı göstermenin dışında bir yöntemle olması gerekir.

Ancak zorlu bir mücadele ve uzun bir sıkıntıdan sonra günümüzde insanlık kan dökmeksizin "iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, sapmış olan idarecileri düzeltme" formülünü elde edebilmiştir. Partilere verilmiş olan "siyasi gücün" varlığından dolayı artık, dikta rejimlerin işbaşına gelmesi kolay değildir.

Bir otorite baskı veya hile ile bir bireye veya küçük bir topluluğa hakim olabilir. Fakat halkla içiçe olan, basınıyla, medyasıyla, bütün kitle iletişim araçlarıyla hayatın içinde olan, onların yorum ve etkileriyle oluşan örgütlü büyük bir topluma bu şekilde baskıyla hakim olmak çok zordur.

Günümüzde iyiliği emretme, kötülükten sakındırma prensibinin, gücünün etkisini ve anlamını gözönünde bulundurursak, gücü ve etkisi sınırlı olan bireyin bunu karşılayamayacağı görülür. Bu durumda onu geliştirmek gerekir ki emretme, alıkoyma, uyarma, sakındırma, bir kötülük emredildiğinde onu dinlemeyip, itaat etmeme, azgınlık yapmak için işbirliği yapan siyasî güç odaklarını kansız ve silahsız bir şekilde alaşağı edebilme gücünü kendinde bulundursun. Bu; partilerin ve siyasi baskı gruplarının oluşturulması azgın olan hakim otoritelere karşı koyabilmek, onları hesaba çekmek, onları doğru yola döndürmek ve olmaları gereken bir konuma sokmak içindir. Bu da ancak onları sorgulamak, öğüt ve iyiliği emrin bir gereği olarak onların karşısında durmakla olur. Gerekli bir şeyin ancak kendisi ile tamamlandığı bir şey de onun gibi gerekli olur."

Bazı samimi kişiler, devlet Allah'ın kanunlarına göre yönetilip, her işte bu kanunlara müracaat ediliyorsa böyle bir duruma gerek kalmaz. Bu Allah'ın çizmiş olduğu kanunlara uygun olan ve uyulması gereken bir devlettir, diye düşünürler.

Herkesin ilahi yasalara göre idare edilen bu devletin kurul-

ması için çaba göstermesi gerekir. Bu kurulduğunda ise, Allahu Teala'nın:

﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ﴾

"Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleşik kılıp iktidar sahibi kılarırsak, dosdoğru namaz kılarlar, zekâtı verirler, marufu emrederler, münkerden sakındırırlar" (Hac, 41) ayetin de nitelediği durum meydana gelmiş olur.

Bu durumda müslümanların ona tam olarak bağlanmaları, bütün dostluk, itaat ve desteklerini ona sunmaları gerekir.

Ben bu düşüncede olanlara şunu söylemek isterim: İslâm devleti diğer bazı toplulukların anladığı tarzda bir "din devleti" değildir. Bunu söylemekteki maksadım ise şudur: O şeriatla (kanunla) idare edilen uygar bir devlettir. Onun başındaki kişi "masum bir imam" değil. Onun yönetim organları "kutsal sayılan din adamları" değil. Aksine onlar da bir insandırırlar. İsabet ederler, hata ederler, güzel şeyler veya kötü şeyler yapabilirler. Onlara itaat veya isyan edilebilir. İnsanlara düşen görev güzellikte onlara yardımcı olmak, kötülük yaptıklarında onları düzeltmek, Hz. Ebubekir'in de ilk hutbesinde belirttiği gibi onlara bir kötülülüğü emrettiğinde onu reddetmektir. Hatta Allah Rasûlü bu konuda şöyle buyurmuştur. "Kötülük emredilmediği sürece hoşuna gitsin veya gitmesin bir müslümanın onu dinleyip itaat etmesi gerekir. Kötülük emredildiği zaman ise onu dinlemek, ona itaat etmek zorunda değildir." (1)

Bütün insanlar "beşer" olduğuna ve hiçbirisi için "masumiyet" ve "kutsallık" olmayacağına göre, onların da Allah'a karşı dünya hayatının aldaticılığına kapılmaları mümkündür. Bu yüzden onlar da zülüm ve baskı yapabilirler. Zorbalığın en şiddetli ve tehlikeli olanı ise din adına yapılanıdır. Bunun meydana gelmesini engel-

1) İbni Ömer'den rivayet edilmiştir. Hadis mütefekkin aleyhdır.

leyecek ve ortadan kaldıracak bazı kurallar konmazsa bu zarar, bütün ümmeti sarar ve bunun kötülüğü dine de dokunmuş olur.

Bu yüzden şeriatın engin hoşgörü şemsiyesi altında, iyilikte yardımcı olan, kötülüğe karşı koyan, ardındaki temel ilke "faydalı olanı alıp, zararlı olanı terketmek" olan gündüzün aydınlığında çalışan bir örgütlenmenin meydana getirilmesi gerekir.

Hataların en büyüğü ise; devleti ve onu idare edenlerin sürekli haklı olduklarının ve hiç hata yapmadıklarının, onlara muhalefet edenlerin ise hata ve batıl üzere olduklarının sanılmasıdır.

Mutezile mezhebinin Harun Reşid'in oğlu Me'mun ve ondan sonra gelen Vasık ve Mutasım dönemlerinde bazı ayrıcalıklar kazandıklarında görüşlerini bütün herkese empoze etmek istediklerini, diğer görüşleri düşünce haritasından silip-süpürmeyi hedeflediklerini hatta diğer görüşlere kılıç ve kırbaç ile karşı koymaya çalıştıklarını gördük. Bu o grupların inanç ve düşünce tarihinde büyük bir etkisi olan "Halk'ul-Kur'ân" (Kur'an mahluktur) görüşünü kabul etmelerinden dolayı olmuştur.

İçinde büyük imamların, değerli şahsiyetlerin bulunduğu bir çok kişi bu yüzden büyük işkence, haksızlık ve zulümlere maruz kalmıştır. Bunların başında ise takvası ile bilinen İmam Ahmed b. Hanbel gelmektedir.

Büyük imamlar tarafından bile yapılsa, tarih, akılcılık ve fikir özgürlüğünü savunma iddiasında bulunan bu grubun, işkence yaparak, hapse atarak, döverek karşı fikirde olanları baskıyla kendi görüşünü kabule zorlamaları şeklindeki çirkin ve korkakça olan bu suçlarını kaydetmiştir.

Çok Partililik, Birçok Mehzebin Varlığı Gibidir

İslâm devleti içinde çok partililik esasını caiz görmemiz, şunun partisi, bunun partisi gibi şahsi çekişmeleri olan belli kişilerin ve grupların da bir çok partisi olması anlamına gelmez. Bu, insanları kendi şahsi gücü altında toplayıp, kendi dünya

görüŖüne göre idare etmektir.

Milliyet, bölgesellik, sınıf farklılığı veya bunun dıŖında İslâm'ın uzak olduğu ırkçılığın ürünü olan ve bu esasa dayanarak oluŖturulan partiler de bunun gibidir.

Bir çok partinin varolmasının yasal oluŖu ancak fikirler, metodlar ve yönetim biçimlerinin farklılığına dayanmalıdır. Her parti kendi programını halka sunar. Çözümü ancak onda görenler ve ona güvenenler onu destekler.

Siyaset sahasında bir çok partinin oluŖması fıkıh sahasında bir çok mezhebin oluŖmasına benzer.

Fıkıhî mezhep; kendine özgü yöntem ve esasları olan bir fikrî ekoldür. Şeriati buna göre anlar ve onun ışığında ayrıntılı delilleri ortaya çıkarır. O mezhebe uyanlar ise aslında o ekolün öğrencileri olup, onu diğerklerinden daha çok doğruya ve hidayet yoluna yakın olarak görürler. Bunlar daha çok kendi yöntemlerine göre fikirlerini sunan fikri bir ekole benzerler. Kendi inançlarının daha sağlam ve daha önde geldiğini savunurlar. Ancak bu kendileri dıŖındakileri batıl saydıkları anlamına gelmez.

Siyasi bir partide bu ekol gibidir. İslam'ın engin hoşgörüsünden kaynaklanan kendine göre bir yöntem, kural ve düşünce tarzı vardır. Partinin üyeleri tıpkı fıkıhî mezhebin tabilerine benzerler. Her biri doğruya ve tercihe en yakın ve en uygun olarak gördüklerini destekler.

İnsanlardan bir grup, şuranın bağlayıcı olduğu, Halifenin devletin başkanı olduğu, genel seçimle işbaşına getirilmesi, Başbakanlık sürecinin belli bir süre için olduğu, daha sonra tekrar seçilebileceği şura heyetinin de insanların özgür iradeleri ile seçim yoluyla gelmesi, kişinin seçme ve seçilme hakkına sahip olması, devletin eşya fiyatlarına müdahale hakkının olması, araziyi kiraya verebileceği gelir elde etmesi, işçilerin ücretlerini, ticaret yapanların kâr oranlarını tesbit etmesi, yerin fiyatının kiralama ile değil de ziraat yapmakla daha çok artacağı, malda

zekatın dışında bir hakkın varlığı, dış politikada temel prensibin barış olduğu, gayri müslim azınlığın askerlik yapması halinde müslümanlardan alınan zekâtın karşılığı olan cizyeden muaf olacakları v.s... vs. görüşlere sahiptirler.

"Muhafazakâr" olup "yenilikçilerin görüşlerine karşı çıkarak asıl kendilerinin yenilikçi olduğunu söyleyen bir gruba göre ise; şura öğreticidir, bağlayıcı değil. Devlet başkanını "Ehl-i Hal ve'l Akd" seçer. Seçilme süresi hayatta oluncaya kadardır. Seçim şer'i bir araç değil. Kişinin seçme ve seçilme hakkı yoktur, mülkiyet sınırlı değildir. Ekonomi liberaldir. Dış politikada temel ilke, savaştır. Halife veya devlet başkanı savaşı ilan etme veya barışı kabul etme ve bunun dışında sosyal, ekonomik siyâsi, askerî ve kültürel hayatın kapsamına giren her alanda söz sahibidir.

Başka bir grup ta ne, ne de diğerine uyan, bazı noktalarda birinci bazı noktalarda ise ikinciye uyan görüşler ileri sürebilir.

Bu gruplardan biri iktidârı ele geçirince diğer grupların varlığını ortadan kaldırmalı mı? İktidara geldi diye diğerlerinin görüşlerini toprağa mı gömecek?

Doğru olan görüşe göre hayır. Dayanağı ve destekleyeni varolduğu sürece her görüş yaşama hakkına sahiptir.

Fıkıh sahasında uygun olmayan; kör taklidçilik ve bağnazlık, bazı liderlere kutsallık atfedip onları peygamberler gibi görmek siyaset sahasında da uygun değildir. Bu büyük bir vebalin ve yok oluşun esas kaynağıdır.

Çokluk Görüş Ayrılığı

Burada etkili olan şüphelerden biri de: çokluğun, birliği zorunlu kılan İslamla çelişmesi görüşüdür. İslam, birliği, imanın öz kardeşi, ayrılık ve bölünmeyi ise küfür ve cehaletin kardeşi olarak sayar.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿واعتصموا بحبلِ الله جميعاً ولا تفرقوا﴾

«Allah'ın ipine hepiniz sımsıkı yapışın. Dağılıp ayrılmayın.» (Al-i İmran: 103)

﴿ولا تكونوا كالذين تفرقوا واختلفوا من بعد ما جاءهم البينات وأولئك

لهم عذاب عظيم﴾

«Kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra, parçalanıp ayrılan ve anlaşmazlığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.» (Al-i İmran: 105)

Hadiste ise: «Ayrılığa düşmeyin. Sizden öncekiler ayrılığa düştüler ve helak oldular»(1) diye buyurulmuştur.

Burada önemli bir gerçeği vurgulamak isterim. O da; çokluk-tan amaçlanan anlam, zararlı olan bölünüp, parçalanma değildir. Şüphesiz bazı ayrılıklar sakıncalı değildir. İctihadi farklılığın sonucunda meydana gelen görüş ayrılığı gibi. Bu yüzden sahabe bir çok ayrıntılı konularda görüş ayrılığına düşmüştür. Bu onlara hiç bir zarar vermemiştir. Hatta Allah Rasûlün'ün döneminde bile bazı konularda görüş ayrılığına düşülmüştür. Beni Kurayza Yahudileri üzerine gidildiğinde ikindi namazı konusundaki görüş ayrılığına düşmelerinde olduğu gibi. Bu olay meşhurdur. Yüce Rasul görüş ayrılığına düşen bu gruplardan hiçbirini kınamamıştır.

Bazı alimler bunu, ümmete genişlik olması türünden sayılan bir ihtilaf olarak saymaktadır. Bu konuda hadisler de vardır. Mesela «Ümmetimin ihtilafında Rahmet vardır» gibi. Bu konuyla ilgili «İmamların İhtilafında Ümmetin Rahmeti" adında bir de kitap yazılmıştır.

Raşid halifelerden Ömer b. Abdulaziz'in, "Sahabe niçin ihtilaf etmiştir" sözünden hoşlanmadığı nakledilmiştir. Çünkü onların

1) Hadis Müttefekun aleyhtir.

ihtilafı, imamlar için bir çok tartışma ve görüşlere yol açan genişlik, yumuşaklık ve kolaylığın temeli olmuştur.

Bazıları rahmet olan ihtilafı, insanların branşlarında ve mesleklerindeki farklılığa benzetmişlerdir.

Kur'an, dillerin ve renklerin farklılığından alimlerin ders çıkarmaları gerektiğini bildirirken, bunun, Allah'ın yaratıkları ile ilgili olan ayetleri olduğunu söyler:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾

«Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerinizin ve renklerinizin ayrı (farklı ve değişik) olması da O'nun ayetlerindendir. Hiç şüphe yok bunda alimler için gerçekten ayetler vardır.» (Rum: 22)

Her ihtilaf kötü değildir. Aksine ihtilaflar da ikiye ayrılır. Zengin çeşitliliği sağlayan ihtilaf, zıtlıklar meydana getiren ihtilaf. Birincisi övülmüş, ikincisi kınanmıştır.(1)

Öyle ki ben bu kitabımda ve konferanslarımda, zorunlu bir mazeret olmadığı sürece İslâmî cemaatlerin amaçlarında, metodlarında, anlayışlarında ve kültürlerinde bir birlerine karşı ihtilaf içinde olmalarını sakıncalı olarak görmediğimi söyledim.

Bu çokluk veya ihtilaf -zengin çeşitliliği sağlayan ihtilaf-parçalanmaya ve düşmanlığa götürmez. Ümmete tek tip elbise giydirilemez. Bazısı, bazısının hoşlanmadığından hoşlanabilir. Aksine bu bir inanç etrafında kenetlenmiş kişilerin ümmet gölgesi altında farklılaşmaları ve çokluk içinde olanlarıdır. Bu korkulacak bir şey değil. Bunda tehlike de yoktur. Aksine açıkça sağlıklı bir oluşumdur.

Biz bunu İslâm devleti kurulmadan önce de söyleriz, kurulduktan sonra da söyleriz. Çünkü İslam devleti ihtilafla güçsüz-

1) Bu konuda daha geniş bilgi için, İslami Uyanış adlı kitabıma bakınız.

leştirilecek bir devlet değildir. O daha önceden cemaatler tarafından yeşertilmiş olan hiç bir görüşe idam hükmünü vermez. Çünkü fikirler kendisinden daha güçlü bir fikirle çıkıp, onu öldürmedikçe ölmez ve idam hükmünü de kabul etmez.

Çok Partili Sistem Dışardan İthal Edilmiş Bir Sistemdir

Burada etkileyici şüphelerden biri de; çok partili sistemin batı demokrasisinden ithal edilmiş bir sistem olması yönündedir. Çok partili sistem, İslâm'dan kaynaklanan ve ondan çıkarılmış bir temel prensip değildir. Oysa bizim başkalarına benzememiz yasaklanmıştı. Bizim özümüzü kaybettiren "Bir kavme benzeyen onlardandır" hadisinde de belirtilmiştir.

Bizim fikri ve siyasi bakımdan bağımsız olmamız gerekir. Bizim dışımızdakilerin yoluna adım adım, karış karış uymamız yasaktır, denmektedir.

Buna karşı biz şunu söyleriz: Bizim yasakladığımız ve sakındırdığımız durum bizim dışımızdakileri körükörüne bir takliddir. Öyle ki bize tabi olmaları gerekirken, bizim gidip onlara tabi olan bir kuyruk olmamızdır. Her hususta başkalarının ardından gitmektir. "Hatta onlar kelerin deliğine bile girseler biz de neredeyse onlarla beraber o deliğe gireceğiz."

Yasak olan benzeme, onların dini yönden ayrıcı olan Hristiyan haçını takmak ve mecusilerin zûnnarını takmak gibi nişanlarla ilgilidir. Bu ve buna benzer, sahibini o zümreye sokan ve onlardan biri olmasını sağlayan şeyler yasaktır.

Bunların dışında sürekli gelişme halindeki hayat ile ilgili şeyleri onlardan almanın bir sakıncası yoktur. Onu yapan için de bir günah yoktur. Çünkü hikmet mü'minin yitik malıdır. Onu her nerede bulursa almaya daha çok layıktır.

Allah Rasulü, Medine'nin etrafında Selman (r.a.)'ın görüşüne

uyarak Avrupalılarca bilinmeyen, İranlıların kullandıkları savaş taktiklerinden biri olan "Hendek" kazma işlemini yapmıştır.

Allah Rasulü kendisine, "Padişahlar ancak mühürlü mektupları kabul ederler" sözünün söylenmesi üzerine mektubuna bir mühür basmıştır.

Hz. Ömer, "Divan" ve Haraç" sistemini Muaviye ise "Posta" sistemini dışardan almıştır.

Ondan sonra da dışarıdan çeşitli sistemler alınmıştır.

Buna göre batı demokrasisinden çok partili sistemin alınmasında, iki şartla bir günah ve kusur yoktur:

Bunlardan birincisi: Gerçekten bize faydalı olup, zarar vermeyen, uygulanması durumunda da bazı bozuklukların olması endişesi olmayan uygulamalardır. Önemli olan, faydasının zararından daha büyük olmasıdır. Şeriatın üzerine kurulu olduğu temel; salt faydalı olan, veya faydası ağırlıklı olanı kabul, salt kötülük veya kötülüğü ağır basanı ise ortadan kaldırmaktır. İşte yüce Allah'ın içki ve kumar ile ilgili olan:

﴿قُلْ فِي هُمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا﴾

«De ki; onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından çoktur.» (Bakara: 219) buyruğu bu bölümün temelidir.

İkincisi: Aldıklarımızı revizyondan geçirip, geliştirmemiz gerekir. Ta ki dini değerlerimiz, ahlâkî ve şerî kanunlarımızla birleşip geleneklerimizle uyuşsun.

Hiç kimse, her yönüyle ve en ince ayrıntılarına varıncaya dek sistemin bütününe almaya zorlanmamalıdır. Bunlardan biri; batıl ya da hak olmasına bakmadan o partiye karşı aşırı bir bağlılık. Zalim olsun mazlum olsun ona yardımcı olmak. Arapların cahiliye döneminde söyledikleri, "zalim olsun, mazlum olsun kardeşine yardım et" sözünün zahirinde olduğu gibi. Daha sonra Allah Rasulü bu sözü onların anladıkları şekilden alıp değiştirmiş ve onu

açıklayarak, ona başka bir anlam yüklemiştir. Zalime yardım etmek; onun elindekileri alıp, ona zulüm yapmasına engel olmaktır. Bu şekilde onun nefesine veya şeytanın vermiş olduğu vesveseye uymasına karşı ona yardım etmiş olunur.

Dostluk kimin için olmalı?

Aynı şekilde etkili olan şüphelerden biri de şöyledir: İslam devleti içindeki partiler, kişinin sevgi ve dostluğunu, kendi arzu ettiği partisiyle, dinleyip, itaat etmek ve yardım etmek için biat ettiği devleti arasında bölmektedir.

Kişi tümüyle her konuda devlete karşı çıkıp, her yönüyle partisinin yanında yer alıyorsa bu doğrudur. Ama biz bundan sözetmiyoruz.

Mü'minin dostluğu Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi, ancak Allah'a, Rasülü'nü ve mü'minleredir.

﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَهُمْ رَاكِعُونَ. وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ

الْغَالِبُونَ﴾

"Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah, onun Rasûlü, rükû' ediciler olarak namaz kılan ve zekâtı veren mü'minlerdir." "Kim Allah'ı, O'nun Rasulünü ve iman edenleri dost (veli) edinirse hiç şüphe yok, galip gelecek olanlar, Allah'ın taraftarlarıdır.» (Maide: 55-56)

Müslüman bir kişinin kabilesine, milletine, toplumuna, idarecilerine veya partisine olan bağlılığı, devletine olan dostluk ve bağlılığı ile çelişmez.

Bu dostluk ve bağlılığın tümü bir tek temele bağlıdır. O da Allah'a, Rasülü'ne ve mü'minlere olan dostluktur. Tümüyle sakıncalı olan ise mü'minleri bırakıp kafirleri dost edinmektir.

﴿أَيَّتَغُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾

«Kuvvet ve onuru (izzeti) onların yanında mı arıyorlar? Şüphesiz bütün kuvvet ve onur Allah'ındır.»

(Nisa: 139)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوَّيْكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾

«Ey İman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veliler edinmeyin.» (Mümtehine: 1)

Daha önce sözü edildiği gibi bu şekilde kişinin kesin olarak batıl olduğuna inansa bile, partisine uyararak onu desteklemesi, devletin hak üzere olduğuna inansa bile ona karşı olması, kabul edilecek ve davet edilecek bir şey değildir. Bunun İslam, onun kanunları ve kurallarına, değer yargılarına uyarlanması için birleştirme formülüne de gerek yoktur.

İmam Ali (ra) Haricilerin Varlığını Kabul Etmiştir

Zengin kültürümüze, özellikle de Raşid halifelerin uygulamalarına baktığımızda -ki onların gittikleri yola uymamız ve sımsıkı sarılmamız emredilmiştir- görürüz ki; mü'minlerin emiri Hz. Ali (ra) kendi siyasetine ve yöntemine muhalif, hatta bu konuda son derece aşırılığa kaçıp, onu küfür ve dinden çıkmakla suçlayan İslam'ın ilk döneminde çıkmış olan, sadece fikri bir tavır göstermekle yetinmeyip ona karşı kılıçlarını kuşanıp, ona savaş ilan eden, bir insanın dinde hakemliğini kabul etti diye Kur'an'ın;

﴿إِنَّ الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾

«Hüküm ancak Allah'a aittir.» (Yusuf: 40) nassına dayanarak Allah'tan başka hakem olmaz iddiasıyla onun ve ona yardımcı olanların kanlarının dökülmesini helal sayan siyasi muhalifi Harici örgütünün varlığını hoşgörü ile kabul etmiştir.

İmam Ali onların tarihte geçen bu sözlerini duyduğunda onları; «Kendisiyle batılın amaçlandığı bir hak söz» nitelemesiyle red-

detmiştir.

Bununla birlikte onlara hucum edip, kendisine itaat ettirmek ve izlerini silip yok etmeyi hiçbir zaman emretmemiştir. Hatta onlara açık ve net bir şekilde şunu söylemiştir: "Sizin bizim üzerimizde üç hakkınız var; size Allah'ın mescidlerini yasaklamayız, bizi desteklediğiniz sürece sizi ganimetten mahrum etmeyiz, size karşı savaşı ilk başlatan taraf biz olmayız."

İşte bu, terör derecesine varmış olan silahlı bir örgüt olan Hariciler hakkında söylenenlerdir.

Şehid İmam Hasan el-Benna'nın, parti yoluyla mücadelenin ve çok partili hayatın İslam'da yer almadığı görüşünde olduğunu biliyorum. Bu düşünce onun (Allah ondan razı olsun) ictihadi bir görüşüdür. Kendi zamanındaki partilerin, ümmeti parçalayıp, kamplara böldüğü, açık ve kesin hedeflerin ötesinde, şahıslar üzerinde odaklaştığını görerek böyle bir sonuca ulaşmış olabilir. O, partiler ve parti liderleri ile ilgili bazı risalelerinde şöyle demiştir: «Sömürgeciler onları birbirlerine düşürüp parçaladılar. Onlar ise ancak onların yönetimini amaçlıyor ve ancak onların öncülüğünde bir araya gelebiliyorlar.»

İmamızın ictihadının farklı olmasının bir sakıncası yoktur. Bu; kendinden sonra özellikle de durumların değişmesi yeni gelişmeler ve fikirlerin ortaya çıkmasıyla ictihad etmek isteyenlerin ictihadına bir ambargo niteliği taşımaz. O, günümüzde yaşamış olsaydı belki de bizim gibi düşünebilirdi. Zira bir fetva, zaman, mekan ve şartların değişmesiyle değişebilir. Özellikle de siyasi işlerle ilgili olanlar daha çok değişebilir.

Hasan el-Benna'yı tanıyanlar, onun tutucu ve katı bir yapıya sahip olmadığını, kendisine ulaşan bilgiler ve kendi değerlendirmelerine uygun olarak sürekli fikirlerini ve siyasi bakışını geliştirmeye çalıştığını bilirler.

Laikler, İslam devletini; yükseltilen hiç bir sese kulak vermeyen, hiçbir karşıt görüşe yer vermeyen, ve hiçbir topluluğun

niçin ve hayır diyemediği baskıcı bir devlet olarak tasavvur etmektedirler.

Gerçek şu ki bu sahada, İslamı kabul etmiş ve çizgileri farklı olan değişik güçler ve farklı gruplar konuşmaktadırlar. Bunlardan biri bir vesile ile veya başka bir nedenle yönetimi ele geçirdiğinde diğer grupların ve güçlerin devamına izin verecek mi? Yoksa ebedi olarak sahneden silinip, gözlerden uzak olmasına mı karar verecek?

En doğru en uygun olanı, bu sahadaki güçlerin iyiliği emredip, kötülükten alıkoymaya yönelmeleri, Allah ve Rasulü için müslüman yöneticilere ve tüm halka öğüt vermeleridir.

İslami kanunlara göre yönetilen İslam devletinde, bir çok partinin ve siyasi gücün olması meşru olduğuna göre, İslam kurulmadan önce o memlekette bir çok partinin ve grupların olması daha öncelikli olarak meşrudur. İslami sahada uğraşan İslam toplumunun, İslami bir devletin kurulması için her yolu denemeyi meşru sayıp cihad eden birden fazla cemaatin bulunmasına herhangi bir engel yoktur.

Burada uyarılması gereken ve sessiz kalınması hoş karşılanmayan bir durum da; İslam davasını üstlenmiş olan bazı birey ve toplulukların, İslam'ın bu yönüyle ilgili fikirlerini gerekli şekilde yaymadıklarıdır.

Bu yüzden bazıları, cemaatin oluşturulması ve ona bağlanılması ile ilgili bir fikir veya bir fetva çıktığında onu hemen haram bir iş olarak değerlendirir ve Allah'ın izin vermediği dinde yeni bir icad olarak sayarlar. Bu kuruluşlara ister cemaat, ister topluluk, ister parti veya istenen herhangi bir isim, ünvan takılsın farketmez.

Bu, Allah'ın dini hakkında şaşırtıcı bir cesaretle, onun yasasına gerekçesiz bir saldırı ve onun helâl saydıklarını, bir delile dayanmaksızın haram saymaktır. İnsanların hayatlarındaki işleri ve işlemleri ile ilgili eşyada asıl olan mübahlıktır. İslami cemaat-

leri oluşturmak da bunlardandır.

Doğru olan, bu cemaatleri genel şer'i nasslara ve onların genel kurallarına uygun bir tarzda oluşturmaktır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurur:

﴿وتعاونوا على البر والتقوى﴾

«İyilik ve takva konusunda yardımlaşın» (Maide: 2) ve

﴿واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا﴾

«Allah'ın ipine hepiniz sımsıkı yapışın. Dağılıp ayrılmayın.» (Al-i İmran: 103)

Allah Rasulü ise şöyle buyurur: «Mü'min mü'mine karşı birbirine kenetlenmiş bir duvar gibidir.»(1), «Allah'ın eli cemaatın üzerindedir. Kim cemaatten ayrılırsa cehennem ateşine düşer.» (2)

Yine Allah Rasulü: "Gerekli olan bir şeyin ancak kendisiyle tamamlanabildiği şey de onun gibi gerekli olur" diye buyurmuştur. Kuvvetle bilinen gerçeklerden biri de; çağımızda İslam'a hizmet, onun ümmetinin varlığını korumak ve İslam devletini kurmayı gerçekleştirmek, ancak yaygın bir şekilde çalışmaya bağlıdır. Hatta bu çalışma; dağınık kuvvetleri birleştirip, biraraya getiren, zorlu bir şekilde cihad eden, caydırıcı güçlere sahip, hedefini bilen, yolunu kestirebilen, tüm ordusu sağlam bir şekilde tek saf olmuş toplumsal bir hareketin varlığını gerektirir.

Bu görüşümüzü, hedefleri farklı olan İslam düşmanlarının bölünmüş halde hareket etmemeleri kuvvetle desteklemektedir. Onlar güçlü kitleler ve büyük kuruluşlarla, maddi ve insani en sağlam güçlerle savaşlarını sürdürmektedirler.

O halde bölük-pörçük olmuş tek tek yönelişler ne derece başarılı olabilir? Savaş bütün herkesin bir tek safta dizilmesini gerektirir. Yüce Allah şöyle buyurur:

1) el-Camis-Sağır - 6654- Hadis müttefakun aleyhiir.

2) Tirmizi Sünenin'de İbni Ömer'in hadisi olarak rivayet etmiştir.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُورٌ﴾

«Hiç şüphesiz Allah, kendi yolunda, sanki birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.» (Saf: 4)

İslam'ın zafer elde etmesi, toprak bağımsızlığını kazanması, milletini birleştirmesi, bayrağını yükseltmesi için toplumsal bir hareketin meydana getirilmesi hem farz hem de zaruridir. Farzdır; çünkü; din onu bir görev olarak saymıştır. Zaruridir; çünkü pratik hayat onu mecburi kılmaktadır. Toplumsal hareket yani cemaatlerin veya partilerin oluşması bu zorunluluktandır.

Burada, bu görüşe tam zıt olan bir başka görüş ileri sürülür: Toplumsal hareketi farz olarak görüyorsun. Bu fariza ise samimi bir şekilde hakkı temsil eden yalnızca belli bir cemaat için sözkonu- sudur. Onun dışındakiler ise batıldır.

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾

«Öyleyse hakdan sonra sapıklıktan başka ne var.»

(Yunus: 32)

Başka bir ifadeyle, bu topluluğun bizzat kendisi "müslümanların cemaati" olarak nitelenir. Müslümanların bu cemaati devam ettiği sürece ondan ayrılan her kişi cemaatten ayrılmış sayılır. Onun kapsamına girmeyen herkes müslüman cemaati içinde sayılmaz.

"Cemaat" ile ilgili "cemaatin gerekliliği" ve "cemaatten ayrılma" ile ilgili gelen tüm hadisler işte bu sözü edilen "cemaat" tanımıyla ilgilidir.

Bu tür saptırmalar ve nassları geldikleri anlamın dışına çekmek, bu ümmete yapılan bir kötülüktür. Çünkü deliller konulması gereken yerin dışına konmuş olur.

Bundan dolayı onlar, hakkı, başkalarının dışında yalnız kendi cemaat ve partilerine mal ederler. Bunlara göre, ileri noktaya

götüren bütün olumlu şeyler yalnız kendi parti ve cemaatlerin, bütün olumsuzluklar ise onların dışındakilere aittir.

Onların çoğu, "Hak Cemaat" veya "Hak parti" nitelemesi, diğerlerinin dışında sadece kendi cemaatlerine uysun diye teorik, pratik, ahlâk ve inançla ilgili bazı keskin görüşler ortaya atarlar. Bu bilmin diliyle kabul edilmeyen bir zorlama ve baskı türünden bir harekettir.

Başka bir grup ta kendisini ilerlemenin tek ölçüsü olarak kabul eder. Kendisinin hakkın sahibi veya "hak" ve "hakikatı" kendi tekelinde gördüğü için kendisi dışındakilerin ilerlemesine engel teşkil eden bir duvar olur.

Hatta bir kısım İslam ülkelerindeki bazı partiler "Hakkı" sadece kendilerinin temsil ettiklerini iddia ederler. Çünkü bu konuda ilk öne atılanlar onlardır. Kendilerinden sonra kurulan her partinin kapatılması gerekir. Onun yaşama ve devam etme hakkı yoktur. Çünkü onu kabul eden kitleler ona biat etmiş gibidirler. Bir hadiste: «İki halifeye biat edildiği zaman onlardan sonra geleni öldürün.»⁽¹⁾ diye geçmektedir.

Bu cahilce ve cesur bir şekilde verilen fetvalar şer'i ilimlerde derinleşmemiş ve ilerleme katetmemiş bazı insanlarca öne sürülmüştür. Bu, bu ümmete bütün kötülük yollarının açılması ve onları yok etmek için başlarına getirilen en tehlikeli oyundur. Geçmiş asırda yaşamış olan bazı fakihler, kendilerini alim sanıp insanlara bu şekilde fetva vermeye kalkışanları, bir hırsızdan daha çok hapse layık görmüşlerdir. Çünkü hırsız insanların dünyasını bozguna uğratar. Bunlar ise insanların dinlerini bozguna uğratmaktadırlar.

Bu fakihler bizim zamanımızdaki bu tür fetvaları okuduklarında veya duyduklarında acaba nasıl bir tepki gösterirler?

Güç ve kuvvet ancak Allah'a aittir.

1) Camis-Sağır/421 Müslim ve Ahmed b. Hanbel Ebu Said'den rivayet etmiş

İSLAM'TIN GAYR-İ MÜSLİMLERE OLAN HOŞGÖRÜ VE ADALETİ

SORU

Hangi dinden olursa olsun, dindarlara baktığımızda her dinin kendilerine uyanları yücelttiğini, kendisine iman edenlere dostluk ve sevgi elini uzattığı, kendisinin dışındakileri kafir olarak gördüğü, yalnızca kendisini "hak", diğerlerini ise batıl olarak değerlendirdiğini görürüz. Dindarların böyle bir özelliği olduğu bilinmektedir. Hiç şüphesiz İslam da bu dinlerden biridir.

Çoğu kez bu durum dindarları öyle bir keskin hale getirmektedir ki; bütün gücünü muhalif alanlara düşmanlıkta harcamakta, içinde onlara karşı bir kin ve nefret hissini gizlemekte, hatta bu öyle bir noktaya çıkmaktadır ki, onların mallarının ve kanlarının kendisi için mübah olduğuna inanmakta, bunda bir günah ve sakınca görmemekte, aksine bunu Allah'a bir yakınlaşma olarak sanmaktadır.

Muhalifler, müslüman ve gayr-i müslimin birlikte yaşadığı bir ülkenin vatandaşı iseler bu durum hiç şüphesiz son derece tehlikelidir. Bu durumda saflar parçalanır. Diyalog kesilir. Herkes birbirine suçlu gözü ile ve korku ile bakar. Düzenbaz yabancı güçler bunu duyup uyanırlarsa bu kötülük ve zarar daha da artabilir. Bölünüp parçalanma hızlanır. Kor halindeki ateş alevlenerek, herkesi yakan büyük bir patlama meydana gelir.

Sizden bu soruna ışık tutmanızı, İslam'ın gayr-i müslimlere, özellikle de müslümanların çoğunlukta olduğu, gayr-i müslimlerin ise azınlıkta olduğu ülkelerde İslam'ın bu konuya bakışını açıklamanızı istirham ederiz. Ta ki İslam kötü anlaşılmasın, veya onun fıkhnı ve pratiğini iyice bilmeyen bazı kişiler davranışlarında herhangi bir haksızlık yapmasınlar.

Allah sizin sevap ve başarınızı artırsın.

CEVAP

Allah'a hamd, Rasulüne salat ve selam, onun sahabe, ehl-i beyti ve onun yoluna uyan bütün herkese selam olsun. Bundan sonra...

Bu sorun, -İslam'ın gayr-i müslimlere bakışı- ilimde derinleşmiş olan ilim adamlarının açıklığa kavuşturup, onunla ilgili bütün şüpheleri bertaraf etmeleri ve yanlış anlamaları düzeltmeleri gereken en önemli sorunlardan biridir. Ta ki İslam'ın uzak olduğu şeyler İslam'a mal edilmesin. Müslümanlar İslamın reddettiği sapma ve hatalara düşmesinler. Zira onlar bununla iyi bir iş yaptıklarını sanıyorlar.

Bu konuyla ilgili olarak bir çok ülkede defalarca basılan ve bir çok dile çevrilen "İslam Toplumunda Gayri Müslimlerin Durumu" adında bir kitap yazdım.

Uyarılması Gereken Bazı Gerçekler

İslam'ın buna bakışını açıklamadan önce, bu sözden dolayı odaklaşan, ikinci derecede gelen bazı gerçekleri özetlemek gerekir:

Birincisi: Ufku dar, terbiyesi müsait olmayan bazı müslümanların yaptıkları, İslam'a mal edilemez. Kesin olan şeylerden biri de; İslam'ın müslümanların üzerinde bir hüccet olduğudur. Yoksa müslümanların İslam üzerinde hüccet olmaları değildir. Müslüman olan veya kendisini müslüman sanan nice in-

sanlar vardır. Ama onlar bir çok davranışlarıyla İslam'a gizli bir kin besleyen veya açıktan savaş ilan eden İslam düşmanlarından daha çok İslam'a zarar vermektedirler. Atasözünde "Akıllı düşman ahmak dosttan daha hayırlıdır." denilmiştir.

Bir şair de şöyle demiştir:

"Her hastalığın tedavisi için bir çözüm vardır.

Ancak ahmaklığın dışında. Zira ona bir çözüm yoktur."

İkincisi: Dinde kendilerine muhalif olanlara saldıran ve onlarla ilişkiyi hiç bir şekilde mazeret kabul etmeden kötüleyen,, hatta bazılarının onların kanlarını ve mallarını mübah görme derecesine gelen bu tür cahil ve ahmaklar aynı işkenceyi kendi din kardeşlerinden de esirgemezler. Hatta önce onlardan başlarlar.

Onların kanlarını dökmeyi kendileri için mübah görmek için onları din ve inançları hususunda itham ederler hatta bunu öyle bir noktaya vardırırlar ki; sonunda onları tekfir ederek dinden çıkmış olarak kabul ederler. Aşırılığa kaçarak ve acımasızca kınayarak bu duruma gelirler. Daha önceden bunu Haricilerde görmüştük ve onların günümüzdeki uzantılarına da değinmiştik.

Buna iten asıl neden ise içteki gizli gurur ve öldürücü kibirdir. Bununla kişi kendini melek, diğer insanları ise şeytan olarak görür. Kendini beğenmek kişiyi helâk eden tehlikelerdendir.

Üçüncüsü: Daha önce gördüğümüz ve değindiğimiz bazı din-darlarca yapılan bu saldırıların, din kisvesi altında yapılmış olsa bile asıl temelinde ilimle ilgisi olmayan bazı nedenler yatmaktadır. İyice araştırılıp derinliğine inildiğinde, bunun bir takım sosyal, ekonomik ve siyasi bazı nedenleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bazı bölgelerde bunu diğerlerine oranla daha açık bir şekilde görmek mümkündür. Çünkü toplumsal doku ve içindeki mevcut inanç yapısı bunun gelişip etrafa savrulmasında önemli bir etkidir. Şüphesiz gerçek varolduğu sürece bu tür aşırılıkların ardında dinin olduğu suçlaması da devam edecektir.

Dördüncüsü: Bazı müslümanlarca yapılan bu saldırıların, bazen de kendi vatanlarında yaşayan gayr-i müslim vatan-daşlarca da yapıldığını görmekteyiz. Sürekli, çoğunluğu, azınlığı baskı altında tutuyor, şeklinde suçlayıp, aslı olmadığı halde sadece çoğunluğa bir tuzak olsun diye, abartılı bir şekilde yayılmış ve azınlığı veya onların bireylerini de korku hisleri içinde yaşamaya zorlayan ve savunmaya iten bir durumda yine sürekli çoğunluğu suçlamak da insaf dışı bir harekettir.

Böyle bir havayı oluşturmak, aynı vatan üzerinde yaşayan fakat farklı köklere sahip kişiler arasında bir güvensizlik meydana getirir. Habbe kubbe yapılarak bunun önü alınamaz duruma gelir. Ve hiç kimse de buna cesaret edemez. Böylelikle daha radikal çözümler gündeme gelebilir.

İslam'ın Gayr-i Müslimlere Karşı Tutumu

Bu gerçekler ışığında önce İslam'a muhalif olan diğer dinlere mensup gayr-i müslim sınıfları özet halinde açıklamak isterim.

İslam'a muhalif olan bu din sahipleri genel olarak iki sınıfa ayrılır.

1- Uydurma ve puta tapan din sahipleri; puta tapan müşrikler, ateşe tapan mecusiler, yıldızlara tapan sabiiler gibi.

2- Kitap sahibi olan semavi dine uyanlar; bunlar Yahudi ve Hristiyanlar gibi gerçekten Allah tarafından kendilerine kitap gönderilen semavi bir dine sahiptirler. Onlar Kur'an'ın onları dostça ve yumuşakça isimlendirdiği; "Ehl-i kitaptırlar."

İslâm'ın farklı muamelede bulunduğu ehli kitap, işte bunlardır. İslam, onların kestiklerini helâl, yiyeceklerini temiz saymıştır. Aynı şekilde onlarla evlenmeyi ve akrabalık kurmayı da mübah görmüştür. Yüce Allah Maide sûresinde şöyle buyurur:

﴿وَطَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ

الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾

«(Kendilerine) kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin de yemeğiniz onlara helâldir. Mü'minlerden özgür ve iffetli kadınlar ile sizden önce (kendilerine) kitap verilenlerden (kadınlar) size (helâl kılındı).»

(Maide:5)

Buradaki "muhasere" kavramı; insanların bir kısmını, diğer bir kısmına temelden bağlayan akrabalık bağı anlamındadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا﴾

"Ve insanı bir sudan yaratıp onu neseb ve sihriyyet (sahibi) kılan odur." (Furkan, 54)

Aynı şekilde Kur'an evliliği bir sükunet, sevgi bağı ve rahmet olarak görmektedir ki bunlar evliliğin temel taşlarıdır.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ

مُودَةً وَرَحْمَةً﴾

«Onda sükun bulup durulmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da onun ayetlerindendir.» (Rum: 21)

Müslüman birinin kitap ehli bir kadınla evlenmesi, onun akrabası olması, çocuklarının dedeleri, nineleri, dayıları, teyzeleri, dayı çocukları ve teyze çocuklarının ehl-i kitaptan olması demektir. İşte bunlar İslam'ın farz kıldığı sıla-i rahim ve akrabalık bağının kurulması gibi haklardır.

İslam'dan başka, muhaliflerine bu kadar engin hoşgörü gösteren bir din göremeyiz.

Bu yüzden dinde muhalif olanları, İslam devleti ve İslam ümmeti başka bir sınıflandırma yaparak ona göre davranmıştır. Onları ya savaş halinde, ya da anlaşma halinde olanlar olmak üzere iki kısma ayırmıştır.

Savaşanlar demek; müslümanlara saldırıp onları öldürenlerdir. Onlarla ilişkide, savaş durumundaki belirli kural ve hukuk geçerlidir. Haddi aşmak, haksızlık etmek, vûcudunu kesmek, ağaç kesmek, bina yıkmak, çocukları, kadınları, yaşlıları öldürmek yasaktır. Ancak bizzat savaşanlar öldürülebilir. Bütün bunlar İslam fıkhnın "siyer" ve "cihad" bölümünde sınırları ile tesbit edilmiştir.

Barış anlaşması yapanlar ise; sözleşmelerine bağlı kaldıkları sürece her türlü hakları güzellik, adalet ve samimiyetle verilir.

Bunların tümü, son peygamber Hz. Muhammed'e iman etmeyen ve son kitap Kur'an'ı doğrulamayan kafirlerdir diyerek, bu iki sınıfı birbirine karıştırmak çok yanlış ve tehlikelidir.

Kur'an bu iki sınıf arasındaki farkı, aynı zamanda gayr-i müslimlerle ilişkisinin sınırlarını da belirlemede açık bir düstur sayılan şu iki ayetle bariz bir şekilde belirtmiştir:

﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ . إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَتَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَوَلَّيْكُمْ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

"Allah sizinle din konusunda savaşmayan, sizi yurtlarınızdan sürüp çıkarmayanlara iyilik yapmanızdan ve onlara adaletli davranmanızdan sizi sakındırmaz. Çünkü Allah, adalet yapanları sever. Allah, ancak din konusunda sizinle savaşanları, sizi yurtlarınızdan sürüp çıkaranları ve sürülüp çıkarılmanız için arka çıkanları dost edinmenizden sakındırır. Kim onları dost edinirse artık onlar zalim olanların ta kendileridir.» (Mümtahine: 8-9)

Ayette geçen el-Birru: İyilik, El-kıst: Adalet anlamına gelir. Nüzul sebebinden de anlaşılacağı gibi bu iki ayet müşrikler hakkında indirilmiştir. O halde ehl-i kitap, adalet ve iyilik konusunda daha önceliklidir.

Bu anlaşma halinde olan gayr-i müslimler de ikiye ayrılır:

A- Geçici bir süre için anlaşma halinde olanlar. Bunlar, sürelerini tamamlayıncaya kadar sözleşmelerine bağlı kalırlar.

B- Sözleşmesi sürekli ve devamlı olanlar: Bunlar müslümanlar tarafından "Ehl-i zimmet" (Zimmi) olarak isimlendirilenlerdir. Bunun anlamı; onlar Allah'ın, peygamberin ve müslümanların koruması altındadırlar, demektir. Onlar İslam fıkhnın kendilerine; bizim için avantaj olan sizin için de vardır. Sizin aleyhinize olan şeye biz de ortak oluruz. Yani dini ihtilafın özünde olanların tümüne ortağız demektir.

Ehl-i zimmet'den olanlar "Daru'l-İslam" kimliğini taşırlar. Bir başka ifadeyle onlar İslam devletinin vatandaşlarıdır.

"Ehl-i zimmet" kavramı onlarda bir eksiklik görmek veya onları küçümsemek anlamına gelmez. Aksine Allah'ın kanunu gereğince onlarla olan sözleşmemize ve borcumuza olan bağlılığımızı tam anlamıyla yerine getirmeye işaret eder.

Hristiyan kardeşlerimiz bu kavramdan rahatsız oluyorsa bu değiştirilebilir veya ortadan kaldırılabilir. Bu Allah'ın ibadette zorunlu kıldığı şeylerden değildir. Efendimiz Ömer (r.a.) bundan daha önemli olan "cizye" kelimesini Kur'an'da da geçmiş olmasına rağmen kaldırmıştır. Bu Hristiyan Beni Tağlib kabilesi hakkında olmuştur. Bu, kabile kendilerine bu ismin verilmesinden rahatsızlık duyardı. Onun bir kaç katı olmasına rağmen kendilerinden istenenin, "sadaka" ismiyle istenmesi için başvurdular. Hz. Ömer de bunda bir sakınca görmeyip onu onayladı. Ve şöyle dedi: "Bunlar ahmak bir kavimdir. İsimden yüz çevirip manaya

razı oldular." (1)

Burada Hz. Ömer şu temel noktaya dikkat çekmiştir: "Kavramlara ve kavramların üzerinde kurulduğu şeye değil, O'nun anlamına ve ondan amaçlanana bakmak gerekir. İsme değil de ismin verildiği şeye (müsemma) bakmak gerekir.

Mısır'da ve benzeri Arap-İslam ülkelerinde müslümanlarla birlikte yaşayan ve bu şekilde isimlendirilmekten rahatsızlık duyan hırsityan kardeşlerimizin buna bağlılığı zorunlu değildir. Bu noktada bir tek millet dokusu oluşturmak mümkündür. Onların da "vergi" vermeleri veya ümmetin vatan için yaptıklarına ortak olmaları yeterlidir. Böylece bu isim de onlardan düşmüş olur.

Ben sözü edilen rahatsızlığı kitabımda "ehl-i zimmet vatan-daşlarının hakları bölümünde:

"Onların kanlarını, mallarını, namuslarını, ibadet yerlerini ve bütün dokunulmazlıklarını korumak, inançlarına ve şiarlarına saygılı olmak, onları, eşlerini ve çocuklarını üzen her şeyden sakınmak" şeklinde açıkladım.

Hatta Kur'an Ehl-i kitap ile diyalogu çok üstün ahlakî ilkeler çerçevesinde belirlemiştir:

﴿وَلَا تَجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمْ وَاللَّهُنَّ وَآلِهِمْ وَوَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

«İçlerinde zulmetmekte olanları hariç olmak üzere kitap ehliyle en güzel bir tarzın dışında mücadele etmeyin. Ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da biridir. Ve biz ona teslim olmuş olanlarız.» (Ankebut: 46)

1) İslam'da zekat fıkhı 2/708 adlı kitabımıza bakın.

Diyalog veya tartışma yollarından biri "güzel" diğeri ise "en güzel" olmak üzere iki yolla olduğuna göre, "en güzel şekliyle" olan diyalogun istenmesi gerekir.

Kur'an, ehli kitapla müslümanlar arasındaki farklı ve ihtilaflı noktalara değil, ittifak olan noktalara dikkat çekmektedir:

﴿ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمُ وَاللَّهُمَا وَاللَّهُمَّ وَاحِدٌ ﴾

«Ve deyin ki; bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir.»

(Ankebut: 46)

Ehl-i kitaptan olan "Ehl-i zimmetin" özel bir konumu vardır. Onlardan Arap olanların ise daha özel bir konumu vardır. Bu onların Arap olmaları ve Arap milleti içinde erimeleri, Kur'an'ın diliyle konuşmaları, İslam kültüründen etkilenmeleri, kuşkularından daha çok bu kültür ve medeniyetin mirasına ortak olmaları nedeniyledir. Onlar her ne kadar inanç ve ibadetleriyle Hristiyan olsalar bile kültür ve medeniyet bakımından müslümanlaşmışlardır. Bunu yıllar önce Katar'da "kültürel köprü" adında düzenlenen sempozyumda Dr. Lewis ile karşılaşma da söyledim. O da benden bunu takip etmemi istedi.

İslam'ın kararlaştırmış olduğu bu haklar sadece kağıt üstünde değildir. Aksine bunlar Allah'ın kanununun kararlaştırmış olduğu kutsal haklardır. Bunu hiç kimse yok sayamaz. Bu haklar çeşitli garantörlerce sağlanmış ve koruma altına alınmıştır. Her müslüman bireyin; din ve vicdan hürriyeti, Allah'ın emirlerine bağlanması, yasaklarından kaçınması ve İslam'ın özünde olan bütün hakları garanti altındadır. Bu, müslüman toplumda özellikle de şeriatın bekçiliğini yapan fakihler, adil ve güçlü hakimler döneminde en belirgin şekilde görülmüştür. Biz onların ehl-i zimmete haksızlık eden devlet başkanlarını ve halifeleri yargıladıklarını görüyoruz.

Biz İmam Evzai'nin Lübnan'da Halifenin yakını olan bir Abbasi Emirine karşı, Ehl-i zimmetten bir grubun yanında yer aldığını

görmektediriz.

Yine İmam İbni Teymiye Timur Lenk'in yanında esir olanların serbest bırakılması için konuşmaya gittiğinde, kendisine yalnız müslüman esirlerin serbest bırakılması şart koşulunca bunu kabul etmediğini ancak ehl-i zimmetin de buna dahil edilmesi halinde kabul edeceğini söylediğini de görmekteyiz.

Hoşgörünün En Yüksek Derecesi Sadece Müslümanlarda Vardır

Dinî ve fikrî açıdan hoşgörünün de dereceleri ve basamakları vardır.

Hoşgörünün en düşük derecesi: Muhalifini din ve inanç bakımından serbest bırakman onu kuvvet kullanarak kendi din ve inancına boyun eğmeye zorlamamandır. O bunlara yüz çevirdiğinde onu ölüme, işkenceye, haksızlığa, sürgüne ve bunun dışında çeşitli zorluk ve cezalara çarptırmaya hükmetmemen gerekir. Onu kendi inancında serbest bırakmalısın. Fakat bu sana, onun inançlarının gereklerini yerine getirmemesi ve inançlarının yasaklarından kaçınmaması durumlarında da sana müdahale yetkisi vermez.

Hoşgörünün orta derecesi: Onun dini ve mezhebinin öngördüğü inanç haklarında onu serbest bırakırsın. Sonra inancının bir emrini yerine getirmemesi konusunda ve inancının yasakladığı bir şeyi emrederek onu zorlamamalısın. Bir Yahudi Cumartesi günü çalışmanın yasak oluşuna inanıyorsa, bu gün için ona bir iş yüklemen caiz değil. Çünkü o dinine aykırı hareket ettiğini hissederek o işi yapar.⁽¹⁾

Bir hristiyan pazar günü kiliseye gitmenin gerekliliğine inanıyorsa bu günde onu engellemek caiz değildir.

1) Hanbelilerin kitabı *Gayetu'l-münteha* ve şerhinde: Cumartesi bir Yahudiyle alış-veriş yapmak haramdır. Çünkü onun haramlığı o yahudiye nisbetledir. Dolayısıyla yapılan iş o günden çıkarılır" Nesei ve Tirmizinin hadisinde ise; «Siz Yahudisiniz, özellikle de siz cumartesi gününde sınırları aşmamanız gerekir» şeklinde geçer.

Hoşgörünün en yüksek derecesi: Senin dinin ve mezhebinde haram olduğuna inandığın şeyler onların din ve mezhebinde helâl ise o muhalifleri bu konuda zorlamamandır. Bu müslümanların, muhalifleri olan Ehl-i zimmet hakkında hoşgörünün en yüksek derecesine yükselmeleridir.

Gayr-i müslimin dininde helâl olduğuna inandığı her şeyde ona saygılı olmalı, ona karşı hoşgörü sınırlarını genişletmeli haram ve yasaklama ile onu sıkıntıya sokmamalıdır. Ülkenin yasası ve resmi dini ona bu hakkı tanısa bile onlara az veya çok baskı yaparak onları suçlamamalıdır. Çünkü dinlerden birinin yücelttiği bir şeyi ona uyanların yapması farz olmayabilir.

Mecusi dini anne ve kızkardeş ile evlenmeyi yasak görmez. Ama bunların dışında da kişi başkalarıyla evlenebilir, bunda bir sakınca olmaz.

Hristiyanlık dininde domuz eti yemek helaldir. Ama bir Hristiyan domuz eti yemeyerek, inek, koyun, keçi veya kuş eti yiyecek de pek ala yaşamını devam ettirebilir.

İçki de bunun gibidir. Hristiyan kitaplarının bir kısmında onu içmenin mübah veya mideye faydası olacak kadar az içmenin mübah olduğu geçer. Ama Hristiyan birinin içki içmesi, Hristiyanlığın farzlarından biri değildir.

Bu durumda İslam zımmilere, müslüman kardeşlerinizin inançlarına saygı göstererek; haram evliliği terkedin, içki içmeyin, domuz eti yemeyin derse onlar için kendi dinleri açısından bunda bir günah yoktur. Çünkü onlar bu söylenenleri yaptıklarında kendi dinlerince yasak olanı yapmış olmazlar. Kutsal olan bir görevlerini de ihlâl etmiş olmazlar. Buna rağmen İslam onlara böyle söylemez. Bir gayr-i müslimin helâl olarak inandığı bir hususta ona baskı yapmak istemez. Müslümanlara da; "onları dini yaşantılarında serbest bırakın" der.

Müslümanlardaki Hoşgörü Ruhu

Burada, kanunların düzenleyip, yasalaştırdıkları ve uyguladıkları kapsama girmeyen başka şeyler vardır. Bu da güzel ve yumuşak muamele, komşuluk hakkına saygı, insanlığın geniş olan merhamet, iyilik ve ihsan duygularıdır. Bunlar kanun ve yasa ile tesbit edilmesine gerek olmayan ve günlük hayatımızda ihtiyaç duyulan şeylerdir. Bu da hemen hemen müslüman toplumlardan başka toplumlarda bulunmaz.

Bu tür hoşgörüye, çocuklarını tevhid inancından çıkarıp şirke girmeye zorlayan müşrik anne ve babalar hakkında Kur'an'ın söylemiş olduğu en açık bir örnektir:

﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾

«Ve dünya (hayatın)da onlara iyilikle (ma'ruf üzere) sahiplen.» (Lokman: 15)

Kur'an, Mümtetine sûresi 8. ayette müslümanlarla din hususunda savaşımayan muhaliflere iyilik ve adaletle davranmayı teşvik etmektedir.

Kur'an Allah'ın kullarından iyilik sahiplerini nitelemesinde

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾

«Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.» (İnsan: 8) şeklinde buyurmaktadır. Üstelik bu ayet indiği zaman esir, müşrik olandan başkası değildi.

Bazı müslümanlar şirkte ısrarlı olan komşularına infakta bulunalım mı diye şüphe içinde iken Kur'an onlara şu şekilde cevap verdi:

﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُتَفَقَّهُوْا مِنْ خَيْرٍ﴾

﴿فَلَا تَنْفَسِكُمْ وَمَا تُتَفَقَّهُوْنَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ﴾

"Onların hidayete ermesi senin üzerinde (kesin bir yükümlülük) değildir. Ancak Allah dilediğini hidayete ildirir. Hayır olarak ne infak ederseniz, kendiniz içindir. Zaten siz ancak, Allah'ın hoşnutluğunu istemekten başka (bir amaçla) infak etmezsiniz.» (Bakara: 272)

Ebu Hanife'nin öğrencisi ve Hanefi mezhebin tedvin eden Muhammed b. Hasan şöyle rivayet etmiştir: «Allah Rasulü kıtlık zamanında Mekke'ye, fakirlere dağıtılsın diye mal gönderdi. Üstelik onlar ona ve sahabelerine işkence ve sıkıntılar çektiren katı kalplilerden olmalarına rağmen.»(1)

İmam Ahmed, Buhari ve Müslim, Ebubekir'in kızı, Esmâ'dan şöyle rivayet etmişler: «Esmâ şöyle demiş: "Kureyşle (Hudeybiye) anlaşması yapıldığı sırada müşrik olan annem geldi. Onu peygambere götürdüm ve Ey Allah'ın Rasulü annem geldi o çok yardıma muhtaçtır. Sıla-i rahimde bulunabilir miyim?" diye sordum. Allah Rasûlü: "Evet, annene sila-i rahimde bulun" diye buyurdu.»(2)

Yahudi olsun, Hristiyan olsun Allah Rasulü, Ehl-i kitaba karşı hoşgörölü davranır, onları ziyaret eder, onlara ikram eder, iyilikte bulunur, onların hastalarını ziyaret eder ve onlarla alış-verişte bulunurdu.

İbni İshak "Es-Siret" adlı eserinde, Necran' Hristiyanları adına bir elçi grubunun Allah Rasulü'nü Medine'de ziyarete geldiklerinde ikindiden sonra onun mescidine girdiklerinden söz etmiştir. Onların namaz vakitleri geldiğinde peygamber mescidinde namaza durdular. İnsanlar onlara engel olmak istediler. Peygamberimiz:

«Onları bırakın doğruya yönelip kendi namazlarını eda etsinler» diye buyurdu.

Müctehid İbni Kayyim eserinin "Peygamber Yolu" bölümünde bu kıssanın ardından şu fıkhi hükümlerden söz etmiştir: "Ehl-i ki-

1) Siyeru'l-Kebir: 1/144

2) İbni Kesir Tefsiri: 4/349

tabın müslümanların mescidine girebileceği, Ehli kitabın müslümanların huzurunda namazlarını eda edebilecekleri, aynı zamanda alışkanlık haline getirmemeleri şartıyla zorunlu bazı durumlarda müslümanların mecidlerinde namazlarını da eda edebilecekleri."(1)

Ebu Ubeyd el-Emaul da Said b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir. «Allah Rasülü Yahudilerden bir ev halkına sadaka verdi. O sadaka onların günlük yiyeceğini karşıladı."(2)

Buhari, Enes (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasülü hasta olan bir Yahudi'yi ziyaret etti. Ve ona müslüman olmasını teklif etti. Onun yanından: "Benden dolayı onu cehennem ateşinden kurtaran Allah'a şükürler olsun» diyerek çıktı.

Yine Buhari şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasülü vefat ettiğinde zırhı ailesinin geçimini sağlaması karşılığında bir yahudide rehin idi.» O sahabelerinden de borç alabilirdi. Onlar Peygamber için hiçbir şeyi esirgemezlerdi. Fakat o ümmete örnek olmak amacındaydı.

Allah Rasülü gayr-i müslimlerden hediye kabul etmiştir. Kendisiyle dostluk anlaşması bulunan gayr-i müslimlerden barışta ve savaşta yardım istemiştir. Onların kötülük ve tuzağından korkmamıştır.

Bu hoşgörü aynı zamanda Sahabe ve Tabii'nde de açık bir şekilde görülmektedir.

Hız. Ömer bir yahudi ve çocukları için müslümanların beytu'l-malından (hazinesinden) sürekli bir maaş ödenmesini emretmiş ve sonra Yüce Allah'ın,

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ ﴾

«Sadakalar yalnızca fakirler, düşkünler... içindir.» (Tevbe, 60) ayetini okuyarak, "bunlar da ehl-i kitabın yoksullarıdır" diye buyurmuştur.(3)

1) Za'dul Mead, c: 3

2) El Emval: 613

3) el-Harac-Ebu Yusuf: 26, Zekat Fıkhi kitabımıza 2/705-706 bak.

Bir seyahatında Şam'dan geçerken, Hristiyanlarda cüzzam hastalığına yakalananlar olduğunu öğrenince, o topluluğa müslümanların beytu'l-malından (hazine) yardım edilmesini emretti.

Hız. Ömer, ehl-i zimmetten Mecusi olan Ebu Lu'lü tarafından yaralanmış olmasına rağmen bu durum onun gayr-i müslimlere iyi davranılması tavsiyesine engel olmamıştır. O ölüm döşeğinde bile şöyle demiştir: "Benden sonra halifelğe gelecek olana, ehl-i zimmete karşı iyilikle davranmalarını, onlarla olan sözleşmeyi tam olarak yerine getirmelerini, onları korunmalarını, onlara güçleri- ninin üstünde bir şey yüklememelerini tavsiye ederim." (1)

Abdullah b. Amr hizmetçisine kurbandan bir kısmını Yahudi komşusuna vermesini tavsiye etti. Bunu bir kaç kez tekrar edince hizmetçi dehşete kapıldı. Yahudi komşuya bu kadar önem vermesinin sırrını sordu. İbni Ömer ona Allah Rasulü'nün şu hadisiyle cevap verdi: «Cebrail bana sürekli komşu hakkında tavsiyede bulundu. Bu öyle (sık) oldu ki onları (birbirine) mirasçı kılacak sandım» (2) .

Hristiyan olan Ümmü'l-Haris bin Ebu Rabia öldüğünde, Sahabeler onun cenaze merasimine katıldılar. (3)

Tabiin ileri gelenlerinden bazıları fıtır sadakasının bir bölümünü hristiyan ruhbanlara vermişler. Bunda bir sakınca da görmemişlerdir. Hatta onlardan bazıları, -İkrime, İbni Sirin ve Zühri gibi- bizzat zekât da verilebileceği görüşündedirler.

İbni Ebi Şeybe, Cabir b. Zeyd'den şöyle rivayet etmiştir: «O'na (Allah Rasulüne) sadaka verilecek yerler hakkında sorduğunda, o; müslümanlardan kendi halkınıza ve zimmetiniz altındakile- re...» diye buyurdu. (4)

El-Kadı İyaz, el-Medarik'in tertibinde ed-Darekutni'nin hadisinden söz eder. Buna göre Abbasi Halifelerinden Mu'tadid Bil-

1) el-Harac: 74, el-Beyhaki-sünen: 9/206

2) İmam-ı Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiş.

3) el-Mahalli-İbni Hazm: 5/117

4) Daha önce geçen Zekât Fıkhu. kitabına bak.

lah'ın veziri olan Hristiyan Abdun b. Said, Kadı İsmail'in(1) huzuruna girdiğinde, Kadı ona olan hoşgörüsünden dolayı ayağa kalktı. Etrafındakilerin bakışlarından bu hareketinin onaylanmadığını gördü. Vezir çıktığında Kadı İsmail şöyle dedi: "Sizin bu hareketimi onaylamadığınızı anladım. Fakat Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ﴾

«Allah, sizinle din konusunda savaşımayan, sizi yurtlarınızdan sürüp çıkarmayanlara iyilik yapmanızdan ve onlara adaletli davranmanızdan sizi sakındırmaz.» (Mümtehitine: 8) Bu adam müslümanların ihtiyaçlarını gidermektedir ve bizimle Mu'tedid arasında bir elçidir. Bu da ona karşı bir iyiliktir."(2)

Bu hoşgörü, bundan sonra gelen bir çok fakih ve devlet başkanlarının ehli zimmetin haklarının korunmasında, müslümanların saygınlığının korunmasında olduğu gibi onların ırz ve namuslarının korunmasında gösterdikleri tavırda da açıkça görülmektedir. Mesela daha önce buna örnek olacak, İmam Evzai ve İmam İbni Teymiye'den söz etmiştik.

Burada değerli Fıkıh Usulü bilginlerinden Şihabuddin el-Karafi'nin Allah'ın müslümanlara işlerinde emrettiği, "el-Birr" kelimesini açıklarken ifade ettiği aydınlatıcı sözlerle yetinmek isteriz. Ondan şu şekilde söz etmiştir: «Düşkünlerine yumuşak davranmak, fakirlerinin ihtiyacını gidermek, açlarını doyurmak, çıplaklarını giydirmek, onlara korkarak veya zillet içinde değil, lütuf ve acıyarak yumuşak söz söylemek, gücümüz yetiyorsa etrafta onlara sıkıntı verecek şeyleri ortadan kaldırmak, bunu onlardan korkarak veya menfaat umarak yapmamak, onların hidayete ermesi ve mutluluğu elde etmeleri için dua etmek, dini,

1) Maliki alimlerinden olup, Bağdat'ın baş kadısıdır. Hicri: 282 yılında vefat etmiştir. Ter-tibu'l Medarik tercümesi: 3/166-181

2) Bir önceki kaynak. S: 174

dünyevi bütün işlerde onlara öğütte bulunmak, onlar farkında olmadıkları halde onlara zarar veren biri çıktığında onları ondan korumak, mallarını, ailelerini, namuslarını, bütün hak ve menfaatlerini korumak, onların haksızlığa uğramasını engellemek ve onları bütün haklarına kavuşturmak v.s...(1)

Müslümanlardaki Hoşgörü Düşüncesinin Temel Kaynağı:

Müslümanlara hakim olan din hususunda muhaliflerine hoşgörü ile bakmanın temeli İslam'ın müslümanların akıllarına ve kalplerine yerleştirmiş olduğu gerçek, samimi ve berrak düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan en önemlileri:

1- Dini, ırkı ve rengi ne olursa olsun her müslümanın, insanın yüceliğine inanması. Yüce Allah:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾

«Andolsun biz Ademoğlunu yücelttik» (İsra:70) diye buyurmuştur. İşte kesinleşmiş olan bu yücelik, her insanın saygınlığının korunmasını gerektirir.

Bunun pratik örneklerinden daha önce söz ettik. Onlardan bir tanesi de Buhari'nin Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiği hadistir: «Allah Rasulü'nün yanından bir cenaze geçti. Ona saygı için kalkıp durdu. Ona: "Ey Allah'ın Rasulü! "O, bir Yahudinin cenazesidir" denildi. Bunun üzerine Allah Rasulü: O da bir insan değil mi? Hayır İslam'da her bir insanın bir saygınlığı ve yeri vardır. Bu tür bir tavır, yorum ve tesbit ne kadar da kötü» diye buyurdu.

2- Müslümanın, insanların din hususundaki ihtilafının Allah'ın dilemesine bağlı olan bir gerçek olduğuna inanması. O Allah ki yaratıkları içinde insana dilediğini yapma, dilediğini terketme hususunda irade ve seçme özgürlüğünü bağışlamıştır.

﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفِرْ﴾

«Artık dileyen iman etsin, dileyen küfre sapsın»

(Kehf: 29)

1) El Furuk: 3/15

﴿ولو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة ولا يزالون مختلفين﴾

"Eğer Rabbin dileseydi, insanları elbette tek bir ümmet kılardı. Oysa onlar anlaşmazlığı sürdürmektedirler.» (Hud: 118)

Müslüman, Allah'ın iradesine karşı konulamıyacağına ve onun dönüşü olmadığına kesin olarak inanır. Tıpkı onun bir şeyde dileği hayır ve hikmetin insanların bilgisine veya bilgisizliğine bağlı olmayışında olduğu gibi. Bu yüzden müslüman bütün insanların bir gün gelip te zorla da olsa müslüman olacaklarını düşünmez. Allah yüce Rasülü'nü bile bu konuda uyardığına göre nasıl böyle düşünülebilir?

﴿ولو شاء ربك لآمن من في الأرض كلهم جميعاً أفأنت تكره الناس حتى

يكونوا مؤمنين﴾

«Eğer Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin tümü topluca iman ederdi. Öyleyse onlar mü'min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın.» (Yunus: 99)

3- Müslüman, kafirleri kafirliklerinden dolayı, dalalete sapanları sapıklıklarından dolayı sorgulamakla yükümlü değil. Bu ne onun görevidir ne de dünyada vermiş olduğu bir sözüdür. Onların sorgulanması hesap gününde ancak Allah'a kalmıştır. Onların cezası da din (ceza) gününe bırakılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿وإن جادلوك فقل الله أعلم بما تعملون. الله يحكم بينكم يوم القيامة فيما

كنتم فيه تختلفون﴾

«Eğer seninle mücadeleye girişirlerse de ki: «Allah yapmakta olduklarınızı daha iyi bilir. Allah kıyamet günü kendisinde ihtilafa düşmekte olduğunuz şey hakkında aranızda hükmedecektir.» (Hac: 67-68-69-)

Ehl-i Kitabın durumu ile ilgili de Rasulüne şöyle hitap etmektedir:

﴿فلذلك فادع واستمع كما امرت ولا تتبع أهواءهم وقل آمنت بما أنزل الله من كتاب وامرت لأعدل بينكم الله ربنا وربكم لنا أعمالنا ولكم أعمالكم لا حجة بيننا وبينكم الله يجمع بيننا وإليه المصير﴾

«Şu halde sen bundan dolayı davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru bir istikamet tuttur. Onların heva (istek ve tutku)larına uyma. Ve de ki: Allah'ın indirdiği her kitaba inandım. Aranızda adaletli davranmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizindir. Bizimle sizin aranızda (karşılıklı delillere dayalı-hüccet) bir tartışma konusu yoktur. Allah bizi bir arada birleştirip toplayacak ve dönüş de O'nadır.»

(Şura: 15)

Bu yüzden müslümanın vicdanı rahattır. Kafirin küfür inancıyla, onun iyiliğini isteyip ona adalet ile davranma arasında herhangi bir çekişmenin etkisi olamaz. O sadece din ve inançta kendisine gösterilen tarzda bir açıklama yapar.

4- Müslümanın imanı, müşrikler hakkında bile olsa Allah'ın adaleti emrettiğini, adil olmayı ve ahlâki yüceliklere çağırmaya uymasını gerektirir. Zülüm ve haksızlık bir müslümandan bile gelmiş olsa zulümden nefret etmeyi ve zalimin cezalandırılmasını gerektirir.

Yüce Allah şöyle buyurur..

﴿ولا يجرمنكم شنآن قوم على ألا تعدلوا اعدلوا هو أقرب للتقوى﴾

«Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletten alıkoymasın. Adalet yapın. O takvaya daha yakındır.»

(Maide:8)

Allah Rasulü «Kafir bile olsa mazlûmun bedduasının ardında herhangi bir perde (engel) yoktur» (1) diye buyurmuştur.

İslam'ın gayri müslimlere olan hoşgörüsü tarihte eşî görülmemiş bir hoşgörü örneğidir. Özellikle de onlar kitap ehlin-den iseler. Hele Daru'l İslam (İslam ülkesi)da yaşayan vatan-daşlar olup üstelik Araplaşmış ve Kur'an diliyle konuşuyorlarsa bunun önemi daha da artmaktadır.

Mısır Kıptilerine Özgü Nebevi Tavsiyeler:

Mısır kıptilerine gelince; onların farklı bir konumu ve özel bir durumu vardır. Allah Rasulü onlardan özel olarak söz etmiştir. Bu sayede bu, her müslümanın hafızasına ve kalbine yerleşmiştir.

Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme (r.a.) Allah Rasulü'nün vefat edeceği sırada şöyle bir tavsiyede bulunduğunu rivayet etmiştir: «Allah Allah! Mısırın kıptilerine (bakın) şüphesiz siz onlara galip geleceksiniz. Onlar Allah yolunda size yardımcı olan bir topluluk olacaklar.» (2)

Ebu Abdullah el-Halebi'nin, Abdullah bin Yezid'den, onun da Amr b. Haris'ten rivayet ettiği başka bir hadiste ise Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: «Onlara (Yani Mısır Kıptilerine) iyilikle tavsiyede bulunun. Onlar sizin için bir güçtürler. Ve Allah'ın izniyle düşmanınıza yeterli gelirler.» (2)

Tarihi gerçekler Allah Rasulü'nün haber verdiğini doğrulamıştır: Kıptiler müslüman fatihlere çok iyi davranmışlar, kendileri gibi hristiyan olan Rumların yönetimi altında olmalarına rağmen müslümanlara göğüslerini açmışlardır. İslam'a gruplar halinde girmişler, hatta bazı Emevi valileri onlardan İslam'a girenlerin çokluğundan dolayı onlara cizyeyi farz kılmışlardır. İslam'ın Mısır'daki Afrika'ya açılan kapısı olmuşlardır. Bu sayede İslam,

1) Bu hadisi Ahmed b. Hanbel Müsned'inde rivayet etmiştir.

2) Mecmau'z Zevaid: 10/62

3) El Mevarid: 2315, El Heysemi: 10/64

kısa bir süre içinde tüm Afrika'ya yayılmıştır. Onlar da Allah yolunda yardımcıları olan bir topluluğa dönmüşlerdir.

Sahih-i Müslim'de Ebu Zer (r.a.)'dan rivayet edilen bir hadiste Allah Rasulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Siz, içinde "Kirat"dan söz edilen bir yeri fethedeceksiniz, oranın halkına iyilikle tavsiyede bulunun. Onlar sizin için bir zimmet ve rahmettir.»

Başka bir rivayette;

«Siz Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası, "el-Kirat" (1) isminin çokça anıldığı bir yerdir. Orayı fethettiğinizde halkına iyi davranın. Şüphesiz onlardan size bir zimmet ve rahmet vardır» veya "zimmet ve sihr (akrabalık) bağı vardır.» (2)

Alimler onlara karşı rahmeti; "Hacer" veya "İsmail" (a.s.)'ın onlardan olduğu şeklinde, sıhriyyet (akrabalık) bağını ise; Mariye veya Allah Rasulü'nün küçük çocuğu İbrahim'in onlardan olmasına bağladılar.» (3)

Bu hadisi İmam Nevevi'nin Riyazus-Salihin adlı hadis kitabında "Anne-babaya iyilik ve sıla-ı rahim" bölümünde söz etmesinde şaşılacak bir durum yoktur. Bunda, Allah ve Rasulü'nün emrettiği o merhameti, müslümanlar ve Mısır halkı arasında -hatta onlar müslüman olmadan önce bile olsa- yaymaya bir işaret vardır.

Ka'b b. Malik Allah Rasulü'nden şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

«Mısır fethedildiğinde Kıbtilere iyilikle tavsiyede bulunun. Çünkü sizde onların "kanı" ve "rahmeti" vardır.» Başka bir rivayette ise:

1) El-Kirat: Dirhem, dinar ve bunların dışındaki paraların bir bölümüdür. Mısır halkı ondan çocuk söz edip, onu kullanırlar.

2) Sahih-i Müslim: 2543, Ahmed b. Hanbel, Müsned: 5/174

3) Riyazu's Salihin: 334

«Onların zimmet ve rahmeti vardır» şeklindedir. Yani Hz. İsmail'in annesi onlardandır. (1)

Allah Rasulü burada Kıptilere başkalarına oranla daha çok hak vermiştir. Onlar için zimmet vardır demek; yani onlar için Allah'ın, Rasulü'nün ve müslümanların va'di vardır. Bu önem verilmesi ve korunması gereken önemli bir sözleşmedir. Onlar için başkaları hakkında olmayan rahmet, kan ve akrabalık vardır, sözlerine gelince. İsmail'in annesi Hacer onlardan Araplaşmış olan Arap milletinın atasıdır. Bununla birlikte Allah Rasulü'nün İbrahim adındaki çocuğu Kıpti olan eşi Mariye'den olmuştur.

---

1) Heysemi: 10/62, ez-Zehebi: 2/753, ez-Zühri'ye göre buradaki "Rahmet" Hz. İsmail'in annesinin onlardan olmasından dolayıdır.

KÖTÜLÜĞÜ DÜZELTMENİN BASAMAKLARI

Kötülük ne zaman kuvvet kullanılarak düzeltilebilir SORU

Bu günlerde önemli sorunlardan birisi hakkında yoğun ve oldukça tehlikeli bir tartışma var. Bu da kuvvet kullanarak kötülüğü düzeltmek konusudur. Bu düzeltme görevi kimindir ve ne zaman olur?

Bazı insanlar; bu görev sadece devlete aittir. Bireyin görevi değildir, şeklinde söylerler.

Ancak başka bir grup; Bu iş terkedildiğinde ve sonuçları yalnız Allah tarafından bilinebilen bir çok fitneler meydana gelince, bunu bütün müslümanlar için bir hak hatta bir görev saymışlardır. Bu konuda dayanakları ise Allah Rasulü'nün buyurmuş olduğu: «Sizden biriniz bir kötülük gördüğünde onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmiyorsa diliyle, buna da gücü yetmiyorsa kalbiyle düzeltsin. Bu da imanın en zayıf derecesidir» (1) hadisidir.

Hadis kötülüğü gören her bireyin ilk olarak eliyle düzeltmesini, bundan acizse diliyle, bundan da acizse kalbiyle düzeltmesini bir görev olarak saymıştır. Ki bu da imanın en zayıf derecesidir. İmanın en yüksek derecesine gücü olan, niçin en zayıf derecesine razı olsun?

Bu, bazı hızlı gençleri, gördükleri kötülükleri, getireceği sonuçları hiç düşünmeden düzeltmeye kalkışmaya iter. Bunlar; kötülüğü bizzat devletin işlemesi, onu koruması, haramı helâl veya helali haram görmesi, farzları ortadan kaldırması, had cezalarını işlemez hale getirmesi, haksızlığı veya batılı yayması gibi durumlarda olur. İşte burada bireyler güçleri oranında bu sapmaları kuvvet kullanarak düzeltmeye kalkışır. Bu durumda işkence görmeyi Allah için öldürülmeyi de şehidlerin efendisi Hamza b. Abdulmuttalib'in makamına yakın bir şehitlik olarak görürler.

Bu durum insanların çoğu tarafından, özellikle de gayretli din-dar gençlerce karıştırılmıştır. Onlar bu tür sözlerini ve savunma-larını iktidarı destekleyen düzenci bazı alimlerin tutumuna karşı temellendirirler ve onların sözlerini geçersiz sayarlar.

Başka bir görüşün sahipleri ise; bu tür gençlerin tümünü yıkıcılık, aşırılık ve duygusal hareket etmekle, nassların birbiri ile bağlantısını iyice incelemeden, onların zahirine tutunmakla suçlarlar.

Zamanınızın bir bölümünü bu soruna ayırmanızı umarız. Ta ki iki görüşten hangisinin daha doğru olduğu ya da ikisi arasında veya onların dışında bir doğrunun olabileceğini anlayalım.

Allah sizin kaleminizi hakkı açıklama ve onu batıldan koruma hususunda güçlü kılsın.

CEVAP

"İyiliği emir kötülükten sakındırmak" İslâm'ın temel farizalarından biridir. Bu öyle bir farizadır ki, Yüce Allah bu iki fariza-dan her birinin, bu ümmetin en başta gelen üstünlüğü ve hayırlı bir ümmet olmasının temeli saymıştır.

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

"Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Maruf (iyi ve İslâm'a uygun) olanı emreder, münker olandan sakındırır ve Allah'a iman edersiniz." (Al-i İmran: 110)

Kur'an'a göre mü'minlerin temel özellikleri:

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾

"Tevbe edenler, ibadet edenler, (İslâm uğruna) seyahat edenler, rukû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten sakındıranlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar" (Tevbe: 112) şeklinde belirtilmiştir.

Aynı şekilde Kur'an iyiliği emredip kötülükten sakındıranları övgüyle anar, iyiliği emretmeyip, kötülükten sakındırmayanları ise kınar:

﴿لَعَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ. كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

"İsrailoğullarından küfredenlere, Davud ve Meryemoğlu İsa diliyle lanet edilmiştir. Bu, isyan etmeleri ve haddi aşmaları nedeniyledir?" "Yapmakta oldukları münker (çirkin iş)lerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi." (Maide: 78-79)

Bu yönüyle müslüman; sadece kendisini düzelterip, iyiliği yapıp kötülüğü terkederek kendi özel dünyasında yaşayan ve gördüğü hayırlı şeylerle ilgilenmeyip başını kırgın bir şekilde önüne

eğmiş, münzevi ve umursamaz bir hayat yaşayamaz. Aynı şekilde kötülüğün yuvalanıp, üremeye başladığını görmesi durumunda da buna karşı kayıtsız kalamaz.

Aksine müslüman; kendini düzeltip başkalarını da düzeltmeye çaba gösterendir. Bunun şekli Kur'an'da çok özlü bir şekilde ifade edilmiştir:

﴿والعصر. إن الإنسان لفي خسر. إلا الذين آمنوا وعملوا الصالحات

وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر﴾

"Asra andolsun. Gerçekten insan kesin olarak bir kayıp içindedir. Ancak iman edip, salih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka." (Asr: 1-3)

Müslüman, ancak kendisinden, iyiliği emir, kötülükten sakındırma olarak söz edilen bu sabır ve hakkı tavsiye etmekle kurtuluşa erebilir. O ümmet içinde hayrın ve hakkın bekçilerinden bir bekçidir.

İslâm toplumunda ortaya çıkan kötülükler İslâm ümmetinin zayıflaması ve dağınık bir şekilde bölünüp çözülmesinden kaynaklanır. Bu yüzden düzenin istikrarı devam etmez. Güven duyulmaz. Haliyle yasalardan yararlanılamaz.

Kötülük -bu hangi kötülük olursa olsun farketmez- müslüman çevreden soyutlanmış bir şekilde ancak yaşayabilir. Tıpkı idam veya ölüm cezasına çarptırılmış bir suçlu gibi o topluma rağmen adaletin gözetimi altında yaşar ve bir yerden bir yere nakledebilir.

O halde müslümandan istenen, kötülüğe karşı koyup onu uzaklaştırmalı ki, o kötülük kendi hakkı olmayan bir yerde, kendi barınağı olmayan bir evde, kendi halkı olmayan bir toplulukta yaşamını sürdüremesin.

Ebu Said el-Hudri'nin Allah Rasûlünden rivayet ettiği:

"Sizden biriniz bir kötülük gördüğü zaman onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmiyorsa diliyle, buna da gücü yetmiyorsa kalbiyle düzeltsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir" hadisi şerifi işte bu yüzden söylenmiştir.

Hadis; müslümanlardan kötülüğü gören her kişiye onu düzeltmeyi bir hak hatta bir görev olarak açık bir şekilde yüklemektedir.

Bunun delili; hadiste geçen "men rea" kelimesindeki "men"in genellik ifade etmesidir. Usulcülerin de söyledikleri gibi bu, yönetici olsun yönetilen olsun kötülüğü gören her kişiyi kapsamına alan genel bir ifadededir. Allah Rasûlü de bu "men rea minküm" cümlesi ile bütün müslümanları muhatap olarak almıştır. İlk başlangıçta sahabeden başlayıp kıyamete dek sürecek ümmetin nesillerinden hiç birini bunun dışında tutmamıştır.

O hem bir imam, hem bir devlet başkanı hem de ümmeti yöneten biri, diğerleri ise yönetilen olmalarına rağmen onlara: "Sizden biriniz bir kötülük gördüğü zaman" hadisini okuyarak onlara kötülüğü engellemelerini emretmiştir.

Kötülüğü Düzeltmenin Şartları:

Hadisteki cümleler, müslüman bir birey veya topluluktan kötülüğü düzeltme sırasında bazı şartları gözönünde bulundurması gerektiğini göstermektedir.

Birinci şart: Kötülüğün, üzerinde görüş birliğine varılmış olan bir haram türünden olması:

Yani gerçekten onun kötülük olması gerekir. Buradaki amacımız: Kötülüğün ilk önce elle düzeltilmesi, sonra dille sonra bundan aciz kaldığında ise kalple düzeltilmesinin istenmesidir. Kötülük ise ancak kanun koyucunun kesin bir dille yapılmamasını istediği ve yapıldığında ilahi azabı gerektireceği bir duruma

bağlıdır. Bu haramlık ister yasaklanan bir şeyi yaparak, isterse emredilen bir şeyi yapmayarak olsun farketmez.

Bu yasaklanan şey ister büyük günahlardan, ister küçük günahlardan olsun farketmez. Her ne kadar küçük günahlar, büyük günahlara oranla daha hafifse de her şeyden önce bu hafiflik, onları devam ettirmediğimiz sürecedir. Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا

كَرِيمًا﴾

"Size yasaklananların (büyük) olanlarından kaçınırsanız, sizin kusurlarınızı örteriz. Ve sizi onurlu üstün bir makama sokarız." (Nisa: 31)

Allah Rasûlü şöyle buyurur: "Beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan kendi aralarındaki süre içinde büyük günahlardan kaçınıldığı zaman işlenen diğer günahlara keffarettirler."(1)

Mekruh olan şeyleri yapmak, sünnet veya müstehap olanları terketmek, bu kötülükten yasaklama kapsamında ele alınmaz. Bir adamın gelip Peygamberimiz'e İslâm'a göre Allah'ın kendisi için farz kıldıklarını sorması ile ilgili hadis yüksek derecede sahih bir hadistir. Buna göre Allah Rasûlü ona namaz, zekât ve orucun farzlarından söz etmiştir. Bütün bunlardan sonra adam: "Bunların dışında başka yapmam gereken var mı?" diye sorduğunda Yüce Peygamber: "Hayır, ancak nafile olanı yapmak istersen o başka" diye buyurmuştur.

Bütün bu konuşmalar bittikten sonra adam: "Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'a andolsun ki bunların üzerine ne eklerim ne de çıkarırım. (Yani sadece farzları yaparım)" dedi. Bu kişi hakkında Allah Rasûlü, "Eğer doğru söyledi ise kurtuldu veya eğer doğru söyledi ise cennete girdi"(2) diye buyurmuştur.

1) Müslim, Sahih'inde Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir.

2) Talha bin Ubeydullah'tan rivayet edilen muttefekun aleyh bir hadistir.

Başka bir hadiste "Kim cennet ehline ulaşmak istiyorsa buna dikkat etsin" (1) şeklinde buyurulmuştur.

Bu durumda kötülüğün "haram" derecesinde ve şeriata göre gerçekten "kötü" sayılan türden olması gerekir.

Yani şeriatın çeşitli yönlerden vermiş olduğu hükümlerin ortak olarak açık nasslarla ve kesin kanunlarla onun "kötülük" olduğunu ortaya koymasındır.

O, yanılma ve isabet etme ihtimali olan, zaman, mekan, gelecek ve şartlara göre değişen sadece bir "görüş" veya "ictihad" ile "kötülük" olarak sayılamaz.

Aynı şekilde onun "kötülük" sayılmasında görüş birliği olması gerekir. Ama eski ve yeni mectehid alimlerin "caiz" oluşu ve "yasak" oluşu konusunda görüş ayrılığına düştükleri ise, el ile düzeltilmesi istenen özellikle de bunu bireylere bir görev olarak yükleyen "kötülük" kapsamına girmez.

Resim yapma, müzik aletiyle veya aletsiz şarkı söyleme, kadının elini ve yüzünü açması, kadının hakimlik gibi görevlere getirilmesi, başka bir bölgede orucun ve bayramın, hilalin çıplak gözle görülmesi veya teknik hesaplama ve gözetlemeye bağlı olarak değişmesi gibi öteden beri eski ve yeni fakihlerin görüş ayrılığına düştükleri konularda müslüman bir bireyin veya müslümanca düşünen herkesin görüşlerden birini veya ihtilaflı görüşleri dayatması ve başkalarını baskı ile onu kabule zorlaması caiz olamaz.

Hatta alimlerin çoğunluğunun oluşturduğu cumhur, bir müctehidden geldiği sürece, muhalif yalnız bir kişi bile olsa, azınlıkta kalan görüşün ortadan kaldırılmaması ve itibarının zedelenmemesi gerektiği görüşündedirler. Bir zamanlar hiç önemsenmeyip terkedilen nice görüşler başka bir asırda popüler olmuştur.

Bir fakihe ait zayıf görülen nice görüşler vardır ki sonra gelenler onu doğrulayıp, onu desteklemiş ve onu kuvvetli bir görüş ha-

1) Ebu Hureyre'den rivayet edilen muttefekun aleyh bir hadistir.

line getirmişlerdir. Sonunda da kendisine dayanılan ve onunla fetva verilen bir görüş haline gelmiştir.

Buna Şeyhu'l-İslâm İmam İbni Teymiye'nin boşanma ve aile hukuku ile ilgili fetvaları güzel bir örnektir. İbni Teymiye, konudaki fetvalarından dolayı hayatında bir çok tepkiyle karşılaştı bu, ölümünden bir süre sonraya kadar da devam etti. Daha sonra Allah onun görüşlerinin desteklenmesi ve yayılmasını nasip etti. Hatta öyle bir konuma geldi ki bir çok İslâm bölgelerinde fetvaların, yasaların ve kanunların temel dayanağı oldu.

Şüphesiz düzeltilmesi istenen kötülük, bütün müslüman imamların apaçık bir kötülük oluşunda görüş birliğine vardıklarıdır. Bunun dışında bir de kendi görüşünü başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışmak ve sonu gelmeyen kötülüklere kapı açmak vardır.

Bazı müslüman bölgelerde aşırı gençlerin oluşturduğu bir grup, çocuklarla ilgili bebek ve oyuncakları satan firmaların eşyalarını put diyerek kırıp-dökmekte ve bu put gibi duran şekilleri büyük günahlardan saymaktadırlar.

Onlara, bu tür çocuk oyuncakları, içinde yüceltme olmayan değersiz şeyler olduğu için geçmişteki alimlerce caiz görülmiştir, denildiği zaman onlar; bu şekiller öyle gözü, açıp-kapayan türden (zihni geliştiren) şekiller değildir, derler.

Onlara; fakat bu çocuklar onların sağından ve solundan nişan alıp atmakta, onu kol ve bacaklarını çıkarıp atmakta ve böylece ona herhangi bir kutsallık ve yücelik vermemektedirler, denildiği zaman buna herhangi bir cevap bulamazlar.

Diğer bazı İslâm ülkelerinde ise bazı gençler, hilalin görülüp ramazanın başlangıcının ilân edilmesinden sonra kuvvet kullanarak lokanta, kahve ve kafeteryaları kapattırmaktadırlar. Bu tür aşırı gruplar ramazan orucunun başladığı ve açıktan yemenin caiz olmadığı görüşündedirler.

Bunun bir benzeri de, bir Ramazan bayramında Mısır'da, tercih edilen fıkhi görüşlerden biri olan, çeşitli hesaplamalarla o

gece hilalin görülmesi Mısır'da asla mümkün değilken, bazı bölgelerin hilalin görüldüğünü ilan etmelerinden dolayı bu hızlı gençler, kendi başlarına devlet ve müslümanların çoğunluğunun tersine iftar edip bayramın bazı gereklerini yerine getirmekte ısrar etmekte ve bu konuda emniyet güçleriyle de hoş olmayan tartışmalara girip bazı olaylara sebebiyet vermek şeklinde yaşanmaktadır.

Bana göre bunlar birçok yönden hata etmektedirler:

Birincisi: Fakihler hilâlin görülmesi hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Bunlardan bir kısmı bir şahidi, bir kısmı ise iki şahidi yeterli görmektedirler. Bazıları da bulutsuz açık havada kalabalık bir grubun görmesini şart koşmaktadırlar. Her birinin kendine göre delilleri ve bakış açıları vardır.

İnsanları böyle yetkisi olmadığı halde tek bir mezhebin görüşüne uymaları için zorlamak caiz olmaz.

İkincisi: Devlet başkanı veya hakimın kararı, yönetim işlerinde ayrılığı ortadan kaldırır. Ümmetin de bu karara uyması gerekir.

Bu tür sorunlarda şeriatın yetkili saydığı kişiler bir imamı veya bir mezhebin ictihadını kabul etmişlerse ona uymalı ve bölücülük yapılmamalıdır.

Bazı fetvalarımda şunu söyledim: "Oruç ve bayram gibi durumlarda bütün müslümanların birliğini sağlayamıyorsak en azından bir bölge halkı olarak bu tür olaylarda kendi aramızdaki birliği sağlamalıyız. Böyle bir durumda bir bölge halkının arasında ikilik çıkması; bir grubun oruçlu, diğerinin orucu bozmuş olması kabul edilemez.

Fakat ictihad konusunda bu samimi gençlerden meydana gelen bu hataya kaba kuvvet kullanarak karşı konmamalı, aksine ikna yöntemi kullanılmalıdır.

İkinci Şart: Kötülüğün Açıktan İşlenmesi:

Yani kötülüğün açıkça ve görünür bir tarzda işlenmesidir. An-

cak kişi, insanların gözünden gizli ve kapısını kapatarak yapıyorsa bir kişinin onu merak edip gözetleme araçları veya gizli kameralar koyup onu gizlice araştırması caiz olmaz.

Hadiste geçen "sizden biriniz bir kötülük gördüğünde onu değiştirsin" cümlesindeki "rea" (görmek) kelimesi de buna delildir. Burada düzeltme işi kötülüğü bizzat görmeye bağlı kılınmıştır, yoksa başkalarından, kötülüğü duymaya bağlı kılınmamıştır.

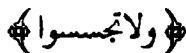
Bu İslâm'ın, gizli olarak işlenen kötülüklerin cezasını, ahirette hesaplaşma gününe bırakmasından dolayıdır. O konuda konuşmamak gerekir. Hiç kimse bu dünyada onun bir bölümünü ortaya çıkarıp gizliliklerini açma hakkına sahip değildir.

Hatta sahih hadiste de geçtiği gibi, Allah'ın örtbas ettiğini kişi de örtbas edip-gizlerse ilahi azabın çoğu o kişi hakkında hafifler. "Açıkça günah işleyenler dışında ümmetimin hepsi affedilmiştir."

Bu yüzden herhangi bir yetkili de, gizli olan kötülükleri araştıramaz. Bunların başında da kalplerde olan gösteriş, iki yüzlülük, gurur, kıskıncılık, cimrilik, bencillik, kibir gibi kötülükler gelmektedir. Din bunları, her ne kadar büyük günahlardan saymışsa da, açıktan işlenmediği sürece araştırılmaz. Zira biz zahire göre hükmetmek, gizlilikleri de Allah'a bırakmakla emir olunmuşuz.

Konunun bu yönüyle ilgili olaylardan biri de mü'minlerin emiri Ömer (r.a.)'in başına gelen olaydır. Gazali bunu "El-İhya" adlı eserinin "İyiliği Emretmek, Kötülükten Sakındırmak" bölümünde şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer bir adamın evine duvardan atlayarak girdi. Birden onu kötü bir durumda görünce sakındırmak istedi. Adam: Ey mü'minlerin emiri; ben Allah'a bir yönden isyan ettiysem şüphesiz sen üç yönden O'na isyan ettin, dedi. Hz. Ömer onlar nedir diye sorunca, Adam şöyle dedi;

Yüce Allah:

"Tecessüs etmeyin (birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın)." (Hucurat:12) diye buyurmuş oysa sen tecessüs ediyorsun. Yüce Allah:

﴿وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَاهَا﴾

"Evlere kapılarından girin." (Al-i İmran: 189) diye buyurmuş. Oysa sen duvarın üstünden atlayarak giriyorsun. Yüce Allah:

﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾

"Evlerinizden başka evlere, yakınlık kurup (izin almadan ve (ev halkına) selam vermeden girmeyin." (Nur: 27) diye buyurmuş sen ise selam vermedin. Bu durumda Hz. Ömer ona tevbe etmesini şart koşarak orayı terk eder".(1)

Üçüncü Şart: Fiili güce sahip olmak

Kuvvet kullanarak kötülüğü düzeltmenin üçüncü şartı; onu düzeltmek için fiili güce sahip olunmalıdır.

Yani kötülüğü düzeltmeyi isteyen kişinin bizzat kendisi veya birlikte olduğu yardımcıları ile onu kuvvetle değiştirme gücüne sahip olmasıdır. Bunun anlamı; o kötülüğü kolaylıkla ortadan kaldıracabilecek maddi ve manevi güce sahip olmasıdır.

Bu şart ta Ebu Said'in rivayet etmiş olduğu hadiste; "eğer gücü yoksa diliyle düzeltsin" tarzında söylediği sözden alınmıştır. Yani eğer eliyle düzeltmeye gücü yetmiyorsa, onu bu güce sahip olanlara bırakmalı, kendisinin gücü yetiyorsa diliyle düzeltip, açıklamalıdır.

Bu, genellikle her yetki sahibinin kendi yetki alanında olur. Tıpkı erkeğin hanımına, babanın ailesinde kız ve erkek çocuklarına ve ondan sonra gelenlere, bir kuruluşun sahibinin kendi kuruluşunda, kendisine itaat edilmiş bir devlet başkanının kendi idare ve gücünün olduğu sınırlarda bu yetkiye sahip olması gibi.(2)

1) El İhya: 7/1218

2) Burada bazı devlet başkanlarının yönetimlerinde aciz oldukları şeyi kastediyorum. Ömer bin Abdulaziz'in saltanatı kaldırıp şura sistemini yerleştiremediğini gördük.

Ancak biz gücü maddi ve manevi kısımlara ayırdık. Zira erkeğin hanımı üzerinde ve babanın çocukları üzerindeki gücü maddi güce sahip olmasından değil. Aksine onun büyüklüğü ve saygınlığı, onun sözünü geçerli kılıp, itaat edilir hale getirmektedir.

Kötülüğün Devlet Tarafından İşlenmesi

Burada bir sorun var. O da, kötülüğü maddi ve askeri bütün kilit noktaları elinde bulunduran devlet tarafından işlenmesi durumunda, bireyler ve topluluklar, devlet tarafından işlenen veya himaye edilen bu kötülükleri düzeltmek için ne yapmalıdırlar?

Cevap: Kötülüğü düzeltmek için günümüzde üç şeyden birine sahip olmak gerekir:

Birincisi: Silahlı kuvvetler; çağımızda birçok ülke özellikle de üçüncü dünya ülkeleri buna dayanarak hakimiyet ve idarelerini sürdürmektedirler. Muhalif düşmanlarını silahlı mücadele ile susturmaktadırlar.

Bu tür devletlerin dayandığı temel ilke; "mantık kuvvetiyle" değil de "kuvvet mantığıyla" hareket etmektir. Kimde bu güçler varsa o, düzeltmeye yönelik her türlü halk hareketini bastırabilir. En son Çin'de özgürlük isteyen öğrenci hareketlerinin nasıl bastırıldığını gördük.

İkincisi: Demokratik ülkelerde uygulanmakta olan ve çoğunluğun kararına göre kanunlar koyup değiştirebilen yasama gücüne sahip millet meclisi. Bozuk olmayan gerçek demokrasi yönetimi altında yaşayanların, hiç bir başbakanın, devlet veya hükümet başkanının "hayır" diyemeyeceği bağlayıcı yasalar aracılığıyla gördükleri her kötülüğü değiştirmeleri mümkündür.

Üçüncüsü: İçinde farklılık olmayan tek bir toplum gibi görünen halkın oluşturduğu halk cumhuriyetleri. Bu halk ayaklandığı zaman, bu ayaklanmaya veya yürüyüşe karşı hiç kimse

duramaz. Çünkü bunlar, önündeki herşeyi silahlı kuvvetleri bile silip süpüren, geride hiçbir şey bırakmayan bir sel veya kasırğa gibidirler. Bunun önünde silahlı kuvvetler bile duramaz. Çünkü sonuçta o da onlardan bir parçadır. Bu tür cumhuriyetlerde insanlar ancak birbirlerinin akraba anne-baba, kız kardeş ve erkek kardeşidirler.

Bu üç güce de sahip olmayanın gücü elde edinceye kadar sabretmesi, direnmesi ve cihada hazır olması gerekir. Kötülüğü engellemek isteyenlerin, bir halk çoğunluğunun oluşması için dille, kalemle davet ederek ve yönlendirerek çalışması gerekir. Bu değiştirme işini üstlenecek yeni bir neslin terbiyesi ve yetiştirilmesi için çalışılmalıdır.

Bu aynı zamanda,

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مِنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ﴾

"Ey iman edenler üzerinizdeki (yükümlülük) kendi nefislerinizdir. Siz doğru yola erişerseniz, sapan size zarar veremez" (Maide: 105) ayetiyle ilgili Ebu Sa'lebe'nin Allah Rasûlü'ne sorduğu hadise işaretidir. Buna karşılık Allah Rasûlü ona şöyle söylemiştir: "Onlarda bir isteksizlik, kendi arzularına uymak, dünya zevklerinden etkilenip, her birinin kendi görüşünü benimsediğini görünceye kadar onlara iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaya devam edersin. Bu durumda halkı bırakıp kendine bakarsın. Sizden sonra daha nice günler gelecek. O günlerde sabredenler tıpkı elinde kor ateşi tutan gibidir. O günde çalışanlar sizden elli kişinin çalışmasına bedel bir ücret alırlar.(1) Bazı rivayetlerde ise; "gücünün yetmediği bir şeyi gördüğünde" cümlesi geçer.

Dördüncüsü: Daha büyük bir kötülüğe yol açma endişesinin bulunmaması; yani kuvvetle kötülüğü ortadan kaldırmamız durumunda ondan daha büyük bir kötülüğün olması endişesinin bulunmaması. Mesela masum insanların kanlarının dökülmesi,

1) Bu hadis, Tirmizi, Ebu Davud, İbni Mace, İbni Cerir ve İbni Hatim rivayet etmişler.

saygınlıklarının çiğnenmesi, mallarının yağmalanmasına sebep olacak bir fitne olursa, bunun sonucunda kötülük tam anlamıyla yerleşmiş olur, zorbalar yeryüzünde bozgunculuk yapıp zorbalıklarını daha da arttırırlar.

Bu yüzden alimler daha büyük ve tehlikeli olanına yol açmasın diye mevcut kötülüğe karşı susmayı yasal olarak kabul etmiş, iki zarardan en hafif olanını ve iki şerden en az zararlı olanını (ehven-i şer) işlemeyi uygun görmüşlerdir.

Bununla ilgili sahih hadiste Allah Rasûlü Hz. Aişe'ye şöyle buyurmuştur: "Ey Aişe; eğer kavmimin şirke düşmesinden korkmasaydım, Kabe'yi Hz. İbrahim'in yapmış olduğu temeller üzerine bina ederdim."

Yüce Kur'an'da Hz. Musa'nın İsrailoğulları ile beraber olduğu bir sırada kırk günlüğüne Allah ile buluşmaya çağırılması ile ilgili kıssa da bunu desteklemektedir. Bu süre içinde Hz. Musa'nın yokluğunu fırsat bilen Samiri, altından bir buzağı yaparak onların içine fitneyi yayıyor. Hatta o buzağıya tapıyorlar. Hz. Musa'nın kardeşi Hz. Harun öğüt veriyor fakat dinlemiyorlar ve şöyle diyorlar:

﴿لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى﴾

"Musa bize geri gelinceye kadar ona (buzagağıya) karşı bel büküp önünde eğilmekten kesinlikle ayrılmayacağız." (Taha: 91)

Hız. Musa dönüp bu çirkin işi, yani buzağıya tapma olayını gördükten sonra kızgınlığından kardeşinin sakalından tutup kendine doğru çeker.

﴿قَالَ يَا هَارُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا. أَلا تَتَّبِعُنَ أَفْعَصَيْتَ أَمْرِي. قَالَ

يَبْتَغُونَ لِي خَشْيَتَ إِيْنِي خَشْيَتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي

إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي﴾

"(Musa da gelince) Ey Harun demişti. Onların sapıklıklarını gördüğün zaman seni (onlara müdahale etmekten) alıkoyan neydi?" "Niye bana uymadın, emrim baş mı kaldırdın?" "Dedi ki ey annemin oğlu sakalımı ve başımı tutup yolma. Ben senin: "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın. Sözümü önemsemedin" demenden endişe edip korktum." (Taha: 92-94)

Bunun anlamı: Hz. Harun abisinin yokluğunda o gelinceye kadar toplumun birliğini sağlamak için gelmiştir. Her ikisi de onları bu tehlikeli düşünceden tekrar sağlam ve hikmetli yola yöneltme hususunda anlaşılmaktadır. Bu durumda kötülüğü eliyle bir başka ifadeyle maddi gücün verdiği zorlama ile düzeltmek isteyen kimse de bu dört şartın bulunması gerekir.

Sınırlı olan kötülükleri değiştirmek çözüm değildir:

Burada müslümanların durumunu düzeltmekle uğraşanları son derece önemli bir sorundan dolayı uyarmak isterim: Bu da, müslüman toplumumuzun batı sömürgesi altında geri kalması, laik ve tağuti yönetimler sırasında çok uzun ve köklü bir tahribata uğramış olmasıdır. Bu tahribat yüzünden ortaya çıkan müzik konserleri, kadınların sokakta açılıp saçılmaları, caiz olmayan uygunsuz kaset ve video filmlerinin satışının yaygınlaşması gibi sınırlı kötülükleri de ortadan kaldırmak yeterli değildir. Daha köklü, geniş ve daha kapsamlı değişikliklerin yapılmasının gerekliliği daha önemli ve daha büyük bir iştir.

Fikirleri, anlayışları, değerleri, ölçüleri, ahlâk, gelenek, görenek ve uygulamaları, sistem ve yasaları kapsayıcı değişikliklerin yapılması gerekir. Bundan önce de insanı, içten devamlı bir yönlendirme ile sürekli terbiye ve güzel örnek sunarak değiştirmek. İnsan kendi kendini değiştirdiği zaman Allah da onu değişmez kanunlarına uygun olarak değiştirmeye layık görür.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يَغْيُرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾

"Gerçekten Allah kendi nefis (öz)lerinde olanı

değiştirip bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip bozmaz." (Ra'd:11)

Kötülüğü Yumuşaklıkla Değiştirme Zorunluluğu:

Burada unutmamamız gereken bir kural daha var. O da kötülüğü düzeltmek ve onu işleyen kişiyi iyiliğe çağırmada yumuşaklığın olması zorunluluğudur. Allah Rasûlü bize yumuşaklığı tavsiye etmiş ve Allah'ın her işte onun olmasını istediğini açıklamıştır. O bir şeye girdiğinde onu ancak güzelleştirir. Bir şeyden çıktığında ise onu ancak çirkinleştirir.

Burada aktarılması gereken kıssalardan bir de Gazali'nin el-İhya adlı eserinde söz etmiş olduğu bir kıssadır.

Bu kıssaya göre; bir adam iyiliği emir, kötülükten de sakındırmak amacıyla Halife el-Me'mun'un huzuruna girer. Ona: Ey zalim, ey facir... gibi çok kaba sözler söyler. Me'mun da bir çok yöneticinin yapmış olduğu gibi onu hemen cezalandırmaz ve ona büyük bir incelik ve yumuşaklıkla şöyle der: "Be adam Allah senden daha hayırlı birini benden daha şerli birine gönderdi. Ve ona yumuşak bir tarzda konuşmayı emretti. İşte her ikisi de senden daha hayırlı olan, Hz. Musa ve kardeşi Harun'u benden daha kötü olan Firavun'a gönderdi diyerek, şu ayeti okudu:

﴿ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ . فَقُولَا لَهُ قَوْلَا لَيْنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴾

"İkiniz Firavun'a gidin çünkü o, azmış bulunmaktadır. Ona yumuşak söz söyleyin umulur ki öğüt alıp-düşünür, ya da içi titrer-korkar." (Taha: 43-44)

Yüce Allah ayette Firavun'un "azmış" olmasından söz etmesine rağmen, "umulur ki öğüt alıp-düşünür ya da içi titrer-korkar" şeklinde "ümit" ifade eden bir edatı kullanmasının asıl nedeni; iyiliğe davet edilen kişinin küfrü ve zulmü her ne kadar devam ediyorsa da davetçinin hiçbir zaman umudunu kaybetmemesi, sürekli nezaket ve yumuşaklık metodunu kullanması, korkutma ve baskı yöntemini kullanmaması gerektiğine bir delildir.

ASIL FİTNEYE DAVET EDENLER KİMLERDİR?

SORU

İslâmî konferanslardan birinin olduğu bir toplantı salonunda meşhur ilim adamlarından birinin şöyle dediğini duydum: "Bir kimsenin sadece nasihat ederek veya günahların altında ezilmiş olarak Allah'a kavuşması, bir fitneye çağırarak Allah'a kavuşmasından daha hafiftir. Zira fitne bozgunculuk ve müslümanların bölünüp-parçalanmasına götüren bir nedendir.

Bu ilim adamı söylemiş olduğu o sözle yeryüzünde ve toplum hayatında Allah'ın dinini hakim kılmaya çağıran, bazı İslâmî grupları hedef almaktaydı. Ona göre bu grupların bu şekildeki tutumları nedeniyle insanlar bölünmekte ve bazı idarecilere karşı ayaklanmaktadırlar.

Sizden, fitnenin ne olduğunu bana anlatmanızı isteyebilir miyim? Ki farkında olmadan ﴿ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ﴾ "Fitne ise katilden beterdir." (Bakara: 217) hükmünce belirtilen fitnenin teşvikçilerin- den olmayayım. Ben bu sözden insanların görüş ayrılığına ve birbirlerine düşman olmalarına neden olan, onların tek söz ve tek saf etrafında birleşip birlik olmalarını engelleyen her davetin şerrinden Allah'a sığınılması gereken bir fitne olduğunu anladım.

CEVAP

Fitne, senin anlayıp ta aklından geçirdiğin gibi olsaydı o zaman Allah'ın elçileri fitneye ilk çağıran ve onun ateşini tutuşturan kimseler olurlardı. Şüphesiz onlar batıla dalıp, sapıklık içinde yüzen, kötülük üzere yardımlaşan, gencinden yaşlısına kadar kendilerince düzdükleri bir çok ilahı kabul edip onlara ibadet eden ve bu durum önceki kuşak sonrakine, babalar çocuklarına zincirleme bir şekilde aktarıp dururken Yüce Allah katından onlara bir elçi gönderdi. O onların bu durumunu bir cehalet olarak niteledi. Onların ilahlarını kusurlu buldu. Onların dedelerinin ve atalarının akılsız olduklarını belirtti. Onları sapıklık, fasıklık, körlük ve sağırlıkla suçladı.

Böyle olunca toplumda bu yeni davaya inanan, onun yolunda canını feda eden, onu canıyla ve elindeki bütün imkanlarla korumaya çalışan bir grup oluşmuş olur. O zaman kendi atalarından itibaren süregelen inançlarında ısrar eden, kendisinden bir güç ve karşılık bulamadıkları halde uydurma ilahlara tapmaya devam eden bu grupla diğer grup arasında bir düşmanlık ve hatta savaş bile olacaktır.

Bu durum; Hz. Salih (a.s.)'inkıssasını anlatan ayeti kerimede açıkça ortaya konulmuştur:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ

يَخْتَصِمُونَ﴾

"Andolsun biz Semud (kavmine de) kardeşleri Salih'i: "Yalnızca Allah'a kulluk edin" diye (demek üzere) gönderdik. Bir de ne görsün, onlar birbirlerine düşman kesilmiş iki gruptur." (Neml: 45)

Bir grubun batıl üzere yaşamaya devam etmede ısrar etmesi üzerine iki düşman grubun meydana gelmiş olması nedeniyle gerçekten Salih (a.s.) fitneye mi çağırmıştır?

Matta İncili'nin rivayetine göre Hz. İsa; "Ben yeryüzüne sa-

dece barışı yaymaya gelmedim. Aksine kılıcı da yaymaya geldim. Ben çocuğu babasından, kadını kocasından, köleyi efendisinden ayırmak için geldim" demiştir.

Peki Allah'ın kelimesi ve ruhu Meryem oğlu İsa'nın davetinin, bir ailenin bireylerini birbirinden ayırması onun fitneye davet ettiğini mi gösterir.

Yüce Allah son peygamberine göndermiş olduğu ölümsüz kitabında şöyle buyurur:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ

عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَوَلَّكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

"Ey iman edenler, eğer imana karşı küfrü sevip-tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler edinmeyin. Sizden kim onları veli edinirse işte zulme sapanlar bunlardır." (Tevbe: 23)

﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ

كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ﴾

"Allah'a ve Ahiret gününe iman eden hiçbir kavim (topluluk) bulamazsın ki, onlar Allah'a ve Rasûlüne karşı baş kaldıran kimselerle bir sevgi (ve dostluk) bağı kurmuş olsunlar; bunlar ister babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse kendi aşiretleri (soyları) olsalar dahi." (Mücadele: 22)

Kureyş müşrikleri de peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında: "O bir sihirbazdır. Görmüyor musunuz o kişi ile hanımını, kişi ile babasını, kişi ile kardeşini, kişi ile o çocuğunu birbirinden ayırmaktadır" demişlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) birlik halinde putlara tapan bir toplumu davetiyle sarsıp, bir kısmının müslüman olması, bir kısmının ise kâfir olarak kalıp, rableri hakkında iki düşman gruba

ayrılmaları, birbirlerine saldırmaları, birbirleriyle savaşmaları, hatta kardeşin kardeşle, çocuğun babasıyla savaşır hale gelmesiyle acaba fitneye mi davet etmiştir?

Cevap: Hayır.

Öyleyse fitne ne demektir?

Fitne Allah'ın kitabında da belirtildiği gibi; "sınamak" ve "denemek" anlamına gelir. Kelimenin asıl anlamı; "gerçeğini sahtesinden ayırmak için altını potaya atıp kaynatmak" demektir. Daha sonra genellikle, "şiddetli bir azap ve zorlukla denenme" anlamında kullanılmıştır. Tıpkı Yüce Allah'ın "Ashabu'l Uhdud" hakkında;

﴿إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ

عَذَابُ الْحَرِيقِ﴾

"Gerçek şu ki mü'min erkeklerle, mü'min kadınlara işkence (fitne) uygulayanlar sonra da tevbe etmeyenler (yok mu) işte onlar için cehennem azabı vardır ve yakıcı azap onlar içindir." (Buruc: 10) şeklinde buyurmasında olduğu gibi.

Kur'an, kişiyi dininde fitneye düşürmeyi (dinden dönmesi için işkence etmeyi) katilden daha büyük bir suç olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden haram ayında savaşmayı günah sayan fakat ondan daha ağır ve daha çirkin bir suçu işleyenleri de reddetmiştir.

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدَ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ﴾

﴿الْقَتْلِ﴾

"Sana haram olan ayı ve onda savaşmayı sorarlar. De ki: "Onda savaşmak büyük (bir günahdır) Allah

katında ise, Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'a engel olmak ve halkını oradan çıkarmak daha büyük (bir günahdır). Fitne ise katilden daha beterdir." (Bakara: 217)

Böylelikle Kur'an insanın inancına saldırmayı, kendisine saldırmaktan daha kötü olarak görmüştür.

Aynı şekilde Kur'an, mü'minin dini uğrundaki fitnesini yani sınanıp-denemesini Allah'ın değişmez bir kanunu olarak görmüştür:

﴿سنة الله في الذين خلوا من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلاً﴾

"(Bu) daha önceden gelip geçenler hakkında (uygulanan) Allah'ın sünnetidir. Allah'ın sünnetinde kesin olarak bir değişiklik bulamazsın." (Ahzap: 62)

Bu konuda Yüce Allah sadece mü'minlere özgü olan bir takım bela, afet, kötülük, zararların indirildiğinden söz etmektedir:

﴿ألم. أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا وهم لا يفتنون. ولقد فتنا

الذين من قبلهم فليعلمن الله الذي صدقوا وليعلمن الكاذبين﴾

"Elif. Lam. Mim. İnsanlar (yalnızca) iman ettik diyerek sınanmadan bırakılıvereceklerini mi sandılar?" Andolsun onlardan öncekileri sınadık. Allah gerçekten doğruları bilmekte ve gerçekten yalancıları da bilmektedir." (Ankebut 1-3)

Fitneye karşı direnç göstermeden, gücünü kullanmadan onun karşısında sarsılanları da kötülemiştir:

﴿ومن الناس من يقول آمنا بالله فإذا أؤذى في الله جعل فتنة الناس

كعذاب الله ولئن جاء نصر من ربك ليقولن إنا كنا معكم أو ليس الله بأعلم

بما في صدور العالمين﴾

"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'a iman ettik

der. Fakat Allah uğruna eziyet gördüğü aman insanların (kendilerine yönelttikleri işkence ve, fitnesini Allah'ın azabıymış gibi sayar. Ama Rabbine bir yardım ve zafer gelirse andolsun biz gerçekten sizlerle birlikteydik" demektedirler. Oysa Allah, alemlerin sinelelerinde olanı daha iyi bilen değil midir?" (Ankebut: 10)

Bu durumda fitneciler ise mü'min erkekler ve kadınlara işkence edip, onlara, tağuta değil Allah'a, cahiliyeye değil İslâm'a, ateşe değil kurtuluşa çağırdıkları için baskı uygulamaktadırlar.

Fitne çıkaranların İslâm ülkelerindeki esas kaynakları içteki bazı inanç ve yıkıcı hareketlerdir.

Bu şekilde fitne meydana getirenleri Allah Rasûlü, karanlık saçan bir zalim olarak haber vermekte ve şu sözleriyle ondan sakındırmaktadır:

"Zifiri karanlık geceye benzeyen fitneler ortaya çıkmadan önce salih ameller yapmaya davranınız. Çünkü o fitneler ortaya çıkınca kişi mü'min olarak sabahlayacak, kâfir olarak akşamlayacak. Ya da mü'min olarak akşamlayacak ve kâfir olarak sabahlayacak, dinini de bir dünya malı karşılığında satacaktır."

Bu hadiste sözü edilen fitneleri, dinin afyon olduğunu ve her şeyin temelinde maddenin varolduğunu iddia eden sapırtıcı kâfir Marksizm'le, dini hayattan ve toplumdan söküp atmayı gerekli gören Laisizm'den daha iyi uygulayan olabilir mi?

Laisizm ve Marksizm'e davet edenler Huzeyfe (r.a.)'nin hadisinde geçtiği gibi cehennem kapılarında durup insanı çekip cehenneme atanlar değil midir?

Huzeyfe b. El-Yeman, sahabeler arasında münafıklar konusunda uzman ve müslümanların başına gelecek fitneler ile ilgili haberleri araştıran biri idi. Buhari ve Müslim, her ikisi de kendi senedleriyle ondan şu dehşet verici hadisi rivayet etmişlerdir. Huzeyfe (r.a.) şöyle demiştir: "İnsanlar Allah Rasûlü'nden "hayır" ile ilgili soruyorlardı. Ben ise başımıza gelme tehlikesi

olan "şer" hakkında sordum. O Allah Rasûlüne şöyle sorduğunu söyler: "Biz cahiliyye döneminde "şer" ile birlikte yaşıyorduk. Allah bize bu "hayır" gönderdi. Acaba bu hayırdan sonra şer var mıdır?" O: "Evet" dedi. "Peki bu şerden sonra hayır var mıdır?" diye sorunca: "Evet, fakat o arada bir karışıklık olacaktır" dedi. "Bu karışıklık nedir" diye sordum. Allah Rasûlü şöyle dedi: "Benim sünnetimin dışında bir yaşam tarzı ve ilettiğim yolun dışında bir yol edinen bir topluluktur. Kimi zaman onları tanırsın kimi zaman tanımazsın." "Bu hayırdan sonra bir şer var mıdır?" diye sorunca: "Evet. Cehennem kapılarında ona davet edenler olacak. Kim onların davetini kabul ederse hemen onu alıp cehenneme atacaklar."

Huzeyfe: "Ey Allah'ın Rasûlü onların niteliklerini bize anlatın" dedi. Allah Rasûlü: "Onlar bizim milletimizdendirler ve bizim dilimizi konuşurlar" diye buyurdu.

Ebu Davud'daki hadiste ise şöyle geçer; Huzeyfe: "Bu hayırdan sonra şer var mıdır?" diye sordum, Allah Rasûlü: "Kendisiyle cehennemın kapılarına davet edilen kör ve sağır bir fitne vardır. Eğer ben ölürsem senin bir hurma kütüğü karşılığında bile yaşamayan onlardan birine uymandan daha hayırlıdır" dedi.

Son olarak şunu söylüyorum; aynı şekilde fitneye davet edenler karanlığa yelken açmış, tağutlara yağcılık yapan, kelimeleri asıl yerinden alıp değiştiren, Kur'an'ı yöneticilerin zevkine uydurmaya çalışan ve yüce Allah'ın;

﴿وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ
أَوْلِيَاءٍ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ﴾

"Zulmedenlere eğilim göstermeyin, yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka velileriniz yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz." (Hud: 113) buyurmuş olduğu ayetini unutan kötü ve dünyacı alimlerdir.

"Kim bir zulmün devamını sağlamaya çalışırsa, Allah'a mülkünde isyan edilmesini istemiştir, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen herkes zalimdir" diyen Hasan el-Basri (r.a.)'ye Allah rahmet eylesin.

Bu hususta alimleri niteleyen şöyle bir hadis gelmiştir: "Onlar, dünyalık elde etmek için dini kullanırlar. Bir koyun derisi bile olsa yumuşaklıktan onu kabul ederler. Onların dilleri baldan tatlıdır. Fakat kalpleri kurtların kalbi gibidir. "

Görünen ve görünmeyen yönleriyle bu fitneden kurtulmanın yolu nedir? diye sorarsan, sana Tirmizi'nin hadisi ile cevap verebilirim.

Tirmizi Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Benden sonra zifiri karanlık geceye benzer fitneler olacak." Hz. Ali: "Bunlardan çıkış yolu nedir ey Allah'ın Rasûlü diye sordum" der, Allah Rasûlü: "Sizden öncekilerden ve sizden sonrakilerden haber veren, aranızda olan şeyler hakkında hüküm veren, o bir saçmalık olmayıp hak söz olan, onu terkedenin başına büyük bir felaket geleceği, onun göstermiş olduğu yolun dışında bir arayışta olanların sapacağı, o Allah'ın sağlam bir ipi, apaçık bir nuru, hikmetli bir öğüdü, dosdoğru yolu olan Allah'ın kitabıdır. O öyle bir kitaptır ki onunla arzular sapmaz, diller birbirine karışmaz, görüşler dağınık hale gelmez. Alimler ondan doymazlar. Takva sahipleri ondan hiç usançlık duymazlar. O çoğunluğun reddedeceği bir uydurma ve içinde şaşırtıcı çelişkiler olan bir kitap değil. O öyle bir kitaptır ki cinler onu duyduklarında onu reddetmeyip; "doğrusu biz büyük hayranlık uyandıran bir Kur'an dinedik" sözünü söylemişlerdir. Onu öğrenen ilerler. Onunla konuşan doğruyu söyler, onunla hükmeden adalet ile hükmetmiş olur, onu uygulayan sevap kazanır ve ona çağıran dosdoğru olan Allah'ın hidayet yoluna çağırılmış olur."

ALLAH'IN İNDİRDİĞİYLE HÜKMETMEK

SORU

Bu günlerde bazı gazetelerde müslümanların Allah'ın indirdikleri ile hükmetme yükümlülüğü ile ilgili olarak bazı yazarlarca insanı şüpheye sevkedecek sözler dolaşıp durmaktadır. İslâmi ilimlerde uzman olmayan ve İslâm şeriatında fakih olmayan bu kişilerin bu tür acayip sözlerini duyduk.

Onlardan bazıları şöyle der; Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenleri kötüleyip, onları küfür, fasıklık ve zulüm ile damgalayan ayetlerden esas maksat müslümanlar değil.

Ayetlerin bizzat ifade tarzının ve indiriliş nedenlerinin de gösterdiği gibi o, ancak kitap ehli olan yahudi ve hristiyanlar hakkında indirilmiştir.

Onlar aynı şekilde Allah Rasûlüne:

﴿وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاهُمْ وَأَحْذَرِهِم أَن يَفْتَنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾

"Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve onların hevalarına uyma. Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni şaşırtmasınlar diye onlardan sakın" (Maide: 49) şeklinde buyurmuş olduğu ayetin müslümanlar arasında

hükmetmek hakkında olmadığı, gayri müslim olan ehl-i kitap arasında hükmetmek hakkında olduğunu söylediler.

Onlardan bazıları ise şöyle dediler: Müslümanların bu ayetlerin kapsamına girdiklerini kabul etsek bile bu sözü edilen ayetlerden esas amaç; hakimlerin işi olan anlaşmazlık konularını ve düşmanlıkları çözmektir. Yoksa krallar, devlet başkanları, başbakanlar gibi siyasi otoritelerin uygulamalarını dayandırdıkları siyasi ve yasama yetkisi anlamında değil. Ya da kanunları koyma, değiştirme ve yürürlükten kaldırma yetkileri bulunan parlamento değil.

Bazıları da, Kur'an'da "Şeriat" kelimesinin iddia edildiği gibi, kanunun uygulanması anlamında olmadığını; şeriattan maksadın, Kur'an'ın bazı Mekki ayetlerinde belirginleşmiş olan inanç, ahlâk ve başlıca faziletlerin uygulanmasına yönelik ilâhi bir metod olduğudur. Bu yüce Allah'ın;

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

Sonra seni de bu emirden bir şeriat üzerine kıldık. Öyleyse sen ona uy ve bilmeyenlerin heva (istek ve tutku)larına uyma." (Casiye: 18) şeklindeki buyruğunda da vurgulanmıştır, diyorlar.

Bazı kardeşlerimiz bu günlerde ortaya çıkan ve insanı şüpheye sokan bu tür yazıların neden olduğu bu hayati soruna delillerle el atmamı istediler.

CEVAP

Burada bazı temel değerlendirmelere genel bir şekilde değinmek isterim.

Birincisi: Burada İslâm ümmetinin değerli alimleri; "Dinin zaruretlerinin bilinmesi gerekir" diye bir kural koymuşlardır. On-

lar bu hususlarda (halk olsun üst tabaka olsun farketmez) her kesin eşit olmasını amaçlamaktadırlar. Bunların bilinmesi tevatür ve tarihçe kesinlik derecesinde ümmetin nesilleri arasında yayıldığı için bu konuda tartışma veya delil getirmeye gerek yoktur.

Ümmetin hakkında icma ettiği, fikri ve ilmi açıdan görüş birliğine vardığı bu tür şeyler, "kesin deliller" adı altında toplanır.

Bu yüzden bu tür konularda İslâm'ın bizzat temel kaynaklarına müracaat etmenin dışında müslümanlar arasında konuşma ve tartışmaya gidilmez.

Bu noktalardan dolayı ben Kur'an'ın, yalnız hastalara üflenmek, ölülerin üzerine okunmak veya bazı ahlâki kurallara hapsedilip sınırlı tutulmak için gönderilmediği inancındayım. O uygulanmak ve kendisine uyulması için indirildi. İnsanlar arasındaki ilişkilere hükmetmek, hayatın, Allah'ın emir ve yasaklarına, kanun ve kurallarına uygun olarak düzenlenmesi için gönderildi.

Allah'ı Rab, İslâm'ı din, Hz. Muhammed'i peygamber, Kur'an'ı da bir hayat düzeni olarak kabul eden herkes için bu yeterlidir. Çünkü müslüman; Allah'ın ve Rasûlü'nün hükmü karşısında, kesin ve açık olan nass ve kurallar için herhangi bir delile ihtiyaç duymaksızın; duyduk ve itaat ettik şeklinde söyleyendir.

Bu konuya girip müslümanların Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeleri ve onlara uymalarının gerekliliğini ortaya koyduktan sonra bütün gücümüzle şunu söyleriz:

Buradaki delil sadece, Kur'an ve sünnetle ve Maide suresindeki Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenleri kâfirlik, zalimlik ve fasıklıkla niteleyen ayetle sınırlı değildir. İsteklerimize uysun veya uymasın, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmemizin gerekliliğini daha güçlü ve açıkça vurgulayan başka ayetler de var. Şimdi Nisa suresinden şu ayetleri okuyalım:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
يَرِيدُونَ أَن يُتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ
أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أُنْزِلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ
رَأَيْتِ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُونَ عَنْكَ صُدُودًا. فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا
قَدِمْتَ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا. أُولَئِكَ
الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَعَظَّمَ قُلُوبَهُمْ وَغَلَبَ عَلَيْهِمْ
قَوْلَا بَلِيغًا. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا
أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا
رَحِيمًا. فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يَحْكُمَوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيَسْلُمُوا تَسْلِيمًا﴾

"Sana indirilene ve senden önce indirilene gerçekten inandıklarını öne sürenleri görmedin mi? Bunlar tağutun önünde muhakeme olmayı istemektedirler. Oysa onlar onu reddetmekle emrolunmuşlardır. Şeytan da onları uzak bir sapıklıkla sapıtmak ister."

"Onlara Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin" denildiğinde o münafıkların senden kaçabildiklerince kaçtıklarını görürsün."

"Öyleyse nasıl olur da kendi ellerinin sundukları sonucu, onlara bir musibet isabet eder, sonra sana gelerek: "Kuşkusuz biz iyilikten ve uzlaştırmaktan başka bir şey istemedik" diye Allah'a yemin ederler."

"İşte bunların, Allah kalplerinde olanı bilmektedir. O halde sen onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve onlara nefislerine ilişkin açık ve etkileyici söz söyle."

"Biz peygamberlerden hiç kimseyi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesinden başka bir şeyle göndermedik. Onlar kendi nefislerine zulmettiklerinde şayet sana gelip Allah'tan bağışlama dileselerdi ve peygamberler de onlar için bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tevbeleri kabul eden, esirgeyen olarak bulurlardı."

"Hayır öyle değil. Rabbine andolsun, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp sonra senin verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın; tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (Nisa: 60-65).

Aynı şekilde şu ayetleri de Nur suresinden okuyalım:

﴿وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ. وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ. وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ. أَفَى قُلُوبُهُمْ مَرَضٌ أَمْ أُرْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحْصِفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

"Onlar derler ki: "Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettik ve itaat ettik." Sonra da bunun ardından onlardan bir grup sırt çevirir. Bunlar iman etmiş değildirler."

"Aralarında hükmetmesi için onlar Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıkları zaman, onlardan bir grup yüz çevirir."

"Eğer hak onların lehlerinde ise ona boyun eğerek gelirler."

"Bunların kalplerinde hastalık mı var? Yoksa kuşkuya mı kapıldılar? Yoksa Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine karşı haksızlık yapacağından mı korkmaktadırlar? Hayır onlar zalim olanlardır."

"Aralarında hükmetmeleri için Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıkları zaman mü'min olanların sözü: "İşittik ve itaat ettik demeleridir." İşte felaha kavuşanlar bunlardır." (Nisa: 47-51)

Ahzap suresinde de şöyle geçer:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾

"Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiği zaman mü'min olan bir erkek ve mü'min olan bir kadın için kendi işlerinde seçim hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, artık gerçekten o, apaçık bir sapıklıkla sapıtmıştır." (Ahzab: 36)

Yüce Allah'ın kitabından olan bütün bu apaçık ayetler, herhangi bir yoruma ihtiyaç bırakmaz. Allah'ın ve Rasûlü'nün hükmüne itaat edip boyun eğmeyi, imanın ayrılmaz bir parçası olarak açıkça göstermektedir. Allah ve Rasûlü'nün hükmü önünde mü'min erkek ve kadının bir seçimi olamayacağını belirtmektedir. Allah ve Rasûlü'nün hükmüne çağrılan bir mü'minin ancak "duyduk ve itaat ettik" demesinin düşünülebileceğini, Allah'ın Rasûlü'nün hükmünü bütün bir teslimiyet ve hoşnutluk içinde kabul etmeyen her kişinin mü'min olamayacağına Allah'ın yemin ettiği açıkça görülmektedir.

İkincisi: Şüphesiz Maide suresinin, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenleri kafirlik, fasıklık ve zalimlikle" damgalayan ayetleri konuya delaleti açısından açık ve nettir.

Düşünen, aklı olan, görebilen ve duyabilen herkes için Allah'ın kitabındaki şu ayetleri hatırlatmak, sanıyorum konu açısından faydalı olacaktır.

Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَخْبَارُ بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوْنَ النَّاسَ وَآخِشُوا لَهُمْ هُمْ كَافِرُونَ. وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذْنَ بِالْأُذْنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. وَفَقِينَا عَلَى آثَارِهِمْ بَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ. وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

"Gerçek şu ki biz Tevrat'ı, içinde bir hidayet ve nur olarak indirdik. Teslim olmuş peygamberler yahudilere, onunla hükmederlerdi. Bilgin yöneticiler (Rabbaniyyun) ve yüksek bilginler de (Ahbar) Allah'ın kitabını korumakla görevli kılındıklarından ve onun üzerine şahidler olduklarından (onunla hükmederlerdi). Öyleyse insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, kâfir olanlardır."

"Biz onda, onların üzerine yazdık. Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve (bütün) yaralara (karşılık da) kısas vardır. Ama kim bunu sadaka olarak bağışlarsa o kendisi için bir keffarettir. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar za-

lim olanlardır."

"Elindeki Tevrat'tan olanı doğrulayıcı olarak Mer-yem oğlu İsa'yı onların izlerine (peygamberler zinci-rine) ekledik ve ona -içinde hidayet ve nur olarak-önündeki Tevrat'tan olanı doğrulayan ve muttakiler için hidayet ve öğüt olan İncil'i verdik."

"İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, fasık olanlardır. (Maide: 44-47)

Bu ayetlerle ilgili olarak müfessirlerin görüşleri:

Geçmiş kuşak müfessirlerinin bu ayetler ile ilgili olarak görüşleri:

Onlardan bir kısmı ilk ayetin -ki bundan maksat,

﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kafir olanlardır; ayetidir-müslümanlar, ikincisinin yahudiler, üçüncüsünün de hristiyanlar hakkında indiğini söylerler.

Bir kısmı ise; ayet ehl-i kitap hakkında inmiştir ama bundan maksat müslüman olsun-kafir olsun bütün insanlıktır, demişler-dir.

Taberi, İbrahim En-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: "Bu ay-etler İsrailoğulları ve onların bu tutumunu onaylayanlar hakkında indirilmiştir."

Hasan'dan ise şöyle rivayet edildi: bu ayetler yahudiler hakkında inmiş olmakla beraber bizim için de vaciptir."

İbni Mesud'a bir hükmü verirken, rüşvet almakla ilgili soruldu. O bu küfürdür dedi sonra da ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ "kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, kâfir olan-lardır" ayetini okudu.

Süddi'den de, ayetin geneli kapsadığı ile ilgili rivayet vardır.

İbn-i Abbas'ın görüşü de geneli kapsadığı şeklindedir. Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenin durumu sorulduğunda; bunu yapan kâfirdir. Fakat Allah'ı, ahiret gününü inkâr gibi bir küfür değil, demiştir.

Tavus'un; "dinden çıkmak şeklinde bir küfür değil" görüşü de bunun gibidir.

Ata'nın görüşü; "Bu küfrün, fasıklık ve zulmün de kendine göre dereceleri olduğu" şeklindedir. Bu aynı zamanda İbni Abbas'ın kendisinden de rivayet edilmiştir. Bunu ondan Said b. Mansur, İbnu'l-Münzir İbni Ebi Hatim ve el-Hakim rivayet etmiş. Beyhaki de Sünen'inde onu doğrulamıştır.

Ali b. Hüseyin Zeynu'l Abidin'den de benzer bir rivayet vardır.

İbni Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre o, yöneticileri iki kısma ayırmış ve şöyle demiştir; Allah'ın indirdiğini inkâr eden kâfir, kabul ettiği halde onunla hükmetmeyen zalim ve fasıktır.

Müfessirlerin görüşleri ile ilgili değerlendirmeler:

Müfessirlerin bu konudaki görüşlerini açıklığa kavuşturmak için bazı noktaları üzerinde durmak isterim:

Birincisi: Şüphesiz ayetlerin iniş sebepleri ve geliş tarzı bunun Tevrat ve İncil'e inananlar hakkında indirildiğini göstermektedir.

Fakat ayetlerin sonlarının ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ...﴾ "kim ki hükmetmezse" şeklinde gelmesi az bir düşünme sonucunda bunun geneli kapsadığını gösterir. Bu durumda bazı müfessirlerin yaptıkları gibi, kim bu ayetlerin hükmünü ve kapsamını sadece ehl-i kitaptan ve müşriklerden gayr-i müslim olanlarla sınırlayabilir?

Bunun sebebi, onların, bazı insanların, yönetici ve devlet başkanlarını küfrün en ağır derecesiyle suçlamaları sonucunda ortaya çıkan çekişmelerden korkmaları olabilir. Eğer bunun sebe-

bi; heveslere uymak, haksızlık yapmak gibi şeyler olursa bundan Allah'ın koruduğu çok az bir kesim dışında hiç bir devlet başkanı veya idareci kurtulamaz.

Bu, İbni Abbas ve arkadaşları; Tavus, Ata, İbni Cübeyr ve bunların dışındaki müfessirlerin desteklemiş olduğu; "O Allah'ı, peygamberlerini meleklerini, kitaplarını ve ahiret gününü inkâr eden gibi kişiyi dinden çıkaran bir küfür değildir" görüşüdür. Onlar, "küfürden küfre değişen dereceler vardır" demektedirler. İbni Abbas'ın onu inkâr eden ve kabul edeni bir birinden ayırması da bu anlamdadır.

Tabiinden Ebu Mucliz ile ona soru soran İbadiye mezhebinden Sedûsoğulları arasında, o zamanki devlet adamları ile ilgili geçen konuşmayı okuyanlar, onların ayete dayanarak nasıl da küfre nisbet etmek istediklerini ve benim söylediklerimin de doğruluğunu anlarlar.

Taberi, İmran b. Cedir'den şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Mücliz'e Beni Amr b. Sedus'tan bir grup geldi ve şöyle dediler: "Ey Ebu Mücliz! Acaba Allah'ın buyurduğu: "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerdir" ayeti hak söz müdür? değil midir? "Ebu Mücliz: "Evet hak sözdür" dedi. Onlar: "Peki Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimlerdir" ayeti hak mıdır? Ebu Mucliz: "Evet haktır" dedi.

Onlar yine: "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler fasıklardır" ayeti de hak mıdır?" diye sordular. Ebu Mucliz: "Evet, haktır" dedi. Bunun üzerine onlar: "Peki idareciler Allah'ın indirdikleriyle hükmediyorlar, şeklinde bir söylenti var, buna ne dersin." dediler.

Ebu Mucliz: "Şüphesiz onlar sizin dininizden olup, sizin söylediklerinizi söylüyor, sizin çağırdıklarınıza çağırıyorlar. Eğer onlar herhangi bir şeyi terketmişlerse, siz de biliyorsunuz ki onlar günah işlemiş olurlar." Bunun üzerine o grup: "Hayır, vallahi sen ayırım yapıyorsun. Yani korkuyorsun" dediler.

Ebu Mucliz: "O halde siz buna benden daha çok layıksınız. Ben görmüyorum. Siz ise görüyorsunuz. Ve engel olmuyorsunuz. Fakat yine de bana göre bu müşriklerden yahudi, hristiyan onların benzerleri hakkında indirilmiştir.

Başka bir rivayette ise Ebu Mucliz'in şöyle dediği geçer: "Onlar yani -yöneticiler- yaptıklarını yapıyorlar ve bunun günah olduğunu da biliyorlar. Ancak bu ayetler yahudi ve hristiyanlar hakkında indirilmiştir."

Yöneticilerden iki grubu birbirinden ayırma zorunluluğu

İkincisi: İbni Abbas'ın da ayırdığı gibi yöneticilerden iki grubu birbirinden ayırmak zorundayız. Hayat sistemi olarak kanunları uygulamada Allah'ın indirdikleriyle hükmedip ona müracaat ettiği halde bazı ikinci derece önemli olan şeylerde zaafından ve heveslerine uymaktan ötürü sapma gösteren yöneticiler ile Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyi bir kenara bırakan beşeri sistem ve kanunlarla idare eden yöneticileri birbirinden ayırmak zorundayız.

Bunlar, sanki Allah kullarının iyilik ve menfaatini bilmiyormuş da kendileri biliyormuş gibi Allah'ın: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَا خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ "O yarattığını bilmez mi? O latiftir. Habirdir." (Mülk: 14) ayetine zıt hareket eden yöneticilerdir.

Allame Mahmut Muhammed Şakir, Taberi'nin Ebu Mücliz'den naklettiği bir veya iki rivayetin tahkikinin ardından şunu söyler: "Açıktır bilinen odur ki İbadiye mezhebinden Ebu Mucliz'e soru soranlar onu delille sıkıştırıp yöneticilerin kafirliği yönünde bir fetva almak istiyorlardı. Çünkü onlar padişahın ordusunda yer alıyorlardı. Zaman zaman da isyan ediyor ve Allah'ın yasaklamış olduğu günahları işliyorlardı.

Bu yüzden Ebu Mucliz ilk bölümde onlara şunu söyledi; onlar bir şeyi terketmişlerse siz de biliyorsunuz ki onlar günah işlemişlerdir.

İkinci haberde ise şunu söylemiştir: "Onlar yaptıklarını yapıyorlar ve onun günah olduğunu da biliyorlar.

O halde onların bu soruları, günümüzde İslam şeriatına aykırı olarak mal, can ve namusla ilgili hükümler uyduranlara, müslüman halka Allah'ın ve Rasulü'nün hükmü dışında hükümler dayatmaya kalkışanlara bir delil olmaz. Çünkü bu eylem, Allah'ın hükmünden yüz çevirmek, onun dininden uzaklaştırmak, kafirlerin hüküm ve kanunlarını Allah'ın hükümlerine tercih etmektir. Buna davet eden ve bunu söyleyenin kafirliği hususunda hiç bir kible ehlinin görüş ayrılığına düşmeyeceği şüphesizdir.

Günümüzde gördüğümüz, Allah'ın hükümlerinin tümüyle ortadan kaldırılması, başka hükümlerin, onun kitabı ve peygamberinin sünnetinde olan hükümlere tercih edildiği, Allah'ın kanununun tümüyle iptal edildiği, hatta diğer uydurma kanunların, Allah'ın vahiy ürünü olan kanunlarına üstün olduğu şeklindeki aşırı iddialara ulaşıldığı, Allah'ın kanunlarının geçmiş zamanlar için geçerli olduğu, günümüze ve günümüzün problemlerine çözüm getiremediği ve bu yüzden yürürlükten kaldırıldığı türünden iddialardır. Bu iddialarla, Ebu Mucliz ve İbadiyye'den Amr b. Sedus grubu arasında geçen olay arasında nasıl bir ilgi kurulabilir?

İş sanıldığı gibi Ebu Mucliz'in haberinde geçtiği şekilde olsaydı ki, onlar padişaha şeriatın hükümlerinden bir konuda karşı çıkmayı istemişlerdi. Bu da İslam Tarihinde bir yöneticinin bir bağlayıcı kanun koymasıyla herhangi bir olayın çıkmadığıdır. Bu bir. Diğeri ise, diyelim ki bir yönetici kendi kafasına göre bir kanun koydu. Bu kanunu cehaletinden dolayı koymuşsa, o zaman bunun hükmü şeriatı bilmemesidir. Ya da bu hükmü, koyduğu için günah işlemiştir. Bu da tevbe etmesi gereken bir günahıdır. Affedilebilir. Ya da diğer ilim adamlarına muhalefet ederek bu hükmü te'vil eder. Bu da Kur'an ve sünnetin nassıyla te'vili kabul edilen her hüküm gibidir.

Fakat gerek Ebu Mucliz döneminde, gerek ondan önce, gerekse ondan sonra olsun fark etmez, bir yönetici kalkar da şeriatın hükümlerinden birini inkar eder, yerine kendi hükmünü koyarsa .

veya küfrün kanunlarını İslam'ın kanunlarına tercih ederse, bu asla olmaz. Ebu Mucliz ve İbadiler arasında geçen sözü burada kullanmak mümkün olmaz. Kim bu iki haberi ve başka bu tür haberleri bir padişaha yardım veya Allah'ın kullarına indirmiş ve farz kılmış olduğu bir hükmün dışında bir hükme yol açmak maksadıyla kullanılmaları gereken yerin dışında veya anlamları dışında kullanırsa, onun şeriattaki hükmü; Allah'ın hükümlerinden birini inkâr edenin hükmü gibidir. Dolayısıyla Allah'tan bağışlanma dileyip tevbe etmelidir. Eğer bunda ısrar ederse büyük günah işleyerek Allah'ın hükmünü inkâr etmiş ve değiştirilmesine razı olmuş olur. Küfründe diretip ısrar eden kâfirin hükmü ise bu dinin mensuplarınca bilinmektedir.» (1)

Geçerli olan lafzın hükmünün genel oluşudur

Üçüncüsü: Metodoloji alimleri ayetlerin özel iniş sebeplerini ve hangi olay üzerine indirildiğini araştırarak genel hükümleri buna göre temellendirip şu sonuca varmışlardır: "Sebebler hususi bile olsa asıl geçerli olan lafzın, geneli kapsamına almasıdır" Eğer böyle olmazsa peygamberimiz döneminde özel olarak meydana gelen bir çok olaydan dolayı indirilen bir çok hükmün geçersiz olması gerekir. O zamanki nüzul sebebinin geçerliliği bugün bir çok hükmün geçersiz olmasını gerektirir."

Özellikle "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler.." ayetiyle ilgili hükmümüzü ele alalım: Bunun, sadece geçerliliği bitmiş, hükmü ortadan kalkmış olan Yahudi ve hristayanlara özgü olması, Kitabı sonsuza dek geçerli olup, yeri ve üzerindeki varisçisi konumunda olan biz müslümanları kapsamaması imkansızdır. Allah Tevrat ve İncil'e inananlardan Allah'ın indirdiğiyle hükmetmelerini isteyip de, Kur'an'a inananlardan Allah'ın indirdiğiyle hükmetmelerini nasıl istemez?

"Fetvalar"la ilgili araştırmamda çağımızda fetvaları çarpıtanlarla ilgili şöyle demiştim:

1) Üstad Mahmut Muhammed Şakir'in, Taberi Tefsiri üzerine yorumundan alınmıştır.

"Kötü tevillerden biri de bazılarının Maide Suresinde geçen ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

"Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler, kafirler, zalimler ve fasıkların ta kendileridir" şeklindeki ayetler hakkındadır:

Birisi bu konuda: "Bu ayetler biz müslümanlar ile ilgili olarak indirilmemiş ancak Ehl-i kitaba özgü olarak indirilmiştir" der.

Onun bu iddiasına göre bu hükmün sonucu şöyle olmalıdır: "Yahudi ve Hristiyanlardan kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse o kafir, zalim ve fasıktır. Fakat müslümanlar Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen olursa o ne zalim, ne fasık ne de kafirdir."

Allah'a andolsun ki bundan daha şaşırtıcı bir hüküm olamaz. Ayetlerin geliş tarzından ehl-i kitap hakkında olduğu doğrudur. Çünkü Tevrat ve İncil'den söz edildikten sonra gelmiştir. Fakat dikkat edildiğinde lafzın genel olduğu müslüman ve kitap ehli olarak nitelenen herkesi kapsadığı görülür.

Bu yüzden metodoloji ile uğraşan İslam alimleri, "geçerli olan lafzın genel oluşudur, sebebin özel oluşu değildir," şeklinde bir kural koymuşlardır.

Buna bir örnek: Falan kişi hastadır. Çünkü ona hava ve yemek dokunmuştur, diyelim. O zaman bu; yemek ve havanın dokunduğu herkes hastalığa yakalanabilir anlamına gelir.

Burada birinci hüküm o kişiye özgüdür. Fakat ondan sonra gelen lafız bedenine yemek dokunan veya bulunduğu yerdeki hava kendisine dokunan ve bu yüzden hastalığa yakalanmasına hükmedilen herkesi kapsamına alan genel bir ifadedir.

Veya; şu okulun kötü idare edilmesinden dolayı sene sonunda başarısı düştü denildiği zaman, bu demektir ki: Her idaresi kötü olanı, başarısı da düşüktür.

Birinci söz, o okula özgü olan bir yargıdır. Peşinden gelen sözün lafzı ise, tüm idaresi kötü olan okulları kapsamına alır.

Bu yüzden şunu söylüyoruz: Ayetlerin Ehl-i kitap hakkında indirilmesi sadece onlarla sınırlı olmasını gerektirmez. Çünkü ayetin sözleri onları ve bu hususta onlara ortak olan aynı niteliklere sahip olan herkesi kapsamına alır.

Sözü edilen kafirlik, zalimlik ve fasıklık suçlamalarının sadece Allah'ın indirdikleri dışında hükmeden yahudi ve hristiyanlara özgü olup, bu durumdaki müslümanlar için geçerli olmaması hiç bir aklın kabul etmeyeceği bir hükümdür.

Bu söz bir kaç yönden kabul edilemez.

1- Bu, ilahi adalete aykırıdır. "Allah'ın ölçüsünün iki türlü olması anlamına gelir. Biri ehl-i kitaba diğeri ise müslümanlara uygulanan ölçü. Oysa Allah kullarına isim ve ünvanlarına göre değil, iman ve amellerine göre muamele eder. Bu yüzden Nisa suresinde:

﴿لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلَ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾

«Ne sizin kuruntularınızla ne de kitap ehlinin kuruntularıyla değil. Kim kötülük yaparsa onunla ceza görür» (Nisa: 123) şeklinde buyurulmuştur.

Taberi Tefsirinde kendi senediyle Ebu'l Buhteri'den şöyle rivayet eder. O şöyle der: "Bir adam Huzeyfe'den "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler kafirler, zalimler ve fasıkların ta kendileridir" ayetleriyle ilgili sordu ve bunların İsrailoğulları hakkında olduğu söyleniyor, dedi.

Huzeyfe: "Oh.. İsrailoğulları sizin için ne iyi kardeşirler. Bütün acı olan şeyler onlara, bütün tatlı şeyler size öyle mi? Hayır Allah'a andolsun ki siz de onların yoluna gireceksiniz ve onları bir ok mesafesi kadar izleyeceksiniz.»

Huzeyfe'nin haberini Hakim el-Müstedrek'inde; 2/312-313 Cerir tarikiyle A'meş'ten, o da İbrahim'den, o da Hümmam'dan rivayet

etmiştir. O şöyle der: "Biz Huzeyfe'nin yanındaydık. Onlar; **"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse onlar kafirlerdir»** ayetinden sözettiler. Topluluktan birisi; "Bu İsrailoğulları hakkındadır." dedi. Bunun üzerine Huzeyfe şöyle dedi: "İsrailoğulları ne güzel kardeşirler. Tatlı olunca size, acı olunca onlara öyle mi? Hayır Allah'a andolsun ki; yolunuz onların yoluna hatta mızrabınız bile onların mızrabına tıpatıp uyacaktır, dedi."

El-Hakim bu hadisin, Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun olan sahih bir hadis olduğunu söyledi.

Bu hadiste geçen kelimelerden "es-sünnetu": uyulan yol, El-Kazzetu: Oka takılan tüylü yeleğe denir. Onunla elbisenin eşit çıkması için bir kısmı bir kısmıyla ölçülür.

2- Bu söze göre Allah'ın müslümanlar üzerine indirdiği hususta verdiğini Ehli kitaba indirdiği hususta vermemiştir. Çünkü Ehli kitabın indirilen bir hükmü terketmesi onu kafir, zalim ve fasık sayar. Ama müslümanların üzerine indirileni terketmeleri ise onları o konuma sokmaz.

Bununla birlikte hiç şüphe yok ki Allah, müslümanlar için önceki kitapları doğrulayan, gözetleyen, önünden ve arkasından batılın asla giremeyeceği, mucize olan en hayırlı kitabını indirdi.

Yüce Allah peygamberine şöyle buyurmaktadır:

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ﴾

﴿فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾

«Sana da (Ey Muhammed) önündeki kitap(lar)dan olanı doğrulayıcı ve ona bir "şahid gözetici" olarak kitabı (Kur'anı) indirdik. Öyleyse sen onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen hakdan sapıp onların heva (istek ve tutku)larına uyma» (Maide: 48)

3- Kur'an'da Ehli Kitap kıssalarının anlatılmasından ve onların

lehinde ve aleyhinde olan şeylerin açıklanmasından, biz müslümanların kendimize düşen dersi almamız, onların iyiliklerini kendimize örnek almamız, düşmüş oldukları kötülükten de sakınmamız gerekir. Aksi halde bütün o ayetlerden boşuna sözedilmiş olur.

Gerçek şu ki müslüman alimlerin tümü, özel olarak Ehli Kitabı gelmiş olan ayetleri delil olarak kullanmışlar ve onlara iman etmişlerdir. Çünkü bu ayetler öğüt ve ders verici bir tarzda gelmişlerdir.

Bu yüzden İslam alimlerinin Kur'an'da İsrailoğullarına yapılan hitap tarzında bir hitap yapmalarına hiç kimse karşı çıkmamıştır:

﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾
 «Siz, insanlara iyiliği emrediyorken, kendinizi unutuyor musunuz? Oysa siz kitabı okumaktasınız. Yine de akıllanmayacak mısınız?» (Bakara: 44) Aynı şekilde İsrailoğullarına yapılan bir hitabın müslümanlar için de genelleştirilip onlara o tarzda hitap edilmesine hiç kimse karşı çıkmamıştır.

﴿أَفْتَرُمُونِ بَعْضَ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ﴾

«Yoksa siz, kitabın bir bölümüne inanıp ta bir bölümünü inkar mı ediyorsunuz.» (Bakara: 85)

Özel hitap tarzı olan ayetler böyle olunca, lafzı genel olan ve anlamıyla bütün te'vilcilere meydan okuyan o üç ayet nasıl olur? O ayetler ki Allah'ın hükmünden sapıp onu değiştiren her yöneticiyi üç nitelik olan; "kafirlik, zalimlik ve fasıklıkla" damgalamaktadır. Şairin dediği gibi;

«Eğer bir tek mızrak olsaydı korkmazdım.

Fakat bir değil, iki de değil üçtür.»

Allah'ın indirdiğiyle hükmetmenin gerekliliği üzerine icma:

Dördüncüsü: Bu ayetlerin Ehl-i Kitaptan, Tevrat ve İncil'e inanan Yahudi ve Hristiyanlara indirildiğini söyleyip, Allah'ın in-

dirdiğiyle hükmetmenin müslümanlar için vacip olmadığını söyleyenlere gelince. Bu, sıradan bir müslümanın bile aklından geçiremeyeceği bir şeydir. Dolayısıyla fakihlerin ve Allah'ın kitabını açıklayan müfessirlerin bundan sakınması gerekir. İçindeki hükümler, yasalar, bağlayıcı ve uyulması zorunlu değilse o halde Allah Kur'an'ı niçin indirdi?

Bütün işin özünde yatan, bazılarının tekfir hükmünden şiddetle kaçınmasıdır. Yoksa Allah'ın indirdiğiyle hükmetmenin gereksizliği düşüncesi hiç birinin aklına bile gelmez.

Burada bazı alimlerin: "Bu Ehl-i Kitab hakkında indi ama bizim için de bağlayıcıdır" sözünü hatırlatmak isterim.

Bunun delillerinden biri de; İmam Ebu Cafer el-Taberi'nin: "Bu ayet Ehl-i Kitab hakkında indi fakat sonuç olarak Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyi vacip kılar" şeklindeki görüşü tercih etmesidir.

Ebu Cafer şöyle dedi: "Bu görüşlerden doğruya en yakın olanı; bu ayetler Ehl-i Kitab kafirleri hakkında inmiştir görüşüdür. Çünkü ayetlerin öncesi ve sonrası onlar hakkında inmiştir. O halde kastedilen onlardır. Bu tarzda gelen ayetlerin onlardan haber vermesi, elbette daha öncelikli olarak onlardan bahsetmeyi gerektirir. Eğer biri çıkar da; Allah'ın haber verdiği "Allah'ın indirdiğiyle hükmetme" ile ilgili ayetlerin tümünde haber umumidir, nasıl hususi olur? diye sorarsa ona şöyle cevap verilir.

Yüce Allah burada Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyi inkâr eden bir toplumdan haber veriyor. Onlara; bu hükmü terketmeleri halinde kafir olacaklarını bildiriyor. Aynı hüküm Allah'ın indirdiğini inkar eden herkes için de geçerlidir. O da Allah'ı inkâr etmiş olur. İbni Abbas'ın da dediği gibi onun inkarı Allah'ın kitabında indirdiğini bilmesinden sonradır. Bunun bir benzeri de peygamberin, peygamber olduğunu bildikten sonra onun peygamberliğini inkara kalkışmaktır.»

Genel olarak görüşleri açıklayıp, yönetenleri ve durumlarını

birbirinden ayırdıktan sonra sözü burada noktalamak istiyorum. Bu söylediklerimiz her gerçek alimin söylemesi gereken şeylerdir. Haksızca hükmeden herkese küfür damgası vurulmaz. Bunu iyi ayırmak gerekir.

Reşid Rıza'nın Görüşü:

Allame Reşid Rıza Maide sûresindeki bu ayetlerin ardından şunları söylemektedir:

"Küfür", "zûlüm" ve "Fısk" kelimeleri; Kur'ani bir hakikati vurgulamak için geldiği gibi, Bakara sûresinde;

﴿وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ «Kafirler, onlar zûlmedenlerdir» (Bakara: 154) ayetinde açıkladığımız gibi farklı anlamlara da gelebilir.

Fıkıh ve itikad alimleri küfür sözcüğünü; zûlüm ve fısk kelimelerinden ayrı olarak; Dinden çıkma ve Allah'ın hak dinini inkar etme şeklinde tanımlamışlar. Onlardan hiç biri Kur'an'ın, örflerinde küfür saymadığı yerlerde küfür kelimesini kullanma yoluna gitmemişler. Ancak "küfürden küfre" değişen dereceler vardır demişlerdir. Fakat zûlüm ve fısk kelimelerini küfür yerine kullanmamış ve her zûlüm ve fıskı da küfür saymamışlardır. Aksine zûlüm ve fısk olarak isimlendirilen yerlerde küfür kelimesini öyle ulu orta atmamışlardır. Bu yüzden bu "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmemenin" kesin küfür sayılması örf ile Kur'an nasslarının uyuşturulmaya çalışıldığı yerde te'vil ve tartışma konusu olmuştur.

Ayetlerin tefsiri ile ilgili rivayetlere baktığımızda İbni Abbas'tan nakledilmiş olan bir çok görüşler olduğunu görürüz. Bunlardan biri; Küfürden küfre, zûlümünden zûlümüne, fıskdan fıskıya dereceler vardır. Diğerleri ise şöyledir; Bu üç ayet te Yahudi'lere özgüdür. Müslümanlarla hiç bir şekilde ilgisi yoktur. Şa'bi'den rivayet edildiğine göre; birinci ayet Yahudi'lerle ikincisi ise hristiyanlarla ilgilidir. (1)

1) Şa'bi'den nakledilen Taberi'de geçtiği gibidir. O da şu şekildedir: Birincisi müslümanlar, ikincisi yahudiler, üçüncüsü hristiyanlarla ilgilidir. İbni Arabi'nin el-Ahkamu'l Kur'an'da tercih ettiği görüş te budur. Onu Kurtubi nakletmiştir.

Bu, ayetlerin zahirinden anlaşılmasıdır. Fakat bu onlara yapılan tehdidin aynısının bize de ulaşmasına engel değildir. Bir kişinin inandığı kitabından yüz çevirmesi, tıpkı onların kitaplarından yüz çevirmesi gibidir. Kur'an aklı düşünmeye ve benzer şeylerden ders almaya çağırır. Bu söz ettiklerimiz daha önce Huzeyfe ve İbni Abbas tarafından delil olarak ileri sürülmüştür.

Sözün akışından anlaşıldığına göre; ilk ikisi Yahudiler, üçüncüsü ise Hristiyanlar hakkındadır. Ayetlerin ifadesi umumdur. Hususi olduğuna dair bir delil yoktur. Bu birinci ayetin en büyük küfrü çağırıştırması, son iki ayetin de aynı şekilde olmasına bir engel değildir. Allah'ın idirdiğinden onu küçümseyerek, ona boyun eğmeyerek, başka yasaları onun hükmünün üstünde görerek yüz çevirdikten sonra herhangi bir durum farketmez. Ancak ayetin akışından, nüzul sebebinin öğrenilmesinden bunu ilk akla getiren birinci ayettir. Tıpkı daha önce açıkladığımız mana üzerindeki düşüncelerimizde görüldüğü gibi.

Ayetler üzerinde biraz düşünüldüğü zaman ifadelerden ortaya şu sonuç çıkmaktadır. Birinci ayette "küfür", ikinci ayette "zülüm", üçüncü ayette ise "fısk" niteliği vardır. Bu kavramların aslında bu şekilde sözlük anlamlarına göre ortaya konması alimlerin literatürüne uygun olarak yapılmıştır. İlk ayette söz, Kitabın bir hidayet ve nur olarak indirildiği, teslim olmuş peygamberler ve bilgin yöneticilerin onunla hükmetme ve onu korumakla görevli olduğu şeklinde başlar. Ve ona boyun eğmeyip, itaat etmeyen, onunla hükmetmekten yüz çeviren, onun hidayet ve nurdan uzak kalmaya çalışan, başkasının hükmünü ona tercih edenlerin onu inkâr eden kafirler olduğu şeklinde biter. Bu açıktır. Cehaletinden dolayı onun herhangi bir hükmünü terkeden ve ona uygun hükmetmeyen ve sonra da tevbe eden bu kapsama girmez. Bu, ehli sünnetin kendisine kafir demekten sakındığı, bir hükmü terk etmekle günahkâr olmuş bir kişidir. Ayetin geliş tarzı da bu söylediklerimizin nedenini açıkça göstermektedir.

İkinci ayette ise kitabın temeli olan iman esasları ve dinin

amacından söz edilmez. Bu kısım, adalet ve eşitlikle davranmaları gerektiği yerde haddi aşanlarla ilgilidir. Bu şekilde hükmetmeyenler ayetin zahirinden de anlaşıldığı gibi zalimlerdir. Üçüncü ayet ise, çoğunluğu öğüt ve ahlaktan oluşan ilahi yasayı, kanun koyucunun muradına uygun olarak, sadece sözlerin zahiriyle değil, hikmetli bir tarzda yerine getirmeyi açıklayan İncil'in hidayet kitabı oluşu ile ilgilidir. Kim bu şekilde hitab edilen bu hidayet kitabıyla hükmetmezse onlar, günah işlediklerinden ve şeriatın edep sınırlarının dışına çıktıklarından dolayı fasık olmuşlardır.

Yasalar ve idare ile ilgili daha öncekilerin başlarına gelenler müslümanların da bir çoğunun başlarına gelmiştir. Onlar da Allah'ın bazı hükümlerini terketmişlerdir.

Allah'ın kitabında indirmiş olduğu hükümlerden birini tevil etmeksizin doğruluğuna inandıkları halde terkedenler, Allah'ın buyurmuş olduğu bu üç ayetin veya bir kısmının kapsamına girer. Herkes kendi durumuna göre bundan payına düşeni alır. Kim ki hırsızlık, iftira veya zina gibi suçların cezasını verme hükmünden yüz çeviriyorsa, bu yasalara boyun eğmeyip, onları küçümseyip, başka beşeri yasaları üstün görüyorsa o kesin olarak kafirdir. Kim ki başka bir nedenden dolayı hükmetmezse bu konuda hak kaybolup, adalet ve eşitlik ortadan kalktığı için o zalimdir. O da sadece fasıktır. Ancak "Fısk" kavramı diğer iki kavramdan daha kapsamlıdır. O halde her kafir ve her zalim aynı zamanda fasık sayılır. Ama bunun aksi olmaz. Allah'ın hükmü ise nassın bulunduğu alanları kapsar. Onun dışında ictihad ve delil getirmekle bilinenler ise "Adalet" kapsamına girer. Alimlerden birinin de dediği gibi; "Adalet her nerede bulunursa orada Allah'ın hükmü vardır."

Sûbutu ve delaleti kesin olan bir Nass bulunduğu zaman başka bir şeye yönelmek caiz olmaz. Ancak karşısında başka bir nass bulunursa onu tercih etmek gerekir. Tıpkı zaruretler kısmında günahı kaldıran nassda olduğu gibi.»

İşte bu Şeyh Reşid Rıza'nın (Allah Rahmet eylesin) Allah'ın

indirdiğiyle hükmetmeme konusuyla ilgili olarak öğrenmek isteyenlere yapmış olduğu açık ve ayrıntılı açıklamalardır. Onun sözlerinden bir bölüm alarak onu kolaycılık, demogoji yapmak ve bozgunculukla suçlamak doğru değil. Bu, değerli ve büyük reformcuya yapılan bir haksızlıktır.

İbni Abbas'ın görüşü etrafında bir tartışma:

Bazıları İbni Abbas'ın, ayetleri sadece nüzul sebebiyle sınırladığını söylediler ve bu konuda tanınmış yazar Fehmi Huveydi ile tartışmaya girdiler. Bunun İbni Abbas'a nisbet edilmesini ben anlayamıyorum. Ben diyorum ki; İbni Abbas'ın kendisinden rivayet edilen tefsirindeki sözleri ayetin geliş tarzı umumi oluşunu değil de hususiliğini gösteren bir kaç sınırlı ayet dışında böyle bir görüşte olamayacağıdır.

Bunun dışında o, sebeplerin hususi oluşunu değil cümlelerin umumi oluşunu gözönünde bulundurmaktadır.

Bunun en açık delili, onun Maide suresindeki bu ayetlerle ilgili görüşüdür. Daha önce de belirttiğimiz gibi Taberi ve başka alimler O'ndan ﴿مَمُ الْكَافِرُونَ﴾ "Onlar kafirlerdir" ayetiyle ilgili şu rivayeti aktarmışlardır. Bu, sadece o hükmü inkardır. Yoksa Allah'ı meleklerini, kitaplarını ve peygamberlerini inkâr gibi değil.

Aynı şekilde ondan rivayet edilen; onun inkarcı ve tasdik edenini birbirinden ayırmasıdır. Buna göre birinci kafir, ikinci ise zalim ve fasıktır.

İbnu'l Münzir ondan şöyle bir rivayette bulunmuştur: O bu ayetleri sadece ehl-i kitaba özgü kılanları reddederek şöyle demiştir: «Siz ne uyanıksınız. Bir şey güzel olduğunda size, acı olduğunda ise ehl-i kitaba öyle mi? O bunun aynı şekilde müslümanlar için de geçerli olduğu görüşünde idi. (1)

1) es-Suyuti ed-Dur'ul Mensur adlı eserinde nakletmiştir.

Hüküm; anlaşmazlık halindeki iki tarafın anlaşmazlığını çözmektir şeklindeki iddia:

"Hüküm" kavramının Kur'anda insanlar arasında anlaşmazlıktan doğan problemleri çözmek anlamına geldiğini, "onlar arasında hükmet" ayetini de delil getirerek, Kur'an'da "Onlar arasında hükmet" deniliyor. ﴿وَأَن احْكُم بَيْنَهُم﴾ "Onlara hükmet", (onları yönet) demiyor, şeklinde söyleyip bunun siyasi, idari ve yasama yönleriyle bir ilgisinin bulunmadığını söyleyen kişiye gelince: Bu şekilde ortaya konan bir iddia sağlam ve doğru bir iddia değildir.

Maide sûresinin tüm ayetlerini okuyan herkes onda siyasi, idari, yasama ile ilgili hükümlerin olduğunu görür.

Tevrat'tan söz edilen bölümde Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾

«Gerçek şu ki biz, Tevratı, içinde bir hidayet ve nur olarak indirdik. Teslim olmuş peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Bilgin yöneticiler (Rabba niyyun) ve yüksek bilginler de (Ahbar) Allah'ın kitabını korumakla görevli kıldıklarından ve onun üzerine şahidler olduklarından (onunla hükmederlerdi) öyleyse insanlardan korkmayın benden korkun, ve ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, kafir olanlardır.» (Maide: 44) İşte buradaki "hüküm" iki düşman arasını bulmaktan daha kapsamlıdır.

İncil'den bahseden bölümde ise şöyle buyrulur:

﴿وليحكم أهل الإنجيل بما أنزل الله فيه ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الفاسقون﴾

«İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, fasık olanlardır.» (Maide: 47)

İncil'in, anlaşmazlık durumlarında meydana gelen sorunlardan dolayı müracaat edilecek bir kitap olmadığı bilinmektedir. Aksine o içinde öğüt olan, ahlâki ve manevi olarak yücelme, öğüt ve tavsiyelerden oluşan bir kitaptır. O halde Allah'ın indirdiği hüküm bu iddia sahibinin belirttiği sınırla kalmıştır.

Kabul edelim ki bu iddia doğrudur. "Hüküm", anlaşmazlıklardan doğan sorunları çözmektir. Acaba yöneticiler, devlet başkanları yargı ve yürütme organları bu durumda Allah'ın indirdiğiyle hükmetmekten muaf tutulurlar mı? Hayır, asla! Çağımızın ilim adamlarının da karara bağladıkları gibi sorumluluk ortaktır.

Allame Reşid Rıza şöyle der: Bir hakimin verdiği hükümden dolayı küfre düşmesi, devlet yöneticilerini ve kanun koyan güçleri de kafir yapar. Bu verilen hüküm her ne kadar onların bilgileri dahilinde değilse de o kanunlar onların onayı ile yürürlüğe konmuştur. Hüküm veren hakimleri de idare edenler onlardır.

Şeyh Şeltut da fetvalarında bunun benzerini söylemiştir.

Kur'an'da "şeriat" kavramı ve bunun delili:

Ne gariptir ki çağımızda bazı insanlar yazdıkları kitaplarda ve yayınladıkları gazetelerde "şeriat" kavramının Kur'anda sadece bir defa Casiye suresinde geçtiğini iddia etmektedirler.

﴿ثم جعلناك على شريعة من الأمر فاتبعها﴾

«Sonra seni de bu emirden bir şeriat üzerine kıldık.» (Casiye: 18)

Bunu, Kur'an'ın "Şeriat" kavramına gereken önemi ve değeri

vermediği şeklinde bir delil olarak ileri sürerler. Eğer bu şekilde bir mantık yürütme doğru olsaydı biz de şöyle söylerdik; İslam "Ahlak" problemine de önem vermiyor. Çünkü Kur'an'da, "Ahlak" kavramından sadece Allah Rasulü'nün övüldüğü bir ayette bahsediliyor:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ﴾

«..Ve şüphesiz sen, büyük bir Ahlâk üzerindesin.»

(Mülk, 4)

Yine, İslam fazilet ve erdeme de önem vermiyor diyebiliriz. Çünkü Kur'an'da fazilet kavramı hiç geçmiyor.

Hatta bu mantıkla hareket ettiğimiz zaman, İslam'ın akide'ye de önem vermediğini söylememiz gerekir. Çünkü akide kavramı Kur'anda hiçbir şekilde geçmez. Bunun gibi sünnet kavramını da Kur'an'da bulmamız mümkün değildir.

Eğer bu kavramlara, değerlere ve sembollere bu şekilde kısır bir anlayış ve saptırıcı bir yöntemle yaklaşırsak işler karışır, hak batıla örtülür. Kötü bir düşünceye saplanmış oluruz.

Bize düşen görev Kur'an ve sünnet kapsamına giren her konuyu araştırmak, Kur'anın indirildiği çağdan sonraki insanların ortaya koymuş olduğu kavram ve terimler üzerine de bakışımızı yoğunlaştırmaktır.

Beşincisi: İnanıyorum ki hiç bir alim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyi küfürle nitelemekten geri durmaz. Çünkü onu apaçık kitabında o şekilde niteleyen Allah'tır. Tıpkı zûlüm ve fasıklıkla nitelediği gibi. Kur'an nassına ve kavramına vakıf bir kişi, İbni Abbas ve diğer müfessirleri, bu ayetlerin açılımını küfür olarak tefsir etmelerinden dolayı hata ve sapma içinde oldukları şeklinde suçlayamaz. Çünkü bu görüşe göre o, dinden çıkaran bir küfür değildir. Zira küfürden küfre değişen durumlar vardır. Tercümanü'l Kur'an'ın (İbni Abbas) ve ümmetin araştırmacı alimlerinin ayırdıkları gibi kökten inkâr edenle kabul ettiği halde hükmetmeyi birbirinden ayırmak gerekir.

İki Önemli Husus

Burada hem yöneticilerin hem de yönetilenlerin birlikte dikkat etmeleri gereken iki önemli şey vardır. Bunlar:

1- Bir insanın "fasıklık" ve "zâlimlik"le nitelenmesi kolay bir şey değil ki hafife alınsın ve önemsenmesin. Çünkü insanı dinden çıkaran sadece "kafirlik" değildir. Bunun yanında "fasıklık" ve "zalimlik" nitelemeleri de bu kategoride ele alınması gereken kavramlardır. Bu nedenle, Allahtan korkan, dinine bağlı bir müslüman suçlama yaparken bu durumu göz önünde bulundurmalıdır. Aşağıdaki ayetleri bu bağlamda düşünerek okuyalım:

﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾

«Haberiniz olsun, Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.» (Hud: 18)

﴿وَاللَّهُ لَا يَحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

«Allah zalim olanları sevmez.» (Ali imran: 57)

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

«Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna hidayet vermez.» (Maide: 51)

﴿وَمَنْ يَظْلَمْ مِنْكُمْ نَذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا﴾

«Sizden kim zulmederse ona büyük bir azap tattırırız.» (Furkan: 19)

﴿إِنَّهُ لَا يَفْلَحُ الظَّالِمُونَ﴾

«Gerçek şu ki, zalimler kurtuluşa ermez.» (Yusuf: 23)

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مَنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

«Zûlmetmekte olanlar nasıl bir inkılabı uğrayıp devrileceklerini pek yakında görecekler.» (Şuara: 227)

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

«Allah fasık olan bir kavme hidayet vermez.»

(Münafikun: 6)

﴿بئس الاسم الفسوق بعد الإيمان﴾

«İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir.» (Hucurat:

11)

﴿وأخذنا الذين ظلموا بعذاب بئيس بما كانوا يفسقون﴾

«Zülme sapanları yaptıkları fışk dolayısıyla pek zorlu bir azap ile yakalayiverdik.» (A'raf: 165)

2- Allah'ın indirdiğinin dışındaki hükümlerle hükmetmek, onun hükmünü ve şeriatını inkâr olmadığı sürece her ne kadar dinden çıkaran bir küfür değilse de, kesin olarak İslam'a aykırı bir hükümdür. Bu durumda bunu yapan, zalim ve fasık olmayı peşinen kabullenmiştir. Bu bir saatlik veya bir günlük zülüm değildir.

Aksine bu, Allah'ın indirdiğinin dışındaki hükmün devamına bağlı olan sürekli bir zülüm ve devam eden bir fışk'dır. Bu yüzden bunun devam etmesi kesin olarak ve icma ile sakıncalıdır. Zulmü devam ettirene karşı çıkmak ve onunla mücadele etmek kesin olarak ve icma ile gereklidir.

Parlamento ya da Ehli Hal ve'l Akd kurumunun, yasaların öngördüğü şekilde yöneticileri değiştirerek zulmü önleme görev ve yetkisi vardır. Ancak bu mümkün değilse askeri kuvvetle veya halk desteğiyle bu işin düzeltilmesi gerekir. Fakat bu gücü kullanırken daha büyük bir kötülüğe ve fitneye yol açılmamalıdır. Bu bir ön şarttır.

Zira böyle bir durumda iki zarardan en hafifini tercih edilir. Veya iki kötülükten en az zararlı olanı kabul edilir. Bu duruma göre el ile yapılması gereken cihad dile, sonra dil'den kalbe dönüşebilir ki imanın en zayıf derecesi de budur.

İmam Müslim Sahih'inde İbni Mes'ud'dan Allah Rasulü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

«Benden önce, Allah'ın herhangi bir ümmete gönderdiği hiç bir

peygamber yoktur ki, onun ümmetinden havarileri (dostları ve yardımcıları), sünnetine tabi olan ve emrine uyan ashabı olmasın. Daha sonra onların ardından yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan nesiller ortaya çıkmıştır. İşte kim bunlara karşı eliyle cihad ederse o mü'mindir. Kim onlara karşı diliyle cihad ederse o da mü'mindir. Ve kim onlara karşı kalbiyle cihad ederse o da mü'mindir. Ama bunun ötesinde hardal tanesi kadar bile bir iman yoktur.»

Allah, hakkı söyleyen ve doğruya iletendir.

BEŞİNCİ RAŞİD HALİFE ÖMER B. ABDULAZİZ SİYASET KONUSUNDA CAHİL BİRİ MİYDİ?

SORU

Tarih, İslam Ahlâkı ve diğer kaynaklardan okuduğumuza göre Emevi halifesi Ömer b. Abdulaziz adalet, fazilet, fıkıh ve güzel siyaset bakımından müslümanların en değerli yöneticilerinden biridir. Hatta bu yüzden "Raşid halife" olarak nitelenmiş, bir çok tarihçi ve ilim adamı onu beşinci Raşid halife saymıştır.

Fakat İslam'a ve onun davasına saldırmayı hedef edinmiş bazı dergilerde yazan gururlu saldırgan ve laik bir yazar, bildiğimiz kadarıyla hiç kimsenin yapmadığı bir tarzda Ömer b. Abdulaziz'e saldırıyor.

Bu konuda kimin hesabına o sayfaları karaladığını, tarihimizi ve kültürümüzü bu derece kötülemenin ardında kimin çıkarının olduğunu bilmediğimiz, Hüseyin Ahmed Emin'in yazmış olduklarını gözden geçirmiş olmanız gerekir.

Bu cesur saldırgan şöyle diyor:

«İdarecilik konusundaki beceride Emevi halifelerinin üstünde bir halife görülmemiştir. Ancak Ömer b. Abdulaziz bunun dışındadır. Zira o siyasi işlerdeki cehaletinden dolayı devleti çökertmiş, sonra da yıkılmasına, yönetimin Arapların elinden

Farsların eline geçmesine neden olmuştur.» Kahire de basılan 9.12.1983 tarihli "Musavvir" Dergisi.

Aynı derginin, 19.1.1984 tarihli başka bir sayısında da, Ömer b. Abdulaziz'in fıkıh ve tarihçilere baskı yaptırarak, tarihi saptırdığı ve böylece yazarın deyimiyle, romantik bir bakış açısının oluştuğu söylenmektedir. Ayrıca, Ömer b. Abdulaziz'in halk tarafından büyük halife olarak görülmesi de yine bu fıkıhçı ve tarihçilerin sağladığı bu bakış açısı sayesinde olmuştur, diyor. Aynı yazıda, başka bir yazardan şöyle bir alıntı yapılmıştır: Onun getirmiş olduğu siyasi, ekonomik ve idari yönetim şekli devleti ancak yıkıma götürmüştür.

Müslümanlar, Humus valisinin kendisine yazdığı mektuba onun verdiği cevabı duyunca şaşkınlık içerisinde dudaklarını ısırdılar. Vali mektubunda; «Humus'un kaleleri yıkılmış acaba mü'minlerin Emiri onları onarmam için izin verirler mi?» diye yazmış. Ömer ona şu cevabı göndermiş: «...Şüphesiz o şehri koruyan kale adalettir.»

Saldırgan yazar bunun ardından şunu söylüyor: «Bu her ne kadar belağat ile söylenen bir sözse de burada Arap halkını hafife almıştır. Çünkü o herhangi bir demokratik sistemde olduğu gibi o kararı parlamentonun alması gerekirdi»

Biz sizden Ömer b. Abdulaziz'i gerçek yönüyle açıklamanızı umarız. Bu yazarın iddialarının herhangi bir kaynak veya delili var mıdır? Ümmetin simgesi olan bu türden bir kişiye saldıranlara karşı cevap vermede Allah sizi başarıya ulaştırsın ve sizi en hayırlı sevaba kavuştursun.

CEVAP

Sözünü ettiğiniz yazarın, gerer Ömer b. Abdulaziz, gerekse diğer, geçmiş İslam büyükleri ve İslam şeriatı ile ilgili yazmış olduklarını okudum. Bu şekilde delilsiz, dayanaksız olarak İslami şahsiyetlere saldıran, dilediğini söylemekte hiçbir sakınca

görmeyerek insanları karalayan kişilere karşı hayret ki, hoşgörü ile bakanlar vardır.

Ömer b. Abdulaziz hakkındaki bu haksız saldırının ve tutarsız iddianın hangi ilmi temele dayandığını bilmiyorum. Şüphesiz mantık bunu reddeder. İcma bunu kabul etmez. Ömer'in bizzat hayatı bunu yalanlar, onun yapmış olduğu hikmetli uygulamalar bunu çürütür. Şüphesiz o bizzat Emevi ailesindendir. Babası Abdulaziz b. Mervan, amcası Emevi devletinin ikinci kurucusu Abdulmelik b. Mervan'dır. Mantıken düşünüldüğünde Ömer b. Abdulaziz'in siyasette ve idare konusunda cahil olması akla uymaz.

Amca çocukları; Velid, Hişam ve Süleyman halifelik yapmışlardır. Onu eşi Fatıma Abdulmelik'in kızıdır. Şair onun hakkında şöyle demiştir.

«Halifenin kızıdır aynı zamanda kocası da halife.

Halifenin kızkardeşidir aynı zamanda dedesi de halife.

Ömer b. Abdulaziz'in babası Mısır'ın yöneticisiydi. Kendisi de Medine ve Mısır valiliği yapmıştır.

Bu aileden gelip çeşitli dereceleri katederek en yüksek derece olan halifelğe kadar aday olan bir kişinin, siyaset ve idare konusunda cahil olması akıl işi değildir. Ancak o samimi dindarlığı, adalet ve takvası nedeniyle ailesini ve tüm yakınlarını siyasi olanaklardan (iktidar nimetleri) faydalandırmaktan sakındırmıştır.

İcmaa gelince, bütün ümmet, Raşid halifelerden sonra Ömer b. Abdulaziz'den daha hayırlı birinin gelmediği hususunda ittifak etmiştir. Bu yüzden beşinci Raşid halife olarak adlandırılmıştır.

Hatta Abbasiler ve taraftarları Emevi iktidarını yıkmak için ilk saldırılarında Emevi oğullarından bütün yöneticilerin kabirlerini açtılar. Ama onlardan hiç biri Ömer b. Abdulaziz'in kabrini açmayı düşünmedi.

Ömer'in yaptıkları, onun, ilk dönemin siyaset ve yönetim şekli üzere olduğunu göstermektedir.

Onun deneyimini, güzel idaresini, yönetme hususundaki yeteneğini, hayat din bütünlüğünü güzel bir şekilde algılamış olmasını gösteren bazı olaylardan söz etmek istiyorum;

Ömer b. Abdulaziz hakkında şöyle rivayet edilir: «Birgün oğlu ona şöyle der: "İşlerde niçin hemen hüküm vermiyorsun? Allah'a andolsun ki iktidar bende olsaydı ve aynı zamanda haklı da olsaydım, hiç umursamadan bunu yapardım."

Gayretli ve takva sahibi genç, babasından -ki Allah ona mü'minleri yönetmeyi nasib etmiş- zalimlerin ve onların yaptıkları bozgunculuğun bir defada hükmünün verilmesini, ondan sonra ne olursa olsun şeklinde, sorumluluk ve sonucunu düşünmeden, iyice tartmadan istiyor. İşte müctehid, fakih, raşid halife ve salih bir babanın cevabı:

«Ey oğulcuğum acele etme. Şüphesiz Allah içkiyi iki aşamada kötülemiş, ancak üçüncü aşamada haram kılmıştır. Ben hakkı bir defada tümüyle insanlara yüklemekten korkuyorum. Çünkü ters tepebilir. Bu da fitneye sebep olur.» (1)

Raşid Halife, Yüce Allah'ı kullarına içkiyi yasaklamadaki aşamalı metoda uyarak işleri hikmetle ve aşamalı bir şekilde çözümlmek istiyordu. Onun şeri siyasetteki derinliğini en çarpıcı şekilde gösteren şu yapıcı tesbitine bakın: "Ben hakkı bir defada tümüyle insanların sırtına yüklemekten korkarım. Çünkü ters tepebilir. Bu da fitneye sebep olur.»

Meymun b. Mehran onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ben halkın -Bundan Cumhuriyetleri kasdediyor- yönetimini arzuluyorum. Fakat akılların bunu hazmedemeyeceğinden endişeliyim. Onlar buna şiddetli tepki gösterirler diye bu konuda istediğimi yapamadım» (2)

Bununla, çoğunluğun doğru olarak görüş bildirdiği karar ve sorumlulukları ortadan kaldırmamak istiyor. Ancak bunun yanında başka bir karar var. Onların dünyevi menfaatlerini de koruması

1) *es-Şatibi elMuvaḥakat: 2/94*

2) *ez-Zehebî Siyeru A'lamin Nabela: 5/129, el-Bidaye Ve'n Nihaye: 9/200*

gerekiyor. Onların onu hoş görmemeleri ona olan yabancılıklarındandır. İşte bu günümüzde siyasi deneyimi olanlarda bulunan bir özelliktir.

Başka bir zamanda gayret ve ateşliliği tutuşmuş inançlı oğlu onun huzuruna girer, kınayarak ve kızarak şöyle der: «Ey mü'minlerin emiri! Yarın Allah senden; bir bid'at gördüğün halde onu yok etmedin veya yerine bir sünneti diriltmedin diye sorarsa ne cevap verirsin." Babası ona şöyle der: "Allah sana rahmet etsin ve sana daha hayırlı bir evlat bağışlasın ey oğulcuğum! Senin milletin bu konuda öyle bir bağ ve düğümle düğümlenmiş ki, ne zaman onlardaki bu büyük suçu söküp atmak istesem büyük karışıklıkların çıkmasından ve kan dökülmesinden emin olamıyorum. Allah'a andolsun ki; benden dolayı bir avuç kanın dökülmesindense tüm dünyayı kaybetmem bana daha hafif geliyor. Ya da eğer baban bir bidatın ölüp, yerine bir sünnetin yeşermesini istemiyorsa bir gün bile dünya yüzü görmesin.» (1)

Bu derinlemesine ve gerçekçi yaklaşımından dolayı Ömer b. Abdulaziz işlere biraz şüpheyile bakardı. O bu akıllıca yapılan aşamalı yöntemle, kördüğüm olmuş bir çok soruna çözüm getirmiştir. Bu çarpıcı mantığıyla Raşid halife olan baba, çok dinamik ve gayretli çocuğunu ikna etmiştir. Böyle bir yöneticiye, siyaset işlerinde cahildir denebilir mi?

Şüphesiz siyaset ve hayattan anlayan biri bunu söyleyemez. Ancak bunu herhangi bir delile dayanmaksızın çürük ve tutarsız iddialarla saldırma cesaretinde bulunanlar yapabilir.

Şehrin surları ile ilgili valisine söylediği: "Onu adaletle koru ve onun yollarını zülüm ve haksızlıktan arındır tavsiyesi ise demokrasi ve parlamenter sistemi savunan her aydın yazarın istediği şeydir. Gerçek şu ki; yazar bu sözünde ya çok aptaldır, güneş gibi açık olan bir şeyi görüp anlamıyor, ya da anlıyor, kendi arzuları doğrultusunda sözleri çarpıtmak istiyor.

1) *es-Suyuti, Tarihu'l Hulefa: 223-224*

Ömer b. Abdulaziz, bu son derece belağatlı ve hikmetli sözüyle, toplumsal gerçeklerden en büyük bir gerçeğe işaret ediyor. O da şudur: Maddi surlar ne kadar büyük ve oyalayıcı olursa olsunlar, şehirler aslında onlarla korunmaz, şüphesiz şehirleri koruyan onun halkı ve vatandaşlarıdır. Dolayısıyla yöneticiler, bu şehrin en hayırlılarının kendileri ve çocukları olduklarını, burada güven içinde her istediklerini elde edenler şeklinde kendileri hakkında bir izlenim bırakmamalıdır. Ancak sınırlı bir kesimin hurmayı yeyip, çekirdeğini diğerlerine dağıtması, eti yeyip onlara kemiği bırakması veya onların o şehirde malları, namusları ve bütün dokunulmazlıkları hakkında kendilerini korku ve tehdit altında hissettikleri an kendilerini savunmak için öne atılmamaları mümkün değildir. Bu durumun düşmanın işine yaradığından da kuşku yoktur. Bu şekilde bir düzensizlik olur. Düşman da bu durumda halkın öfkesine karşı kendisini daha emniyette hisseder.

Bu yüzden Ömer b. Abdulaziz, bir çok valinin gafil olduğu bir şeyi tavsiye ediyor. O da; adaletin hakim kılınıp zülüm ve haksızlıkla mücadele edilmesidir. Ki bu insanlara vatanlarını, yaşadıkları şehirlerini ve hayatlarını daha çok sevdirmeye vesile olur. Bu da insanları onun için çalışıp onu savunmaya iter. Bir şehri gerçekten koruyan en büyük sur insanla örülenidir. Taşla değil.

Bu görüşü kuvvetli kılan, İmam es-Suyuti'nin de "Halifeler Tarihi" (1) adlı eserinde rivayet ettiği gibi, valinin Ömer'den şehrin surlarını koruyan oklar için bir bütçe ayırmasını istediği olaydaki Ömer'in tavrıdır. Ömer b. Abdulaziz de malı harcama konusunda insanların en çok istekli olanı idi. Fakat askeri güçlere çok düşkün olan yönetici ve onların yardımcılarının yaptıkları gibi bütün dengeleri altüst edecek ölçüde askeri harcamalar yerine, o toplumun çeşitli kesimlerine yönelmek istiyordu. Çünkü karışıklıklar ancak bu şekilde önlenabilir, ihtiyaç sahiplerine yeterli yardım ancak bu şekilde gerçekleştirilirdi.

Ömer b. Abdulaziz, adaletin, yönetimde esas olduğuna, devletin dayanağı ve mülkün temeli olduğuna bütün gücüyle iman etmiş biri idi. O ceberrut bir yönetici değildi. Halka zorbalıkla hükmeden Emevi yöneticileri ise ondan önceki dönemde olmuştur. Ki onlar zûlmün asla devam etmeyeceğini ve mazlumlarda bir gün gelip elbette uyanıp silkineceklerini unutarak sadece kendilerini devletin sahibi saymışlardır.

İşte burada Ömer b. Abdulaziz kendisini, kendinden öncekilerin halkı inkâr edip, küçümseyerek bir kenara attıkları terör ve zorbalık yöntemine zorlamaya çalışan valilerinin bu tutumlarına karşı çıkmıştır.

Es-Suyuti, Halifeler Tarihi adlı eserinde İbni Asakir'in es-Saib'den tahrir ettiği rivayetten söz eder. «Cerrah b. Abdullah, Ömer b. Abdulaziz'e, Horasan hakkının kötü bir halk olduğunu, ancak kılıç ve kırbaçla düzelmelerinin mümkün olduğunu, Mü'minlerin Emiri bunu gördüğünde kendisine hak vereceği şeklinde bir mektup yazar. Ömer b. Abdulaziz de ona yazdığı cevabi mektupta şöyle der:

«... Selamdan sonra... Muhakkak ki Horasan halkının kötüleşmesi ile ilgili mektubun bana ulaştı. Orada onların ancak kılıç ve kırbaçla düzelebileceğinden söz etmişsin. Sen yalan söylemişsin. Aksine onları ancak hak ve adalet düzeltebilir. Bu yüzden sen onlar arasında hak ve adaleti yay. Vesselam.» (1)

Bu türden meydana gelen olaylar, Ömer b. Abdulaziz'in yönetim felsefesinin, kendinden önceki baskıcı yönetim felsefesinden çok daha doğru olduğunu gösterir. Onun izlemiş olduğu siyaset, şeriatın hükümlerine karşı çıkmaya ve sınırları aşmaya hiç ihtiyaç bırakmadan ürününü kat kat vermiştir.

Ömer b. Abdulaziz'in valilerinden Yahya el-Ğassani şöyle demiştir: «Ömer b. Abdulaziz beni Musul'a vali olarak atadığında, oraya gider gitmez şehirde dolaşan bir çok dilenci ve

hırsız olduğunu gördüm. Kendisine yörenin durumu ile ilgili bir mektup yazdım. Ve ondan, bu insanları suçlu diye tutuklayıp cezalandırma yönetimini mi, yoksa sünnette geçen açıklama ve ikna etme yöntemini mi kullanayım diye, görüş istedim. Bana şunu yazdı: "İnsanlar hakkında açıklama ve sünnet üzere olan yöntemi kullan. Eğer onlar hak ile ıslah olmuyorlarsa Allah onları asla ıslah etmez." Yahya der ki: "Bu yöntemi uyguladım. Musul'dan çıktığımda artık hırsızlığın ve dilencilüğün en az bir seviyeye indiğini ve orasının çok düzgün bir yer olduğunu gördüm." (2)

Onun güzel bir siyaseti de, personeline, "Valisine" ihtiyacından fazlasıyla geçimini vermesiydi. Onlardan her birine ayda yüz ile ikiyüz dinar veriyordu. Bunda delili ise şuydu: Onların ihtiyaçları yeteri kadar karşılandığında bütün mesailerini müslümanların işlerine harcarlar.

Kendisine; ailene yaptığım (kısıtlı) harcama gibi personeline de yapsan, denildiğinde o şöyle demiştir: "Onların hiçbir hakkına engel olmam. Başkalarının hakkını onlara asla vermem." (2)

Onun doğru olan ekonomi yönetimini de Ebu Abid, El-Emval adlı kitabında rivayet etmiştir. Buna göre; O, Irak valisi Abdulhamid Abdur-Rahman'a insanların ihtiyaçlarını tesbit edip yerine getirmesi için bir mektup yazmış. Abdulhamid de ona gönderdiği cevabi mektupta; insanların ihtiyaçlarını verdim. Fakat beytulmalde daha para var, demiş.

Ömer b. Abdulaziz; israf ve sefahet içinde olmayan düşkünlere bak demiş. Vali yine yazdığı mektupta onların da ihtiyacını karşıladım. Yine de beytulmalde para kaldı demiş. Bunun üzerine Ömer yazdığı mektupta; mali gücü olmayan bekârları araştır. İsterlerse onları evlendir. Veya evlenmeleri için onlara sadaka ver demiş.

Vali: Bu şekilde karşılaştığım her bekârı evlendirdim yine de beytulmalde para kaldı demiş.

1) a.g.e. 221

2) İbni Kesir, el-Bidaye Ve'n Nihaye: 9/203

Ömer b. Abdulaziz; Cizye verenleri araştır. Ekini iyi gelmeyenlere tarlalarını iyileştirmeleri için destek ver. Biz onlardan bir ve iki yıl içinde vergi de istemiyoruz" demiş. (1)

Burada görüyoruz ki onun ekonomi siyaseti sadece adalet dağıtmak üzerine kurulmamış. Aksine daha iyi sonuç alınması için gerekli desteği de kapsamaktadır. Burada insanlığın ilk ve temel gıdasının kaynağı olan tarlalardaki ürünün geliştirilmesi için gereken her türlü destek vardır.

Onun siyasetinin güzel yönlerinden biri de; Ehl-i beyte sövmeyi kaldırması ve fitneye dalmış olanlarla ciddi bir şekilde ilgilenmesidir. Sahabeler arasındaki savaşla ilgili kendisine sorulduğunda, şu meşhur sözü söylemiştir. "O bir kandır ki Allah onunla bizim ellerimizi temizlemiştir. O halde biz de onunla dillerimizi temiz turalım.»

İşte Ömer b. Abdulaziz bu şekilde idare ve siyasetinde keskin bir anlayışa, geniş bir ufka ve hikmete sahipti. Gerçekleri gözetir, sonuçları ölçüp tartar, aşamalı bir metoda inanır, her duruma göre en uygun çözümü getirirdi.

Bu hikmetli siyaset ve akıllıca idarenin ürünü; devletin genişlemesi, güven ve istikrar içinde olması, ülkenin her yerinde insanların adil ve güvenli bir yönetime kavuşmalarıdır. Tohumun sağlıklı olduğunun en büyük delili meyvenin güzelliği değil midir?

Bazı insanlar güzel idareyi, insanların kalm sopalarla idare edilmesi, devletin caydırıcılığının, korkutucu kılıçla sağlanması, iyilerin alıkonup, kötülerin başa getirilmesi olarak gördüklerinde veya böyle düşündüklerinde keyfi idare meydana gelmiş olur. Hatta bu iş, adamın arkadaşına; "Sa'd'ı kurtar, Suayd helâk olsun önemli değil» demesine kadar varır.

Fakat biz Tarihin söylemiş olduğu şu sözü söyleriz: "Şüphesiz Ömer b. Hattab'ın incisi, Haccac'ın kılıcından daha saygın ve caydırıcıdır."

1) Ebu Abid el-Emval: 357-358

Ömer b. Abdulaziz'in siyaset, ekonomi, idare, içteki güven, dışta adının duyulması, İslam'ı yaymasındaki hilafet etkileri bu sözünü ettiğimiz şeylerden daha meşhurdur.

Burada, en güvenilir kaynaklarda bulunan özelliklerinden bazılarına işaret etmekle yetiniyorum.

El-Beyhaki ed-Delail adlı eserinde Ömer b. Esid'den şöyle rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdulaziz ancak otuz yıl başta kaldı. Allah'a andolsun ki o insanları büyük bir mal sahibi yapıncaya kadar ölmedi. Ta ki bir adam gelir: Ahn şu malı gördüğünüz fakire dağıtın derdi. O adam daha bulunduğu yerden kalkmadan malı geri gelir. Çünkü sözünü ettiği malın verilmesi gereken yer bulunamamıştır. O da tekrar malıyla dönerdi. İşte Ömer döneminde insanlar böyle zengin olmuştur."

El-Beyhaki bu haberin rivayeti sonunda şöyle der: «Bu Adiy bin Hatem (r.a.)in hadisinde rivayet ettiğimizi doğrulamaktır.»

(1)

Yahya b. Said şöyle demiştir; «Ömer b. Abdulaziz Afrikalılara sadaka dağıtmam için beni gönderdi. Ben sadaka vermek için fakirleri araştırdım. Bir fakir bile bulamadım. Bizden bunu alacak birini bulamadık. İşte Ömer b. Abdulaziz insanları böyle zenginleştirmiştir. (2)

Ümmetin alim, fakih, kelimci, muhaddis, sufi ve tarihçilerinin tümünün Ömer b. Abdulaziz'in üstünlüğü, İslam tarihindeki önemli yeri ve değerli şahsiyetlerin yanında yer almış olması hususunda görüş birliğine varmaları gayet doğaldır.

Ebu Davud ve başka hadisçilerin rivayet ettikleri «Şüphesiz Allah her yüzyılın başında dinini yenileyen ve zamanın ihtiyacına göre yorumlayan (Muceddid) birini bu ümmete gönderir» hadisi açıklandığı zaman, alimler bunu tarihi olaylara uygun olarak incelemek istediler. Ve sonunda da Ömer b. Abdulaziz'in ilk asır

1) *Fethu'l Bari: 1/324, El-Kastalani, İrşadu's Sari: 6/51, Ayni Umdetu'l Kari: 16/135*

2) *İbni Abdu'l Hakim, Siretu Ömer b. Abdulaziz. S: 59*

müceddidi olduğu hususunda El-Hafız es-Süyuti'nin de Müceddidlerle ilgili olan şiirinde belirttiği gibi görüş birliğine vardılar.

*«İlk asrın ki adalet ve vakarı
icma ile sabit olan Halife Ömer'di.» (1)*

Yazarın Ömer b. Abdulaziz'i kötü idare etmekle suçlamasında dayandığı olay ve Raşid halifenin devleti yıkmakla suçlamasını, onu yargılamak için yeterli görmesi maalesef onun işin anlamını ve gerçeğini kavrayamadığını göstermektedir.

Şüphesiz Ömer b. Abdulaziz'in valisine şehrin surları ile ilgili; "Onu adaletle "koru demesi onun ve ona benzer valilerin işin gerçeğini anlamadıkları bu aceleci ve yüzeysel bakıştan, büyük bir işe yöneltmek ve yönlendirmektir. Bu gerçekten büyük bir iştir. Şüphesiz ülkeleri dış saldırılardan ve içteki karışıklıklardan sadece surlarla ve maddi kalelerle korumak mümkün değildir. Her şeyden önce onu korumak ve kollamak ülkenin dörtbir yanına adaleti hakim kılmak, her hak sahibine hakkını ödemek, haksızlıklara savaş açmak, hakkı sahibine geri iade etmekle olur. İşte o ülkenin vatandaşını koruyan gerçek sur budur. O vatandaşların her biri de o suru koruyan bir zırhtır.

Adalet kaybolduktan sonra surlar kendi başına hiçbir şeyi koruyamaz, halk da hiçbir şeyi umursamaz. Nitekim Cahiliye tarihinde Antara el-Abesi ile ilgili olarak şöyle anlatılır. Kabilesi gözleri önünde yenildiği halde o hiç bir şey yapmadan yerinde durdu. Çünkü kabilesi ona zulmediyordu. Onu deve çobanı bir köle sayıyorlardı. Babası kavmiyle birlikte saldırıya geçmesini istediğinde o şöyle demiştir: "Köle iyi saldıramaz."

Kelimelerin anlamını hissedip ifade edileni iyice anlayan biri, Ömer'in burdaki amacının şehrin surları ve kalelerini ihmal etmek olmadığını, fakat onların habersiz oldukları bir konuda onları uyarmak olduğunu anlar. Zira her sözün söylenecek bir yeri vardır.

İşin en garip tarafı da Ömer b. Abdülaziz'e inkar ve eleştiri oklarını yöneltmiş olan yazar, Emevilerin azgın komutanı Haccac b. Yusuf es-Sakafi (Haccac-ı Zalim)'ye övgüler yağdırmaktadır.

Bu yazar Haccac hakkında şöyle diyor: "Olmuş olan en zorlu ve kötü bir yapıyı değiştirmeyi başaran Haccac b. Yusuf... Bu sert otoritesiyle devlete karşı çıkanlarının tümünü etkisiz hale getirip kökünü kazımıştır. O Avrupalı tarihçilerinin de kabul ettiği Dünya tarihinde yer alan en büyük idarecilerden biridir."

Bize açıkça görünen, yazarın fikirlerini ve düşüncelerini oluştururken dıştan Avrupalı oryantalistlerden etkilenmiş olmasıdır. Onlar Haccac'ı böyle gördüklerine göre bizler, tarihçi, fakih ve alimlerin çoğunluğunun tanıklığıyla onlara bir set oluşturmalyız.

İşin garip tarafı bunu söyleyen yazar Ömer b. Abdulaziz'i de demokrasi adı altında suçlayıp kafese atmak istiyor. Haccac'ın yönteminde demokrasi ne gezer. O Haccac ki, ufak bir şüphe üzerine insanları tutuklayan, öldüren, kan dökmekten hiç çekinmeyen, Emevilerin iktidarını tam anlamıyla yerleştirmek için suçsuzlara bile haksızlık edip zulmeden bir zalimdir. Dediler ki; o bu tutumuyla Araplardan nefret ettirip, onları iktidardan düşürmüştür. Farslar ve diğer Arap olmayan ırkların tarih sahnesinde yer almalarının yolunu hazırlamıştır.

Yazarın; Haccac'ın yapmış olduğu taşkınlık ve zulmü temize çıkarmak için öne sürdüğü Demokrasi her zaman için zalim ve despot yöneticilerce öne sürülmüştür. Çağımızda nice suçsuzların hapsedildiğini, nice değerli şahsiyetin ortadan kaldırıldığını, nice kanların akıtıldığını, dokunulmazlıkların çiğnendiğini, malların yağma edildiğini, kırbaçla nice canların yakıldığını, işkence altında nice bedenlerin sakat hale geldiğini, nice şehirlerin halklarının başına yıkıldığını, bütün bu olanlardan çocuklarını, annelerini, babalarını birlikte kaybedenler, tağutların hapishanelerinde tecavüze uğrayan nice iffetli kadınlar, bunların tümü devletin emniyet güçlerinin kontrolü altında yapılmakta ve kendilerine karşı

çıkanların bu şekilde kökü kazınmaktadır.

Kendisini katı kalpli zorba Tağutların savunucu yerine koyan bu yazarın söylediklerine bir bakın. Abdullah b. Zübeyr¹⁾ gibi alim, kahraman, mücahid, Dört Abdullah'tan biri, halifeliğine biat edilmiş, dokuz yıl boyunca Emiru'l-Mü'minin diye çağrılmış ve neredeyse bütün İslâm halkını kendisine tabi kılacak birini dinden çıkmış biri olarak isimlendirmektedir. Aynı şekilde ona uyan sahabe ve tabiini de dinden çıkarmış saymaktadır.

Bu yazar, Said b. Cübeyr gibi Eş'aş ile birlikte ayaklanan ve Haccac tarafından acımasızca katledilen fıkıh bilginlerini de dinden çıkmış kimseler saymıştır.

Hukukçu yazar kendini Haccac'ın hasımlarını itham makamında görüyor. Bu gün onun gibileri çok görüyoruz. Bunun gibi insanlar bir hareket ya da cemaat, iktidar sahiplerinin herhangi bir uygulamasına itiraz edecek olsa, "Niçin" veya "Hayır" diyerek sorgulamaya kalkışsa onların hemen boyunlarının vurulmasını ya da en ağır cezalara çarptırılmasını isterler.

1) İbni Zübeyr; babası, annesi, annesinin babası ve babasının babası sahabe olan tek kişidir. Babası aşere-i mübeşşereden olan Resulullah'ın havarisi Zübeyr b. Avvam'dır. Annesi Esmü binti Ebubekir'dir. Dedesinin babası Ebu Kuhafe'dir. Allah hepsinden razı olsun.

İÇİNDEKİLER

6. BÖLÜM

TOPLUMSAL İLİŞKİLER VE DÜZENLEMELER

Ticaret Yapanın Yüksek Derecede Kar Etmesi Caiz midir	9
Dinde Gülmenin Hükmü.....	37
Satranç Oynama	55
İslam'da Müzik.....	81
Uçak Kaçırma	109
Rabiatu'l Adaviyye.....	117
Kalplerin İşlediği Ameller ile Vücut Organlarının İşlediği Ameller	128

7. BÖLÜM

FIKİH VE TIP ÜZERİNE

Merhametle Öldürmek veya Hasta Olan Kişinin Ölümünü Kolaylaştırmak.....	151
--	-----

Organ Nakli.....	158
Organ Nakli ve Organ Bağışısı ile İlgili Sorular	160
Ceninde Bir Hastalığın Teahşisine Dayanan Çocuk	
Düşürme Olayı.....	174
Süt Bankaları.....	186
Narkotik Maddelerin Haram Oluşu	196
Kat Almanın Hükümü.....	202
Hasta Sahipleri ve Arkadaşlarının Her Birinin Hak	
ve Ödevleri.....	211
Hastanın Ziyareti ve Hükümü.....	215
Hastayı Ziyaret Etmenin Fazilet ve Sevabı.....	218
Her Hastayı Ziyaret Etmenin Meşru Oluşu	220
Hasta Çocuğu veya Baygın Düşmüş Olan Kişiyi Ziyaret.....	223
Kadının Hasta Olan Erkeği Ziyareti	225
Erkeğin Hasta Olan Kadını Ziyareti	227
Gayri Müslim Bir Hastayı Ziyaret.....	228
Allah'ın Emrine Uymayan (Asi) Hastayı Ziyaret Etmek	230
Hasta Ziyaretinde Ölçü	232
Hastalıktan Kurtulacağına Dair Hastanın Ümidini	
Takviye Etmek.....	237
Hastanın Üzerine Okumak ve Bunun Şartları.....	239
Hastaya İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırmak.....	242
Hastaya Kan Bağışlamak	246
Hasta Sahiplerinin Sabırlı Olmalarının Fazileti.....	249
Hastanın İlaç Parasını Vermek.....	256
Beyni Ölen Hasta Şeriata Göre Ölü Sayılır	260

Kendisinden Ümit Kesilen Hastadan Canlılık Veren Aletlerin Kaldırılması.....	264
Hastaya Tövbeyi ve Vasiyet Etmesini Hatırlatmak.....	266
Hastanın Acısından Dolayı Şikayette Bulunabileceğine Dair Ruhsat	269
Hastanın Ölümü Temenni Etmesi.....	274
Hastanın Allah'ın Rahmeti Hakkında Hüsnüzan İçinde Olması	276
Ölümün Yaklaşması ve Sekeret Anında Yapılacak Şeyler.....	278
Ölümden Sonra Yapılacak İşlemler	282
Düşmanın Tecavüzü Sonucunda Meydana Gelen Hamileliği Düşürmenin Hükmü.....	284
Tıpla İlgili Bazı Kısa Sorulara Pratik Cevaplar	290
Kadın ve Doğum ile İlgili Bölüm	290
Ameliyatlarda Meydana Gelen Bazı Durumlarla İlgili Bölüm.....	292
Genel Sorular	295

8. BÖLÜM

İSLAM'DA SİYASET VE YÖNETİM ÜZERİNE

Siyasi İslam.....	303
İslam ve Demokrasi	323
İslami Devlet Yönetiminde Çok Partili Sistem.....	347
İslam'ın Gayri Müslimlere Olan Hoşgörü ve Adaleti	366
Kötülüğü Düzeltmenin Basamakları.....	388
Asıl Fitneye Davet Edenler Kimlerdir?	404

Allah'ın İndirdikleriyle Hükmetmek.....	412
Beşinci Raşid Halife Ömer b. Abdulaziz Siyaset Konusunda	
Cahil Biri miydi?.....	440

Toplumumuzda din gerek yönlendirme, gerekse insanlara tesiri bakımından önemini devam ettirmektedir. Din kelimesinin etkisinde onun yerine kullanılabilecek başka hiçbir kelime yoktur. O ne hayatta ikinci sıraya itilebilir ne de insan hayatından çıkarılabilir. Kısacası din; hayatın, çevresinde döndüğü asıl eksendir. İnsanların kalplerindeki din tohumları henüz ölememiş, İslama duydukları bir parça saygı ve bağlılık onları olgunlaştırmakta ve kalplerini alevlendirmektedir. Sonra da İslamın güzelliğiyle süslenmekte ve kendilerini İslamla bezemektedirler. Allah'ın izniyle bunun semeresini görüyorlar. Hayatlarındaki lanetli prangaları kırıp hürriyete kavuşmaktalar.